

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta
Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

20 ROKOV V EURÓPSKEJ ÚNII Z POHLĀDU PRÁVA A ÉRA UDRŽATEĽNOSTI

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie

Ján Klučka
Ľuboslav Sisák
Laura Gazdagová
(eds.)

Košice 2024

Pavol Jozef Šafárik University in Košice
Faculty of Law
Institute of International Law and European Law

20 YEARS IN THE EUROPEAN UNION IN TERMS OF LAW AND THE ERA OF SUSTAINABILITY

Conference proceedings

Ján Klučka
Ľuboslav Sisák
Laura Gazdagová
(eds.)

Košice 2024

KLUČKA, J., SISÁK, L., GAZDAGOVÁ, L. (eds.): *20 rokov v Európskej únii z pohľadu práva a éra udržateľnosti*. Košice: ŠafárikPress, 2024, 151 s., ISBN 978-80-574-0367-8

DOI: <https://doi.org/10.33542/RVE-0367-8>

Toto dielo vzniklo v rámci riešenia grantového projektu APVV č. 20-0576: „Zelené ambície pre udržateľný rozvoj (Európska zelená dohoda z pohľadu medzinárodného a vnútroštátneho práva)“.

20 rokov v Európskej únii z pohľadu práva a éra udržateľnosti
20 Years in the European Union in Terms of Law and the Era of Sustainability
Zborník príspevkov z vedeckej konferencie

Editori:

prof. JUDr. Ján Klučka, CSc., JUDr. Ľuboslav Sisák, PhD., Mgr. Laura Gazdagová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

Recenzenti:

doc. JUDr. Peter Varga, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

doc. JUDr. Peter Lysina, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 - Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracováajte“).

Za odbornú a jazykovú úpravu monografie zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupne od: 28.11.2024

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

DOI: <https://doi.org/10.33542/RVE-0367-8>

ISBN 978-80-574-0367-8 (e- publikácia)

Obsah

Predhovor	7
Foreword	9
Príspevky v slovenskom jazyku	11
1 Právo EÚ v konaniach pred Ústavným súdom Slovenskej republiky - aktuálne otázky a výzvy po 20. rokoch členstva Slovenskej republiky v EÚ	11
<i>Radoslav Benko</i>	
1.1 Charta základných práv EÚ v konaniach pred ústavným súdom.....	12
1.2 Primárne právo EÚ ako referenčné kritérium v konaní o súlade právnych predpisov	15
1.3 Sekundárne právo EÚ ako referenčné kritérium v konaní o súlade právnych predpisov	17
1.4 Aktívna procesná legitimácia všeobecného súdu v konaní o súlade vnútroštátneho práva s právom EÚ a prejudicialita napadnutej normy	20
2 Európske právo z pohľadu internacionálneho konštitucionalizmu v zelenom kabáte	24
<i>Ján Svák</i>	
2.1 Konštitucionalizácia a súdny aktivizmus	24
2.2 Súdny aktivizmus v boji proti zmene klímy	26
3 Vplyv vstupu pobaltských štátov do Európskej únie na otázku štátnej príslušnosti fyzických osôb	34
<i>Dagmar Lantajová</i>	
3.1 Medzinárodnoprávna úprava štátnej príslušnosti.....	35
3.2 Úprava štátneho občianstva vo vnútroštátnom práve pobaltských štátoch.....	37
3.3 Úprava štátneho občianstva v rámci práva EÚ	38
3.4 Prístupový proces a členstvo v EÚ	39
4 Jednotný digitálny trh a Slovensko	42
<i>Igor Sloboda</i>	
4.1 Vymedzenie Jednotného digitálneho trhu	42
4.1.1 Funkčné obdobie EK 2014 – 2019.....	44
4.1.2 Funkčné obdobie EK 2019 – 2024.....	46
4.2 Vybrané vplyvy a iniciatívy v oblasti Jednotného digitálneho trhu na Slovensku	47
4.3 Dopad stratégií EÚ a SR na rozvoj JDT na Slovensku podľa indexu DESI.....	49
4.3.1 Ľudský kapitál.....	50
4.3.2 Konektivita	51
4.3.3 Integrácia digitálnych technológií	51
4.3.4 Digitálne verejné služby	52
4.3.5 Používanie internetu	53
4.4 Dopad stratégií EÚ a SR na rozvoj JDT na Slovensku podľa Správ o stave digitálneho desaťročia.....	54
5 Vplyv Európskej únie v oblasti ochrany osobných údajov na území Slovenskej republiky	60
<i>Mária Kevická</i>	
5.1 Historické míľniky ochrany osobných údajov na Slovensku	61
5.1.1 História právnych predpisov na území Slovenska pred vstupom do Európskej únie.....	61
5.1.2 História právnych predpisov na území Slovenska po vstupe do Európskej únie	64
5.2 Rok 2016 - Všeobecné nariadenie o ochrane údajov	66
5.2.1 Všeobecné nariadenie o ochrane údajov všeobecne.....	66
5.2.2 Všeobecné nariadenie o ochrane údajov a Zákon o ochrane osobných údajov	67
5.3 Európa pripravená na digitálny vek	68

6	Princíp ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži	71
	<i>Radka Kopčová</i>	
6.1	Právo na zdravé životné prostredie – stručná charakteristika	71
6.2	Princíp ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži	72
6.3	Ohrozovanie zdravia a životného prostredia ako forma nekalosúťažného konania podľa § 52 obchodného zákonníka	75
6.4	Ochrana životného prostredia v kontexte s klamlivou reklamou podľa § 45 obchodného zákonníka a klamlivým označovaním tovaru a služieb podľa § 46 obchodného zákonníka.....	78
7	Medzinárodná právomoc pre súkromnoprávne nároky na náhradu škody spôsobenej na životnom prostredí.....	84
	<i>Lubica Gregová Širicová</i>	
7.1	Pramene medzinárodného práva procesného pre škodu na životnom prostredí	84
7.2	Medzinárodné zmluvy relevantné pri posudzovaní medzinárodnej právomoci pre environmentálnu škodu	84
7.2.1	Medzinárodné zmluvy podľa článku 71 nariadenia Brusel Ia	84
7.2.2	Medzinárodné zmluvy podľa článku 73 ods. 1 nariadenia Brusel Ia.....	86
7.2.3	Medzinárodné zmluvy podľa článku 73 ods. 3 nariadenia Brusel Ia.....	86
7.3	Analýza noriem nariadenia Brusel Ia pre nároky na náhradu škody na životnom prostredí	86
7.3.1	Žalovaný s bydliskom v členskom štáte	87
7.3.2	Žalovaný s bydliskom treťou štátom	89
7.4	Analýza noriem ZMPS relevantných pri posudzovaní medzinárodnej právomoci pre environmentálne škody	89
	Contributions in English.....	94
8	Enshrining Human Right to Environment in International Law and European Law: successful story or never-ending story.....	94
	<i>Juraj Jankuv</i>	
8.1	Historical development of implementation of substantive human right to environment into international law in the scope of the United Nations	94
8.2	Historical development of implementation of substantive human right to environment into regional international law human rights mechanisms outside the Europe	98
8.3	Historical development of implementation of substantive human right to environment into regional international law human rights mechanism of the Council of Europe.....	101
8.4	Historical development of implementation of substantive human right to environment into law of the European Union.....	104
9	Development of Biodiversity Protection in the EU.....	111
	<i>Juraj Panigaj</i>	
9.1	Brief overview of the development of basic legislation in the context of biodiversity protection in the EU	111
9.2	Biodiversity conservation and habitat loss	113
9.3	Biodiversity protection and climate change.....	116
9.4	Biodiversity protection and invasive species.....	118
9.5	Biodiversity protection and pollution.....	119
9.6	Biodiversity protection and overexploitation	121
9.7	Nature Restoration Law	122
10	When NATO meets sustainability: NATO's role in climate change response.....	128
	<i>Ludmila Elbert</i>	
10.1	Sustainability as part of the NATO's environmental security.....	131
10.2	NATO's Agenda on Climate Change and Security.....	131
10.3	NATO's Climate Change and Security Action Plan.....	132

10.3.1	Climate Change and Security Impact Assessment	133
10.3.2	Adaptation to climate change.....	134
10.3.3	Mapping and analytical methodology of greenhouse gas emissions and enhanced outreach.....	135
10.4	NATO's contribution towards European Green Deal	136

11 Suing tort damages from the Dieseltgate emissions scandal by an indirect agent 143

Luboslav Sisák

11.1	About indirect agency in general.....	143
11.2	Indirect agency as a method of recovering claims of injured car owners	144
11.3	Standing of an indirect agent before Dieseltgate lawsuits in Czechia.....	145
11.4	(Certainly) Substantive (?) standing of an indirect agent in Dieseltgate proceedings in Czechia	145
11.5	Czech experience as an inspiration for Slovak law?.....	147

Predhovor

Predkladaná publikácia je zborníkom z medzinárodnej vedeckej konferencie „20 rokov v Európskej únii z pohľadu práva a éra udržateľnosti“. Konferencia sa konala 3. mája 2024 na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ako aj online prostredníctvom systému MS Teams.

Zborník z konferencie predstavuje čiastkový výstup v rámci výskumného projektu APVV-20-0576 pod názvom „Zelené výzvy pre trvalo udržateľný rozvoj (Európska zelená dohoda v kontexte medzinárodného a vnútroštátneho práva)“. Téma konferencie vyplynula z hlavného cieľa spomínaného projektu zameraného na súlad cieľov Európskej zelenej dohody Európskej únie s existujúcimi právnymi nástrojmi medzinárodného práva verejného zameraného na ochranu životného prostredia, klimatickú neutralitu, zachovanie biodiverzity a trvalo udržateľný rozvoj ako i aplikácie tohto dokumentu v Slovenskej republike v období 20 výročia členstva Slovenskej republiky v Európskej únii, ktoré je možné označiť aj ako éru udržateľnosti. Zároveň v rámci konferencie niektorí z účastníkov predniesli i príspevky týkajúce sa špecifických otázok aplikácie práva Európskej únie v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky v období dvadsiatich rokoch jej členstva v EÚ.

Európska zelená dohoda je nezáväzný dokument predložený Európskou komisiou 11. decembra 2019 na splnenie *Cieľov udržateľného rozvoja Organizácie Spojených národov* (ďalej len „OSN“), známych ako *Agenda 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj* (ďalej len „Agenda 2030“)., ktorá bola v roku 2015 jednomyselne prijatá členskými štátmi OSN vo forme rezolúcie Valného zhromaždenia OSN – s názvom „*Transformujme náš svet: Agenda 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj*“. Agenda 2030 je súborom 17 vzájomne prepojených cieľov, ktoré vyzývajú medzinárodné spoločenstvo, aby odstránilo chudobu, chránilo planétu a zabezpečilo mier a prosperitu do roku 2030. Tieto ciele je potrebné naplniť prostredníctvom trvalo udržateľného rozvoja, ktorý možno definovať ako rozvoj, ktorý zodpovedá potrebám súčasnosti bez toho, aby bola ohrozená schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby. Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebné zosúladiť tri základné prvky: ekonomický rast, sociálny rozvoj a ochranu životného prostredia.

Cieľom Európskej zelenej dohody je transformovať všetky odvetvia hospodárstva smerom k trvalo udržateľnému rozvoju s čo najmenším dopadom na životné prostredie a klímu. Plán opatrení na zabezpečenie transformácie zahŕňa okrem vyčlenenia potrebných financií aj konkrétne opatrenia na zabezpečenie čistého a obehového hospodárstva a najmä opatrenia na zastavenie zmeny klímy, zachovanie biodiverzity a zníženie znečistenia.

Účastníci konferencie predniesli príspevky na rôzne témy spadajúce do rámca témy konferencie v slovenskom a anglickom jazyku. Zborník i z tohto dôvodu zostavovatelia rozdelili na dve časti, pričom jeho prvú časť tvoria príspevky prezentované a skoncipované v slovenskom jazyku a jeho druhú časť príspevky prezentované a skoncipované v anglickom jazyku.

Prvá časť zborníka zahŕňa príspevky týkajúce sa práva EÚ v konaniach pred Ústavným súdom Slovenskej republiky so zameraním na aktuálne otázky a výzvy po 20. rokoch členstva Slovenskej republiky v EÚ, európskeho práva z pohľadu internacionálneho konštitucionalizmu v zelenom kabáte, vplyvu vstupu pobaltských štátov do Európskej únie na otázku štátnej príslušnosti fyzických osôb, jednotného digitálneho trhu v kontexte Slovenskej republiky,

vplyvu práva Európskej únie v oblasti ochrany osobných údajov na území Slovenskej republiky, princípu ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži a medzinárodnej právomoci pre súkromnoprávne nároky na náhradu škody spôsobenej na životnom prostredí.

Druhá časť zborníka konferencie obsahuje príspevky týkajúce sa procesu zakotvenia ľudského práva na životné prostredie v medzinárodnom práve a európskom práve, rozvoja ochrany biodiverzity v EÚ, úlohy NATO v reakcii na zmenu klímy s cieľom naplniť udržateľnosť a žaloby o náhradu škody za delikty v kontexte emisného škandálu Dieselgate.

Celý tím riešiteľov projektu verí, že tento zborník z konferencie predstavuje obohatenie vedeckej a odbornej literatúry z oblasti medzinárodného práva životného prostredia, práva životného prostredia Európskej únie i práva Európskej únia ako celku.

5. novembra 2024

prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Foreword

Presented publication is conference proceedings of the international scientific conference "20 years in the European Union from the point of view of law and the era of sustainability ". The conference took place on 3rd September 2024 at the Faculty of Law, Pavol Jozef Šafárik University in Košice, as well as online through the system MS Teams.

The conference proceedings represent a partial output within the research project APVV-20-0576 under the title "Green challenges for sustainable development (European Green Deal in the context of international and domestic law)". The conference topic came up from the main objective of the mentioned project focused to the coherence of the objectives of the European Green Deal with existing legal instruments of public international law aimed at environmental protection, climate neutrality, biodiversity conservation and sustainable development as well as the application of this document in the Slovak Republic during the period of 20th anniversary of the Slovak Republic's membership in the European Union, which can also be characterized as an era of sustainability. At the same time, within the conference, some of the participants also presented contributions regarding specific issues of the application of European Union law in the conditions of the legal order of the Slovak Republic during the twenty years of its membership in the EU.

The European Green Deal is a non-binding document presented by the European Commission on 11th of December 2019 to meet the *United Nations* (hereinafter "UN") *Sustainable Development Goals*, known as the *2030 Agenda for Sustainable Development* (hereinafter "2030 Agenda"), which was adopted unanimously in 2015 by UN Member States in the form of the UN General Assembly resolution – entitled "*Transforming Our World: Agenda 2030 for Sustainable Development*". Agenda 2030 is a collection of 17 interlinked goals that call on the international community to eradicate poverty, protect the planet and ensure peace and prosperity by 2030. These goals need to be met through sustainable development, which can be defined as development that meets today's needs without compromising the ability of future generations to meet their own needs. To achieve this, it is necessary to reconcile three basic elements: economic growth, social development and environmental protection.

The aim of the European Green Deal is to transform all sectors of the economy towards sustainable development with the lowest possible impact on the environment and the climate. The plan of measures to ensure the transformation includes, in addition to allocating the necessary funding, specific measures to ensure a clean and circular economy, and in particular measures to halt climate change, maintain biodiversity and reduce pollution.

The participants of the conference made contributions on various topics falling within the scope of the conference theme in the Slovak and English language. For this reason, the editors divided the collection into two parts, the first part of which consists of contributions presented and drafted in the Slovak language and the second part of contributions presented and drafted in the English language.

The first part of the conference proceedings includes contributions concerning EU law in proceedings before the Constitutional Court of the Slovak Republic with focus to current issues and challenges after 20 years of membership of the Slovak Republic in the EU, European law from the perspective of international constitutionalism in a green coat, the impact of the entry of the Baltic states into the European Union on the question of the nationality of natural

persons, the single digital market in the context of the Slovak Republic, the impact of European Union law in the field of personal data protection on the territory of the Slovak Republic, the principle of environmental protection in economic competition and international jurisdiction for private law claims for compensation for damage caused to the environment.

The second part of the conference proceedings includes contributions concerning the process of enshrining human right to environment in international law and European law, the development of biodiversity protection in the EU, NATO's role in climate change response to meet the sustainability and suing tort damages from the Dieselgate emissions scandal.

The entire team of the project researchers believes that this conference proceedings represents an enrichment of scientific and professional literature in the field of international environmental law, environmental law of the European Union and law of the European Union as a whole.

5th November 2024

prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Príspevky v slovenskom jazyku

1 Právo EÚ v konaniach pred Ústavným súdom Slovenskej republiky - aktuálne otázky a výzvy po 20. rokoch členstva Slovenskej republiky v EÚ

Radoslav Benko

Úvod

Od vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie (ďalej len „EÚ“) uplynulo už 20 rokov. Počas nich si právo EÚ postupne nachádzalo cestu aj v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“). Zámerom príspevku je načrtnúť, ako ústavný súd v rámci svojej rozhodovacej činnosti aplikoval právo EÚ. Predmetom tohto príspevku je analýza predovšetkým relatívne nedávnych rozhodnutí ústavného súdu. Ústavný súd sa aplikáciou práva EÚ zaoberal v dvoch typoch konaní pred ním a to v konaniach o ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“), podľa ktorého ústavný súd rozhoduje o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd, a v konaniach o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) ústavy, podľa ktorého ústavný súd rozhoduje o súlade zákonov s ústavou, s ústavnými zákonmi a s medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“, pozn.) a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom. Predmetom nášho zamerania v rámci uvedených konaní pred ústavným súdom sú jednak uznesenia ústavného súdu vyhlásené v rámci predbežného prerokovania návrhov na začatie konania v zmysle § 56 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“) a jednak jeho nálezy vo veci samej v zmysle § 64 zákona o ústavnom súde. Z pomedzi prameňov práva EÚ sa osobitne zameriavame na uplatňovanie Charty základných práv EÚ¹ (ďalej len „charta“) ústavným súdom a to tak v konaniach o ústavných sťažnostiach ako aj v konaniach o súlade právnych predpisov pred ním. V rozhodnutiach ústavného súdu v uvedených konaniach pred ním boli doposiaľ nastolené nasledujúce otázky, ktorým sa v predkladanom príspevku postupne venujeme, týkajúce sa: (i) postavenia a uplatňovania charty a to nie len v konaní o ústavnej sťažnosti ale aj v konaní o súlade právnych predpisov, (ii) postavenia primárneho a sekundárneho práva EÚ ako referenčných kritérií v konaní o súlade právnych predpisov a (iii) aktívnej procesnej legitímácii všeobecného súdu na podanie návrhu na začatie konania o súlade právnych predpisov na ústavný súd v prípade namietaného nesúladu vnútroštátnej úpravy s právom EÚ. V príspevku sa tiež dotkneme problematik vecnej pôsobnosti práva EÚ ako podmienke uplatniteľnosti práva EÚ v konaniach o ústavnej sťažnosti a o súlade právnych predpisov a predloženia prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru EÚ ústavným súdom. Zámerom príspevku nie je podať ucelený a komplexný pohľad na nastolené otázky, ale skôr poukázať na ich podstatu a podnietiť diskusiu o nich.

¹ Charta základných práv Európskej únie. *Ú. v. ES C 202, 7.6.2016*, s. 391 – 407.

1.1 Charta základných práv EÚ v konaniach pred ústavným súdom

Ústavný súd začal aplikovať chartu, predstavujúcu nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy² všeobecne záväzný prameň primárneho únieového práva uznávajúci základné práva a slobody, predovšetkým v konaniach o ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 ods. 1 ústavy, ktorou fyzické alebo právnické osoby namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd podľa ústavy alebo ľudských práv a základných slobôd podľa kvalifikovanej medzinárodnej zmluvy. Aj keď charta nebola prijatá vo forme medzinárodnej zmluvy v zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve,³ Lisabonskou zmluvou nadobudla prostredníctvom odkazu obsiahnutom v čl. 6 ods. 1 Zmluvy o EÚ všeobecnú právnu záväznosť a právnu silu primárneho práva EÚ.⁴ Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy sa preto sťažovatelia v konaniach o ústavnej sťažnosti začali postupne dovolávať nie len porušenia základných práv alebo slobôd podľa ústavy alebo kvalifikovanej medzinárodnej zmluvy (predovšetkým Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ďalej len „dohovor“) ale aj porušenia základných práv alebo slobôd podľa charty.⁵

V súvislosti s uplatňovaním charty a to nie len v konaní o ústavnej sťažnosti je v prvom rade potrebné vysporiadať sa s otázkou aplikácie charty na posudzovaný prípad (t. j. uskutočniť tzv. test aplikovateľnosti charty), keďže v zmysle čl. 51 ods. 1 charty sú ustanovenia charty určené pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. S otázkou uplatniteľnosti charty na okolnosti posudzovanej ústavnej sťažnosti by sa podľa nášho názoru mal ústavný súd vysporiadať v rámci predbežného prerokovania návrhu na začatie konania v zmysle § 56 zákona o ústavnom súde, ako to učinil napr. v konaní vo veci sp. zn. I. ÚS 381/2020. V prípade, ak na okolnosti posudzovaného prípadu charta uplatniteľná nie je, ústavný súd by mal podľa nášho názoru ústavnú sťažnosť v časti namietajúcej porušenie označených ustanovení charty odmietnuť z dôvodu nedostatku svojej právomoci (t. j. na základe § 56 ods. 2 písm. a) zákona o ústavnom súde). V niektorých prípadoch však ústavný súd neuskutočnil test aplikovateľnosti charty v rámci predbežného prerokovania ústavnej sťažnosti, ale v rámci rozhodovania vo veci samej. Test aplikovateľnosti charty na prejednávajúcu vec sťažovateľa je v týchto prípadoch obsiahnutý nie v odôvodnení uznesenia ústavného súdu o prijatí ústavnej sťažnosti na ďalšie konanie, ale v odôvodnení jeho nálezu vo veci samej (napr. III. ÚS 408/2016, III. ÚS 4/2018, I. ÚS 372/2023). V niektorých prípadoch v rozhodnutí ústavného súdu, či už v jeho uznesení prijatom v rámci predbežného prerokovania návrhu na začatie konania alebo v jeho náleze vo veci samej vyhlásenom po prijatí ústavnej sťažnosti na ďalšie konanie, test aplikovateľnosti charty úplne absentuje (napr. vo veci sp. zn. II. ÚS 36/2023). Ústavný súd v týchto prípadoch na prejednávajúcu vec chartu aplikoval bez toho, aby preskúmal, či je na ňu je charta vôbec uplatniteľná. V niektorých prípadoch ústavný súd síce uskutočnil test aplikovateľnosti charty v rámci predbežného prerokovania ústavnej sťažnosti, avšak po tom, čo skonštatoval neuplatniteľnosť charty na prejednávajúcu vec, ústavnú sťažnosť v časti namietajúcej porušenie označených ustanovení charty neodmietol z dôvodu nedostatku svojej právomoci, ale z dôvodu zjavnej neopodstatnenosti (v zmysle

² Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007. Ú. v. ES C 306, 17.12.2007, s. 1–271.

³ Text charty bol vypracovaný konventom zvolaným rozhodnutím Európskej rady v roku 1999 a v roku 2000 ju Európsky parlament, Európska komisia a Rada EÚ vyhlásili za tzv. interinštitucionálnu dohodu (v zmysle v súčasnosti platného ustanovenia čl. 295 Zmluvy o fungovaní EÚ).

⁴ Podľa čl. 6 ods. 1 Zmluvy o EÚ v znení Lisabonskej zmluvy Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy (zmluvy, na ktorých je založená EÚ, t. j. Zmluva o EÚ a Zmluva o fungovaní EÚ, pozn.).

⁵ V nedávnej rozhodovacej činnosti sa ústavný súd v konaniach o ústavnej sťažnosti zaoberal aplikáciou charty napríklad v konaniach vo veciach sp. zn. III. ÚS 408/2016, III. ÚS 4/2018, IV. ÚS 40/2019, I. ÚS 381/2020, III. ÚS 106/2021, I. ÚS 372/2023, II. ÚS 36/2023, I. ÚS 372/2023.

§ 56 ods. 2 písm. g) zákona o ústavnom súde). Nazdávame sa, že tento dôvod odmietnutia ústavnej sťažnosti v časti namietajúcej porušenie charty v prípade, ak na prejednávanej vec charta nie je uplatniteľná, nie je vzhľadom na obsahové vymedzenie zjavnej neopodstatnenosti správnym dôvodom. Pod zjavne neopodstatnenou ústavnou sťažnosťou v zmysle judikatúry ústavného súdu sa má na mysli taká ústavná sťažnosť, pri ktorej predbežnom prerokovaní ústavný súd nezistil žiadnu možnosť porušenia označeného základného práva alebo slobody, a to buď pre nedostatok príčinnej súvislosti medzi označeným postupom alebo rozhodnutím príslušného orgánu verejnej moci a základným právom alebo slobodou, ktorých porušenie sa namieta, prípadne z iných dôvodov (I. ÚS 66/98, tiež napr. I. ÚS 4/00, II. ÚS 101/03, IV. ÚS 136/05, III. ÚS 198/07, I. ÚS 338/2024). K iným dôvodom zakladajúcim záver o zjavnej neopodstatnenosti ústavnej sťažnosti v zmysle judikatúry ústavného súdu patrí aj ústavnoprávny rozmer, resp. ústavnoprávna intenzita namietaných pochybení či nedostatkov v činnosti alebo rozhodovaní príslušného orgánu verejnej moci posudzovaná v kontexte s konkrétnymi okolnosťami prípadu (m. m. IV. ÚS 362/09, m. m. IV. ÚS 62/08, I. ÚS 338/2024).

K postaveniu charty v konaní o súlade právnych predpisov zmysle čl. 125 ods. 1 písm. a) ústavy sa ústavný súd po prvý krát vyjadril v náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/2014 z 29. apríla 2015, ktorej predmetom bolo posúdenie súladu napadnutých ustanovení zákona č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o elektronických komunikáciách“), zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „trestný poriadok“) a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o policajnom zbore“) s označenými článkami ústavy, Listiny základných práv a slobôd, dohovoru a charty. Odvolávajúc sa na čl. 124 ústavy, podľa ktorého je ústavný súd nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti, ústavný súd v odôvodnení nálezu v uvedenej veci uviedol, že i po pristúpení Slovenskej republiky k EÚ zostávajú referenčným rámcom prieskumu ústavného súdu normy ústavného poriadku Slovenskej republiky. Zároveň však dodal, že nemôže neprihliadnuť na dopad práva EÚ na tvorbu, aplikáciu a výklad vnútroštátneho práva v oblasti právnej úpravy, ktorej vznik, pôsobenie a účel majú svoj pôvod v práve EÚ.⁶ Právo EÚ má uvedený dopad na vnútroštátne právo v prípade, ak vnútroštátna úprava spadá do rámca pôsobnosti práva EÚ.⁷

Vzhľadom na uvedené ústavný súd v bodoch 63 až 68 odvodnenia nálezu v uvedenej veci pristúpil k uskutočneniu testu aplikovateľnosti charty, keďže v zmysle čl. 51 ods. 1 charty sú ustanovenia charty určené pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. Vymedzenie rozsahu pôsobnosti charty pre členské štáty konkretizujú Vysvetlivky k charte,⁸ ktoré sa majú podľa čl. 6 ods. 1 tretieho pododseku Zmluvy o EÚ riadne zohľadniť a na ktoré sa má podľa čl. 52 ods. 7 charty pri výklade charty náležite prihliadať.⁹ Podľa vysvetliviek k čl. 51 charty, poukazujúcich na judikatúru Súdneho dvora, „povinnosť rešpektovať základné práva vymedzené v rámci Únie je pre členské štáty záväzná výlučne vtedy, ak konajú v rámci rozsahu pôsobnosti práva Únie“. Ak vnútroštátna právna úprava patrí do pôsobnosti práva Únie, základné práva zaručené chartou musia byť dodržané a nemôže nastať prípad, ktorý by spadal pod právo Únie a základné práva zaručené chartou by sa neuplatnili.¹⁰ Z uplatniteľnosti práva Únie tak vyplýva uplatniteľnosť základných práv zaručených chartou. V zmysle judikatúry Súdneho dvora, na ktorú odkazujú aj vysvetlivky k čl. 51 charty, konanie členských štátov spadá do rámca pôsobnosti práva EÚ v troch situáciách, a to (i) ak členské štáty preberajú (implementujú) právo Únie¹¹, (ii) ak ich konanie spadá pod výnimku z uplatňovania únieových pravidiel

⁶ Obdobne aj nález Ústavného súdu Českej republiky vo veci sp. zn. Pl. ÚS 24/10, bod 25.

⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 10/2014-78 z 29. apríla 2015, bod 62.

⁸ Vysvetlivky k Charte základných práv EÚ. *Ú. v. EÚ C 303, 14. 12. 2007*, s. 17 – 35.

⁹ Pozri v tomto ohľade napr. aj: rozsudok DEB, C 279/09, EU:C:2010:811, bod 32.

¹⁰ Pozri napr. aj: rozsudok Åklagaren proti Hans Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, bod 21.

¹¹ Pozri: rozsudok Hubert Wachauf proti Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, 5/88, EU:C:1989:321.

prípustnú samotným právom EÚ¹² a (iii) ak vo všeobecnosti ich konanie spadá do rámca práva Únie.¹³ O tretiu situáciu ide vtedy, ak sa v konkrétnej a špecifickej situácii v určitej spojitosti uplatní osobitná hmotnoprávna norma práva EÚ.¹⁴ V konaní v uvedenej veci napadnutá právna úprava¹⁵ bola prijatá pre účely implementácie smernice 2006/24/ES o uchovávaní údajov vytvorených alebo spracovaných v súvislosti s poskytovaním verejne dostupných elektronických komunikačných služieb alebo verejných komunikačných sietí¹⁶ do právneho poriadku Slovenskej republiky. Do vyhlásenia tejto smernice za neplatnú Súdny dvorom¹⁷ tak v uvedenom konaní napadnuté zákonné ustanovenia spadali pod prvú situáciu, kedy konanie členských štátov spadá do rozsahu pôsobnosti práva EÚ a teda situáciu, ak členské štáty preberajú (implementujú) právo Únie. Avšak aj po vyhlásení smernice 2006/24/ES za neplatnú Súdny dvorom ostali napadnuté ustanovenia zákona o elektronických komunikáciách vo sfére pôsobnosti práva EÚ, keďže predstavovali výnimku z uplatňovania únijských pravidiel (smernice 2002/58/ES) prípustnú samotným právom Únie (čl. 15 ods. 1 smernice 2002/58/ES). Rovnako tak aj napadnuté ustanovenia trestného poriadku a zákona o policajnom zbore bolo podľa ústavného súdu potrebné z dôvodu ich povahy a cieľov, ktoré sledujú, považovať za úpravu spadajúcu do rámca pôsobnosti čl. 15 ods. 1 smernice 2002/58/ES.¹⁸ V rámci ústavného prieskumu napadnutej zákonnej úpravy ústavný súd preto pristúpil aj k zohľadneniu znenia relevantných ustanovení charty, konkrétne v rozsahu návrhu skupiny poslancov, predovšetkým čl. 7, čl. 8 a čl. 52 ods. 1 charty a príslušnej judikatúry Súdneho dvora EÚ.

Pokiaľ ide o postavenie charty v právnom poriadku Slovenskej republiky ústavný súd jej priznal postavenie medzinárodnej zmluvy o ľudských právach a základných slobodách podľa čl. 7 ods. 5 ústavy.¹⁹ A pokiaľ ide o spôsob uplatnenia charty ústavný súd ju v posudzovanom prípade aplikoval nepriamo, t. j. prostredníctvom výkladu a aplikácie relevantných ustanovení ústavy, keď konštatoval, že základné práva a slobody podľa ústavy je potrebné v prípade, ak napadnutá vnútroštátna právna úprava spadá do rámca pôsobnosti práva Únie, vykladať a uplatňovať aj v zmysle a duchu charty a príslušnej judikatúry Súdneho dvora k nej vydanéj.²⁰ Za zmienku ešte stojí, že v uvedenej veci vo vzťahu k uplatneniu označených ustanovení charty ústavný súd uplatnil tzv. samo-obmedzujúci prístup k výkonu svojej vlastnej právomocí v konaní o súlade právnych predpisov, ktorý po prvýkrát uplatnil v konaní vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/09. Tento prístup spočíva v tom, že v prípade, ak v konaní o súlade právnych predpisov ústavný súd zistí a rozhodne, že napadnutý zákon, jeho časť alebo niektoré jeho ustanovenia nie sú v súlade s ústavou alebo ústavným zákonom, nie je v zásade už potrebné preskúmať aj ich nesúlad s právom EÚ (aj napriek tomu, že to navrhovateľ navrhuje),

¹² Pozri: rozsudok Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE a Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou proti Dimotiki Etairia Pliroforissis a Sotirios Kouvelas a Nicolaos Avdellas a iní. („ERT“), C-260/89 EU:C:1991:254.

¹³ Pozri: rozsudok Daniele Annibaldi proti Sindaco del Comune di Guidonia a Presidente Regione Lazio („Annibaldi“), C-309/96, EU:C:1997:631.

¹⁴ Pozri: rozsudok Karner, C-71/02, EU:C:2004:181, body 48 až 53; rozsudok Åklagaren proti Hans Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105.

¹⁵ Konkrétne ustanovenia § 58 ods. 5 až 7 a § 63 ods. 6 zákona o elektronických komunikáciách.

¹⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/24/ES z 15. marca 2006 o uchovávaní údajov vytvorených alebo spracovaných v súvislosti s poskytovaním verejne dostupných elektronických komunikačných služieb alebo verejných komunikačných sietí a o zmene a doplnení smernice 2002/58/ES. *OJ L 105, 13/04/2006, s. 54 – 63.*

¹⁷ Rozsudok z 8. apríla 2014, Digital Rights Ireland Ltd, spojené veci C-293/12 a C-594/12, EU:C:2014:238.

¹⁸ Pozri v tomto ohľade: rozsudok z 8. mája 2013, Kreshnik Ymeraga a iní proti Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-87/12, EU:C:2013:291, bod 41; rozsudok zo 6. marca 2014, Cruciano Siragusa proti Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, C-206/13, EU:C:2014:126, bod 25.

¹⁹ Pozri: nález ústavného súdu vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/2014, body 69 – 73.

²⁰ Pozri: nález ústavného súdu vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/2014, bod 74.

pretože aj ich prípadný nesúlad s právom EÚ by viedol len k rovnakému výsledku a rovnakým právnym účinkom, aké sa už dosiahli rozhodnutím, podľa ktorého napadnutá právna úprava nie je v súlade s ústavou alebo ústavným zákonom.²¹ Tento „samo obmedzujúci“ prístup k výkonu svojej vlastnej právomoci ústavný súd odôvodnil tým, že po vyslovení nesúladu s ústavou alebo ústavnými zákonmi zaniká predmet konania o súlade právnych predpisov vo vzťahu k namietanému nesúladu s právom EÚ. Ústavný súd preto návrhu skupiny poslancov v uvedenej veci v časti namietaného nesúladu s chartou nevyhovel a to aj napriek tomu, že chartu uplatnil a to pri výklade zodpovedajúcich ustanovení ústavy. Od tohto samo-obmedzujúceho prístupu ústavný súd upustil vo svojom náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 2/2016 z 22. marca 2017, vo výroku ktorého (vo vzťahu k voľbám do Európskeho parlamentu) konštatoval nesúlad napadnutej právnej úpravy nie len s označenými článkami ústavy, Dodatkového protokolu k dohovoru, Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, ale aj s čl. 39 ods. 2 charty. Upustenie od neho však nijako neodôvodnil.

1.2 Primárne právo EÚ ako referenčné kritérium v konaní o súlade právnych predpisov

K postaveniu primárneho práva EÚ ako referenčného kritéria v konaní o súlade právnych predpisov sa ústavný súd po prvý krát vyjadril v náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/09 z 26. januára 2011. Ústavný súd v uvedenej veci rozhodoval o návrhoch skupiny poslancov národnej rady a Okresného súdu Bratislava I o súlade určitých ustanovení zákona č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov s označenými ustanoveniami ústavy, dohovoru, Dodatkového protokolu k dohovoru a Zmluvy o fungovaní EÚ. V odôvodnení nálezu v konaní o uvedenej veci, vychádzajúc z dikcie čl. 7 ods. 2 a 5 a čl. 125 ods. 1 písm. a) ústavy ústavný súd uviedol, že do subkategórie medzinárodných zmlúv podľa čl. 7 ods. 2 ústavy možno zaradiť Zmluvu o pristúpení Slovenskej republiky k EÚ a jej prostredníctvom aj Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva, Zmluvu o EÚ a Lisabonskú zmluvu, ktorá okrem iného premenovala Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva na Zmluvu o fungovaní EÚ a zároveň dodal, že ide nepochybne o zmluvy, ktoré spĺňajú kritériá ustanovené v čl. 125 ods. 1 ústavy. Uviedol tiež, že napriek tomu, že pojem „právne záväzné akty“ použitý v druhej vete čl. 7 ods. 2 ústavy môže vyvolávať problémy súvisiace s určením jeho presného rozsahu, možno nepochybne formulovať záver, že právne záväzným aktom je aj Zmluva o fungovaní EÚ.²² Ústavný súd následne odkázal na Vyhlásenie č. 17 o prednosti pripojené k Záverečnému aktu z Konferencie zástupcov vlád členských štátov, ktorej výsledkom bolo prijatie Lisabonskej zmluvy a citoval zo stanoviska Právneho servisu Rady o prednosti, obsiahnuté v dokumente č. 11197/07 (JUR 260). Vychádzajúc z rozsudku Súdneho dvora vo veci *Simmenthal*²³ skonštatoval, že podľa zásady prednosti práva Európskeho spoločenstva (teraz EÚ, pozn.) je dôsledkom účinnosti priamo uplatniteľných ustanovení zmluvy a aktov inštitúcií vo vzťahu k vnútroštátnemu právu členských štátov nielen strata použiteľnosti každého existujúceho ustanovenia vnútroštátneho predpisu, ktoré je s nimi rozpore, ale keďže tieto

²¹ Pozri: nález ústavného súdu vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/2014, bod 76.

²² Nazdávame sa, že pod pojem „právne záväzné akty“ obsiahnutý v čl. 7 ods. 2 ústavy možno subsumovať len sekundárne právo EÚ, t. j. právne záväzné akty prijímané inštitúciami EÚ (nariadenia, smernice a rozhodnutia v zmysle čl. 288 Zmluvy o fungovaní EÚ) a nie aj primárne právo EÚ, t. j. zmluvy, na ktorých je založená EÚ (predovšetkým Zmluvu o EÚ a Zmluvu o fungovaní EÚ), uzatvárané členskými štátmi EÚ. Prednosť primárneho práva Únie pred zákonmi sa javí vhodnejšie vyvodit' z dikcie čl. 7 ods. 5 ústavy. Napokon, aj ústavný súd vo svojej neskoršej rozhodovacej činnosti pristúpil k poukazovaniu na prednosť primárneho práva EÚ pred zákonmi na základe ustanovenia čl. 7 ods. 5 ústavy a nie ustanovenia čl. 7 ods. 2 ústavy (po prvý krát v náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/2014, bod 73).

²³ Rozsudok z 9. marca 1978, *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, bod 17.

ustanovenia a akty sú neoddeliteľnou súčasťou právneho poriadku použiteľného na území každého členského štátu, pred ktorým majú prednosť, aj vylúčenie prijímania takého vnútroštátneho práva, ktoré je nezlučiteľné s právom Európskeho spoločenstva (teraz EÚ, pozn.). Takéto chápanie zásady prednosti práva EÚ je podľa ústavného súdu uplatniteľné aj v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 ústavy, avšak iba v prípade, ak toto konanie začalo na návrh skupiny poslancov alebo aj iných oprávnených subjektov uvedených v čl. 130 ods. 1 ústavy okrem všeobecného súdu. Ten podľa ústavného súdu konanie o súlade vnútroštátneho právneho predpisu s medzinárodnou zmluvou, ktorou Slovenská republika preniesla výkon časti svojich práv na EÚ, pred ústavným súdom podľa čl. 125 ods. 1 ústavy iniciovať zásadne nemôže, pretože v rozsahu svojej právomoci aplikuje ustanovenia práva EÚ a v zmysle záverov Súdneho dvora vyjadrených v rozsudku vo veci *Simmenthal*²⁴ je povinný zabezpečiť plný účinok týchto noriem a z úradnej moci neuplatniť každé vnútroštátne ustanovenie, hoci by išlo o neskoršie ustanovenie, ktoré je v rozpore s právom Spoločenstva (teraz EÚ, pozn.), bez toho, aby musel najprv žiadať alebo čakať na jeho zrušenie legislatívnou cestou alebo iným ústavným postupom. K takýmto „ústavným postupom“ možno totiž podľa ústavného súdu zaradiť aj konanie o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 ústavy. Podľa ústavného súdu všeobecný súd má v súvislosti so zabezpečením plného účinku práva EÚ okrem iného k dispozícii aj postup podľa § 109 ods. 1 písm. c) Občianskeho súdneho poriadku,²⁵ t. j. v prípade potreby môže rozhodnúť o predložení prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru EÚ v zmysle čl. 234 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (teraz čl. 267 Zmluvy o fungovaní EÚ, pozn.) a v tej súvislosti konanie pred ním prerušiť. Súlad vnútroštátnej legislatívnej úpravy s právom Únie má teda všeobecný súd posúdiť sám, prípadne v spolupráci so Súdnym dvorom EÚ v rámci konania o prejudiciálnej otázke.

Vychádzajúc z uvedeného ústavný súd v odôvodnení nálezu v uvedenej veci skonštatoval, že v konaní o súlade právnych predpisov začatom na návrh skupiny poslancov je oprávnený preskúmať súlad vnútroštátneho zákona s medzinárodnou zmluvou, ktorej definičné znaky sú uvedené v čl. 125 ods. 1 v spojení s čl. 7 ods. 2 ústavy, t. j. rozhodnúť o nesúlade napadnutých zákonných ustanovení aj s označenými článkami Zmluvy o fungovaní EÚ.

Ústavný súd však dodal, že ak v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) ústavy zistí a rozhodne, že napadnuté zákonné ustanovenia nie sú v súlade s ústavou alebo ústavným zákonom, nie je v zásade už potrebné preskúmať aj ich nesúlad s právom EÚ, pretože tento prípadný nesúlad by viedol len k rovnakému výsledku a rovnakým právnym účinkom, aké sa už dosiahli rozhodnutím o nesúlade napadnutej právnej úpravy s ústavou alebo ústavným zákonom. Tento „samo obmedzujúci“ prístup k výkonu svojej právomoci ústavný súd odôvodnil, ako sme to už uviedli v texte vyššie tohto príspevku, v podstate tým, že po vyslovení nesúladu napadnutej úpravy s ústavou alebo ústavným zákonom zaniká predmet konania o súlade právnych predpisov vo vzťahu k namietanému nesúladu s právom EÚ. Iná situácia by ale nastala vtedy, ak by oprávnený navrhovateľ podľa čl. 130 ods. 1 ústavy (okrem všeobecného súdu) v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 ústavy namietal nesúlad vnútroštátnej právnej úpravy len s medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 ústavy, t. j. napr. so Zmluvou o fungovaní EÚ. Podľa ústavného súdu v takom prípade by bol ústavný súd nielen oprávnený, ale aj povinný preskúmať tvrdý nesúlad a rozhodnúť o ňom, či už podľa existujúcej judikatúry Súdneho dvora EÚ alebo po predložení prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru EÚ v zmysle čl. 267 Zmluvy o fungovaní EÚ.²⁶ Rovnako by ústavný súd musel postupovať aj v prípade, ak

²⁴ Rozsudok z 9. marca 1978, *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, bod 24.

²⁵ Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov. Teraz § 162 ods. 1 písm. c) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.

²⁶ Možnosť predloženia prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru EÚ v zmysle čl. 267 Zmluvy o fungovaní EÚ ústavný súd pripustil už vo svojom rozhodnutí vo veci sp. zn. IV. ÚS 206/08, keď uviedol, že: „*sa môže pri výkone svojich*

by v konaní podľa čl. 125 ods. 1 ústavy dospel k záveru, že napadnutá právna úprava je v súlade s ústavou a ústavnými zákonmi, ale bola by tu možnosť jej nesúlady s medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 ústavy, o ktorom by ústavný súd musel rozhodnúť, ak by namietaný nesúlad nebolo možné preklenúť použitím tzv. euro-konformného výkladu napadnutej vnútroštátnej úpravy. V takomto prípade sa navyše podľa ústavného súdu po prípadnom autoritatívnom zistení, že napadnutý právny predpis nie je v súlade s medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 ústavy, otvorila otázka potreby pristúpenia k zmene ústavy.

V náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/09 ústavný súd uznal primárne právo EÚ za referenčné kritérium v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 ústavy. Prednosť primárneho práva EÚ pred zákonmi Slovenskej republiky vyvodil z čl. 7 ods. 2 ústavy, ktorý výslovne pojednáva o prednosti právnych aktov Únie, t. j. sekundárneho práva EÚ, pred zákonmi.

Primárne právo EÚ by podľa ústavného súdu malo zastávať pozíciu referenčného kritéria v konaní o súlade právnych predpisov len v prípade, ak napadnutá vnútroštátna právna úprava spadá do rámca pôsobnosti práva EÚ. Uznesením vo veci sp. zn. PL. ÚS 105/2011 z 28. septembra 2011 v rámci predbežného prerokovania návrhu prvého námestníka generálneho prokurátora o súlade určitých ustanovení novely zákona o prokuratúre²⁷ s určitými ustanoveniami ústavy, dohovoru, Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a charty, ústavný súd prijal predmetný návrh na ďalšie konanie v celom rozsahu, t. j. aj v časti namietaného nesúlady s chartou (čl. 7 a 8 charty) avšak bez toho, aby sa výslovne zaoberal otázkou, či napadnutá právna úprava spadá do rámca vecnej pôsobnosti charty, t. j. otázkou, či je charta na posudzovaný prípad vôbec aplikovateľná (obdobne postupoval napr. aj vo veci sp. zn. PL. ÚS 108/2011). V rozhodnutí vo veci samej, náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 105/2011 zo 7. mája 2014 ústavný súd dospel k záveru, že, napadnutá právna úprava nie je v rozpore s označenými ustanoveniami ústavy, dohovoru a Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a vzhľadom na rovnaký rozsah a zmysel práv vyplývajúcich z charty s rozsahom a zmyslom práv vyplývajúcich z dohovoru (čl. 52 ods. 3 Charty) nie je v rozpore ani s čl. 7 a 8 charty. Ústavný súd teda preskúmal súlad napadnutej zákonnej úpravy len s ústavou a dohovorom, keďže v náleze vo veci samej odkazuje aj na relevantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva k uplatneným článkom dohovoru. Výkladom a aplikáciou označených článkov charty a relevantnou judikatúrou Súdneho dvora k nim sa však nijako osobitne nezaoberal, vychádzajúc z ustanovenia čl. 52 ods. 3 charty, podľa ktorého v rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore, pričom toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv. Rozsah ochrany práv a slobôd zaručený chartou má tak byť minimálne na takej úrovni ako vyplýva z dohovoru. Úroveň ochrany uznaná chartou však môže byť vyššia ako úroveň, ktorú zaručuje dohovor. Skutočnosť, že napadnutá právna úprava nepredstavuje neprípustné obmedzenie výkonu základných práv a slobôd uznaných dohovorom, nemusí teda automaticky znamenať, že nepredstavuje ani neprípustné obmedzenie výkonu základných práv a slobôd uznaných chartou.

1.3 Sekundárne právo EÚ ako referenčné kritérium v konaní o súlade právnych predpisov

K postaveniu sekundárneho práva EÚ ako referenčného kritéria v konaní o súlade právnych predpisov sa ústavný súd vyjadril v náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 51/2015 z 25. apríla 2018. Svojím

právomocí dostať do situácie, keď sa aj na neho bude vzťahovať povinnosť predložiť prejudiciálnu otázku na rozhodnutie Súdnemu dvoru ES.“

²⁷ Zákona č. 220/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

návrhom v uvedenej veci sa skupina poslancov národnej rady domáhala vyslovenia nesúlady označených ustanovení zákona o odpadoch²⁸ s označenými článkami ústavy, Zmluvy o EÚ, Protokolu č. 27 pripojenému k Zmluve o EÚ, ako aj smernice Európskeho parlamentu a Rady o obaloch a odpadoch z obalov.²⁹ K namietanému nesúlady napadnutej zákonnej úpravy s ustanoveniami uvedenej smernice ústavný súd uviedol, že smernica, hoci predstavuje právne záväzný akt EÚ a prameň jej sekundárneho práva, nie je referenčnou normou v konaní o súlade právnych predpisov. Rovnaké závery ústavný súd vyjadril už vo svojom uznesení vo veci sp. zn. PL. 8/2010 z 2. júna 2010 v rámci predbežného prerokovania návrhu verejného ochrancu práv na začatie konania o súlade označených ustanovení zákona o ochrane spotrebiteľa³⁰ s označenými článkami ústavy, ktorý verejný ochranca práv neskôr rozšíril o namietaný nesúlad napadnutých ustanovení zákona o ochrane spotrebiteľa s čl. 1 ods. 1 a 2 ústavy v spojení s čl. 4 ods. 1 a 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady o súdnych príkazoch na ochranu spotrebiteľských záujmov.³¹ Ústavný súd uznesením v uvedenej veci návrh verejného ochrancu práv v časti zastavil a vo zvyšnej časti odmietol, vrátane časti namietajúcej nesúlad napadnutej úpravy s čl. 1 ods. 1 a 2 ústavy v spojení s označenými ustanoveniami uvedenej smernice a to z dôvodu zjavnej neopodstatnenosti podľa § 25 ods. 2 zákona o ústavnom súde, keďže nezistil príčinnú súvislosť napadnutých ustanovení citovaného zákona s označenými článkami ústavy. K namietanému nesúlady napadnutej úpravy s uvedenou smernicou uviedol, že smernica nie je referenčnou normou v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 ústavy a preto bolo bez právneho významu zaoberať sa posúdením súladnosti napadnutých zákonných ustanovení s označenými článkami smernice, ktorého sa verejný ochranca práv domáhal v spojení s namietaným nesúladom napadnutej úpravy s čl. 1 ods. 1 a 2 ústavy.

Podľa ústavného súdu referenčným rámcom v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 ústavy by malo byť len primárne právo EÚ (kam možno zaradiť predovšetkým Zmluvu o EÚ, Zmluvu o fungovaní EÚ a chartu) vytvárané v zásade členskými štátmi vo forme medzinárodných zmlúv a nie sekundárne právo EÚ, vytvárané predovšetkým inštitúciami, prípadne orgánmi, úradmi, či agentúrami EÚ na základe a vychádzajúc z primárneho práva EÚ.

Ústavný súd bol opätovne postavený pred úlohu vysporiadať sa s postavením sekundárneho práva EÚ v konaní o súlade právnych predpisov vo veci sp. zn. PL. ÚS 5/2018, v ktorom rozhodoval o návrhu prezidenta Slovenskej republiky (ďalej len „prezident“) o súlade napadnutých ustanovení zákona o regulácii v sieťových odvetviach³² s čl. 1 ods. 1 a 2 ústavy v spojení s čl. 4 ods. 3 Zmluvy o EÚ³³ a čl. 288 Zmluvy o fungovaní EÚ.³⁴ Dôvodom namietaného nesúlady napadnutej úpravy s označenými článkami Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ bol predpoklad, že napadnutá zákonná úprava predstavuje nesprávnu implementáciu smernice o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s

²⁸ Zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 94/62/ES z 20. decembra 1994 o obaloch a odpadoch z obalov. *Ú. v. ES L 365, 31.12.1994, s. 10 – 23 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT). mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 13 Zväzok 013, s. 349 – 362.*

³⁰ Zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

³¹ Smernica 98/27 ES Európskeho parlamentu a Rady z 19. mája 1998 o súdnych príkazoch na ochranu spotrebiteľských záujmov. *Ú. v. ES L 166, 11.6.1998, s. 51 – 55 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT, FI, SV). Mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 15 Zväzok 004, s. 43 – 47.*

³² Zákon č. 250/2012 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach v znení neskorších predpisov.

³³ Podľa čl. 4 ods. 3 Zmluvy o EÚ podľa zásady lojálnej spolupráce sa Únia a členské štáty vzájomne rešpektujú a vzájomne si pomáhajú pri vykonávaní úloh, ktoré vyplývajú zo zmlúv.

³⁴ Podľa čl. 288 Zmluvy o fungovaní EÚ smernica je záväzná pre každý členský štát, ktorému je určená, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom sa voľba foriem a metód ponecháva vnútroštátnym orgánom.

elektrinou³⁵ a smernice o spoločných pravidlách pre vnútorný trh so zemným plynom.³⁶ V uvedenej veci ústavný súd uznesením č. k. PL. ÚS 5/2018-52 z 23. januára 2019 prerušil konanie pred ním a rozhodol o predložení prejudiciálnych otázok Súdnemu dvoru týkajúcich sa výkladu príslušných ustanovení uvedených smerníc. Predloženie prejudiciálnych otázok Súdnemu dvoru EÚ týkajúcich sa výkladu práva EÚ je pritom namieste, ak predmetná právna úprava EÚ, o výklad ktorej vnútroštátny súd žiada Súdny dvor, je uplatniteľná v konaní pred vnútroštátnym súdom predkladajúcim prejudiciálnu otázku. Predloženie prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru ústavným súdom v uvedenom konaní teda naznačuje, že ústavný súd ustanovenia označenej smernice, o ktorých výklad žiadal Súdny dvor EÚ, zrejme plánoval uplatniť v konaní pred ním v uvedenej veci. Ako ich plánoval uplatniť, resp. či zvažoval v konaní o uvedenej veci priznať smernici, t. j. sekundárnemu právu EÚ, status referenčného kritéria v konaní o súlade právnych predpisov však nie je známe. Potom, čo Súdny dvor rozhodol o ústavným súdom predložených prejudiciálnych otázkach svojím rozsudkom sp. zn. C-378/19 z 11. júna 2020³⁷ a to tak, že príslušné ustanovenia uvedených smerníc sa majú vykladať v tom zmysle, že nebránia právnej úprave členského štátu, ako je tá, ktorá bola napadnutá v konaní pred ústavným súdom v posudzovanej veci, pokiaľ sú dodržané všetky požiadavky vyplývajúce z uvedených smerníc, prezident vzal svoj návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov pred ústavným súdom späť, v dôsledku čoho ústavný súd konanie o návrhu prezidenta svojím uznesením z 26. augusta 2020 zastavil.³⁸ Pre posúdenie súladu napadnutej úpravy s označenými článkami primárneho práva EÚ bolo v prejednávanej veci rozhodujúce posúdenie jej súladu s uvedenými smernicami, t. j. sekundárnym právom EÚ, keďže porušenie ich ustanovení by znamenalo aj porušenie uvedených článkov Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ. Porušenie sekundárneho práva Únie automaticky znamená aj porušenie ustanovení jej primárneho práva a to tých, ktoré požadujú rešpektovanie príslušných aktov sekundárneho práva. Vzhľadom na túto skutočnosť sa javí, že sekundárne právo EÚ by v konaní o súlade právnych predpisov zrejme malo mať status referenčného kritéria.

Ústavný súd stal pred otázkou právnej relevancie smernice v konaní o súlade právnych predpisov aj vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/2022, v ktorom rozhodoval o návrhu skupiny poslancov národnej rady na vyslovenie nesúladu označených ustanovení zákonníka práce³⁹ a zákona o vysokých školách⁴⁰ s označenými článkami ústavy vrátane čl. 1 ods. 2 ústavy. Porušenie čl. 1 ods. 2 ústavy skupina poslancov namietala z dôvodu namietaného nesúladu napadnutej zákonnej úpravy so smernicou Rady 1999/70/ES o rámcovej dohode o práci na dobu určitú.⁴¹ Skupina poslancov sa domnievala, že sporná zákonná úprava predstavuje nesprávnu transpozíciu uvedenej smernice. Zákonodarca podľa nej prijatím napadnutej právnej úpravy v súvislosti s uzatváraním pracovnoprávnych vzťahov s pedagogickými zamestnancami vysokých škôl výlučne na dobu určitú nesprávne transponoval do právneho poriadku Slovenskej republiky doložky 4 bod 1 a 5 bod 1 písm. a) rámcovej dohody o práci na dobu určitú, ktorá je uvedená v prílohe smernice o rámcovej dohode o práci na dobu určitú. V bode 53 odôvodnenia svojho nálezu v uvedenej veci z 24. októbra 2023 ústavný súd v súlade so svojou

³⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/72/ES z 13. júla 2009 o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s elektrinou, ktorou sa zrušuje smernica 2003/54/ES. *Ú. v. EÚ L 211, 14.8.2009, s. 55 – 93.*

³⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/73/ES z 13. júla 2009 o spoločných pravidlách pre vnútorný trh so zemným plynom, ktorou sa zrušuje smernica 2003/55/ES. *Ú. v. EÚ L 211, 14.8.2009, s. 94 – 136.*

³⁷ Rozsudok v konaní začatom na návrh Prezidenta Slovenskej republiky, C-378/19, EU:C:2020:462.

³⁸ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 5/2018-100 z 26. augusta 2020.

³⁹ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

⁴⁰ Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁴¹ Smernica Rady 1999/70/ES z 28. júna 1999 o rámcovej dohode o práci na dobu určitú, ktorú uzavreli ETUC, UNICE a CEEP. *Ú. v. ES L 175, 10. 7. 1999, s. 43 – 48, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Ú. v. EÚ, kapitola 05, zväzok 003, s. 368 – 373.*

predchádzajúcej judikatúrou skonštatoval, že smernica nie je tzv. referenčnou normou v konaní o súlade právnych predpisov (čo je zrejmé aj zo samotného znenia čl. 125 ods. 1 ústavy) a že nedostatky implementácie smernice (ako porušenie záväzkov Slovenskej republiky vyplývajúcich z dotknutých zmlúv, t. j. Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ, pozn.) právne záväzne nekonštatuje a nesankcionuje ústavný súd, ale Súdny dvor v rozsahu svojej právomoci, ktorá sa neprekrýva s právomocou ústavného súdu a nie je možné do nej zasahovať. V bode 56 odôvodnenia nálezu v uvedenej veci však uviedol, že zvažoval predloženie prejudiciálnych otázok Súdnemu dvoru (obdobne ako tak učinil v konaní vo veci sp. zn. PL. ÚS 5/2018, pozn.) týkajúcich sa výkladu doložiek 4 bodu 1 a 5 bodu 1 písm. a) rámcovej dohody o práci na dobu určitú, ktorá je uvedená v prílohe smernice o rámcovej dohode o práci na dobu určitú s ohľadom na napadnuté a s nimi súvisiace ustanovenia napadnutej právnej úpravy, avšak vzhľadom na nedostatočné odôvodnenie návrhu na začatie konania, ktorým je ústavný súd v zmysle § 45 zákona o ústavnom súde viazaný, a predovšetkým vzhľadom na skutočnosť, že k označenej úniovej právnej úprave už bol Súdnym dvorom podaný výklad a odpoveď na zvažované prejudiciálne otázky možno vyvodiť z jeho doterajšej pomerne početnej judikatúry, ústavný súd dospel k záveru, že predloženie prejudiciálnych otázok Súdnemu dvoru v posudzovanom prípade nie je potrebné. Následne, v bodoch 57 až 70 odôvodnenia svojho nálezu ústavný súd, vychádzajúc z relevantnej judikatúry Súdneho dvora, sa pomerne podrobne venuje otázke zlučiteľnosti napadnutej zákonnej úpravy s požiadavkami vyplývajúcimi z uvedenej smernice a v bode 71 odôvodnenia nálezu konštatuje, že v posudzovanom prípade nevzhlíada nesprávnu transpozíciu doložiek 4 bodu 1 a 5 bodu 1 písm. a) rámcovej dohody o práci na dobu určitú, ktorá je uvedená v prílohe smernice Rady 1999/70/ES o rámcovej dohode o práci na dobu určitú, národnou radou. Návrhu skupiny poslancov preto nevyhovelo ani v časti namietaného nesúladu napadnutej právnej úpravy s čl. 1 ods. 2 ústavy s uvedením, že je tomu tak jednak preto, že v predmetnom kontexte neposudzuje súlad zákona so smernicou a v širších interpretačných súvislostiach z vecných dôvodov uvedených v predchádzajúcich bodoch odôvodnenia svojho nálezu, preskúmajúcich zlučiteľnosť napadnutej úpravy s požiadavkami vyplývajúcimi z uvedenej smernice. Ak však sekundárne právo EÚ nemá byť referenčným kritériom v konaní o súlade právnych predpisov, nebolo vôbec potrebné zaoberať sa otázkou súladnosti napadnutej zákonnej úpravy s relevantnými ustanoveniami uvedenej smernice, resp. otázkou správnej transpozície týchto ustanovení do nášho právneho poriadku.

1.4 Aktívna procesná legitimácia všeobecného súdu v konaní o súlade vnútroštátneho práva s právom EÚ a prejudicialita napadnutej normy

V konaní vo veci sp. zn. PL. ÚS 37/2015 sa ústavný súd zaoberal návrhom Krajského súdu v Bratislave na vyslovenie nesúladu označeného ustanovenia zákona o dani z príjmov v znení neskorších predpisov⁴² s označenými článkami ústavy, dodatkového protokolu k dohovoru a Zmluvy o fungovaní EÚ. Svojím uznesením v rámci predbežného prerokovania návrhu v uvedenej veci zo 17. júna 2015 o návrhu krajského súdu rozhodol tak, že návrh odmietol ako podaný zjavne neoprávnenou osobou a z dôvodu chýbajúcej prejudiciality napadnutej normy, t. j. aplikovateľnosti napadnutého predpisu v konaní pred krajským súdom. Podľa ústavného súdu všeobecný súd je oprávnený návrhom na začatie konania o súlade právnych predpisov napadnúť len také ustanovenie zákona, ktorého použitie (aplikáciu) možno v konaní pred všeobecným súdom rozumne očakávať (rovnaké závery ústavný súd vyslovil už aj v rozhodnutí vo veci sp. zn. PL. ÚS 12/2012). V uvedenom uznesení ústavný súd zopakoval už vyslovené doktrinálne závery (vyjadrené v náleze vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/09) a závery vyplývajúce z rozsudok Súdneho dvora vo veci *Simmenthal*. Skonštatoval, že ak všeobecný súd v určitej veci dospeje k záveru, že ustanovenie právneho predpisu Slovenskej republiky odporuje

⁴² Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení zákona č. 548/2010 Z. z. a zákona č. 129/2011 Z. z.

právu EÚ, má to za následok neaplikovateľnosť ustanovenia predmetného právneho predpisu v posudzovanej veci. Ústavný súd preto uzavrel, že krajský súd, z dôvodu chýbajúcej prejudiciality napádanej zákonnej úpravy v dôsledku aplikačnej prednosti Zmluvy o fungovaní EÚ, nemožno považovať za osobu oprávnenú podať návrh na vyslovenie nesúladu napadnutej zákonnej úpravy s označenými ustanoveniami Zmluvy o fungovaní EÚ a preto návrh krajského súdu na vyslovenie nesúladu napadnutej právnej úpravy so Zmluvou o fungovaní EÚ, a obdobne aj jej nesúladu s označenými ustanoveniami ústavy a dodatkového protokolu, odmietol ako podaný niekým zjavne neoprávneným. Ústavný súd však v rámci predbežného prerokovania mohol predmetný návrh krajského súdu v časti namietaného nesúladu napadnutej zákonnej úpravy so Zmluvou o fungovaní EÚ odmietnuť nie z dôvodu chýbajúcej prejudiciality, resp. z dôvodu jeho podania zjavne neoprávneným subjektom, ale z dôvodu nedostatku svojej právomoci na jeho prerokovanie, keďže právomoc posúdiť súlad vnútroštátneho práva s právom Únie je zverená všeobecným súdom, ktoré sa prípadne môžu a v určitých prípadoch musia obrátiť s prejudiciálnou otázkou týkajúcou sa výkladu práva Únie na Súdny dvor v zmysle čl. 267 Zmluvy o fungovaní EÚ. V takom prípade by návrh krajského súdu v častiach namietajúcich nesúlad napadnutej zákonnej úpravy s ústavou a dodatkovým protokolom k dohovoru mohol prijať na ďalšie konanie.

V konaní vo veci sp. zn. PL. ÚS 8/2016 ústavný súd posudzoval návrhy Najvyššieho súdu Slovenskej republiky namietajúce nesúlad napadnutých ustanovení zákona o pobyte cudzincov⁴³ a zákona o azyle⁴⁴ s označenými ustanoveniami ústavy, dohovoru a charty. V uznesení o prijatí návrhu najvyššieho súdu na ďalšie konanie (uznesenie ústavného súdu z 29. júna 2016, č. k. PL. ÚS 8/2016-37) ústavný súd uskutočnil test aplikovateľnosti charty a keďže došiel k záveru, že napadnutá právna úprava spadá do rámca pôsobnosti práva EÚ, návrh najvyššieho súdu prijal na ďalšie konanie aj v časti namietajúcej nesúlad napadnutej úpravy s chartou. V odôvodnení svojho uznesenia tiež uviedol, že ak by napadnutá právna úprava nepredstavovala vykonávanie práva Únie v zmysle čl. 51 ods. 1 charty, ústavný súd by návrh v časti namietajúcej nesúlad napadnutej právnej úpravy s chartou musel odmietnuť z dôvodu, že by išlo o návrh, na prerokovanie ktorého ústavný súd nemá právomoc. Ústavný súd teda návrh najvyššieho súdu v časti namietaného nesúladu napadnutej zákonnej úpravy s chartou neodmietol z dôvodu chýbajúcej prejudiciality napadnutej zákonnej úpravy, resp. z dôvodu jeho podania zjavne neoprávneným subjektom, ako tak učinil v konaní vo veci sp. zn. PL. ÚS 37/2015. Dôvodom tohto postupu mohla byť jeho obava z toho, že všeobecné súdy by sa v prípadoch, ak by mali za to, že ustanovenia určitého zákona nie sú v súlade nielen s ústavou ale aj s právom EÚ, prestali z dôvodu chýbajúcej prejudiciality napadnutej zákonnej právnej úpravy obracať na ústavný súd s návrhmi na začatie konania o súlade právnych predpisov. Chýbajúca prejudicialita napadnutej zákonnej úpravy je totižto v zmysle predchádzajúcej judikatúry ústavného súdu (PL. ÚS 37/2015) dôvodom na odmietnutie návrhu na začatie konania o súlade právnych predpisov v celom rozsahu, t. j. nie len v časti namietaného nesúladu s právom Únie, ale aj v časti namietaného nesúladu zákonnej úpravy s ústavou, prípadne kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou (napr. dohovorom). Ústavný súd by však mohol návrh všeobecného súdu na začatie konania o súlade právnych predpisov v časti namietaného nesúladu s právom Únie odmietnuť nie z dôvodu chýbajúcej prejudiciality, ale z dôvodu nedostatku svojej právomoci na jeho prerokovanie, tak ako na to poukázal v uznesení vo veci č. k. PL. ÚS 8/2016-37 a na ďalšie konanie prijať návrh len v časti namietaného nesúladu napadnutej zákonnej úpravy s ústavou, prípadne kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou (v okolnostiach veci sp. zn. PL. ÚS. 8/2016 dohovorom). Tento postup sa však na prvý pohľad javí byť v rozpore s výslovným znením

⁴³ Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁴⁴ Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ustanovenia čl. 144 ods. 2 ústavy, ktoré požaduje, aby všeobecný súd, ak sa domnieva, že všeobecne záväzný právny predpis, jeho časť alebo jeho jednotlivé ustanovenie, ktoré sa týka prejednávanej veci, odporuje okrem iného aj medzinárodnej zmluve podľa čl. 7 ods. 5 ústavy (kam možno zaradiť aj primárne právo EÚ), konanie prerušil a podal návrh na začatie konania podľa čl. 125 ods. 1 ústavy na ústavný súd, pričom právny názor ústavného súdu obsiahnutý v jeho rozhodnutí má byť pre všeobecný súd záväzný. Ústavný súd vo svojom náleze vo veci sp. zn. PL ÚS 8/2016 (rozhodnutí vo veci samej) chartu aplikoval, aplikoval ju nepriamo, t. j. prostredníctvom výkladu príslušných ustanovení ústavy, dospel k záveru o nesúlade napadnutej právnej úpravy s označenými ustanoveniami ústavy a charty a vo výrokoch nálezu skonštatoval nesúlad napadnutých úprav nie len s príslušnými ustanoveniami ústavy, ale aj s príslušným ustanovením charty (čl. 47 charty). V časti namietajúcej nesúlad napadnutých úprav s dohovorom, ústavný súd návrhom najvyššieho súdu nevyhovel, z dôvodu, že v návrhoch označené ustanovenie dohovoru (čl. 6 ods. 1 dohovoru, ktorý upravuje právo na spravodlivý súdny proces) je podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva neaplikovateľné na azylové a imigračné prípady.

V konaní vo veci sp. zn. PL ÚS 17/2022 ústavný súd rozhodoval o návrhu Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky namietajúceho nesúlad zákona o pobyte cudzincov s označenými článkami ústavy a čl. 47 charty. V rámci predbežného prerokovania návrh najvyššieho správneho súdu prijal na ďalšie konanie v celom rozsahu, t. j. aj v časti namietaného nesúladu napadnutej úpravy s chartou. Až v samotnom náleze v uvedenej veci z 13. decembra 2023 uskutočnil test aplikovateľnosti charty (body 83 - 88 odôvodnenia nálezu) a poukázal na chartu ako priamo aplikovateľnú normu v konaní pred všeobecnými súdmi (body 89 - 95 odôvodnenia nálezu). V bode 93 odôvodnenia nálezu poukázal na princíp prednosti práva Únie, ktorý zavádza do špecializovaného a koncentrovaného modelu ústavného súdnictva difúzne prvky. Odkazujúc na svoje predchádzajúce doktrínálne závery a závery vyplývajúce z rozsudku Súdneho dvora vo veci *Simmenthal* skonštatoval (bod 95 odôvodnenia nálezu), že návrh najvyššieho správneho súdu v časti namietaného nesúladu s chartou nenapĺňa podstatu návrhového oprávnenia všeobecného súdu. Návrhu najvyššieho správneho súdu v tejto časti preto nevyhovel. Nazdávame sa, že s otázkou aplikovateľnosti charty na posudzovaný prípad sa mal ústavný súd vysporiadať už v rámci predbežného prerokovania návrhu na začatie konania o súlade právnych predpisov a nie až v samotnom náleze vo veci samej.

Záverom

Z posudzovaných rozhodnutí ústavného súdu možno dospieť k nasledujúcim čiastkovým záverom. Ústavný súd bol doposiaľ k uplatňovaniu práva Únie v niektorých prípadoch ústretový, inokedy k jeho uplatňovaniu v konaniach pred ním zaujal zdržanlivejší postoj (napr. k priznaniu statusu referenčného kritéria v konaní o súlade právnych predpisov sekundárnemu právu Únie). S niektorými otázkami spätými s uplatňovaním práva Únie (napr. uplatniteľnosťou charty spätou s vecnou pôsobnosťou práva Únie) sa vysporiadal raz v rámci predbežného prerokovania návrhu na začatie konania, inokedy v rámci nálezu vo veci samej. V tomto ohľade sa rozhodovacia činnosť ústavného súdu javí byť nekoncepčná a mäťúca, zaoberajúca sa rovnakými procesnoprávnymi otázkami odlišne. Výzvou predovšetkým v konaní o súlade právnych predpisov pre ústavný súd ostáva otázka, ako sa vysporiadať s prípadnou kolíziou práva EÚ s ústavou, ak na prvý pohľad javiacu sa kolíziu nemožno odstrániť prostredníctvom eurokonformného výkladu relevantných ustanovení ústavy a tiež otázka priameho uplatnenia charty a jej prípadného prednostného uplatnenia pred prípadnými s ňou kolidujúcimi ustanoveniami ústavy a to najmä v prípade, ak úroveň ochrany základných práv a slobôd podľa charty by bola vyššia ako úroveň ich ochrany podľa ústavy. Ústavný súd sa pri aplikácii práva Únie javí byť proaktívny, snažiaci sa reflektovať a rešpektovať požiadavky vyplývajúce z práva Únie. K právu Únie sa doposiaľ v zásade nestaval negatívne a ignorujúco.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

Rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky:

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. I. ÚS 66/98 z 15. októbra 1998.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. 8/2010-24 z 2. júna 2010.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/09 z 26. januára 2011.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 105/2011-128 z 28. septembra 2011.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 108/2011-27 z 2. novembra 2011.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 12/2012-15 z 11. júla 2012.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 105/2011-223 zo 7. mája 2014.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 10/2014-78 z 29. apríla 2015.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 37/2015-27 zo 17. júna 2015.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 8/2016-37 z 29. júna 2016.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 408/2016-97 z 18. októbra 2016.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 5/2018-13 zo 4. apríla 2018.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 51/2015-94 z 25. apríla 2018.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 4/2018-70 z 13. júna 2018.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 5/2018-52 z 23. januára 2019.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 5/2018-100 z 26. augusta 2020.
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 381/2020-44 z 3. novembra 2020.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. II. ÚS 36/2023-63 z 9. augusta 2023.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 372/2023-30 zo 7. septembra 2023.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 10/2022-73 z 24. októbra 2023.
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. PL. ÚS 17/2022-96 z 13. decembra 2023.

Rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie:

Rozsudok z 9. marca 1978, Simmenthal, 106/77, EU:C:1978:49.
Rozsudok z 13. júla 1989, Hubert Wachauf, 5/88, EU:C:1989:321.
Rozsudok z 18. júna 1991, ERT, C-260/89, EU:C:1991:254.
Rozsudok z 18. decembra 1997, Annibaldi, C-309/96, EU:C:1997:631.
Rozsudok z 25. marca 2004, Karner, C-71/02, EU:C:2004:181.
Rozsudok z 22. decembra 2010, DEB, C-279/09, EU:C:2010:811.
Rozsudok z 26. februára 2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105.
Rozsudok z 8. mája 2013, Kreshnik Ymeraga, C-87/12, EU:C:2013:291.
Rozsudok zo 6. marca 2014, Cruciano Siragusa, C-206/13, EU:C:2014:126.
Rozsudok z 8. apríla 2014, Digital Rights Ireland a Seitlinger a i., spojené veci C-293/12 a C-594/12, EU:C:2014:238.
Rozsudok z 11. júna 2020 v konaní začatom na návrh Prezidenta Slovenskej republiky, C-378/19, EU:C:2020:462.

Informácie o autorovi

JUDr. Radoslav Benko, PhD., LL.M.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta
Ústav medzinárodného práva a európskeho práva
e-mail: radoslav.benko@upjs.sk

2 Európske právo z pohľadu internacionálneho konštitucionalizmu v zelenom kabáte

Ján Svák

Úvod

Miesto úvodu skôr predstavím trochu záhadné spojenie troch rôznych (na prvý pohľad) pojmov. Každý z nich je v niečom nepresný a v niečom obrazný. Vo vzájomnom postavení však vynikne poslanstvo príspevku, ktorým je pokus o odpoveď ako môže pomôcť konštitucionalizácia medzinárodného práva udržateľnosti života na Zemi.

Európske právo bude v príspevku chápané ako regionálne medzinárodné právo a nie ako právo Európskej únie. Je to z jednoduchého dôvodu, že v zmysle internacionálneho konštitucionalizmu je právo Európskej únie chápané nie ako medzinárodné právo ale ako právo federálneho zloženého štátu. V príspevku tak bude pod európskym právom chápané právo vytvorené inými európskymi medzinárodnými organizáciami a predovšetkým právom Rady Európy, ktoré je primárne regionálnym medzinárodným právom ľudských práv.

Internacionalistický konštitucionalizmus je označením pre proces konštitucionalizácie medzinárodného práva. Pod konštitucionalizáciou sa všeobecne rozumie historicky sformovaná paradigma premeny právneho systému na prostriedok vlády suveréna prostredníctvom a na základe ústavy.¹ Ústava je normatívnym textom najvyššej právnej sily, ktorý v plnom rozsahu obsahuje dve základné zložky, a to rozdelenie moci medzi štátne orgány a systém ľudských práv s právnymi garanciami ich ochrany. K tomuto ideálu naskicovanému v Deklarácii práv človeka a občana z roku 1789 sa v medzinárodnom práve najviac približuje celosvetová medzinárodná Organizácia spojených národov („OSN“) a Medzinárodná listina ľudských práv („MLLP“)².

Potreba jej konštitucionalizácie je vyvolaná najmä piatimi celosvetovými problémami spojenými s prežitím ľudskej civilizácie, ktorými sú

- zabezpečenie svetového mieru,
- umelá inteligencia,
- znormovanie piateho priestoru tzv. kyberpriestoru,
- globálna ekonomika a migrácia,
- zmena klímy.

Práve zmena klímy je obsahom posledného „záhadného“ pojmu uvedeného v názve príspevku, pričom „zelený kabát“ nie je samozrejme právno-inštitucionálnym pojmom ale obrazným, resp. je metaforou.

2.1 Konštitucionalizácia a súdny aktivizmus

Jedným z dvoch cieľov konštitucionalizácie je zabránenie svojvôli politickej moci, síce zrodenej demokraticky, ale s „večnou“ túžbou získania moci človeka, resp. skupiny ľudí nad ostatnými a v globálnom rozmere nad celým ľudstvom. Zdá sa, že hlavným (ak nie jediným) nástrojom proti svojvôli je nezávislá kontrola tejto politickej moci. Pre pripomenutie, táto kontrola vznikla zo súdneho aktivizmu Najvyššieho súdu USA pred vyše 220 rokmi v slávnom rozhodnutí *Marbury v. Madison*. V ňom išlo formálne o právo na prístup k funkcii sudcu federálnych súdov USA. Predmetné právo Najvyšší súd USA v Ústave USA síce „nenašiel“ ale objavil v nej oveľa významnejšiu doktrínu kontroly

¹ Bližšie OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 18 a nasl.

² MLLP tvorí Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

ústavnosti rozhodnutí orgánov verejno-politickej moci či už na úrovni parlamentu alebo exekutívy. Obrazne povedané v rozhodnutí *Marbury v. Madison* súdny aktivizmus prehral bitku ale vyhral vojnu, pretože model kontroly ústavnosti zo strany súdov sa stal hlavnou oporou konštitucionalizácie systému vládnutia na celom svete. V univerzálnom medzinárodnoprávnom prostredí však Medzinárodný súdny dvor má veľmi ďaleko od súdneho aktivizmu a predstava o vytvorení Svetového súdu pre ľudské práva sa v poslednom desaťročí vzdialila viac ako sme si to mohli pripúšťať v optimistickom pohľade na dejiny v závere minulého milénia.³

Podstatne ďalej však v regionálnom kontexte zašiel Súdny dvor Európskej únie, o ktorom dnes možno oprávnené hovoriť ako o hlavnom strojovi Európskej únie v podobe zloženého štátu. Vďaka jeho súdnemu aktivizmu sa z medzinárodnej regionálnej organizácie stal federálny štát s vlastnou ústavou (formálne označenou síce ako medzinárodná zmluva ale spolu s Chartou základných práv Európskej únie tvoriacou plnohodnotnú ústavu), sústavou orgánov legislatívnej, exekutívnej a súdnej moci, územím a občianstvom.

Súdny aktivizmus nie je cudzí ani druhému nadnárodnému európskemu súdu, a to Európskemu súdu pre ľudské práva („ESLP“). Jeho ambície sú v porovnaní SD EÚ ešte väčšie. Nezameriava sa už len na Európu, resp. na zmluvné štáty Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd („Dohovor“), ktorým bol zriadený, ale aj prostredníctvom adaptácie medzinárodných zmlúv preberá úlohu transnacionálneho ochrancu ľudských práv. Využíva k tomu najmä ním vytvorený koncept extrateritoriálnej jurisdikcie zmluvných štátov, ktorá prenáša na ich plecia aj zodpovednosť za porušovanie ľudských práv kdekoľvek na svete, napríklad v súvislosti s účasťou týchto štátov na humanitárnych intervenciách.

Druhým nástrojom je ingerencia ESLP do migračnej politiky zmluvných štátov Dohovoru ako aj aplikácie bilaterálnych zmlúv spojených s extradíciou. V rámci nej dohliada nad tým, aby neboli osoby vyhostované, resp. vydávané do tretích štátov, kde by im mohlo hroziť porušenie „absolútnych“ ľudských práv ako je právo na zákaz mučenia.

Osobitným príkladom súdneho aktivizmu môže byť minuloročné rozhodnutie ESLP v prípade *Semenya proti Švajčiarsku* (z 11. júla 2023, č. 10934/21), kde rozhodoval o porušení ľudských práv intersexuálnej športovkyne, ktorej medzinárodná atletická federácia zakázala štartovať na ňou organizovaných športových súťažiach, ak jej vyššia hladina testosterónu (látka ovplyvňujúca najmä silu svalov a kostí) v krvi umožní výhodu oproti iným súťažiacim v kategórii žien. Problémom v tomto prípade z hľadiska príslušnosti⁴ ESLP je to, že športovkyňa je občiankou Juhoafrickej republiky a porušovateľom jej ľudských práv je nečlenský štát Rady Európy (občianske združenie založené na monackom práve), pričom k zásahom do jej ľudských práv dochádza na celom svete. Jediným spojivkom s ESLP je, že rozhodnutie, ktorým sa potvrdila platnosť opatrenia svetovej atletickej federácie voči juhoafrickej športovkyni, vydal Medzinárodný športový súd (Court of Arbitration for Sport – „CAS“) so sídlom vo švajčiarskom meste Lausanne a jeho rozhodnutie preskúmaval najvyšší švajčiarsky federálny súd. Jedna z reakcií na predmetné rozhodnutie ESLP, ktorým sa vlastne spochybnilo kritérium rozlišovania športových kategórií mužov a žien (povolenie športovať intersexuálnym ženám v kategórii žien by zároveň znamenalo diskrimináciu ostatných žien z pohľadu ich šancí poraziť v športovej súťaži intersexuálnu športovkyňu), bola aj tá, že sídlo CAS sa prenieslo mimo Európu a tým aj dosahu ESLP. Súdny aktivizmus ESLP pod hrozbou odstúpenia od Dohovoru bol kritizovaný aj v iných prípadoch, pričom najväčšia „roztržka“ medzi ESLP a zmluvným štátom Dohovoru sa týkala zásahu ESLP do suverenity štátu v prípade *Hirst proti Spojenému kráľovstvu* (č.2) (z

³ Stále utopickejšie črty nadobúda „prelomová“ vízia F. Fukuyama. Pozri FUKUYAMA, F.: *Konec dejín a posledný človek*. Praha: Rybka Publishers, 2007.

⁴ Vecná stránka prípadu je podrobnejšie opísaná v SVÁK, J.: Intersexuálne športovkyne ako hnacia sila transnacionálnej ochrany ľudských práv. In: *Právny obzor*, 2023, č. 6.

30. marca 2004, č. 74025/01), kde išlo o aktívne volebné právo osôb odsúdených na trest odňatia slobody zo spáchania najzávažnejších zločinov.

Najaktuálnejší prejav súdneho aktivizmu ESLP sa „obliekol do zeleného kabáta“ v rámci rozhodovania Veľkej komory o troch prípadoch týkajúcich sa aj jedného z piatich najzávažnejších ohrození ľudskej civilizácie, a to následkov zmeny klímy v podobe otepľovania Zeme spôsobenej aktivitami ľudí na celom svete.

2.2 Súdny aktivizmus v boji proti zmene klímy

Autori Dohovoru krátko po 2. svetovej vojne ani len netušili, že o tri štvrté storočia bude právo na život ohrozované nielen vojnou, či trestom smrti ale prírodou samou. Za tak krátke obdobie z pohľadu vývoja ľudskej civilizácie sa život na Zemi zmenil otepľovaním podnebia tak, že posledné dva roky už patrili k najteplejším od začiatku zaznamenaného merania teplôt na Zemi. Dohovor však o životnom prostredí neobsahuje ani najmenšiu zmienku. Na zhoršujúci sa stav životného prostredia však reagoval ESLP, ktorý postupne vytvoril predovšetkým extenzívnym výkladom práva na súkromie pomerne rozsiahlu judikatúru zameranú na ochranu životného prostredia.⁵ Je založená na tzv. nepriamej ochrane práva na životné prostredie čo znamená, že ESLP preskúmava porušenia ľudských práv spojených so životným prostredím len vtedy, ak zasahujú zároveň do iných ľudských práv výslovne chránených Dohovorom. Samotný vzťah medzi ľudskou spoločnosťou a prírodou je však stále mimo textu Dohovoru.

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy reagovalo na túto situáciu Odporúčaním č. 2211(2021) prijatým 29. septembra 2021 nazvaným „Zakotvenie práva na zdravé životné prostredie: potreba zosilnenej reakcie Rady Európy“. V ňom odporučilo Výboru ministrov ako hlavnému politickému orgánu Rady Európy, aby vypracoval nový Dodatokový protokol k Dohovoru ako aj k Európskej sociálnej charte, ktorý by zaručoval právo na bezpečné, čisté, zdravé a trvalo udržateľné životné prostredie v zhode s najnovšími aktivitami prijatými v rámci OSN. V ten istý deň prijalo aj Odporúčanie č. 2214(2021) s názvom: „Klimatická kríza a právny štát“, v ktorom vyzvala zmluvné štáty k tomu aby „podporovali právny štát a využívali transparentný, zodpovedný a demokratický legislatívny proces na implementáciu cieľa, nulové čisté emisie“, založený na jasných a dôveryhodných plánoch na splnenie záväzkov udržať zvyšovanie globálnej teploty v súlade s preferovaným cieľom Parížskej dohody, čo predstavuje udržať zvýšenie priemerných teplôt o 1,5 °C.“

Výbor ministrov Rady Európy na to reagoval prijatím svojho Odporúčania CM/Rec(2022)20 o ľudských právach a ochrane životného prostredia a poveril Riadiaci výbor pre ľudské práva, aby vykonal štúdiu potrebnú pre prípadné rozšírenie Dohovoru o príslušný Dodatokový protokol, avšak zatiaľ sa nenašla reálnejšia politická vôľa pre predmetnú legislatívnu úpravu.⁶ Povšimnutiahodné z pohľadu práva je aj stanovisko Benátskej komisie č. 997/2020 z 9. októbra 2020 č. CDL-AD(2020)020, ktoré sa zaoberá otázkou súdnej ochrany životného prostredia a možno ho chápať aj ako určité povzbudenie k súdnemu aktivizmu v oblasti súdnej ochrany životného prostredia. Zaujímavá bola pritom aj argumentácia Benátskej komisie tzv. medzigeneračným rozdelením záťaže, keď práve budúce generácie budú pravdepodobne niesť čoraz ťažšie bremeno negatívnych následkov klimatických zmien na Zemi.

⁵ Jej zhrnutiu v rámci čl. 8 Dohovoru pozri SVÁK, J.: *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv. III. zväzok. Ochrana súkromia a majetku*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 636 s.

⁶ Komisár Rady Európy pre ľudské práva vydal ešte 4. júna 2019 Komentár komisára pre ľudské práva v oblasti ľudských práv s názvom „Život v čistom prostredí: zanedbávaná obava o ľudské práva pre nás všetkých“.

Do tejto atmosféry sa „narodil“ 9. apríl 2024, v ktorom Veľká komora ESLP prijala dlho očakávané výroky v rozhodnutiach o troch sťažnostiach týkajúcich sa životného prostredia a klimatických zmien na Zemi.⁷

V prvej sťažnosti, ktorá vzbudila aj najväčšiu medzinárodnú pozornosť, sa práve „budúca“ generácia obrátila so svojou sťažnosťou na ESLP, keď namietala súčasné aj budúce negatívne dôsledky zmeny klímy na Zemi, ktoré budú mať vážny dopad na ich život, pohodu, duševné zdravie a pokojné užívanie domovov. Osobitosťou sťažnosti bolo, že sťažovatelia namietali porušenie svojich práv nielen svojim rodným Portugalskom ale aj 32 inými európskymi štátmi. Veľká komora ESLP v rozhodnutí vo veci *Duarte Agostinho a ostatní proti Portugalsku a 32 ďalších štátov* (č. 39371/20) považovala sťažnosť za neprijateľnú, keď

- sťažnosť proti Portugalsku zamietla z dôvodu nevyčerpania vnútroštátnych prostriedkov nápravy a
- sťažnosti proti ostatným štátom nepreskúmavala práve z dôvodu nedostatočného odôvodnenia extrateritoriálnej jurisdikcie žalovaných štátov.

V prípade *Carême proti Francúzsku* (č. 7189/21) bol sťažovateľom bývalý obyvateľ a starosta obce Grande-Synthe, ktorý v sťažnosti tvrdil, že geografická poloha tejto obce ju vystavuje najmä rizikám spojeným so zmenou klímy a s tým spojeným zvýšeným výskytom silných zrážok a stúpaním hladiny mora, čo vedie k zvýšeniu rizika ponorenia obce do mora a záplav. V dôsledku takýchto prírodných katastrof v rokoch 1995-2010 musela obec vynaložiť náklady vo výške až pol milióna Eur. Sťažnosti predchádzalo konanie pred Štátnou radou ako najvyšším správny súdom Francúzska, ktorá v poslednom rozhodnutí uložila príslušným vládnym orgánom, aby prijali opatrenia na riešenie následkov a hrozieb klimatických zmien. V čase konania pred komorou ESLP bol však sťažovateľ poslancom Európskeho parlamentu s bydliskom v Bruseli pričom tvrdil, že nemôže uvažovať o budúcnosti vo svojom rodnom dome v predmetnej obci, ktorá je vystavená rastúcej hrozby ponorenia do mora. Veľká komora ESLP vyhlásila sťažnosť za neprijateľnú a v kľúčovom bode 84 rozhodnutia uviedla: „Vzhľadom na skutočnosť, že takmer každá osoba by mohla mať legitímny dôvod pociťovať určitú formu úzkosti z budúcich rizík škodlivých účinkov zmeny klímy, rozhodnutie, že by si sťažovateľ mohol nárokovať toto postavenie obeť, by sťažilo rozlíšenie obhajoby sledovaných záujmov prostredníctvom *actio popularis* – čo nie je prípustné...“

Neprípustnosť *actio popularis* v konštantnej judikatúre ESLP však nebránilo Veľkej komore ESLP k prijatiu prelomového rozhodnutia vo veci *Verein Klima Seniorinnen Schweiz a ostatní proti Švajčiarsku* (č. 53600/20), ktoré je zaujímavé aj problematické z hľadiska

- a) prelomenia neprijateľnosti sťažností *actio popularis*,
- b) implementácie medzinárodného práva, najmä z univerzálneho systému ochrany ľudských práv tzv. druhej generácie,
- c) prepojenia súdneho rozhodnutia na výsledky prírodných vied,
- d) extenzívneho výkladu Dohovoru na základe evolučnej metódy a zavedenia novej metodiky výkladu Dohovoru,

⁷ Bod 114 stanoviska Benátskej komisie znie: „Benátska komisia si uvedomuje problémy súdnej kontroly v oblasti ochrany životného prostredia. Kritici či skeptici budú tvrdiť, že táto oblasť nie je vhodná na súdnu kontrolu, pretože súdy privádzajú do sofistikovaných diskusií o prírodných vedách. Mohli by tiež tvrdiť, že keďže ochrana životného prostredia je priestorom na uváženie a politické kompromisy, v prípade, že parlament alebo vláda urobili politický kompromis o ochrane životného prostredia, súdna moc by nemala zasahovať. Dôležitým argumentom proti takémuto záveru však je, že ochrana životného prostredia nie je ako tradičný konflikt ľudských práv, kde menšina potrebuje ochranu pred väčšinou. V oblasti ochrany životného prostredia existuje úplne nový rozmer: ochrana práv budúcich generácií. Keďže budúce generácie sa nezúčastňujú na súčasnej demokracii a nehlasujú v súčasných voľbách, zdá sa, že súdnictvo má najlepšie predpoklady na ochranu budúcich generácií pred rozhodnutiami súčasných politikov“.

e) vykonateľnosti predmetného rozhodnutia.

Ad a) Veľká komora ESLP nepopierala a dokonca sa na viacerých miestach svojho rozhodnutia aj odvolávala na zásadu neprijateľnosti sťažností *actio popularis*, v ktorých by sa sťažovatelia domáhali abstraktnej kontroly ústavnosti legislatívnych alebo iných politických opatrení. Rovnaké stanovisko má ESLP konštantne aj k uplatňovaniu práva na abstraktnú kontrolu ústavnosti vo vnútroštátnom právnom poriadku. V zásade od rozhodnutia Európskej komisie pre ľudské práva vo veci *Ruiz-Mateos proti Španielsku* (z 19. apríla 1991, č. 14324/88) zastávajú štrasburské orgány ochrany práva názor, že čl. 6 Dohovoru (právo na spravodlivý súdny proces nezaručuje právo na prístup k súdu (spravidla v európskom prostredí k ústavnému súdu) s právomocou preskúmať ústavnosť právneho predpisu.

Problémom predmetného prípadu však bolo to, že zásah do práva sťažovateľov bol vykonaný nedostatočnou švajčiarskou právnou úpravou proti otepľovaniu Zeme a sťažovatelia namietali porušenie čl. 6 Dohovoru. V bode 609 rozsudku Veľká komora ESLP výslovne a v duchu svojej judikatúry uviedla, že „*sa nemožno odvolávať na článok 6 pri podaní žaloby na Súd s cieľom prinútiť Parlament prijať právne predpisy*“. To samozrejme neplatí v tých zmluvných štátoch Rady Európy, ktoré umožňujú iniciovanie abstraktnej kontroly ústavnosti aj na základe individuálnych sťažností jednotlivcov.⁸

Zásadne teda platí, že sťažnosti týkajúce sa politických rozhodnutí, ktoré sú produktom demokratických procesov (či už v podobe zastupiteľskej alebo priamej demokracie) nepatria do rozsahu pôsobnosti čl. 6 Dohovoru. Sťažovatelia však namietali zlyhanie švajčiarskych legislatívnych a exekutívnych orgánov pri implementácii medzinárodných dohovorov (predovšetkým Parížskej dohody o zmene klímy)⁹ zameraných na zmiernenie klimatických zmien (najmä pod vplyvom globálneho otepľovania), ktoré negatívne vplývajú na sťažovateľov, ktorí okrem porušenia čl. 2 a 8 namietali aj porušenie práva na spravodlivý súdny proces chránený čl. 6 Dohovoru. Bez bližšieho odôvodnenia Veľká komora ESLP prekvapujúco takúto (svojim obsahom patriacu do sféry politického rozhodovania) sťažnosť nezamietla a jej prijateľnosť podmienila „*splnením ostatných podmienok na uplatnenie článku 6 ods. 1*“ Dohovoru.

Prvou „ostatnou“ podmienkou je „občianskoprávna“ povaha spornej veci do ktorej, v zmysle doterajšieho vývoja judikatúry ochrana životného prostredia ako súčasť práva na súkromie, patrí. Druhá podmienka spočíva v tom, či ide o vážny a reálny spor priamo dopadajúci na práva sťažujúceho sa občianskeho združenia, ktorého členkami sú staršie (ich priemerný vek bol vyše 70 rokov) švajčiarske dámy. Kým individuálne sťažnosti podané štyrmi ženami spolu so sťažnosťou Veľká komora ESLP považovala za nezlučiteľné *ratione materiae* s Dohovorom,¹⁰ tak v prípade „kolektívneho rozmeru“ pri sťažujúcom sa občianskom združení priamy a rozhodujúci vplyv namietaných

⁸ Typickým príkladom je prípad *Neubauer a ostatní proti Nemecku* z roku 2021, kde nemecký spolkový ústavný súd rozhodoval o sťažnosti namietajúcej nedostatočnú právnú úpravu v boji proti zmene klímy reprezentovanú nemeckým „klimatickým“ zákonom – Bundesklimaschutzgesetz z 12. decembra 2019 -(BGB1.I.S.2513). Pozri *Individuals from Germany, Banglades and Nepal, registered associations v. Germany – The German Federal Constitutional Court’s decision on the Climate Change Act Order of 24 March 2021.1 BvR 2656/18 and others. [Neubauer, et al. v. Germany (2021)]*. In: Bundesverfassungsgericht [online]. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2021/03/rs20210324_1bvr265618en.html.

⁹ Parížska dohoda bola vyrokovaná 196 zmluvnými štátmi 12. decembra 2015 na parížskej konferencii OSN venovanej klimatickým zmenám s cieľom udržať nárast globálnej teploty aspoň o 2 °C nad predindustriálnymi úrovňami. Uverejnená je ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 99/2017 Z. z. a platnosť pre Slovenskú republiku nadobudla dňa 21. septembra 2016.

¹⁰ Podľa Veľkej komory ESLP sťažovateľky nepreukázali, že neúčinné vykonávanie opatrení na zmiernenie rastu teplôt malo dostatočne bezprostredné a reálne účinky na ich práva v kontexte zmeny klímy. Výsledok sporu preto nebol priamo rozhodujúci pre ich občianske práva.

neúčinných opatrení vykladala v širšom slova zmysle. V jej prípade bol obsah sporu predmetom rozhodovania správneho orgánu a vnútroštátnych súdov na dvoch stupňoch avšak bez toho, aby bola posúdená podstata sporu. Predmetné konanie považovala Veľká komora ESLP za hybridné, pričom v hlavnej časti sa týkalo jednoznačne otázok súvisiacich s demokratickým legislatívnym procesom, ktorý nespadá pod pôsobnosť čl. 6 Dohovoru. To však automaticky neznamená, že išlo o *actio popularis*, ktorú ako takú žalobu sťažujúcej sa spoločnosti zamietli vnútroštátne súdy bez toho, aby sa zaoberali samotnou podstatou sporu, a to kritickou hranicou globálneho otepľovania. Veľká komora ESLP týmto výkladom *actio popularis* vyslala jasný signál pre všetky vnútroštátne súdy, aby sa tzv. klimatizačnými žalobami reálne zaoberali a formalisticky ich nezamietali.

Nielen na margo treba pripomenúť rozhodnutie nemeckého spolkového ústavného súdu vo veci *Neubauer* preskúmať ústavnosť spolkového klimatického zákona cez prizmu čl. 20a nemeckého základného zákona, ktorý pod názvom Ochrana prirodzených základov života a zvierat atypicky uvádza: „*Štát pamätajúci aj na svoju zodpovednosť voči budúcim generáciám, bude chrániť prirodzené základy života a zvierat zákonodarstvom a v súlade s právom a spravodlivosťou aj výkonnou a súdnou činnosťou, a to všetko v rámci ústavného poriadku.*“ Práve precedensy nemeckého spolkového ústavného súdu do veľkej miery ovplyvňujú európske súdne inštitúcie a bezprostredne pôsobia na judikatúru českých súdov. A nie je žiadnym tajomstvom, že ich inšpiračná cesta vedie až do Košíc. No a na svete je už prvá klimatizačná žaloba v Českej republike¹¹ a prvé rozsudky k nej¹².

Ad b) Zohľadňovanie medzinárodného zmluvného práva je pre ESLP ako regionálny medzinárodný súd samozrejmosťou. Predovšetkým vtedy, ak jeho normy sú akceptované v podobe prameňa medzinárodného obyčajového práva. Nie je to však pravidlom v prípade medzinárodných zmlúv z oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, kde nateraz najakceptovateľnejším dohovorom je ten najmladší, a to Medzinárodný dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Po 9. apríli 2024 sa do „živého“ medzinárodného práva¹³ nepochybne zaradiť aj Parížsky dohovor o zmene klímy. Práve vďaka Veľkej komore ESLP nadobudol pre štáty Rady Európy právnonormatívny záväzný charakter, z ktorého priamo vyplývajú individuálne verejné práva ako základnej štruktúry internacionalistického konštitucionalizmu. Z nich vyplýva pre zmluvné štáty Parížskeho dohovoru, ktoré sú zároveň členmi Rady Európy pozitívny záväzok prijať legislatívne a iné opatrenia, ktoré budú reálne spôsobilé „*udržať zvýšenie globálnej priemernej teploty výrazne pod hodnotou 2 °C v porovnaní s hodnotami predindustriálneho obdobia a vynaložiť úsilie na obmedzenie zvýšenia teploty na 1,5 °C v porovnaní s hodnotami predindustriálneho obdobia, čo by výrazne znížilo riziká a dôsledky zmeny klímy.*“

Dosiahnutie tohoto cieľa znamená pre priemyselné krajiny ako je Švajčiarsko, že musia do roku 2020 znížiť svoje emisie o 25-40 % v porovnaní s úrovňami v roku 1990. Švajčiarsky klimatický zákon z roku 2011 však vyžadoval, aby sa emisie skleníkových plynov znížili o 20 % v porovnaní s rokom 1990. V zmysle záverov Parížskej dohody preto švajčiarska vláda navrhla v roku 2017 novelu klimatického zákona, ktorým sa malo zabezpečiť zníženie emisií o 30 % do roku 2030 v porovnaní s rokom 1990. Predmetná novela zákona bola však v ľudovom referende v júni 2021 zamietnutá. Následne bola uzákonená v decembri 2021 novela zákona, v ktorej bol cieľ zníženia emisií na roky

¹¹ Spolek Klimatická žaloba a další v. Česká republika. In: Klimatická žaloba ČR [online]. Dostupné na: <https://www.klimazaloba.cz/soudni-dokumenty/>.

¹² Rozsudok Městského soudu v Praze zo dňa 15. června 2020, č. j. 14 A 101/2021-248; rozsudok Městského soudu v Praze zo dňa 25. října 2023. In: Klimatická žaloba ČR [online]. Dostupné na: <https://www.klimazaloba.cz/soudni-dokumenty/>.

¹³ K pojmu „živé“ medzinárodného práva vo vzťahu k medzinárodným dohovorom z oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv pozri SVÁK, J. Nadnárodná ochrana osôb so zdravotným postihnutím. In: *Justičná revue*, 2022, č. 8-9.

2021 až 2024 stanovený na 1,5 % ročne v porovnaní s úrovňami v roku 1990. Následne bol 30. septembra 2022 prijatý zákon o klíme, ktorý bol potvrdený v referende 18. júna 2023 a tento stanovil cieľ dosiahnuť „nulové“ emisie v roku 2050. Predmetný zákon však obsahuje len ciele a zámery bez konkrétnych opatrení. Práve neexistencia regulačných opatrení viedla Veľkú komoru ESLP k tomu, aby v bode 573 rozsudku konštatoval: „Tým, že štát nekonal včas, primeraným a konzistentným spôsobom, pokiaľ ide o navrhnutie, vývoj a implementáciu príslušného legislatívneho a administratívneho rámca, prekročil svoju mieru voľnej úvahy a nesplnil si tak svoje pozitívne záväzky v tejto oblasti“, čím došlo k porušeniu práva na súkromie chráneného čl. 8 Dohovoru.

Ad c) Tretím pozoruhodným prvkom rozhodnutia *Klimaseniorinnen Schweiz* bolo to, že skúmal kvalitu zákona založeného na teleologických právnych normách, ktoré dávajú mimoriadne široký priestor pre štát, aby prijal vhodné opatrenia na dosiahnutie cieľov stanovených v týchto teleologických normách. Navyše aj stanovenie cieľov spojených s interaktívnymi vzťahmi medzi prírodou a človekom sa vymykajú rámcu spoločenských vied a metód ich skúmania, medzi ktoré patrí aj právo. Meranie vplyvu emisií na otepľovanie Zeme a od neho odvodená právna zodpovednosť Švajčiarska za porušenie práva na súkromie virtuálneho subjektu sama osebe vyžaduje od právnik veľkú odvahu. Spravidla sa sudca vnútorne uspokojí s alibistickou predstavou, že znalecký posudok, navyše z odboru prírodných vied, mu nezodpovie, resp. nemôže zodpovedať na právne otázky. Tu však jedinou právnou otázkou je či opatrenia švajčiarskej vlády naplnili cieľ stanovený výlučne prírodnými vedami.

Veľká komora ESLP nielenže založila na prírodných vedách svoj rozsudok, ale aj jednoznačne uviedla, že najväčšou chybou vnútroštátnych súdov (čím porušili právo na spravodlivý súdny proces chránený čl. 6 Dohovoru) bolo to, že ich rozhodovanie „nebolo založené na dostatočnom preskúmaní vedeckých dôkazov o zmene klímy“ (bod 635 rozsudku)¹⁴. Je to priama výzva aj pre slovenské súdy, aby pri rozhodovaní o tzv. klimatizačných žalobách¹⁵ sa opierali o najnovšie výsledky výskumov prírodných vied, ktoré lepšie posúdia kvalitu rozhodnutí slovenských štátnych orgánov pri plnení medzinárodných záväzkov vyplývajúcich z cieľov Parížskej dohody o zmene klímy, pričom je však zrejmé, že „uvedené ciele nemôžu samy osebe postačovať ako kritérium pre hodnotenie dodržiavania Dohovoru jednotlivými zmluvnými stranami“ (bod 547 rozsudku). K tomu je potrebné osvojiť si metodológiu, ktorú Veľká komora ESLP poskytla práve v rozhodnutí *Verein Klimaseniorinnen Schweiz*.¹⁶

¹⁴ V tom istom bode rozsudku Veľká komora ESLP uviedla, že „Existujúce dôkazy a vedecké zistenia o naliehavosti riešenia nepriaznivých účinkov zmeny klímy vrátane vážneho rizika ich nevyhnutnosti a ich nezvratnosti skutočne naznačujú, že existuje naliehavá potreba zabezpečiť právnu ochranu ľudských práv, pokiaľ ide o údajne nedostatočné opatrenia orgánov na riešenie zmeny klímy.“

¹⁵ Bližšie ku klimatizačným žalobám pozri PEEL, J., OSOFSKY, H. M. A. Rights turn in Climate Litigation? In: *Transnational Environmental Law*. 2018, Vol. 7, No. 1, s. 37-67, SETZER, J., HIGHAM, C.: *Global Trends in Climate Change Litigation: 2022 Snapshot*. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science; MÜLLEROVÁ, H. a kol.: *Klimatické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022.

¹⁶ V bode 550 rozsudku ju Veľká komora ESLP priamo ponúkla, keď jasne vymedzila päť kritérií, ktoré musia vnútroštátne súdy použiť pri posudzovaní „voľnej“ úvahy štátu pri prijímaní opatrení na zabezpečenie udržateľnosti života na Zemi. Ide o zohľadnenie potreby

„prijat' všeobecné opatrenia špecifikujúce cieľový časový plán na dosiahnutie uhlíkovej neutrality a celkový zostávajúci uhlíkový rozpočet na rovnaký časový rámec alebo inú ekvivalentnú metódu kvalifikácie budúcich emisií skleníkových plynov v súlade s celkovým cieľom pre národnú a/alebo globálnu klímu; zmeniť záväzky v oblasti zmiernovania;

stanoviť priebežné ciele a spôsoby zníženia emisií skleníkových plynov (podľa sektorov alebo iných relevantných metodík), ktoré sa v zásade považujú za schopné splniť celkové národné ciele zníženia emisií skleníkových plynov v príslušných časových rámcach stanovených vo vnútroštátnych politikách;

poskytnúť dôkazy o tom, či sa riadne splnili alebo sú v procese plnenia príslušných cieľov znižovania emisií skleníkových plynov (pozri vyššie uvedené pododseky a) -b);

Ad d) Zaužívaný metodologický prístup, ktorý používa ESLP pri priamej aplikácii medzinárodného práva spojený s hľadáním „živého“ medzinárodného práva. Veľká komora ESLP obohatila o novú metódu opierajúcu sa o zásadu medzigeneračnej solidarity. Do určitej miery je to aj paradox v tom, že kým Veľká komora ESLP zamietla sťažnosť (z procesných dôvodov) portugalských detí tak naopak akceptovala sťažnosť starších švajčiarskych dám združených v občianskom združení obhajujúcim ich záujmy pri zásahoch do ich súkromného života následkom klimatických zmien na Zemi. Podľa vedeckých dôkazov sú to práve starší ľudia, ktorí patria k najzraniteľnejším skupinám trpiacim účinkami zmeny klímy na ich fyzické a duševné zdravie, pričom najmä dehydratácia a zhoršenie funkcií srdca a pľúc vedie k ich častým urgentným hospitalizáciám.

Zásada medzigeneračnej solidarity, ktorá je explicitne vymedzená v čl. 20a nemeckého základného zákona spočíva v práve budúcich generácií na život zodpovedajúci ich ľudskej dôstojnosti. Kľúčovým problémom pri uplatňovaní tejto zásady je to, že oblúbený test proporcionality sa musí vykonať medzi rovnakými právami. Kým napríklad v prípade difamačných sporov ide o vyvažovanie dvoch protikladných záujmov (na jednej strane je to sloboda prejavu a na druhej strane právo na súkromie) tak v prípade uplatňovania zásady medzigeneračnej solidarity sa musia proporcionálne rozložiť obmedzenie existujúcej a budúcej generácie, čo predstavuje podľa M. Frankovej „významnou zmenu algoritmu pri riešení štretu ústavně garantovaných základných práv“.¹⁷ Tu sa metodika súdneho prieskumu dodržiavania ľudských práv priamo prepája s hlavnou témou tejto konferencie spojenou s érou udržateľnosti života na Zemi. Medzigeneračná solidarita je novým korektívom pri posudzovaní obmedzovaní ľudských práv súčasnej generácie. Vyvažujú sa dva záujmy, a to vytvorenie podmienok pre právo na súkromie v pohodlí štandardizovanom súčasným civilizačným vývojom a právom na dôstojný život budúcich generácií. Rozhodnutie nemeckého spolkového ústavného súdu vo veci *Neubauer* používanie tohoto testu proporcionality otvorilo a rozhodnutie Veľkej komory vo veci *Verein Klimasenioren Schweiz* pred ním nezatvorilo dvere. Možno keby portugalské deti neboli tak nedočkavé a neobrátili sa na ESLP bez využitia vnútroštátnych prostriedkov nápravy, mohli by sme byť v rozvinutí zásady medzigeneračnej solidarity ešte ďalej. V každom prípade v klimatických žalobách vo svetle éry udržateľnosti bude táto zásada už trvalo prítomná.

Ad e) *Last but not least* zostáva otázka vykonateľnosti tohoto rozhodnutia Veľkej komory ESLP. Nejde tu samozrejme o náhradu trov konania, ktoré napriek výnimočnej výške (80 000 Eur) švajčiarska vláda bez problémov uhradí, ale o nápravu konštatovaného porušenia čl. 8 Dohovoru, pretože sťažovatelia neuviedli konkrétne opatrenia na odstránenie následkov porušenia práva na súkromný život. Neurčitost' sťažnosti v tomto smere privítala aj Veľká komora ESLP, ktorá úplne prenechala rozhodovanie o vhodných prostriedkoch nápravy porušeného čl. 8 Dohovoru na politické rokovania medzi švajčiarskou vládou a Výborom ministrov Rady Európy tak, aby „sa účinne vyhovel toľto rozsudku“ (bod 657 rozsudku). Zostáva len veriť, že sa švajčiarska vláda dostatočne poučila z rozhodnutia vo veci *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) proti Švajčiarsku (č. 2) (z 30. júna 2009, č. 32772/02)*, ktoré stalo na počiatku konštituovania nového ľudského práva, a to práva na výkon rozsudku ESLP ako spôsobu prelomenia zásady *res iudicata*.

Záver

Klimatické zmeny zasahujú nielen do fyzického života človeka ale aj do konštitucionalizácie medzinárodného práva. Jedným z hlavných motorov tejto konštitucionalizácie je v regionálnom

aktualizovať príslušné ciele zníženia emisií skleníkových plynov s náležitou starostlivosťou a na základe najlepších dostupných dôkazov; a

pri navrhovaní a vykonávaní príslušných právnych predpisov a opatrení konať včas, primeraným a konzistentným spôsobom.“

¹⁷ FRANKOVÁ, M. Lidskoprávní aspekty klimatické litigace. In: *IURIDICA*, Vol. LXX, č. 1, 2024, s. 16.

rozmere ESLP. V dlho očakávaných rozhodnutiach o zmene klímy Veľká komora ESLP dňa 9. apríla 2024 práve v mene udržateľnosti otvorila cestu juridizácie klimatických sporov na medzinárodnej úrovni. Urobila tak razantným spôsobom, ktorý mení aj základné prístupy ESLP k neprípustnosti sťažností *actio popularis*¹⁸ a otvára dvere aj úplne novej metóde aplikácie testu proporcionality na základe zásady medzigeneračnej solidarity. Práve zásada medzigeneračnej solidarity je ústavnoprávnym a medzinárodnoprávnym nástrojom na preniknutie éry udržateľnosti do internacionálneho konštitucionalizmu. A *vice versa*.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

Monografie

FUKUYAMA, F.: *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers, 2007, 384 s. ISBN 8086182274.

OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2012, 544 s. ISBN 9788089447886.

SETZER, J., HIGHAM, C.: *Global Trends in Climate Change Litigation: 2022 Snapshot*. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science, 2022. ISBN

MÜLLEROVÁ, H. a kol.: *Klimatické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, 728 s. 978-80-7676-580-1.

SVÁK, J.: *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv*. III. zväzok. *Ochrana súkromia a majetku*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2021, 636 s. ISBN 978-80-571-0356-1.

Článok v časopise

SVÁK, J. Intersexuálne športovkyne ako hnacia sila transnacionálnej ochrany ľudských práv. In: *Právny obzor*, 2023, č. 6, s. 543. ISSN 0032-6984.

FRANKOVÁ, M.: Lidskoprávní aspekty klimatické litigace. In: *IURIDICA*, Vol. LXX, č. 1, 2024, s. 9. ISSN 0323-0619.

PEEL, J., OSOFSKY, H.M.A. Rights turn in Climate Litigation? In: *Transnational Environmental Law*. 2018, Vol. 7, No. 1, s. 37-67.

Internetové zdroje

Individuals from Germany, Bangladesh and Nepal, registered associations v. Germany – The German Federal Constitutional Court’s decision on the Climate Change Act Order of 24 March 2021.1 BvR 2656/18 and others. [*Neubauer, et al. v. Germany (2021)*]. In: Bundesverfassungsgericht [online]. [cit. 2023-08-22]. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2021/03/rs20210324_1bvr265618en.html.

Spolek Klimatická žaloba a další v. Česká republika. In: Klimatická žaloba ČR [online]. Dostupné na: <https://www.klimazaloba.cz/soudni-dokumenty/>.

Rozsudok Městského soudu v Praze zo dňa 15. června 2020, č. j. 14 A 101/2021-248; rozsudok Městského soudu v Praze zo dňa 25. října 2023. Pozri webové stránky Klimatická žaloba ČR [online]. Dostupné na: <https://www.klimazaloba.cz/soudni-dokumenty/>.

Informácie o autorovi

prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.

jan.svak@flaw.uniba.sk

¹⁸ Na viaceré úskalia tohoto zmeneného prístupu poukázal vo svojom nesúhlasnom stanovisku anglický sudca T. Eicke.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava, Slovenská republika

3 Vplyv vstupu pobaltských štátov do Európskej únie na otázku štátnej príslušnosti fyzických osôb

Dagmar Lantajová

Úvod

Po abdikácii ruského cára Mikuláša II. 15. marca 1917 a po októbrovej revolúcii nastal rozpad cárskeho Ruska a začala občianska vojna, kde hlavnými znepriatelenými stranami boli bielogvardejci, prívrženci cára a bolševici, stúpenci V.I. Lenina. Bolševici formálne uznali zásadu sebaurčenia národov¹⁹ a začali podporovať komunistické strany v okolitých krajinách. Pomocou Červenej armády boli obsadené tieto územia, kde bola vyhlásená vláda soviетov a po ovládnutí väčšiny územia cárskeho Ruska vznikol 30. decembra 1922 Sovietsky zväz, ktorého zakladateľské republiky boli Ruská sovietska federatívna socialistická republika, Ukrajinská sovietska socialistická republika, Bieloruská sovietska socialistická republika a Zakaukazská sovietska federatívna socialistická republika (do ktorej sa spojili Azerbajdžan, Arménsko a Gruzínsko). Neskôr pribudli ďalšie republiky (Turkménsko, Uzbekistan, Tadžikistan a ďalšie) a v roku 1939 bol podpísaný pakt Ribbentrop – Molotov, kde bolo dohodnuté rozdelenie sfér vplyvu medzi Nemecko a Sovietsky zväz. Na základe tohto paktu vnútil Sovietsky zväz nevýhodné spojenecké zmluvy pobaltským štátom, ktoré napokon v auguste 1940 postupne anektoval, pobaltské štáty sa stali súčasťou Sovietskeho zväzu a nasledovali deportácie obyvateľstva a rusifikácia týchto krajín, miestne jazyky, zvyky či náboženstvo boli potlačené.

Po búrlivom roku 1989, kedy v štátoch bývalého socialistického bloku došlo k výrazným spoločenským zmenám, takmer všetky štáty začali opäť budovať demokratické štátne zriadenie.²⁰ Na jar 1990 všetky tri pobaltské štáty vyhlásili nezávislosť od Zväzu sovietskych socialistických republík, ale ten uznal ich nezávislosť až 6. septembra 1991. K rozpadu Zväzu sovietskych socialistických republík prispel neúspešný štátny prevrat (*coup d'état*) v auguste 1991. ZSSR formálne zanikol 31. decembra 1991 a pokračovateľom ZSSR sa stalo Rusko, ktoré uznalo aj nezávislosť pobaltských štátov. So zánikom štátu došlo aj k zániku sovietskej štátnej príslušnosti, čo malo negatívny dopad na príslušníkov ruskej menšiny v pobaltských štátoch.

Po rozpade ZSSR zostali príslušníci ruskej národnostnej menšiny, ktorých najväčší prílív do pobaltských štátov bol po druhej svetovej vojne, v týchto krajinách a tvorili značnú časť ich obyvateľstva. Podľa štatistík tvorili Rusi v roku 1991 v Estónsku približne 30 percent, v Lotyšsku 34 percent a v Litve 9 percent z celkového počtu obyvateľstva. Všetky pobaltské štáty po získaní nezávislosti odmietli sukcedovať do práv a povinností po ZSSR, o čom informovali aj generálneho tajomníka OSN, ktorému oznámili, že sa necítia byť sukcesorom vo vzťahu k zmluvám²¹, ktorých zmluvnou stranou bol Sovietsky zväz a následne pristúpili k mnohým multilaterálnym zmluvám²², ktorých zmluvnou stranou bola Ruská federácia, ako pokračovateľ Sovietskeho zväzu. Vo vzťahu k štátnemu občianstvu pobaltské štáty obnovili platnosť svojich zákonov o občianstve spred druhej svetovej vojny, konkrétne Estónsko zákona z roku 1938 a Lotyšsko zákona z roku 1919. Novoprijatý

¹⁹ LANTAJOVÁ, D.: Medzinárodnoprávna úprava práva národov na sebaurčenie. In: Slovenská ročenka medzinárodného práva 2008, ročník 1. Bratislava: Slovenská akadémia vied. Pracoviská SAV. Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo, 2009, s. 87-98.

²⁰ BEDNÁR, D.: Súkromné vojenské a bezpečnostné spoločnosti - novodobé žoldnierstvo alebo legálne nadnárodné podnikanie v oblasti ozbrojených konfliktov? In: *Právnik*, 2016, č. 1, s. 84.

²¹ LANTAJOVÁ, D.: *Medzinárodnoprávna úprava inštitútu sukcesie štátov*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014. s. 54 – 62.

²² BEDNÁR, D., VALUCH, J.: Analýza predbežného vykonávania medzinárodnej zmluvy v zmysle článku 25 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z r. 1969 v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, 2019, č. 1, s. 16.

zákon Litvy z roku 1991 v základných črtách týkajúcich sa možnosti získania občianstva zo strany ruskej menšiny bol porovnateľný so zákonmi Estónska a Lotyšska.

Pobaltské štáty spolu s ostatnými bývalými socialistickými štátmi v strednej a východnej Európe po páde železnej opony prejavili záujem integrovať sa do euro-atlantických štruktúr, t.j. stať sa členom Európskej únie ako aj Organizácie Severoatlantickej zmluvy.²³ A tak sa otázka dodržiavania ľudských práv, vrátane práva na štátnu príslušnosť v pobaltských štátoch stáva dôležitou a sledovanou otázkou v rámci prístupových rokovaní o vstupe do EÚ.

Cieľom tohto príspevku je prostredníctvom analýzy dostupných informácií zistiť mieru vplyvu vstupu pobaltských štátov do Európskej únie na otázku štátnej príslušnosti fyzických osôb a zhodnotiť po dvadsiatich rokoch členstva v EÚ postavenie príslušníkov ruského etnika v pobaltských štátoch.

3.1 Medzinárodnoprávna úprava štátnej príslušnosti

Štátnymi občanmi sú fyzické osoby, ktoré sú vo vzťahu k štátu viazané vernostným zväzkom, z ktorého obom stranám vyplývajú tak práva ako aj povinnosti. Veda medzinárodného práva charakterizuje štátne občianstvo ako trvalý právny vzťah medzi fyzickou osobou a štátom, ktorý vyjadruje užší faktický vzťah medzi fyzickou osobou a štátom. Medzinárodný súdny dvor vo svojom rozsudku v prípade *Nottebohm*²⁴ definuje štátnu príslušnosť fyzických osôb ako právny vzťah medzi obyvateľstvom, jeho jednotlivými členmi a štátom, čiže právne puto vytvorené na základe sociálnej skutočnosti, skutočného spojenia existencie, záujmov a citov spolu s existenciou vzájomných práv a povinností. Dôraz kladie na *genuine link*, skutočný vzťah, ktorý pozostáva zo vzájomných práv a povinností, ktoré stanovuje vnútroštátne právo konkrétneho štátu.

Štátna príslušnosť je v rámci medzinárodného práva upravená len jeho klasickými pravidlami ako príslušnosť suverénneho štátu a teda patrí pod jeho jurisdikciu. Jej najvýraznejším rysom je, že je v zásade upravená vnútroštátnym právom jednotlivých štátov a jej najzákladnejším pravidlom odvodeným od princípu suverenity štátu a preto len štát (a nie ostatné štáty) môže upraviť získanie, stratu a konzekvencie jeho vlastnej štátnej príslušnosti.²⁵

Aj keď otázka štátnej príslušnosti patrí do vnútroštátnej právomoci štátu,²⁶ nie je vylúčená možnosť obmedzenia práva štátu na voľné uváženie pri tvorbe legislatívy týkajúcej sa štátnej príslušnosti povinnosťami, ktoré má štát vo vzťahu k iným štátom.²⁷

Medzinárodné právo v obyčajovej i v zmluvnej podobe otázku štátnej príslušnosti neupravuje príliš komplexne. Jedným zo základných obyčajových pravidiel je právo každého štátu určiť, ktorým osobám udelí štátne občianstvo. Medzi ďalšie zásady možno zaradiť povinnosť udeliť štátnu príslušnosť na základe skutočnej väzby medzi štátom a fyzickou osobou, udeliť štátnu príslušnosť osobám, ktoré majú na území štátu obvyklý pobyt, ako aj deťom neznámych rodičov, ktoré boli nájdené na území štátu a deťom osôb bez štátnej príslušnosti s obvyklým pobytom na území daného štátu, ktoré sa v ňom

²³ BEDNÁR, D.: Pristúpenie Slovenskej republiky k právnemu *acquis* NATO. In: DUFALOVÁ, L. et al. (eds.): *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2011*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 514.

²⁴ *Nottebohm Case (second phase)*, Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports 1955, p.4

²⁵ WOLFRUM R.: *The Max Planck encyclopedia of public international law* 7. Vol. 7 : [MA to OZ], published under the auspices of the Max Planck Institute for Comparative Public Law and. - [1st ed.]. - Oxford : Oxford University Press, 2012. - XXV, 1146 p. - ISBN 978-0-19-929168-7, s. 496–497

²⁶ BEDNÁR, D., BEDNÁR MARKOVÁ, V.: Vybrané právne aspekty inštitútu štátneho občianstva v kontexte ozbrojeného konfliktu na Ukrajine. In: *Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023, s. 156.

²⁷ League of Nations, Conference for the Codification of International Law, Bases of Discussion, I, Nationality (1929), V., 1, 13.

narodili. Všeobecná deklarácia ľudských práv²⁸, ktorej ustanovenia sú považované za obyčajové právo stanovuje vo svojom článku 15, že každý má právo na štátnu príslušnosť a nikto nesmie byť svojvoľne zbavený tejto príslušnosti a ani práva svoju štátnu príslušnosť zmeniť.

Kým obyčajové normy medzinárodného práva poskytujú iba základnú úpravu, normy medzinárodných zmlúv sú na vyššej vývojevej úrovni, pričom väčší dôraz sa kladie na zabránenie zvyšovania počtu osôb bez štátnej príslušnosti ako zabráneniu dvojitému občianstvu.²⁹ V rámci zmluvnej úpravy možno uviesť Dohovor o redukovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti (New York, 30. augusta 1961),³⁰ ktorého ustanovenia situáciu etnických Rusov v Pobaltí neriešia napriek tomu, že dohovor je záväzný pre Lotyšsko a Litvu (ktoré k nemu pristúpili v roku 1992 resp. 2013) a obsahuje ustanovenie článku 9 (*zmluvný štát nemôže odňať žiadnej osobe alebo skupine osôb ich štátnu príslušnosť z rasových, etnických, náboženských alebo politických dôvodov*). Pobaltské štáty neodňali štátnu príslušnosť etnickým Rusom, pretože oni boli občanmi ZSSR, ktorý zanikol a tým zanikla aj štátna príslušnosť tohto štátu. Prijatím Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (New York, 7. marca 1966)³¹ majú zmluvné strany tohto dohovoru povinnosť zakázať, resp. odstrániť diskrimináciu aj pri uplatňovaní práva na štátnu príslušnosť v súlade s článkom 5, písm. d) bod iii) (*... sa zmluvné štáty zaväzujú, že zakážu a odstránia rasovú diskrimináciu vo všetkých jej formách a že zaručia právo každého na rovnosť pred zákonom bez rozlišovania podľa rasy, farby pleti, národnostného alebo etnického pôvodu, najmä potom pri používaní ... práva na štátne občianstvo...*). Tento záväzok platí pre všetky pobaltské štáty, ktoré pristúpili k tomuto dohovoru postupne v roku 1991 (Estónsko), 1992 (Lotyšsko) a 1998 (Litva). Otázke práva na štátnu príslušnosť sa venuje aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (New York, 16. decembra 1966) vo svojom článku 24 ods. 3, kde stanovuje právo každého dieťaťa na štátnu príslušnosť.³² Tento pakt je platný opäť aj pre všetky tri pobaltské štáty, ktoré k nemu pristúpili v 1991 resp. 1992³³. Na pôde Rady Európy³⁴ boli prijaté dva dohovory týkajúce sa práva na štátnu príslušnosť, no ani pre jeden z pobaltských štátov nie je platný tak Európsky dohovor o občianstve (Štrasburg, 6. november 1997)³⁵ ako aj Dohovor Rady Európy o zamedzení straty štátnej príslušnosti vo vzťahu k sukcesii štátu (Štrasburg, 19. mája 2006)³⁶.

Zásady týkajúce sa štátnej príslušnosti fyzických osôb obsiahnuté aj vo vyššie uvedených medzinárodných zmluvách ako aj obyčajové pravidlá týkajúce sa tejto otázky možno nájsť aj v mimozmluvnej kodifikácii, v Návrhu článkov o štátnej príslušnosti fyzických osôb v súvislosti so

²⁸ Schválená rezolúciou VZ OSN 217 A (III) z 10. decembra 1948

²⁹ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D., ŠPAČEK, M.: *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného*. 2. časť, Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., s. 27–47.

³⁰ United Nations, *Treaty Series*, vol. 989, p. 175. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-4&chapter=5&clang=en.

³¹ United Nations, *Treaty Series*, vol. 660, p. 195. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&clang=en.

³² BEDNÁR, D., BEDNÁR MARKOVÁ, V.: Vybrané právne aspekty inštitútu štátneho občianstva v kontexte ozbrojeného konfliktu na Ukrajine. In: *Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023, s. 158.

³³ United Nations, *Treaty Series*, vol. 999, p. 171 and vol. 1057, p. 407, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en.

³⁴ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D., ŠPAČEK, M.: *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného*, 2. časť, Bratislava, Wolters Kluwer SR, s. r. o. s. 12–15.

³⁵ ETS No. 166, Lotyšsko daný dohovor zatiaľ len podpísalo v roku 2001, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=166>.

³⁶ CETS No. 200, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=200>.

sukcesiou štátov, ktorý pripravila Komisia pre medzinárodné právo a Valné zhromaždenie vzalo v roku 1999 na vedomie správu, ktorá obsahovala aj tento Návrh článkov.

Kľúčové ustanovenie Návrhu článkov je uvedené v článku 1, ktoré stanovuje, že pri sukcesii štátov má každý štátny občan štátu predchodcu právo na štátnu príslušnosť, bez ohľadu na spôsob jej nadobudnutia, aspoň jedného z dotknutých štátov, t.j. štátu predchodcu alebo štátu nástupcu. Za hlavný cieľ Návrhu článkov možno označiť povinnosť štátu nástupcu, aby prijal všetky potrebné opatrenia na to, aby každá osoba so štátnym občianstvom štátu predchodcu ho pri sukcesii nestratila, t.j. aby sa zo štátnych príslušníkov nestali osoby bez štátnej príslušnosti. Je povinnosťou tak štátu predchodcu ako aj štátu nástupcu zabrániť apatridite.

3.2 Úprava štátneho občianstva vo vnútroštátnom práve pobaltských štátoch

Estónsko, Lotyšsko a Litva sa nedefinovali ako nástupcovia Sovietskeho zväzu, pretože obdobie po roku 1940 vnímajú ako cudziu okupáciu a preto ich štátnosť nezanikla, ale trvala počas celej nadvlády ZSSR. Vlády pobaltských štátov po opätovnom získaní nezávislosti od ZSSR uľahčili pôvodným pobaltským občanom začlenenie sa do politických elít a príslušníkov ruskej menšiny v podstate vylúčili z politického života, nakoľko im bolo odopreté udelenie občianstva týchto štátov a na základe tohto postupu nemali politické práva vyplývajúce z občianskoprávneho vzťahu.³⁷ Vzhľadom na vyššiu úroveň industrializácie Lotyšska a Estónska bola miera prisťahovalectva príslušníkov ruskej menšiny v týchto štátoch vyššia ako v Litve a tak koncom 80tych rokov 20. storočia počet príslušníkov ruskej menšiny v Lotyšsku bol cca 34 percent obyvateľstva, v Estónsku cca 30 percent a v Litve len 9 percent. Po nástupe Gorbačova na čelo ZSSR došlo aj k zníženiu závislosti jednotlivých zväzových republík na centrálnej vláde v Moskve, k nárastu národného povedomia a z toho vyplývajúceho marginalizovaniu menšín a ich postavenia v systéme daných republík. Po získaní nezávislosti pobaltské štáty vo vzťahu k otázke občianstva obnovili uplatňovanie zákonov o štátnom občianstve z obdobia pred anexiou zo strany ZSSR, čím bolo zabránené veľkej časti obyvateľstva ruského pôvodu nadobudnúť ich štátne občianstvo a využívať práva z neho vyplývajúce (napr. Lotyšský výbor pre ľudské práva zverejnil v roku 2013 správu, ktorá obsahovala 142 bodov, ktoré predstavovali rozdiel v právach lotyšského občana a osoby, ktorá bola označená v zmysle prijatej legislatívy ako neobčan³⁸). Vzhľadom na to, že nezískali občianstvo podľa týchto zákonov, hľadalo sa na nich ako na cudzincov, ktorí mohli získať občianstvo formou naturalizácie, ale tu bolo potrebné preukázanie ovládania štátneho jazyka, čo väčšina príslušníkov ruskej menšiny nedokázala. Stali sa tak osobami s neurčitým občianstvom (Estónsko, 32%), resp. osobami bez štátnej príslušnosti (Lotyšsko, 29%). Oba štáty pritom uplatňovali pri novonarodených deťoch na ich území princíp *ius sanguinis*, čím dochádzalo v prípade ruskej menšiny k navyšovaniu jej počtu. Lotyšsko a Estónsko obnovením svojich predsovietskych zákonov o občianstve denaturalizovali veľkú časť svojho obyvateľstva, čím vylúčili z uplatňovania si politických práv drvivú väčšinu migrantov zo sovietskej éry a ich potomkov. Lepšia situácia bola v Litve, ktorá nevnímala príslušníkov menšín ako hrozbu a tomu prispôsobila aj svoju legislatívu, pričom deti narodené na jej území získali vďaka princípu *ius soli* jej štátne občianstvo aj napriek skutočnosti, že ich rodičia mali status osôb bez štátnej príslušnosti.³⁹

Pobaltské štáty obnovili platnosť svojich zákonov o občianstve spred druhej svetovej vojny, konkrétne Estónsko zákona z roku 1938, Lotyšsko zákona z roku 1919 a Litva prijala nový zákon 3.

³⁷ CARPINELLI, C.: The Citizenship Policies of the Baltic States within the EU Framework on Minority Rights. In: *Polish Political science Yearbook*, 2019, vol. 48, no. 2, s. 193–221.

³⁸ ZMYIENKO, A.: The EU: Power(less) in Statelessness? The case of the Baltic States. In: *The Journal of Social Policy Studies*, 2018, č. 4, s. 677–690.

³⁹ CARPINELLI, C.: The Citizenship Policies of the Baltic States within the EU Framework on Minority Rights. In: *Polish Political science Yearbook*, 2019, vol. 48, no. 2, s. 193–221.

novembra 1989 a následne 5. januára 1991. Kým zákon z roky 1989 obsahoval liberálny prístup, všetci obyvatelia Litvy s trvalým pobytom mali možnosť získať občianstvo na dva roky. Zákon umožnil naturalizáciu veľkého počtu nelitovských obyvateľov žijúcich v Litve, pretože využili dvojročnú lehotu a rozhodli sa pre litovskú národnosť. Následne zákon prijatý v roku 1991 už kopíroval podmienky získania občianstva, ktoré stanovovali zákony v Lotyšsku a Estónsku. Išlo o prísnejšie podmienky získania občianstva, avšak predchádzajúci inkluzívny prístup znížil počet osôb bez štátnej príslušnosti spomedzi etnických Rusov.

Estónsky zákon neumožnil neetnickému estónskemu obyvateľstvu získať občianstvo automaticky, museli požiadať o naturalizáciu za predpokladu, že absolvovali jazykový test, čo bolo pre väčšinu ruskej menšiny nereálne aj vzhľadom na charakter estónskeho jazyka.

Najtvrdší postup pri získaní občianstva upravoval zákon v Lotyšsku, kde sa prísne postupovalo vo vzťahu k všetkým, ktorým nebola obnovená lotyšská štátna príslušnosť. Pri naturalizácii sa vyžadoval trvalý pobyt minimálne 16 rokov na území štátu, jazyková skúška a vzdanie sa predchádzajúceho občianstva. Zároveň bol vydaný zoznam osôb, ktoré nemohli získať štátne občianstvo, kde boli zahrnutí napr. osoby, ktoré slúžili v bývalých vojenských silách alebo v štátnej bezpečnosti ZSSR.⁴⁰

3.3 Úprava štátneho občianstva v rámci práva EÚ

Úpravu štátneho občianstva, resp. občianstva EÚ nájdeme v článku 9 Zmluvy o EÚ, ktorý upravuje zásadu rovnosti občanov, stanovuje, že občanom EÚ je každá osoba, ktorá má štátnu príslušnosť členského štátu, pričom občianstvo EÚ dopĺňa štátne občianstvo a nenahrádza ho.

Charta základných práv Európskej únie vznikla na základe rozhodnutia Európskej rady, ktorá v roku 1999 dospela k záveru, že je potrebné zjednotiť základné práva platné v EÚ a tak docieľiť, že sa im bude venovať väčšia pozornosť. Následne Chartu oficiálne vyhlásili v Nice v decembri 2000, právne záväznou sa stala nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy 1. decembra 2009. Charta tvorí súčasť primárneho únieového práva a má právnu silu a záväznosť ako zakladajúce zmluvy. Pôsobnosť Charty sa vzťahuje na všetky inštitúcie, orgány, úrady a agentúry EÚ pri všetkých ich činnostiach. Členské štáty sú viazané jej ustanoveniami len pri implementácii práva Európskej únie. Otázky týkajúce sa občianstva EÚ upravuje Hlava V (články 39 až 46), pričom stanovuje, že každý občan EÚ má právo sa zúčastňovať na demokratickom živote EÚ a teda požívať napr. právo na slobodný pohyb a pobyt na území členských štátov; právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu a vo voľbách do orgánov územnej samosprávy v členskom štáte, v ktorom má bydlisko, za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu; právo požívať ochranu diplomatických a konzulárnych orgánov ktoréhokoľvek členského štátu; právo obrátiť sa s petíciou na Európsky parlament, obrátiť sa na európskeho ombudsmana. Zároveň má každý občan právo na správu vecí verejných ako aj na prístup k dokumentom inštitúcií, orgánov, úradov a agentúr EÚ.

EÚ sa zaoberá aj otázkou postavenia osôb bez štátnej príslušnosti, dôraz kladie na zníženie ich počtu. Medzi základné smernice v tejto oblasti patrí Smernica Rady 2003/109/ES z 25. novembra 2003 o právnom postavení štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sú osobami s dlhodobým pobytom (Ú. v. EÚ L 16, 23. 01. 2004), Smernica Rady 2004/83/ES z 29. apríla 2004 o minimálnych ustanoveniach pre oprávnenie a postavenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva ako utečenci alebo osoby, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu a obsah poskytovanej ochrany (Ú. v. EÚ L 304, 30. 09. 2004), Smernica Rady 2004/114/ES z 13. decembra 2004 o podmienkach prijatia štátnych príslušníkov tretích krajín na účely štúdia, výmen žiakov, neplateného odborného

⁴⁰ Regional Bureau for Europe (RBE), *Nationality Laws of the Former Soviet Republics*, UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 1 July 1993. Dostupné na: <https://www.refworld.org/legal/natlegcomp/unhcr/1993/en/39359>.

vzdelávania alebo dobrovoľnej služby (Ú. v. EÚ L 375, 23. 12. 2004) a Smernica Rady 2005/71/ES z 12. októbra 2005 o osobitnom postupe prijímania štátnych príslušníkov tretích krajín na účely vedeckého výskumu (Ú. v. EÚ L 289, 03. 11. 2005). Dôležitým krokom pre ich postavenie je získanie dlhodobého pobytu, s ktorým právo EÚ spája rovnaké zaobchádzanie ako s občanmi daného členského štátu. Toto zaobchádzanie sa týka oblastí ako sú podmienky a prístup k zamestnaniu a samostatnej zárobkovej činnosti (obmedzenia sa môžu týkať pozícií vo verejnej správe, ktoré sú len pre občanov EÚ), vzdelávanie, uznanie diplomov a kvalifikácií, sociálna ochrana, sociálna pomoc a sociálne zabezpečenie ako ich definuje vnútroštátne právo (možnosť obmedziť len na základné benefity ako je napr. minimálna mzda), daňové výhody, prístup k tovaru a službám, sloboda združovania a členstva v odborových organizáciách, sloboda pohybu po celom území hostiteľského štátu. Patrí sem aj možnosť zostať v inom členskom štáte EÚ dlhšie ako tri mesiace, ak osoba požiada o povolenie na pobyt v tomto druhom štáte.⁴¹

3.4 Prístupový proces a členstvo v EÚ

Na Kodanskom summite Európskej Rady 22. júna 1993 sa rozhodlo, že štáty strednej a východnej Európy, ktoré si želajú byť členmi EÚ sa nimi môžu stať, ak budú schopné prevziať na seba záväzky člena EÚ a to splnením tak ekonomických ako aj politických podmienok. Tieto podmienky dostali názov Kodanské kritériá, ktoré boli v Madride na zasadnutí Európskej rady v roku 1995 doplnené o podmienku prevzatia legislatívy EÚ do vnútroštátnych právnych poriadkov kandidátskych krajín (tzv. *acquis communautaire*). Tieto kritériá vyžadovali zo strany kandidátov na členstvo v EÚ, aby mali fungujúce demokratické zriadenie s vládou práva (právny štát) a dodržiavali ľudské práva vrátane práv národnostných menšín, aby mali fungujúcu trhovú ekonomiku, a aby ich právny poriadok bol v súlade so systémom práva vytvoreným počas trvania EÚ. Asociačné dohody medzi EÚ a pobaltskými štátmi boli podpísané v júni 1995 a následne tieto krajiny požiadali aj formálne o členstvo v EÚ. Následne sa začali predvstupové rokovania, pričom pobaltské štáty boli v prvej vlnе týchto rokovaní so začiatkom v roku 1998. Rokovania boli ukončené v decembri 2002 a všetky tri štáty sa stali členmi EÚ 1. mája 2004 spolu s ostatnými 8 kandidátskymi krajinami, ktoré tiež ukončili prístupové rokovania.

Kedže pád železnej opony so sebou priniesol aj vznik početných etnických konfliktov, boli na túto situáciu povinné zareagovať aj európske inštitúcie a okrem Rady Európy a KBSE sa tejto otázke venovala aj EÚ, aby tak znížila prudký nárast nacionalizmu a xenofóbneho správania sa na starom kontinente a vyhla sa tak aj možným ozbrojeným konfliktom (napr. prijatie Paktu EÚ o stabilite v Európe 1995 či prijatím Charty základných práv EÚ, ale aj ustanovenia Zmluvy o EÚ, ktorá začlenila otázku práv menšín do primárneho práva EÚ). A to donútilo pobaltské štáty, aby aj oni začali pracovať na legislatíve, ktorá bude klásť dôraz na ochranu menšín a mohli tak splniť menšinové politiky kodanských kritérií. Vzhľadom na to, že Rada Európy mala vypracované a prijaté štandardy pre ochranu práv menšín, členstvo v tejto organizácii sa stalo prvým cieľom asociovaných krajín a predpokladom ich členstva v EÚ.

Napriek začleneniu tejto otázky do prístupových rokovaní, neboli stanovené jasné štandardy a podmienky jej splnenia, čo spôsobilo, že hodnotenie dosiahnutého pokroku a splnenie politických kritérií v otázke udeľovania štátneho občianstva, práv z neho vyplývajúcich ako aj práv menšín nebolo dôsledné. Lotyšsku bolo v roku 1998 zamietnuté začatie prístupových rokovaní z dôvodu postavenia „neobčanov“, následne došlo k liberalizácii zákona o štátnom občianstve, ale otázka osôb bez štátnej príslušnosti sa nepovažovala za porušovanie ľudských práv, ale skôr za prekážku pri uplatňovaní

⁴¹ LANTAJOVÁ, D.: Štátna príslušnosť fyzických osôb v kontexte sukcesie štátov v priestore Európskej únie In: *Nová Európa - výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy*. Trnavské právnické dni: Dies iuris Tyrnavienses. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 226–251.

slobôd spojených s *acquis* EÚ, najmä slobody pohybu. Vo vzťahu k Estónsku, ktoré vytvorilo inštitút osoby s neurčitým občianstvom, bolo v správe Európskej komisie Agenda 2000 bolo v roku 1997 konštatované, že práva obyvateľov bez štátnej príslušnosti boli zaručené vo väčšej miere ako v Lotyšsku. Obom krajinám sa ale dôrazne odporúčalo, aby prijali opatrenia na urýchlenie postupov v rámci naturalizácie a tým zaručili lepšiu integráciu osôb ruskej menšiny.⁴²

Aj keď zo strany EÚ bola situácia najmä v Estónsku a Lotyšsku hodnotená ako hraničiaca s diskrimináciou, výsledkom bola skutočnosť, že Lotyšsko a Estónsko si podľa hodnotenia EÚ splnili „domácu úlohu“ týkajúcu sa postavenia menšín rovnako dobre ako ostatné krajiny, ktoré však nemali problémy s menšinami v takom rozsahu, ako najmä tieto dva pobaltské štáty.⁴³

Napriek vyššie uvedenej nedôslednosti v rámci hodnotenia splnenia kodanských kritérií v otázke postavenia a práv menšín vo vzťahu k Estónsku a Lotyšsku, je potrebné konštatovať, že EÚ vzhľadom na normatívny tlak a politiku podmienenosti formou vonkajších stimulov dosiahla zmenu postoja týchto štátov k právnej úprave udeľovania občianstva a postavenia a práv menšín, resp. osôb bez štátnej príslušnosti. Umožnili mladým ľuďom narodeným na ich území po získaní nezávislosti získať štátne občianstvo bez skúšky potrebnej na udelenie občianstva. Novonarodené deti osobám s neurčitým občianstvom (Estónsko) alebo osobám bez štátnej príslušnosti (Lotyšsko) majú taktiež automaticky udelené štátne občianstvo. Pôvodné zaobchádzanie ešte platí vo vzťahu k staršej generácii, ktorá je povinná podstúpiť skúšky z jazyka, ústavy a histórie daného štátu ako aj splniť ďalšie kritériá potrebné na udelenie občianstva.⁴⁴

Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že plnenie kodanských kritérií počas prístupového procesu ako aj politika EÚ vo vzťahu k Estónsku a Lotyšsku už po ich vstupe zlepšila postavenie príslušníkom ruskej národnostnej menšiny, pre ktorú bolo takmer nemožné získať štátne občianstvo týchto štátov. Počet príslušníkov tejto menšiny, resp. osôb bez štátnej príslušnosti sa po 20 rokoch od vstupu týchto krajín do EÚ zmenšil, čiastočne prirodzeným úbytkom staršieho obyvateľstva ako aj prírastkom osôb narodených v týchto štátoch po získaní ich nezávislosti, ktorí boli zapojení do vzdelávacieho procesu, v rámci ktorého znalosť úradného jazyka už nebola prekážkou naturalizácie tak, ako u starších osôb. Ako dôvod netreba opomenúť legislatívu zmenenú aj pod tlakom EÚ a jej politik. Jednoznačne lepšie postavenie mali a majú etnickí Rusi v Litve, ktoré pristúpila k zmene legislatívy už v období prístupových rokovaní, čo malo vplyv aj na postavenie tejto menšiny aj na zníženie počtu osôb bez štátnej príslušnosti na jej území.

Záver

Po rozpade Sovietskeho zväzu v pobaltských štátoch dominovala ruská národnostná menšina. Príslušníci tejto menšiny museli prekonávať viaceré prekážky, nakoľko pobaltské spoločnosti boli segregované podľa etnickej príslušnosti vo viacerých oblastiach ako napr. jazyk, práca, či právo voliť. Etnickí Rusi boli v spoločnosti marginalizovaní z dôvodu, že po rozpade ZSSR nenadobudli občianstvo pobaltského štátu, v ktorom žili v danom čase v dôsledku vnútroštátnych zákonov o občianstve. Táto situácia nezostala nepovšimnutá zo strany EÚ a tak pri prístupových rokovaniach bol tento problém osobitne prerokovávaný a sledovaný. Negociačný proces ako aj vstup týchto krajín do EÚ mal významný vplyv na zmenu politiky daných štátov a došlo k výraznejšiemu posunu v otázke rešpektovania a

⁴² ZMYIENKO, A.: The EU: Power(less) in Statelessness? The case of the Baltic States. In: *The Journal of Social Policy Studies*, 2018, č. 4, s. 677–690.

⁴³ CARPINELLI, C.: The Citizenship Policies of the Baltic States within the EU Framework on Minority Rights. In: *Polish Political science Yearbook*, 2019, vol. 48, no. 2, s. 193–221.

⁴⁴ CARPINELLI, C.: The Citizenship Policies of the Baltic States within the EU Framework on Minority Rights. In: *Polish Political science Yearbook*, 2019, vol. 48, no. 2, s. 193–221.

ochrany menších a tým aj k zlepšeniu postavenia tohto etnika. Pobaltské štáty v rámci svojej legislatívy uľahčili proces presadzovania práv národnostných menších najmä vo vzťahu k udeľovaniu štátneho občianstva, napr. umožnením získať štátne občianstvo deťom rodičov bez štátnej príslušnosti pri narodení ako aj odstránením systému mimoriadnych poplatkov za naturalizáciu.⁴⁵

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

BEDNÁR, D.: Súkromné vojenské a bezpečnostné spoločnosti - novodobé žoldnierstvo alebo legálne nadnárodné podnikanie v oblasti ozbrojených konfliktov? In: *Právnik*, 2016, č. 1.

BEDNÁR, D.: Pristúpenie Slovenskej republiky k právnemu *acquis* NATO. In: DUFALOVÁ, L. et al. (eds.): *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2011*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011.

BEDNÁR, D., VALUCH, J.: Analýza predbežného vykonávania medzinárodnej zmluvy v zmysle článku 25 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z r. 1969 v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, 2019, č. 1.

BEDNÁR, D., BEDNÁR MARKOVÁ, V.: Vybrané právne aspekty inštitútu štátneho občianstva v kontexte ozbrojeného konfliktu na Ukrajine. In: *Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023.

CARPINELLI, C.: The Citizenship Policies of the Baltic States within the EU Framework on Minority Rights. In: *Polish Political science Yearbook*, 2019, vol. 48, no. 2, s. 193–221.

LANTAJOVÁ, D.: Medzinárodnoprávna úprava práva národov na sebaurčenie. In: Slovenská ročenka medzinárodného práva 2008, ročník 1. Bratislava: Slovenská akadémia vied. Pracoviská SAV. Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo, 2009, s. 87–98.

LANTAJOVÁ, D.: *Medzinárodnoprávna úprava inštitútu sukcesie štátov*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014.

LANTAJOVÁ, D.: Štátna príslušnosť fyzických osôb v kontexte sukcesie štátov v priestore Európskej únie In: *Nová Európa - výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy*. Trnavské právnické dni: Dies iuris Tyrnavienses. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 226–251.

VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J., BEDNÁR, D., ŠPAČEK, M.: *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva verejného*. 2. časť, Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2018.

WOLFRUM R.: *The Max Planck encyclopedia of public international law* 7. Vol. 7 : [MA to OZ], published under the auspices of the Max Planck Institute for Comparative Public Law and. - [1st ed.]. - Oxford : Oxford University Press, 2012. - XXV, 1146 p. - ISBN 978-0-19-929168-7.

ZMYIENKO, A.: The EU: Powwer(less) in Statelessness? The case of the Baltic States. In: *The Journal of Social Policy Studies*, 2018, č. 4, s. 677-690.

Regional Bureau for Europe (RBE), *Nationality Laws of the Former Soviet Republics*, UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 1 July 1993.

Informácie o autorovi

doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

E-mail: dagmar.lantajova@truni.sk

⁴⁵ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. (1/0635/22) „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“.

4 Jednotný digitálny trh a Slovensko

Igor Sloboda

Úvod

Jedným zo základných stavebných pilierov Európskej únie (ďalej len „EÚ“), je jednotný trh, prostredníctvom ktorého sú občanom garantované štyri základné slobody – voľný pohyb tovarov, voľný pohyb osôb, voľný pohyb služieb a voľný pohyb kapitálu, a to bez prekážok, či už na hraniciach alebo vo vnútri členských štátov (ďalej len „ČŠ“) naprieč celým územím EÚ.¹ Na začiatku 90. – tých rokov bolo dobudovanie vnútorného trhu s postupným odstránením stávajúcich obmedzení jedným zo základných cieľov prijatého Jednotného európskeho aktu.² Ich splnením sa vývoj jednotného trhu nezastavil, spoločenský vývoj rovnako ako technologický pokrok sa nespomalili, ale naopak, prebiehal ich dynamický rozvoj. Jednotný digitálny trh je tak prirodzeným výsledkom tohto vývoja. Napriek tomu, že tento koncept ešte nebol v tomto období plánovaný, už v 90. – tých rokoch sa začalo prichádzať s plánmi, ako sa pripraviť na nástup nových informačných technológií a internetu.

Digitalizácia je už niekoľko rokov považovaná za jednu z hlavných priorít EÚ. Vytvorenie koherentného právneho rámca v oblasti digitálneho trhu ktorá by regulovala široký záber sem spadajúcich vzťahov preto predstavuje logický krok smerom k prechodu na ekologickejšiu digitálnu ekonomiku. Za týmto účelom prijala EÚ v minulosti niekoľko strategických zámerov, na podporu ktorých boli prijaté aj legislatívne akty sekundárneho práva. Tento cieľ však nie je možné dosiahnuť bez aktívnej participácie ČŠ, ktorých úloha sa v tomto prípade neobmedzuje len na transpozíciu a implementáciu prijatých aktov, ale má smerovať k proaktívnej podpore prijímania adresných opatrení.

Už pred prijatím tejto komplexnej stratégie, sekundárne právo upravovalo vzťahy, ktoré sem dnes zaraďujeme. Ako príklad môžeme uviesť smernicu o elektronickom obchode č. 2000/31/ES Európskeho parlamentu a Rady o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode. Cieľom bolo zamedziť obmedzovaniu cezhraničného poskytovania služieb informačnej spoločnosti, pričom stanovovala požiadavky na transparentné zverejňovanie informácií zo strany poskytovateľov služieb, zadávanie objednávok, uzatváranie elektronických zmlúv, ako aj komerčnú komunikáciu.³

Cieľom predkladaného príspevku je prostredníctvom dostupných dát vykonať analýzu dopadu stratégií EÚ, vnútroštátnych stratégií a na ich základe prijatých opatrení na rozvoj jednotného digitálneho trhu na Slovensku. Predkladaný článok uvádza v prvej kapitole do problematiky jednotného digitálneho trhu a vymedzuje ho. V nadväzujúcich podkapitolách 1.1 a 1.2 uvedieme legislatívne návrhy Európskej komisie (ďalej len „EK“) prijaté vo funkčných obdobiach 2014 – 2019 a 2019 – 2024, kde osobitne priblížime tie najzásadnejšie prijaté legislatívne akty. Otázkou angažovanosti Slovenskej republiky sa budeme následne zaoberať v druhej kapitole. V rámci tretej a štvrtej kapitoly pristúpime k analýze rozvoja digitálneho trhu na Slovensku. V závere následne prostredníctvom syntézy uvedieme hlavné zistenia a vyvodíme z nich závery.

4.1 Vymedzenie Jednotného digitálneho trhu

Pojem jednotný digitálny trh (ďalej len „JDT“) nemá na rozdiel od vnútorného trhu svoju legálnu definíciu obsiahnutú v primárnych, ani v sekundárnych prameňoch práva EÚ. Obdobne ako v prípade

¹ Článok 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii a 26 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

² Článok 13 Jednotného európskeho aktu.

³ Smernica 2000/31/ES Európskeho parlamentu a Rady z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode) články 3 – 11. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/31/oj>.

kreovania iných dlhodobých politík, boli pri tvorbe JDT východiskom strategické dokumenty EÚ nelegislatívneho charakteru predstavované periodicky v priebehu rokov EK v podobe akčných plánov, iniciatív a pod. V rámci nich dochádza v prvom rade k identifikovaniu problémov, za účelom odstránenia ktorých boli následne vytyčované ciele a napokon navrhnuté konkrétne nástroje či už v podobe hard alebo soft law noriem, prostredníctvom ktorých mali byť postupne vyriešené respektíve eliminované.⁴ Prvýkrát sa s týmto pojmom môžeme stretnúť v oznámení Komisie z marca 2010 „Európa 2020 – Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu“⁵ a o päť mesiacov neskôr, aj v oznámení Komisie „Digitálna agenda pre Európu“⁶. V oboch prípadoch však absentuje konkrétnejšie vymedzenie JDT, pričom sa v oboch oznámeniach spája najmä s odstraňovaním prekážok v online prostredí. Na plnohodnotnú definíciu sme si museli „počkať“ až do mája 2015, kedy bola oznámením Komisie predstavená „Stratégia pre jednotný digitálny trh“. Uvedená stratégia ho definuje ako „digitálny trh v rámci ktorého je zabezpečený voľný pohyb tovaru, osôb, služieb a kapitálu a v rámci ktorého môžu jednotlivci a podniky bezproblémovo využívať a vykonávať online činnosti podľa pravidiel spravodlivej hospodárskej súťaže a s vysokou úrovňou ochrany osobných údajov a spotrebiteľov bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť alebo miesto pobytu.“⁷ Na tomto základe bol JDT postavený na troch základných pilieroch – lepšom prístupe spotrebiteľov a podnikov k digitálnym tovarom a službám v celej Európe, vytváraní priaznivých podmienok pre rozmach digitálnych sietí a služieb a tretím bola maximalizácia rastového potenciálu nášho európskeho digitálneho hospodárstva. V rámci troch pilierov bolo vymedzených šestnásť konkrétnych opatrení nevyhnutných k jeho dosiahnutiu.⁸ Kreácia konceptu digitálneho trhu tak predstavuje oveľa komplexnejšiu záležitosť nielen z hľadiska rozsahu pokrývaných oblastí, ale ovplyvňuje ju aj skutočnosť, že 27 (pôvodne 28) členských štátov malo v daných oblastiach rozdielnu právnu úpravu.

Napriek absentujúcej definícii na úrovni primárneho práva, ide o koncept vychádzajúci z totožnej právnej úpravy ako jednotný trh, t. j. z článku 26 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“). V súlade s rozdelením právomocí, zaraďujeme JDT medzi tie oblasti, kde EÚ a ČS vykonávajú právomoci spoločne.⁹ Na proces prijímania legislatívnych návrhov sa tak rovnako vzťahuje dodržiavanie zásad proporcionality a subsidiarity v súlade s článkom 5 ZFEÚ a protokolom č. 2 ZFEÚ o uplatňovaní predmetných zásad.

Z vyššie uvedeného vymedzenia vieme vyvodit' niekoľko identických a diferencných charakteristík odlišujúcich vnútorný trh od digitálneho trhu. Spoločnou charakteristikou oboch konceptov trhu, je primárne garancia štyroch trhových slobôd a ich bezhraničného obmedzenia. Tým čo oba trhy od seba odlišuje, je tak najmä priestorové hľadisko v ktorom sú jednotlivé slobody uplatňované. Na rozdiel od vnútorného trhu v reálnom fyzickom svete, digitálny trh existuje, respektíve sa prejavuje v digitálnom, alebo inými slovami virtuálnom priestore. Primárny zámer JDT tak spočíva v odstraňovaní bariér v online priestore integrovaním a regulovaním digitálnej ekonomiky.

⁴ Rozvoju informačnej spoločnosti sa pôvodne venoval napríklad Akčný plán eEurópa 2002 a eEurópa 2005 nasledované Iniciatívou i2010 Európska informačná spoločnosť pre rast a zamestnanosť.

⁵ Európska komisia: *Oznámenie Komisie: Európa 2020 – Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu*. Brusel: 3.3.2010. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF>.

⁶ Európska komisia: *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov „Digitálna agenda pre Európu“*. Brusel: 26.08.2010. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC0245R%2801%29>.

⁷ Európska komisia: *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov – Stratégia pre jednotný digitálny trh v Európe*. Brusel: 6.5.2015, s. 3. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192>.

⁸ *Ibidem*, s. 4 – 18.

⁹ Článok 4 ods. 2 písm. a) ZFEÚ.

Sekundárny v prispôsobení fungovania vnútorného trhu v súlade s technologickým pokrokom prostredníctvom adresných opatrení napríklad smerom k ochrane osobných údajov, kybernetickej bezpečnosti a pod. Tým má dôjsť k zaisteniu toho, že v rámci globálnej ekonomiky si EÚ zachová svoju konkurencieschopnosť.

Na tomto mieste je možné namietat', že internet ako priestor v ktorom sa slobodne¹⁰ šíria takmer nepretržite v reálnom čase informácie z rôznych častí sveta, zdieľajú dáta alebo vykonávajú transakcie, nemôže byť priestorom, v ktorom sú prítomné určité obmedzenia, ohraničujúce nielen voľný tok dát. Nie je, respektíve nebolo tomu tak. Aj v tomto priestore môžeme napriek jeho na prvý pohľad zjavnej „neobmedzenosti“ identifikovať viaceré prekážky, ktoré sú dané či už legislatívnou limitáciou, alebo prekážkami vytvorenými napríklad internými normami súkromných spoločností, ktoré tak bránia nielen voľnému toku dát, ale môžu viesť napríklad aj k obmedzovaniu poskytovania služieb cez hranice štátov. Aj na tomto základe boli identifikované viaceré prekážky, medzi tie najviditeľnejšie môžeme zaradiť geo-blocking.¹¹

4.1.1 Funkčné obdobie EK 2014 – 2019

V súlade s cieľmi a úlohami stanovenými v rámci stratégie JDT, EK spúšťa konzultácie a postupne predkladá legislatívne návrhy (najmä smerníc a nariadení). Celkovo bolo v danom období prijatých, respektíve navrhnutých 37 právnych aktov, smerujúcich najmä k podpore nástrojov určených na uľahčenie cezhraničných digitálnych služieb.¹² Súčasná podoba právnej úpravy EÚ v oblasti JDT je veľmi komplexnou a podrobná analýza by presiahla rámec predkladaného príspevku. V tejto súvislosti sa preto obmedzíme len na niekoľko vybraných najvýznamnejších aktov prijatých vo volebnom období 2014 – 2019. S prihliadnutím na konkrétne oblasti akými sú ochrana osobných údajov, ochrana práv duševného vlastníctva, e-government, telekomunikácie, ochrana spotrebiteľa a cezhraničné služby, môžeme uviesť nasledujúce akty:

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). Jednou z najzásadnejších zmien ktoré boli v rámci plnenia cieľov stratégie dosiahnuté, bolo prijatie nového právneho rámca ochrany osobných údajov. Doterajšiu právnu úpravu predstavovala smernica Európskeho parlamentu a Rady 95/46/ES o ochrane fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a o voľnom pohybe týchto údajov. Jej nahradenie malo viacero dôvodov, tým prvým bola neaktuálnosť a nedostatočná reflexia nových potrieb. Tou druhou bola samotná forma právnej úpravy. Smernica si od členských štátov vyžaduje transpozíciu, pričom je na členských štátoch akým spôsobom dosiahnu ciele v nej stanovené. Tým pádom dochádzalo v praxi často k nejednotnosti právnej úpravy naprieč členskými štátmi.¹³

¹⁰ V tomto prípade nemôžeme hovoriť o slobode v absolútnom zmysle slova, nakoľko sú tu komodity „res extra commercium“, na základe zákona zakázané činnosti a opomenúť nemôžeme ani štáty, ktoré prístup k internetu blokujú alebo v určitej miere obmedzujú.

¹¹ Európska komisia: *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov – Stratégia pre jednotný digitálny trh v Európe*. Brusel: 6.5.2015, s. 4,6. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192>.

¹² SCOTT, J. et al.: *Contribution to growth: The European Digital Single Market. Delivering economic benefits to citizens and businesses, Study for the Committee on the Internal Market and Consumer Protection, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies*, European Parliament, Luxembourg, 2018, s. 40–42. Dostupné online: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2019\)631044](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2019)631044).

¹³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

Zrušenie maloobchodných roamingových poplatkov prostredníctvom novelizácie nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 531/2012 o roamingu vo verejných mobilných komunikačných sieťach v rámci Únie nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2120 z 25. novembra 2015, ktorým sa ustanovujú opatrenia týkajúce sa prístupu k otvorenému internetu. V tomto prípade ide o jedno z najpopulárnejších prijatých opatrení, na základe ktorého platia zákazníci za uskutočnené hovory, SMS správy, prenesené dáta rovnaké ceny v inom ČŠ ako doma (v súlade s primeraným využívaním).¹⁴

Zrušenie neodôvodneného geografického blokovania nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/302 z 28. februára 2018 o riešení neodôvodneného geografického blokovania a iných foriem diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, miesta bydliska alebo sídla zákazníkov na vnútornom trhu. Cieľom jedného z najzásadnejších prijatých opatrení, bolo odstránenie neodôvodnených bariér vytvorených zo strany internetových predajcov, diskriminujúcich zákazníkov na základe štátnej príslušnosti, bydliska alebo sídla. Po novom tak internetový predajcovia nemôžu na základe uvedených kritérií diskriminovať zákazníkov v prístupe k ich online rozhraniu, v prístupe k ponúkaným tovarom alebo poskytovaným službám ako aj v dostupnosti platobných prostriedkov. Rovnako nemožno na základe vyššie uvedených kritérií, uplatňovať na zákazníka odlišné všeobecné podmienky.¹⁵

Cezhraničná dostupnosť digitálnych diel prostredníctvom nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1128 zo 14. júna 2017 o cezhraničnej prenosnosti online obsahových služieb na vnútornom trhu. V posledných rokoch zažívajú pomerne veľký rozmach rôzne predplatné služby ponúkajúce napríklad streamovanie hudby alebo filmov. Aby platiaci zákazníci nestratili v prípade dočasného prechodu do iného ČŠ prístup k obsahu za ktorý si zaplatili, bolo prijaté predmetné nariadenie, ktorého hlavným cieľom je, aby predplatitelia neboli vystavení dodatočným poplatkom prípadne nedostupnosti za už zaplatené služby len z dôvodu dočasného presunu do iného ČŠ.¹⁶

Lepšia ochrana autorských práv prostredníctvom smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu¹⁷ spolu so smernicou Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/789 zo 17. apríla 2019 ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré online vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov.¹⁸

¹⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2120 z 25. novembra 2015, ktorým sa ustanovujú opatrenia týkajúce sa prístupu k otvorenému internetu a ktorým sa mení smernica 2002/22/ES o univerzálnej službe a právach užívateľov týkajúcich sa elektronických komunikačných sietí a služieb a nariadenie (EÚ) č. 531/2012 o roamingu vo verejných mobilných komunikačných sieťach v rámci Únie, Článok 1: Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2120/oj>.

¹⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/302 z 28. februára 2018 o riešení neodôvodneného geografického blokovania a iných foriem diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, miesta bydliska alebo sídla zákazníkov na vnútornom trhu, ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 2006/2004 a (EÚ) 2017/2394 a smernica 2009/22/ES, Článok 1, 3 – 5. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/302/oj>.

¹⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1128 zo 14. júna 2017 o cezhraničnej prenosnosti online obsahových služieb na vnútornom trhu, Články 1, 3 a 4. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/1128/oj>.

¹⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

¹⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/789 zo 17. apríla 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré online vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov a ktorou sa mení smernica Rady 93/83/EHS. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/789/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/644 z 18. apríla 2018 o službách cezhraničného dodávania balíkov. Cieľom prijatého aktu je najmä zabezpečiť presnosť informácií o sadzbách a zvýšiť ich transparentnosť ako aj informovanosť zákazníkov.¹⁹

Jednotná digitálna brána , nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1724 z 2. októbra 2018 o zriadení jednotnej digitálnej brány na poskytovanie prístupu k informáciám, postupom a asistenčným službám a službám riešenia problémov. Hlavným cieľom prijatej právnej úpravy, je modernizovať a zjednodušiť poskytovanie verejných administratívnych služieb verejnosti. Vytvorením používateľsky prívetivého prostredia s prístupom ku kvalitným informáciám, postupom, asistenčným službám a službám riešenia problémov v zrozumiteľnom jazyku, dochádza k eliminácii prekážok, ktorým by napríklad vzhľadom na jazykovú bariéru alebo neznalosť právneho poriadku mohli čeliť občania pri vybavovaní úradných dokumentov v inej krajine.²⁰

4.1.2 Funkčné obdobie EK 2019 – 2024

Na obdobie rokov 2019 až 2024 EK stanovila šesť priorít – „Európska zelená dohoda, Európa pripravená na digitálny vek, Hospodárstvo, ktoré pracuje v prospech ľudí, Silnejšia Európa vo svete, Podpora európskeho spôsobu života a Nový impulz pre európsku demokraciu“. Problematika JDT spadá v rámci zverejnených priorít najmä pod priority „Európa pripravená na digitálny vek“ a z časti aj pod „Hospodárstvo, ktoré pracuje pre ľudí“.²¹

V rámci vymedzených priorít EK pripravila celý rad návrhov a opatrení, medzi ktoré patria napríklad projekt európskej digitálnej identity, európska dátová stratégia, v reakcii na čipovú krízu vzniknutú ako následok pandémie COVID – 19 pripravila akt o čipoch. Medzi najzásadnejšie prijaté opatrenia v oblasti digitálneho trhu, môžeme jednoznačne zaradiť najmä dve prijaté nariadenia a to nariadenie o digitálnych službách a nariadenie o digitálnych trhoch, podľa ktorých už v súčasnosti, krátko potom ako vstúpili do účinnosti, začína EK viesť vyšetřovania voči big tech spoločnostiam, ako sú Apple, Google, Microsoft alebo Meta, vo vzťahu k porušovaniu, respektíve v prípade spoločnosti Apple, k obchádzaniu účelu nariadenia. V oboch prípadoch ide o akty, ktoré obdobne ako nariadenie o ochrane osobných údajov má nepochybne nielen regionálny význam pre EÚ, ale celosvetový dopad, vzhľadom k dosahu na zahraničné technologické spoločnosti, prevažne pochádzajúcich zo Spojených štátov.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/1925 zo 14. septembra 2022 o súťažeschopných a spravodlivých trhoch digitálneho sektora (akt o digitálnych trhoch). Akt o digitálnych trhoch predstavuje pomerne kontroverzný komplexný právny nástroj, prostredníctvom ktorého sú stanovené pravidlá fungovania tzv. strážcov prístupu, za ktorých sú považované veľké online platformy, patriace do portfólia niektorých z vyššie uvedených spoločností. Tie práve z dôvodu svojej veľkosti, trhovej sily, podielu medzi používateľmi, no najmä ekonomickej sily, môžu do značnej miery ovplyvňovať podobu trhu a efektívne obmedzovať svoju potenciálnu konkurenciu. Nariadenie preto pre strážcov prístupu zavádza jednak pozitívne vymedzené povinnosti, napríklad v podobe umožňovania ponúk pochádzajúcich od tretích strán, no na druhej strane aj sériu negatívnych, ktorých

¹⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/644 z 18. apríla 2018 o službách cezhraničného dodávania balíkov, Článok 1. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/644/oj>.

²⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1724 z 2. októbra 2018 o zriadení jednotnej digitálnej brány na poskytovanie prístupu k informáciám, postupom a asistenčným službám a službám riešenia problémov a o zmene nariadenia (EÚ) č. 1024/2012, Články 1 – 2, 4 – 8. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1724/oj>.

²¹ Európska komisia, Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu, Leyen, U., Ambicióznejšia Únia : môj plán pre Európu : politické usmernenia pre budúcu Európsku komisiu 2019 – 2024, Publications Office, 2019. Dostupné online: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/6108>.

sa musia zdržať, ako napríklad obmedzovanie prístupu tretích strán. Z určitých dôvodov preto môžeme považovať nariadenia aj za jeden z nástrojov súťažného práva.²²

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách). Rovnako ako v predchádzajúcom prípade ide o jeden z kontroverzejších návrhov, ktorý sa opätovne dotýka viac najmä väčších firiem s globálnym presahom. Stanovením pravidiel pre bezpečné, predvídateľné a dôveryhodné online prostredie, nariadenie smeruje k stanoveniu pravidiel zodpovednosti poskytovateľov sprostredkovateľských služieb, a tým ich viesť k transparentnému fungovaniu, boju proti nelegálnemu obsahu, zvýšenej ochrane používateľov, ako aj sprostredkovaniu dostupných dát výskumným pracovníkom.²³

4.2 Vybrané vplyvy a iniciatívy v oblasti Jednotného digitálneho trhu na Slovensku

Podpora vzdelávania v oblasti informačných technológií ako aj digitalizácia spoločnosti a verejnej správy (pôvodne sa používal pojem informatizácia), boli periodicky zaradované medzi priority vlád.^{24,25}

V súlade s programovým vyhlásením vlády, prvým vnútroštátnym zámerom reflektujúcim stratégiu JDT bol v roku 2017 predstavený „Akčný plán pre Jednotný digitálny trh – príležitosť pre Slovensko“. V rámci neho bola stratégia JDT vnímaná najmä ako príležitosť k rozvoju informačnej spoločnosti, ktorá prispeje k ekonomickému a priemyselnému rastu, a tým aj k udržaniu si čo najlepšej pozície na globálnej úrovni.²⁶ Vzhľadom na široký záber stratégie JDT, bolo určených 5 prioritných tém – budovanie dátového hospodárstva pre lepšie využívanie dát, digitalizácia verejných služieb pre inkluzívnu informačnú spoločnosť (tzv. e-society), online platformy pre podporu digitálnej ekonomiky a smart industry, moderné nástroje pre rozvoj digitálneho kreatívneho priemyslu a nakoniec vzdelávanie a digitálne zručnosti pre modernú dobu. Všetky vyššie vymenované témy boli identifikované ako tie, ktorých realizáciou vie pri implementácii JDT priniesť Slovensko najvyššiu pridanú hodnotu.²⁷ Tá mala v rámci každej vybranej oblasti prebiehať prostredníctvom konkrétnych stanovených úloh realizovaných legislatívnymi ako aj nelegislatívnymi krokmi.²⁸

V rámci realizácie stanovených úloh, môžeme medzi dosiahnuté výsledky zaradiť napríklad prijatie novej právnej úpravy v prípade autorského zákona, zákona o poštových službách, zákona

²² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/1925 zo 14. septembra 2022 o súťažeschopných a spravodlivých trhoch digitálneho sektora a o zmene smerníc (EÚ) 2019/1937 a (EÚ) 2020/1828 (akt o digitálnych trhoch, Článok 1, 3, 5 – 8, 11 a 20). Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>.

²³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES (akt o digitálnych službách), Článok 1, 4 – 10, 11 – 15. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>.

²⁴ Napr. Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 až 2016, ÚV SR 27.04.2012, s. 16, 35, 43 – 45. Dostupné online: <https://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady/?csrt=1927925461577631250>, Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 až 2020, NR SR 14.04.2016, s. 5, 33, 47, 63 – 64. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5854>, Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2020 až 2024, NR SR 19.04.2020, s. 69 – 74, 79 – 82. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7769>; Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2023 až 2027, NR SR 13.11.2023 s. 34 – 37, 40, 71, 72. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9495>.

²⁵ Nakoľko bola stratégia Jednotného digitálneho trhu predstavená v roku 2015 počas volebného obdobia v rokoch 2012 – 2016, je v tomto prípade východiskovým dokumentom Programové vyhlásenie vlády na roky 2012 – 2016 (vychádzalo však ešte z pôvodných plánov informatizácie).

²⁶ Akčný plán pre jednotný digitálny trh – Príležitosť pre Slovensko na roky 2017 – 2020, LP/2017/53, Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu 30.01.2017, s. 7 – 8 a 35 Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2017/53>.

²⁷ *Ibidem*, s. 7 – 8.

²⁸ *Ibidem*, s. 11 – 33.

o elektronickom obchode, o digitálnom vysielaní, o vysielaní a retransmisii a o elektronických komunikáciách. Okrem toho bolo spustených viacero projektov zameraných na konkrétne odvetvia. Zo zistení okrem iného vyplynulo, že medzi hlavné nedostatky patrí nedostatočná elektronizácia ako aj kapacity e-governmentu, nedostatočná výmena a zdieľanie dát medzi orgánmi navzájom a voči súkromnému sektoru, ako aj nedostatočné pokrytie územia sieťami a pripojeniami. Medzi ďalšie medzery patrilo aj nedostatočné vzdelávanie v odbore informačných technológií ako aj podfinancovanie vedeckého výskumu v tejto oblasti.²⁹

V nadväznosti na akčný plán bola v roku 2019 predstavená nadrezortná „Stratégia digitálnej transformácie Slovenska 2030 (Stratégia pre transformáciu Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu)“. Tá nevymedzovala konkrétny súbor opatrení prostredníctvom ktorých má dôjsť k digitálnej transformácii Slovenska, ale mala za cieľ zdefinovať víziu, slúžiacu ako východiskový bod pre vládu, ktorá na jej základe pripraví konkrétne opatrenia realizované a implementované v určených oblastiach.³⁰ Ako sa v strategickom dokumente ďalej uvádza: „Základnou misiou tejto stratégie je nielen dosiahnuť výrazné zvýšenie zapojenia Slovenska do európskeho jednotného digitálneho trhu, ale predovšetkým pripraviť Slovensko na celoplošnú digitálnu transformáciu hospodárstva a spoločnosti.“³¹ Dokument za týmto účelom predpokladá naplnenie cieľov v krátkodobom horizonte 2019 až 2022 a dlhodobom horizonte v rokoch 2022 až 2030.

Na účely plnenia cieľov stanovených v krátkodobom horizonte, bol prijatý „Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019 – 2022 Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu“. V súlade so Stratégiou digitálnej transformácie Slovenska 2030, boli určené štyri strategické oblasti, v ktorých by malo v rámci stanoveného horizontu dosiahnuť Slovensko úspech. Medzi tieto oblasti patrí hospodárstvo, spoločnosť a vzdelávanie, verejná správa, rozvoj územia a veda, výskum a inovácie. Za týmto účelom boli zdefinované tri opatrenia. V prvom prípade ide o regulácie, ktorých rámec ako aj obsah by mali zodpovedať 21. storočiu. V druhom prípade ide o organizačné opatrenia a nakoniec o projekty, prostredníctvom ktorých by mali byť do praxe implementované relevantné opatrenia.³²

Na účely plnenia cieľov stanovených v dlhodobom horizonte, bol prijatý „Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2023 – 2026 , Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu“. V súlade so Stratégiou digitálnej transformácie Slovenska 2030, boli ako dlhodobé ciele označené – digitalizácia širšej ekonomiky, digitálna infraštruktúra, podpora potenciálu umelej inteligencie a digitálna spoločnosť.³³

²⁹ Stratégia digitálnej transformácie Slovenska 2030 (Stratégia pre transformáciu Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu), Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, 2019, s. 75 – 76. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/sekcie/informatizacia/digitalna-transformacia/strategia-digitálnej-transformácie-slovenska-2030/>.

³⁰ *Ibidem*, s. 5.

³¹ *Ibidem*, s. 6.

³² Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019 – 2022 (Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu), Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, 2019, s. 3. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/07/Akcny-plan-DTS-2019-2022.pdf>.

³³ Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2023 - 2026 (Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu), Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2022, s. 4. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/01/APDTS-2023-2026.pdf>.

Medzi ďalšie programy digitálnej transformácie môžeme zaradiť „Národnú stratégiu digitálnych zručností“³⁴, Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025³⁵ a „Vnútroštatny plán digitálnej dekády Slovenskej republiky“.³⁶

Potom ako sme si vymedzili JDT a priblížili najvýznamnejšie prijaté legislatívne akty na úrovni EÚ ako aj konkrétne zámery prostredníctvom ktorých Slovenská republika (ďalej len „SR“) prispieva k jeho realizácii, môžeme na nasledujúcich riadkoch pristúpiť k analýze toho, ako SR od roku 2015 pokročila v digitalizácii.

4.3 Dopad stratégií EÚ a SR na rozvoj JDT na Slovensku podľa indexu DESI

Konkrétny dopad hard a soft law opatrení prijatých za účelom splnenia cieľov stanovených v rámci stratégie JDT ako aj nadväzujúcich digitalizačných programov môžeme vyhodnotiť prostredníctvom niekoľkých dostupných nástrojov.³⁷ Ukazovateľom, prostredníctvom ktorého budeme pokrok posudzovať, bude index digitálnej ekonomiky a spoločnosti – tzv. index DESI. Predtým ako pristúpime k samotnému vyhodnocovaniu dát, je nevyhnutné vymedziť, čo to vlastne index DESI je. DESI je zloženým indexom vytvoreným EK³⁸ za účelom efektívneho monitoringu digitálneho progresu ČS prostredníctvom sumarizácie relevantných ukazovateľov.³⁹ Štruktúra indexu pozostávala pôvodne z piatich a neskôr štyroch hlavných oblastí. Tie zo začiatku zahŕňali 1., konektivitu; 2., ľudský kapitál; 3., používanie internetu; 4., integráciu digitálnych technológií a 5., verejné digitálne služby. V súlade s „Mechanizmom na podporu obnovy a odolnosti“ ako aj s cieľmi stanovenými v rámci „Digitálneho kompasu do roku 2030: digitálne desaťročie na európsky spôsob“ pristúpila v roku 2021 EK k úprave indexu, keď zredukovala počet oblastí z pôvodných piatich na súčasné štyri – 1., ľudský kapitál; 2., konektivita; 3., integrácia digitálnych technológií a 3., digitálne verejné služby.⁴⁰ Každá z hlavných oblastí pozostáva z niekoľkých ukazovateľov, ktoré sa následne delia na ďalšie - v súčasnosti je týchto indikátorov 36. Okrem vypustenia jednej z hlavných oblastí prišlo aj k úprave stupnice metodiky - od roku 2018 sa pri udeľovaní skóre ČS používa stupnica v rozsahu 0 až 100, ktorá nahradila dovtedajšiu stupnicu 0 až 1. Hodnota skóre však ostala v oboch prípadoch zachovaná, t. j. čím vyššie je skóre, tým

³⁴ Národná stratégia digitálnych zručností Slovenskej republiky a akčný plán na roky 2023 – 2026. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, Národná koalícia pre digitálne zručnosti a povolanie Slovenskej republiky, 2022. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/01/NSDZ-a-AP.pdf>.

³⁵ Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

³⁶ Vnútroštatny plán Digitálnej dekády Slovenskej republiky. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, Národná koalícia pre digitálne zručnosti a povolanie Slovenskej republiky, 2023. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2024/03/Vnutrostatny-plan-Digitalnej-dekady-za-Slovensku-republiku.pdf>.

³⁷ Medzi indexy na medzinárodnej a regionálnej úrovni patria okrem indexu DESI aj každoročné správy EK, Prognóza ekonomiky najrozvinutejších krajín sveta od OECD, Index rozvoja elektronickej verejnej správy od OSN, Rebríček digitálnej konkurencieschopnosti od Inštitútu pre rozvoj a manažment alebo Správy Observatória pre výskum a inovácie.

³⁸ Okrem indexu DESI sekundovala do roku 2018 EK aj „Správa o digitálnom pokroku Európy“ tzv. správa EDPR.

³⁹ Európska komisia: *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov „Digitálny kompas do roku 2030: digitálne desaťročie na európsky spôsob“*. Brusel: 09.03.2021. Príloha k s. 1. Dostupné online: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:12e835e2-81af-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_2&format=PDF.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 15 – 16, 19. Dostupné online: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:12e835e2-81af-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF.

lepšie sú výsledky ČŠ. Ukazovatele sa tak v závislosti od trendov každoročne preskúmajú a priebežne menia, za účelom čo najrelevantnejšieho dátového skríningu.⁴¹

Vyššie uvedené oblasti sú v rámci každoročnej správy podrobne analyzované v rámci tematickej kapitoly. V rámci nich a celkového prehľadu sú ČŠ na základe dosiahnutých výsledkov vyhodnotené a následne zoradené podľa dosiahnutej úrovne pokroku oproti predchádzajúcemu obdobiu ako aj voči priemeru EÚ. Každoročné správy indexu DESI boli samostatne zverejňované zvlášť ku každému ČŠ v období rokov 2014 až 2022, od roku 2023 je index DESI integrovaný do správy o stave Digitálneho desaťročia.

Na účely predkladaného článku budeme brať do úvahy správy indexu DESI od roku 2016, nakoľko sa v ňom použité ukazovatele vzťahujú k roku 2015, ktorý berieme ako východiskový bod budovania JDT, v ktorom sa vzhľadom na predstavenie stratégie JDT niektoré z prijatých opatrení začali reflektovať.

4.3.1 Ľudský kapitál

Prvou oblasťou, ktorá sa v rámci indexu analyzuje, je ľudský kapitál, v rámci neho sa hodnotí úroveň dosiahnutých digitálnych zručností v populácii ako aj počet absolventov, ktorí úspešne ukončili štúdium v informačných odboroch a stávajú sa tak dostupnou kvalifikovanou pracovnou silou.⁴² V roku 2016 dosiahlo Slovensko v oblasti ľudského kapitálu skóre na úrovni 0,59, čím sa v tejto oblasti dostalo na úroveň priemeru EÚ a umiestnilo sa na 16. mieste z 28. ČŠ.⁴³ V porovnaní s rokom 2022, kedy obdržalo skóre na úrovni 44,1 a umiestnilo sa na 19. mieste z 27 ČŠ, ide o trojmiestny pokles, pričom kým v roku 2016 bolo v tejto oblasti na úrovni priemeru EÚ, v roku 2022 zaostávalo za priemerom EÚ o 1,6 bodov skóre. V rámci konkrétnych analyzovaných oblastí ako sú základné digitálne zručnosti, Slovensko dosahuje mierny nadpriemer o jeden percentuálny bod oproti priemeru EÚ. Opačná situácia je v prípade kategórie „viac ako základné digitálne zručnosti“, kde dosahuje len 21 % oproti 26 % priemeru EÚ. Mierny náskok je v rámci kategórie „základných zručností“ v oblasti „vytvárania digitálneho obsahu“, kde oproti 66 % priemeru EÚ dosahuje Slovensko 72 %. V rámci odborníkov a odborníčok v oblasti IKT a podnikov poskytujúcich odbornú prípravu v oblasti IKT, dosahuje Slovensko nižšie hodnoty ako EÚ, v prvých dvoch prípadoch to je 4,3 % a 15 % oproti 4,5 % a 19 % priemeru EÚ, pričom v poslednej kategórii absolventov IKT odborov, mierne prekračujeme priemer EÚ 4,4 % oproti 3,9 %.⁴⁴

Rok	Poradie SR	Skóre SR	Priemer EÚ
2016	16	0,59	0,59
2017	15	0,50	0,55
2018	16	51,9	56,5
2019	18	44,2	48,0
2020	20	41,8	49,3
2021	19	43,8	47,1
2022	19	44,1	45,7

⁴¹ *Ibidem*, bod. 21.

⁴² Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021, s. 14. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

⁴³ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. 2016, s. 3 Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 6 Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Tabuľka 1 – Vývoj ľudského kapitálu na Slovensku v rokoch 2016 – 2022

4.3.2 Konektivita

Druhou oblasťou je konektivita v rámci ktorej sa hodnotí miera, využívanie a dostupnosť v prípade pevného širokopásmového pripojenia a mobilných sietí.⁴⁵ V hodnotení konektivity dosiahlo Slovensko v roku 2016 skóre na úrovni 0,51 voči priemeru EÚ na úrovni 0,59 a umiestnilo sa na 21. mieste z 28. ČŠ.⁴⁶ V porovnaní s rokom 2022, keď obdržalo skóre 49,8 voči priemeru EÚ na úrovni 59,9 a umiestnení na 21 mieste,⁴⁷ tu by sme mohli na prvý pohľad dospieť k záveru, že ide o rovnakú pozíciu, avšak v porovnaní s predchádzajúcim rokom ide o zhoršenie postavenia o dve miesta oproti 19. v roku 2021. Negatívnym faktorom je aj postupne sa rozširujúci rozdiel medzi dosiahnutým skóre SR voči priemeru EÚ, kde v poslednom roku 2022 dosahuje tento rozdiel viac ako 10 bodov.

Rok	Poradie SR	Skóre SR	Priemer EÚ
2016	21	0,51	0,59
2017	23	0,54	0,63
2018	24	55,1	62,6
2019	23	52,6	59,3
2020	21	47,5	50,1
2021	19	46,3	50,2
2022	21	49,8	59,9

Tabuľka 2 – Vývoj konektivity na Slovensku v rokoch 2016 – 2022

4.3.3 Integrácia digitálnych technológií

V rámci tretej oblasti dochádza k hodnoteniu implementácie digitálnych technológií do spoločnosti a ich rozširovanie v rámci podnikateľského prostredia s cieľom zistenia, do akej miery predstavujú integrálnu súčasť spoločnosti.⁴⁸ V roku 2016 dosiahla SR v oblasti Integrácie digitálnych technológií skóre na úrovni 0,32, čím sa umiestnila na 19. mieste z 28. ČŠ, pričom priemer EÚ bol na úrovni skóre 0,36, čím Slovensko zaostávalo o štyri desatiny za priemerom.⁴⁹ Z nižšie uvedených údajov je možné vyvodiť, že v priebehu vyhodnocovaného obdobia pozícia Slovenska oscilovala medzi 18 až 21 miestom, pričom s výnimkou dvoch rokov bolo umiestnenie trvalé na 21. mieste. V predmetnej oblasti však môžeme vidieť aj negatívny jav, t. j. postupne znižujúce sa skóre Slovenska, ktoré v priebehu rokov 2018 až 2022 postupne kleslo o 9,6. Rovnako tak sa postupne zväčšoval rozdiel oproti priemeru EÚ, ktorý taktiež v priebehu rokov narástol z 2,7 na 8,3 a to aj napriek tomu, že k poklesu dochádzalo aj v rámci európskeho priemeru.

⁴⁵ Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021, s. 14. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

⁴⁶ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. 2016, s. 2. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁴⁷ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2022 Slovensko. 2022, s. 9. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁴⁸ Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021, s. 15. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

⁴⁹ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. 2016, s. 5. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Rok	Poradie SR	Skóre SR	Priemer EÚ
2016	19	0,32	0,36
2017	21	0,30	0,37
2018	18	37,4	40,1
2019	21	34,5	41,1
2020	21	32,6	41,4
2021	21	29,1	37,6
2022	21	27,8	36,1

Tabuľka 3 – Vývoj integrácie digitálnych technológií na Slovensku v rokoch 2016 – 2022

4.3.4 Digitálne verejné služby

Predposlednou oblasťou monitoringu sú digitálne verejné služby, v rámci nej dochádza k hodnoteniu digitálnych služieb poskytovaných fyzickým a právnickým osobám zo strany štátu.⁵⁰ V rámci nich dosiahlo Slovensko v roku 2016 skóre na úrovni 0,35 voči priemeru EÚ na úrovni 0,55, čím sa umiestnilo na 26. mieste z 28 ČŠ.⁵¹ V nasledujúcom roku sa podarilo dosiahnuť vyššie skóre na úrovni 0,42 voči priemeru EÚ na rovnakej úrovni ako v predchádzajúcom roku, čo znamenalo umiestnenie na 23. mieste z 28. ČŠ, celkovo si tak Slovensko polepšilo o tri miesta.⁵² Tento trend sa podarilo udržať aj v nasledujúcom roku 2018, kedy zo skóre na úrovni 50,4 voči priemeru EÚ na úrovni 57,5 si Slovensko polepšilo o tri miesta a umiestnilo sa na 20. mieste z 28. ČŠ.⁵³ V priebehu nasledujúcich rokov je však možné opätovne zaznamenať pokles, kedy si Slovensko pohoršilo oproti roku 2018 o štyri miesta (v roku 2020 dokonca o šesť) v roku 2022.⁵⁴ Identicky ako v prípade ostatných monitorovaných oblastí môžeme postupné vzdalovanie sa priemeru EÚ, ktoré na jednej strane predstavovalo v roku 2016 rozdiel 0,20, avšak sa ho podarilo znížiť na 7,1 v roku 2018, pričom v roku 2022 dosiahol rozdiel 15,3 (v roku 2020 bol rozdiel o 1,1 väčší).

Rok	Poradie SR	Skóre SR	Priemer EÚ
2016	26	0,35	0,55
2017	23	0,42	0,55
2018	20	50,4	57,5
2019	21	53,6	62,9
2020	26	55,6	72,0
2021	23	53,7	68,1
2022	24	52,0	67,3

Tabuľka 4 – Vývoj digitálnych verejných služieb na Slovensku v rokoch 2016 – 2022

⁵⁰ Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. 2021, s. 15. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

⁵¹ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. 2016, s. 7. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁵² Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2017 Slovensko. 2017, s. 4. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁵³ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2018 Slovensko. 2018, s. 11. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁵⁴ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2022 Slovensko. 2022, s. 15. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

4.3.5 Používanie internetu

Záverečnou oblasťou indexu DESI v rámci ktorej budeme sledovať pokrok, je používanie internetu, uvedená oblasť bola súčasťou indexu do roku 2020, kedy vplyvom úprav zo strany EK dochádza k jej vyradeniu. Z obsahového hľadiska sa hodnotí rozsah využívania internetu, pričom odchádza k analýze aj konkrétnych online aktivít používateľov.⁵⁵ V roku 2016 dosiahlo Slovensko skóre na úrovni 0,43 a z členských krajín EÚ sa umiestnilo na 17. mieste.⁵⁶ V roku 2020 kedy bolo používanie internetu zahrnuté poslednýkrát do indexu, sa Slovensko so skóre na úrovni 53,4 umiestnilo na 20. mieste z členských krajín.⁵⁷ Pozitívnu správou je, že za sledované obdobie sa podarilo postupne znižovať počty ľudí, ktorí nikdy nepoužili internet, či naopak zvýšiť počet používateľov internetu, sledovateľov správ, využívanie internetového bankovníctva, online predajov a nákupov, ako aj zábavy. Vychádzajúc z dát za porovnávané obdobie možno dospieť k záveru, že aj napriek nárastu využívania služieb internetu, sa Slovensku nedarí držať krok s ostatnými ČŠ, čo potvrdzuje aj skutočnosť, že za celé porovnávané obdobie Slovensko zaostávalo za priemerom EÚ. Zároveň možno konštatovať celkové zhoršenie pozície, nakoľko sa Slovensko posunulo štatisticky nižšie o 3 miesta (v porovnaní s rokom 2017 dokonca o 5 miest) oproti roku 2016.

Rok	Poradie SR	Skóre SR	Priemer EÚ
2016	18	0,43	0,45
2017	15	0,49	0,48
2018	16	51,3	50,5
2019	20	47,9	53,4
2020	20	53,4	58,0

Tabuľka 5 – Vývoj používania na Slovensku v rokoch 2016 - 2022

Rok	Poradie SR	Skóre SR	Priemer EÚ
2016	21	0,46	0,52
2017	20	0,46	0,52
2018	20	49,5	54,0
2019	21	46,3	52,5
2020	22	45,2	52,6
2021	22	43,2	50,7
2022	23	43,4	52,3

Tabuľka 6 - Celkové vyhodnotenie SR na základe indexu DESI za obdobie rokov 2016 - 2022

Celkové skóre Slovenskej republiky dosiahlo za rok 2016 len 0,46, čím sa umiestnila na 21. mieste z vtedajších 28. členských štátov EÚ. Napriek tomu, že umiestnenie osciluje okolo 20. miesta, z tabuľkových údajov môžeme vidieť pomalý posun smerom nadol, ako aj čoraz zväčšujúci sa rozdiel

⁵⁵ Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021. s. 13. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

⁵⁶ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. 2016, s. 4. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

⁵⁷ Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2020 Slovensko. 2020, s. 10. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

medzi dosiahnutým skóre SR voči priemeru EÚ, ktorý v roku 2022 dosiahol 8,9 bodu, čo v prípade zaokrúhlenia predstavuje rozdiel takmer 10 bodov meraného skóre v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, keď rozdiel voči priemeru EÚ osciloval na úrovni 5 – 6 bodov.

4.4 Dopad stratégií EÚ a SR na rozvoj JDT na Slovensku podľa Správ o stave digitálneho desaťročia

V prvej správe o stave digitálneho desaťročia z roku 2023, sa vo vzťahu k Slovensku v oblasti ľudského kapitálu dá konštatovať mierny posun. V prípade základných digitálnych zručností dosiahlo o bod vyššie hodnotenie (55 %) ako je priemer EÚ (54 %), v prípade zručností v tvorbe digitálneho obsahu to je dokonca 72 % voči 66 % priemeru EÚ, rovnako aj v prípade absolventov informačno-technických odborov 4,4 % voči 4,2 % EÚ. V ostatných indikátoroch sa pozícia nezmenila. Nedostatky boli zaznamenané v prípade konektivity, kde okrem podielu pokrytia domácností pevnými sieťami s vysokou kapacitou 67 % voči 56 % priemeru EÚ, Slovensko nedosahuje ani priemerné hodnoty v žiadnom zo zvyšných indikátorov. Oblasť integrácie digitálnych technológií možno považovať za jednu s najviac nedostatkami, nakoľko v prípade žiadneho z indikátorov sa nepodarilo dosiahnuť ani hranicu priemeru EÚ. V prípade digitálnych verejných služieb je možné konštatovať pozitívny posun oproti predchádzajúcemu roku, ale okrem indikátora používateľov služieb e-governmentu 82 % voči 74 % priemeru EÚ, nedosahujú výsledky ostatných indikátorov ani priemerné hodnoty EÚ.⁵⁸

Na základe výsledkov EK odporučila SR zvýšiť podporu vzdelávania digitálnych zručností, aby došlo k udržaniu si pozitívneho trendu v počte absolventov informačno-technických odborov ako aj udržania si odborníkov v tejto oblasti. Zároveň by malo dôjsť k intenzívnejšiemu budovaniu optického internetového pripojenia ako aj rozširovaniu 5G pripojenia, a to najmä vo vidieckych oblastiach. Zvýšenú pozornosť bude taktiež potrebné venovať digitalizácii podnikov, ako aj zvýšiť úsilie v digitalizácii verejných služieb.⁵⁹

V druhej správe o stave digitálneho desaťročia z roku 2024 sa konštatuje, že napriek dosiahnutým pokrokom v digitálnych verejných službách a rozvoji iniciatív v oblasti elektronického zdravotníctva, je v prípade Slovenska naďalej množstvo oblastí, v ktorých nedosahuje úroveň priemeru EÚ. V rámci odporúčaní tak EK opätovne poukázala na oblasti infraštruktúrneho pripojenia najmä smerom k zvýšeniu dostupnosti 5G ako aj podpore smerom k vývoju a investícií do umelej inteligencie, cloudu a dátovej analýzy. Vzhľadom k zaostalým kurikulumom, by malo Slovensko pristúpiť k prijatiu nových učebných osnov zameraných na rozvoj digitálnych zručností na úrovni základného a stredného školstva, ako aj podporu vzniku nových informačno-technických odborov na vysokých školách. Napriek posunu v oblasti elektronického zdravotníctva patrí medzi odporúčania najmä zriadenie mobilnej aplikácie so zodpovedajúcim kybernetickým zabezpečením, ktorá by uľahčovala občanom prístup k ich zdravotnej dokumentácii kedykoľvek.⁶⁰

Záver

Ako vyplýva z textu príspevku, stratégia JDT a na jej základe prijaté legislatívne akty priniesli výrazné zmeny v mnohých oblastiach spadajúci do digitálneho trhu, jednak na strane dotknutých subjektov, ktorých sa nové pravidlá bezprostredne dotýkajú, ako aj pre samotných občanov. V mnohých prípadoch však samotné transponovanie smernice, či danie odporujúcej vnútroštátnej právnej úpravy

⁵⁸ European Commission: Digital Decade Country Report 2023: Slovakia. 27.09.2023, s. 3, 6, 9 a 12. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/country-reports-digital-decade-report-2023>.

⁵⁹ Ibid. s. 4 - 5, 8, 11 a 14

⁶⁰ European Commission: Digital Decade Country Report 2024: Slovakia. 02.07.2024, s. 6 – 7. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-country-reports>.

do súladu s nariadeniami nie je dostačujúcim. Je tak najmä na členských štátoch, aby vytvorili čo možno najefektívnejšie mechanizmy a adresné opatrenia, prostredníctvom ktorých možno digitálnu transformáciu čo najefektívnejšie uskutočniť.

V predložennom príspevku sme si predstavili niekoľko vybraných akčných plánov prijatých vládami SR od roku 2015, ktoré mali za cieľ v súlade so stratégiou JDT túto transformáciu uľahčiť. Príprava dlhodobých a adresných strategických plánov v rámci ktorých sú vymedzené konkrétne ciele smerujúce k podpore digitalizácie, transformácie na digitálnu ekonomiku a podpory vedy a výskumu v tých oblastiach, ktoré možno do budúcnosti považovať za najviac perspektívne, bolo v rámci záverečných správ hodnotené pozitívne. Napriek určitým dosiahnutým úspechom však musíme aj naďalej konštatovať, že ostáva niekoľko sektorov, ktoré si vyžadujú lepšie vynakladanie nielen alokovaných finančných prostriedkov, ale najmä efektívnejšie a zmysluplnejšie nastavenie pravidiel. Z každoročne zverejňovaných správ indexu DESI a od roku 2023 aj správ o stave digitálneho desaťročia síce vyplýva, že celkové skóre Slovenska sa posúva smerom nahor, avšak tento rast nie je dostatočný na to, aby dosiahol na popredné miesta, pričom za celé sledované obdobie nebol rast dostatočný na to, aby bol dosiahnutý priemer EÚ. Naopak, aj napriek posunu v indexe smerom nahor, sa rozdiel medzi dosiahnutým skóre SR a prímerom EÚ čoraz viac zväčšuje. Ako sme uviedli v kapitole 3.5, tento rozdiel predstavoval v roku 2022 8,9 bodu. Rovnako možno minimálny posun konštatovať v rámci jednotlivých indikátorov indexu, kde v roku 2023 z 36 indikátorov SR prekročila hodnotu priemeru EÚ len v piatich prípadoch, pričom vo zvyšných prípadoch nedosiahla ani raz priemer EÚ (respektíve tesne pod ním). Z analyzovaných údajov vyplýva, že ani v roku 2021 prijatá nadrezortná stratégia s cieľom zlepšenia postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, nedokázala tento trend nateraz zmeniť. To, akým spôsobom sa prijatá stratégia konkrétne prejaví na umiestnení Slovenska v indexe DESI v stanovenom horizonte zistíme až o rok, keď bude zverejnená správa o stave digitálneho desaťročia za rok 2025. Zo záverečných správ zverejnených od prijatia stratégie však nevyplýva, že by sa prostredníctvom jej schválenia postavenie SR voči iným štátom zásadne zmenilo, ako bolo uvedené v predchádzajúcich kapitolách. Aj z poslednej zverejnenej správy za rok 2024 vyplýva, že Slovensko dlhodobo stagnuje v určitých oblastiach, pričom nožnice medzi ním a EÚ sa začínajú čoraz viac otvárať.

Európsku legislatívu by tak mal slovenský zákonodarca brať nielen ako „návod“, ktorého požiadavky stačí v stanovenej miere splniť, ale ako východisko, v ktorom je možné hľadať inšpiráciu a proaktívne pristupovať k tým oblastiam, ktoré si nevyhnutný zásah vzhľadom na technologický pokrok a jeho rozširovanie medzi občanov bude nepochybne vyžadovať.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

Akčný plán pre jednotný digitálny trh – Príležitosť pre Slovensko na roky 2017 – 2020, LP/2017/53, Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu 30.01.2017. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2017/53>.

Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019 – 2022 (Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu), Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, 2019. Dostupné online: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/07/Akcny-plan-DTS_2019-2022.pdf.

Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2023 - 2026 (Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu), Ministerstvo

investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2022. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/01/APDTS-2023-2026.pdf>.

European Commission: Digital Decade Country Report 2023: Slovakia. 27.09.2024. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/country-reports-digital-decade-report-2023>.

European Commission: Digital Decade Country Report 2024: Slovakia. 02.07.2024. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-country-reports>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. Brusel: 2016. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2017 Slovensko. Brusel: 2017. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2018 Slovensko. Brusel: 2018. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2019 Slovensko. Brusel: 2019. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2020 Slovensko. Brusel: 2020. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2021 Slovensko. Brusel: 2021. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2022 Slovensko. Brusel: 2022. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Generálne riaditeľstvo pre komunikačné siete, obsah a technológie, 2030 Digital Decade: report on the state of the Digital Decade 2023 Annex Slovakia, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2023, Dostupné online: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/318547>.

Európska komisia: Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov – Stratégia pre jednotný digitálny trh v Európe. Brusel: 6.5.2015. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192>.

Európska komisia: Oznámenie Komisie: Európa 2020 – Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Brusel: 3.3.2010. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF>.

Európska komisia: Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov „Digitálna agenda pre Európu“. Brusel: 26.08.2010. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC0245R%2801%29>.

Európska komisia: Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov „Digitálny kompas do roku 2030: digitálne desaťročie na európsky spôsob“. Brusel: 09.03.2021. Dostupné online: <https://eur->

lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:12e835e2-81af-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2016 Slovensko. 2016. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2017 Slovensko. 2017. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2018 Slovensko. 2018. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2019 Slovensko. 2019. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2020 Slovensko. 2020. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2021 Slovensko. 2021. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2022 Slovensko. 2022. Dostupné online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/desi-slovakia>.

Európska komisia: Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu, Leyen, U., Ambicióznejšia Únia : môj plán pre Európu : politické usmernenia pre budúcu Európsku komisiu 2019 – 2024, Publications Office, 2019. Dostupné online: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/6108>.

European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, Marcus, J., Petropoulos, G., Yeung, T., Contribution to growth – The European digital single market – Delivering economic benefits for citizens and businesses, European Parliament, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/100108>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES (akt o digitálnych službách) Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1724 z 2. októbra 2018 o zriadení jednotnej digitálnej brány na poskytovanie prístupu k informáciám, postupom a asistenčným službám a službám riešenia problémov a o zmene nariadenia (EÚ) č. 1024/2012 Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1724/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/1925 zo 14. septembra 2022 o súťažeschopných a spravodlivých trhoch digitálneho sektora a o zmene smerníc (EÚ) 2019/1937

a (EÚ) 2020/1828 (akt o digitálnych trhoch) Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/302 z 28. februára 2018 o riešení neodôvodneného geografického blokovania a iných foriem diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, miesta bydliska alebo sídla zákazníkov na vnútornom trhu, ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 2006/2004 a (EÚ) 2017/2394 a smernica 2009/22/ES Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/302/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/644 z 18. apríla 2018 o službách cezhraničného dodávania balíkov Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/644/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2120 z 25. novembra 2015, ktorým sa ustanovujú opatrenia týkajúce sa prístupu k otvorenému internetu a ktorým sa mení smernica 2002/22/ES o univerzálnej službe a právach užívateľov týkajúcich sa elektronických komunikačných sietí a služieb a nariadenie (EÚ) č. 531/2012 o roamingu vo verejných mobilných komunikačných sieťach v rámci Únie Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2120/oj>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1128 zo 14. júna 2017 o cezhraničnej prenosnosti online obsahových služieb na vnútornom trhu Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/1128/oj>.

Národná stratégia digitálnych zručností Slovenskej republiky a akčný plán na roky 2023 – 2026. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, Národná koalícia pre digitálne zručnosti a povolanie Slovenskej republiky, 2022. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/01/NSDZ-a-AP.pdf>.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 až 2016, ÚV SR 27.04.2012. Dostupné online: <https://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady/?csrt=1927925461577631250>.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 až 2020, NR SR 14.04.2016. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5854>.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2020 až 2024, NR SR 19.04.2020. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7769>.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2023 až 2027, NR SR 13.11.2023. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9495>.

SCOTT, J. et al.: *Contribution to growth: The European Digital Single Market. Delivering economic benefits to citizens and businesses, Study for the Committee on the Internal Market and Consumer Protection, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies*, European Parliament, Luxembourg, 2018 Dostupné online: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2019\)631044](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2019)631044).

Smernica 2000/31/ES Európskeho parlamentu a Rady z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode) články 3 – 11 Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/31/oj>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2366 z 25. novembra 2015 o platobných službách na vnútornom trhu, ktorou sa menia smernice 2002/65/ES, 2009/110/ES a 2013/36/EÚ a nariadenie (EÚ) č. 1093/2010 a ktorou sa zrušuje smernica 2007/64/ES Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/789 zo 17. apríla 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré online vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov a ktorou sa mení smernica Rady 93/83/EHS Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/789/oj>.

Stratégia digitálnej transformácie Slovenska 2030 (Stratégia pre transformáciu Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu), Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, 2019. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/sekcie/informatizacia/digitalna-transformacia/strategia-digitalnej-transformacie-slovenska-2030/>.

Stratégia a akčný plán na zlepšenie postavenia Slovenska v indexe DESI do roku 2025, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/01/Strategia-DESI-do-roku-2025.pdf>.

Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 206 zo 7. mája 2019 k návrhu Stratégie digitálnej transformácie Slovenska 2030, UV-12218/2019, ÚV SR 07.05.2019. Dostupné online: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17688/1>.

Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 337 z 3. júla 2019 k Akčnému plánu digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019 - 2022, UV-17148/2019, ÚV SR 03.07.2019. Dostupné online: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17819/1>.

Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 800 z 14. decembra 2022 k Akčnému plánu digitálnej transformácie Slovenska na roky 2023 - 2026, UV-49037/2022, ÚV SR 14.12.2022. Dostupné online: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/20593>.

Vnútroštátny plán Digitálnej dekády Slovenskej republiky. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, Národná koalícia pre digitálne zručnosti a povolanie Slovenskej republiky, 2023. Dostupné online: <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2024/03/Vnutrostatny-plan-Digitalnej-dekady-za-Slovensku-republiku.pdf>

Informácie o autorovi

Mgr. Igor Sloboda

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Ústav európskeho práva

E-mail: igor.sloboda@flaw.uniba.sk

5 Vplyv Európskej únie v oblasti ochrany osobných údajov na území Slovenskej republiky

Mária Kevická

Úvod

Tému príspevku *Vplyv Európskej únie v oblasti ochrany osobných údajov na území Slovenskej republiky* môžeme bez pochyby považovať za veľmi zaujímavú a málo prebádanú. Existuje len obmedzené množstvo zdrojov, ktoré sa jej komplexne venujú. Príspevok sa snaží preukázať a popísať existenciu vplyvu Európskej únie na oblasť právnych predpisov v rámci ochrany osobných údajov z pohľadu histórie a súčasnosti.

Príspevok vychádza z predpokladu, že Európska únia a jej legislatíva vplývala na právne predpisy na území Slovenska už od obdobia Československa. Volebné heslo Nežnej revolúcie v roku 1989 - „Zpátky do Evropy/Späť do Európy“ ukazovalo smer, ktorým sa chcelo Československo uberať. Bývalá Česká a Slovenská Federatívna Republika nadviazala diplomatické styky so Spoločenstvami bezprostredne po zamatovej revolúcii v roku 1987. V roku 1991 bola podpísaná Dohoda o pridružení medzi ČSFR a ES (Asociačná dohoda), ktorá však nevstúpila do platnosti, pretože došlo k rozdeleniu ČSFR ešte predtým, než bola dohoda ratifikovaná všetkými zmluvnými stranami. Obe republiky, tak Česká republika, ako aj Slovenská republika museli uzavrieť samostatné asociačné dohody.¹

Právo na ochranu osobných údajov zaraďujeme medzi základné ľudské práva. V rámci právnej teórie existujú tri názorové prúdy, ktoré vymedzujú postavenie práva na ochranu osobných údajov v rámci hierarchie ľudských práv. Prvý názorový prúd považuje právo na ochranu osobných údajov za samostatné právo, ktoré chráni viacero objektov vrátane súkromia. Druhý názorový prúd považuje právo na ochranu súkromia za derivát práva na súkromie. Tretí názorový prúd uvádza, že právo na ochranu osobných údajov dopĺňa právo na súkromie. Máme za to, že právo na ochranu osobných údajov je právo samostatné, a to najmä z dôvodu, že porušením práva na ochranu osobných údajov nemusí bezprostredne dôjsť k porušeniu práva na súkromie.²

Predložený príspevok prináša stručný komplexný prehľad histórie vplyvu práva Európskej únie v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky. Obsahuje vymedzenie základných právnych aktov z oblasti ochrany údajov platných na území Slovenskej republiky z pohľadu vnútroštátneho, európskeho a medzinárodného práva.

Pri písaní príspevku sme si stanovili dva základné ciele. Prvý (deskriptívny) cieľ sa snaží ozrejmiť históriu právnych predpisov z oblasti ochrany osobných údajov na území Slovenskej republiky. Snahou je zaradiť právne predpisy do kontextu európskeho a medzinárodného práva. Druhý (analytický) cieľ spočíva v priblížení doby, v ktorej právne predpisy existovali a aktuálnej praxe v rovine porušení ochrany osobných údajov.

Metódy, ktoré budú v rámci príspevku pre splnenie vyššie uvedených cieľov použité, sú metódy deskriptívno-analytické, metóda komparácie a metóda syntézy.

¹ KARAS, V., KRÁLIK, A.: *Právo Európskej únie*. 1. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 34, ISBN 978-80-7179-287-1.

² KEVICKÁ, M.: Posúdenie vplyvu na ochranu osobných údajov. In: ONDROVÁ, J., PÍRY, M., ÚRADNÍK, M. (eds.) *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 103. ISBN 978-80-557-1933-7. Dostupné online: <https://www.prf.umb.sk/veda-a-vyskum/konferencne-on-line-vystupy/pravne-rozpravy-on-screen-iii/sekcia-sukromneho-prava/zbornik-pravne-rozpravy-on-screen-iii-sekcia-sukromneho-prava.html>.

Vzhľadom na vyššie uvedené sa príspevok bude pokúšať potvrdiť nasledujúcu **hypotézu**: *Zjednotenie chápania podstaty ochrany osobných údajov z pohľadu Európskej únie a Slovenskej republiky nastalo až po prijatí Všeobecného nariadenia o ochrane údajov.*

5.1 Historické míľniky ochrany osobných údajov na Slovensku

5.1.1 História právnych predpisov na území Slovenska pred vstupom do Európskej únie

Prvým zákonom z oblasti ochrany osobných údajov, ktorý bol platný na území Československa bol **zákon č. 256/1992 Zb.** o ochrane osobných údajov v informačných systémoch. Po rozdelení Československa, Slovenská republika začala v roku 1995 vypracovávať vlastný návrh nového zákona, ktorý mal byť v súlade s právom EÚ a so Smernicou 95/46/ES³.

Napriek tomu, že Slovenská republika v roku 1995 nebola súčasťou Európskej únie, na základe podpísanej Asociačnej dohody, ktorá bola základom pre integráciu Slovenskej republiky do EÚ, prevzala záväzok zblížiť právny poriadok Slovenska s právom Spoločenstva (EÚ) (proces aproximácie práva)⁴.

Spracúvanie osobných údajov bolo v roku 1995 odlišné od spracúvania osobných údajov v súčasnosti. Len pár ľudí malo prístup k internetu, webkamerám alebo mobilným telefónom. Internetové pripojenie bolo pomalé a drahé. Domácnosti mali k dispozícii pevné linky a nemali k dispozícii osobný počítač. Spracúvanie osobných údajov v praxi bolo veľmi odlišné od súčasnosti, namiesto digitalizovaných procesov a online databáz sa osobné informácie spracovávali manuálne, v listinnej forme, v kartotékach. Počítačové systémy a siete neboli dostatočne zabezpečené, osobné údaje boli náchylnejšie na zneužitie. Legislatíva nebola taká prísna ako je tomu dnes.

V roku 1998 bol schválený **zákon č. 52/1998 Z. z.** o ochrane osobných údajov v informačných systémoch, ktorý nadobudol účinnosť 1. marca 1998. Zákon bol prvým komplexným zákonom o ochrane osobných údajov na Slovensku a položil základy právnej úpravy pre jej neskorší vývoj. Jeho účelom bolo v zmysle ust. § 2 zákona č. 52/1998 Z.z. nastaviť pravidlá pri ochrane práv a slobôd pri spracovaní ich osobných údajov, zadefinovať pravidlá pri spracúvaní osobných údajov v informačných systémoch, zodpovednosť právnických a fyzických osôb, ktoré sa zúčastňujú na spracúvaní osobných údajov, registráciu informačných systémov a zaviesť povinnosti prevádzkovateľov informačného systému, ktorí osobné údaje spracúvajú. Obsahom zákona boli aj ustanovenia týkajúce sa podmienok cezhraničného toku osobných údajov, postavenie a pôsobnosť štátneho dozoru nad ochranou osobných údajov v informačných systémoch a sankcie za porušenie zákona. Ak sa v dôsledku nesplnenia povinnosti ustanovenej týmto zákonom spôsobila niekomu škoda, poškodený mal nárok na primeranú finančnú náhradu, o ktorej rozhodoval súd.

Základnými prameňmi právnej úpravy ochrany osobných údajov v Slovenskej republike boli okrem zákona č. 52/1998 Z.z., aj Ústava Slovenskej republiky (viď Článok 19 ods. 3⁵ a článok 22 ods. 1

³ Cieľom Smernice 95/46/ES bolo chrániť základné práva a slobody fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov s ohľadom na právo na súkromie. Smernica nadväzuje na Dohovor Rady Európy č. 108. Smernica sa člení na sedem hláv (všeobecné ustanovenia, všeobecné pravidlá zákonnosti spracovania osobných údajov, opravné prostriedky pred súdom, zodpovednosť a sankcie, prenos osobných údajov do tretích krajín, vykonávacie predpisy, dozorný orgán a pracovná skupina na ochranu jednotlivcov pri spracovaní osobných údajov, opatrenia na zavedenie Smernice v spoločenstve).

⁴ KARAS, V., KRÁLIK, A.: *Právo Európskej únie*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 34, ISBN 978-80-7179-287-1.

⁵ Článok 19 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky: Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.

Ústavy⁶) a Trestný zákon č. 140/1961 Zb. (viď ust. § 178⁷ a ust. § 257a⁸ Trestného zákona: trestný čin neoprávneného nakladania s osobnými údajmi a trestný čin poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči informácií).

Medzi základné pramene právnej úpravy v Európe boli zaradené:

(i) Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd: Dohovor neobsahuje explicitné zakotvenie práva na ochranu osobných údajov, napriek tomu sa ESLP zaoberal otázkami z tejto oblasti v rámci svojej rozhodovacej praxe s odkazom na článok 9 Dohovoru, ktorý upravuje právo na rešpektovanie rodinného a súkromného života,

(ii) Dohovor Rady Európy č. 108 o ochrane jednotlivcov pri automatizovanom spracovávaní osobných údajov vrátane Dodatkov (ďalej len „Dohovor 108“): prvý medzinárodný záväzný akt, účinný od 1. októbra 1985, ktorý obsahuje slovné spojenie „ochrana osobných údajov“, Dohovor 108 patrí do prvej generácie predpisov v oblasti ochrany osobných údajov spolu s Usmerneniami k ochrane súkromia a cezhraničnému prenosu osobných údajov prijatými v roku 1980 OECD, prvá generácia primárne reagovala na technologický fenomén výpočtovej techniky, ktorá postupne začala nahrádzať manuálnu spisovú agendu,

(iii) Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 95/46/EC o ochrane jednotlivcov pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe týchto údajov (ďalej len „smernica 95/46/ES“): prijatá s cieľom zabezpečiť voľný pohyb osobných údajov v rámci Európskej únie a chrániť jednotlivca pred negatívnymi vplyvmi a dopadmi spracúvania osobných údajov, smernica spolu so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady č. 2002/58/ES týkajúca sa spracúvania osobných údajov a ochrany súkromia v sektore elektronických komunikácií (ďalej len „smernica o súkromí a elektronických komunikáciách“), patrila do druhej generácie predpisov na ochranu osobných údajov, ktorá sa vzťahovala na spracúvanie osobných údajov aj v papierovej (spisovej) podobe za predpokladu, že sa v nich dalo vyhľadávať a rozšírila chápanie podoby osobných údajov z výlučne elektronickej, aj na papierovú, zvukovú a obrazovú podobu.⁹

Zákon č. 52/1998 Z.z. o ochrane osobných údajov v informačných systémoch mal viacero problémov, okrem toho, že nebol plne v súlade s menovanou smernicou, bol sčasti nevykonateľný z dôvodu nevymenovania štátneho dozoru nad ochranou osobných údajov. Splnomocnenec na ochranu osobných údajov Ing. Pavol Husár bol vládou Slovenskej republiky vymenovaný až dňa 10. februára 1999 bez zabezpečenia riadneho financovania. V zmysle Výročnej správy za obdobie rokov 1992 až september 2000 zverejnenej na webovej stránke Úradu na ochranu osobných údajov¹⁰ je možné obdobie od 10. februára 1999 do 6. októbra 1999 charakterizovať len ako prípravu podmienok pre

⁶ Článok 22 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: Listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov sa zaručujú.

⁷ Ust. § 178 Trestného zákona: Kto neoprávnené oznámi alebo sprístupní údaje o inom zhromaždené v súvislosti s výkonom verejnej správy, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo zákazom činnosti alebo peňažným trestom.

⁸ Ust. § 257a Trestného zákona: Kto v úmysle spôsobiť inému škodu alebo inú ujmu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech získa prístup k nosiču informácií a

a) také informácie neoprávnené použije,

b) informácie zničí, poškodí alebo urobí neupotrebitelnými, alebo

c) urobí zásah do technického alebo programového vybavenia počítača, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky alebo zákazom činnosti alebo peňažným trestom alebo prepadnutím veci.

⁹ MESARČÍK, M.: *Ochrana osobných údajov*. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2020, s. 7, s. 15, ISBN 978-80-89603-92-3.

¹⁰ Výročná správa za obdobie rokov 1992 až september 2000. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/vyroczna-sprava-roky-1992-az-september-2000.pdf>.

fungovanie výkonu štátneho dozoru. Splnomocnenec na ochranu osobných údajov zodpovedal za dozor nad ochranou osobných údajov, riešil sťažnosti občanov a dozeral na prevádzkovateľov.

Úrad Splnomocnenca na ochranu osobných údajov bol zaradený ako samostatný útvar Úradu vlády SR. Uvedené zaradenie spôsobovalo viaceré problémy, do roku 2000 nebol Úrad riadne personálne a technicky vybavený. V rámci Úradu vznikli, po vzore zahraničných úradov, inšpekcie ochrany osobných údajov. Medzi ďalšie charakteristické prvky zákona č. 52/1998 Z.z. o ochrane osobných údajov v informačných systémoch zákona patria nasledovné:

- (i) prioritou zákona je ochrana osobných údajov každej fyzickej osoby,
- (ii) zákon sa nevzťahuje na domáce činnosti,
- (iii) pojmy sú v čiastočnom súlade so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady č. 95/46/EC¹¹,
- (iv) spracovanie osobných údajov sa smie v zmysle zákona vykonávať iba so súhlasom dotknutej osoby alebo bez súhlasu na základe zákona,
- (v) registráciu informačných systémov vykonáva Štatistický úrad Slovenskej republiky prostredníctvom oddelenia registrácie informačných systémov,
- (vi) v zákone je zakotvená úloha nezávislého štátneho dozoru nad ochranou osobných údajov v informačných systémoch prostredníctvom splnomocnenca na ochranu osobných údajov v informačných systémoch spolu so svojím odborným útvarom inšpekcie.

Ochrana osobných údajov sa v danom období stretala s viacerými problémami, od neznalosti zákonných povinností, cez ich ignorovanie subjektami súkromnej, ale aj verejnej správy. Problémom, okrem účelného a zákonného spracovania osobných údajov, nerešpektovania informačnej povinnosti a povinnosti likvidácie, bolo aj neplnenie povinnosti registrácie informačných systémov (dokonca aj zo strany advokátov, škôl a subjektov verejnej správy).

Medzi najznámejšie prípady porušenia zákona v zmysle Výročnej správy za obdobie rokov 1992 až september 2000 zverejnenej na webovej stránke Úradu na ochranu osobných údajov patrili nasledovné prípady:

- (i) prípad označovania Rómov písmenom "R" na úradoch práce, označovanie bolo po konaní zrušené,
- (ii) Slovenská pošta, š.p., odštepny závod Výpočtová a kontrolná ústredňa pôšt, Slovenská televízia, Slovenský rozhlas – o.i. IS Vianočná pošta - pošta pre Ježiška, v danom IS bola nariadená likvidácia osobných údajov po splnení účelu, zároveň sa v zákone o koncesionárskych poplatkoch nachádzalo viacero nepresností a rozporov, preto bol následne novelizovaný,
- (iii) PERSPEKTÍVA družstevná zdravotná poisťovňa v likvidácii, problém spočíval vo vyhodení kartičiek poistenca do kontajnera v Trnave, kedy došlo k fyzickému úniku osobných údajov a k uloženiu pokuty.

¹¹ Pojmy: (i) osobné údaje sú údaje týkajúce sa určitej alebo určiteľnej fyzickej osoby, ak takú osobu možno určiť napr. na základe identifikačného čísla, jednej alebo viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú, fyziologickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu, (ii) spracúvanie osobných údajov je vykonávanie akýchkoľvek operácií s osobnými údajmi, s výnimkou ich likvidácie (získavanie, zhromažďovanie, zaznamenávanie, usporadúvanie, uchovávanie, prepracúvanie alebo zmena, vyhľadávanie, prehliadanie, využívanie, sprístupnenie pomocou prenosu, rozširovanie, preskupovanie alebo kombinovanie), spracúvanie osobitných kategórií osobných údajov sa zakazuje s ohľadom na zákonné výnimky, (iii) dotknutou osobou je každá fyzická osoba, o ktorej vypovedajú osobné údaje v informačnom systéme, na základe zákona alebo dobrovoľnosti a ktorá je plne informovaná o spracúvaní osobných údajov a má viaceré práva o.i. právo na informácie, opravu, likvidáciu, namietanť, podať oznámenie orgánu štátneho dozoru, (iv) prevádzkovateľom informačného systému je právnická osoba, fyzická osoba alebo iný subjekt, ktorý účelovo spracúva osobné údaje, (v) cezhraničný tok osobných údajov je regulovaný, (vi) sankcie možno uložiť, iba ak nejde o trestný čin, a o pokutu a zverejnenie prevádzkovateľa porušujúceho zákon.

Rok 1999 bol, okrem vymenovania splnomocnenca na ochranu osobných údajov, dôležitý aj z dôvodu, že dňa 10. decembra 1999 v Helsinkách dostala Slovenská republika pozvanie na rokovanie o vstupe do EÚ.

Vzhľadom na obsah Pravidelnej správy Európskej komisie o pripravenosti Slovenskej republiky na členstvo Európskej únii bola pôvodne pripravená novela zákona č. 52/1998 Z.z., neskôr prepracovaná do nového **zákona č. 428/2002 Z.z.** o ochrane osobných údajov. Obsah nového zákona mal byť v súlade s primárnym a sekundárnym právom EÚ (dôležitou smernicou 95/46/ES)¹², s odporúčaniami, rezolúciami a rozhodnutiami Rady Európy a Komisie a s medzinárodnými zmluvami (Dohovorom č. 108), čo sa však nie úplne podarilo. Napriek vyššie uvedenému, nový zákon priniesol vyšší štandard právnej istoty.

V zmysle ust. § 1 zákona č. 428/2002 Z.z. zákon upravoval: ochranu osobných údajov fyzických osôb pri ich spracúvaní, zásady spracúvania osobných údajov, bezpečnosť osobných údajov, ochranu práv dotknutých osôb, cezhraničný tok osobných údajov (s ohľadom na požiadavku voľného toku osobných údajov), registráciu a evidenciu informačných systémov, zriadenie, postavenie a pôsobnosť Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky. registráciu a evidenciu informačných systémov a posilňoval práva dotknutých osôb (nové právo na odpis osobných údajov). Zákonom sa zriadil Úrad na ochranu osobných údajov, ako samostatný, nezávislý orgán štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou¹³, ktorý je poverený vykonávaním dozoru nad ochranou osobných údajov v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom s možnosťou ukladať sankcie za jeho porušenie.¹⁴ Zákonu sa síce nepodarilo vyriešiť organizačné problémy, ako nedostatok pracovných kapacít, zmenu sídla, úplné zosúladenie s platnou legislatívou, priblížil sa však aspoň sčasti k štandardu.

V danom období Úrad riešil okrem nadmerného zhromažďovania údajov bez účelu, použitie údajov bez súhlasu, zlú kvalitu krabíc so sčítacími hárkami aj bizarný prípad kocúra Blacka z Košíc, kde pomocou letákovkej ponuky nalepenej na škatuli mačacej pochúťky, majiteľ mačky J.B. dokázal, že výrobca okrem kontaktných údajov neoprávnene požaduje od záujemcov v klube aj uvedenie rodného čísla.¹⁵

5.1.2 História právnych predpisov na území Slovenska po vstupe do Európskej únie

Dňa 9. októbra 2002 Európska komisia oficiálne odporučila prijať Slovenskú republiku do EÚ v roku 2004. Na základe toho ju dňa 25. októbra 2002 EÚ odporučila na vstup do EÚ na summite v Bruseli. Dňa 1. mája 2004 Slovenská republika vstúpila do Európskej únie.

V roku 2003 bola vydaná hodnotiacia správa Európskej komisie, ktorá poukazovala na čiastočný nesúlad slovenského zákona so Smernicou 95/46/ES a obsahovala žiadosť na urýchlené splnenie požiadavky Európskej komisie. Námietky sa primárne týkali posilnenia nezávislosti a právomoci Úradu na ochranu osobných údajov, ktorý má disponovať vyšetrovacími a intervenčnými právomocami. Nezávislosť bola požadovaná aj v oblasti financovania úradu a personálnej politiky. Zároveň bolo potrebné implementovať Dodatok k protokolu Dohovoru Rady Európy č. 108 o ochrane jednotlivcov pri automatizovanom spracovaní osobných údajov.

¹² o.i. Smernica o súkromí a elektronických komunikáciách.

¹³ Zriadenie Úradu vyplýva z Dohovoru č. 108.

¹⁴ Výročná správa za obdobie rokov 1992 až september 2000 predložená Pavlom Husárom, predsedom Úradu na ochranu osobných údajov za obdobie. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-obdobie-oktober-2001-az-maj-2003.pdf> s. 13 až 25.

¹⁵ Článok Korzár. Online: <https://korzar.sme.sk/c/4693288/inspektori-si-vsimpli-nekvalitu-skatul-s-nasimi-scitacimi-harkami.html>.

Na základe uvedeného a na základe pripomienok experta Európskej komisie na ochranu osobných údajov C. A. Iriarteho¹⁶, bola prijatá „Euronovela“ (zákon č. 90/2005 Z.z.).¹⁷ Euronovelou došlo k úprave nasledovných častí právnej úpravy:

- (i) spresnili sa definície pojmov, zaviedli sa nové pojmy,
- (ii) aplikoval sa Dohovor Rady Európy 108 a odporúčania Rady Európy,
- (iii) sprehľadnili sa základné povinnosti prevádzkovateľov,
- (iv) obmedzili sa registrácie informačných systémov v kontexte posilnenia postavenia písomne poverenej zodpovednej osoby v súlade so smernicou 95/46/ES,
- (v) zaviedla sa osobitná registrácia pre niektoré rizikové spracovateľské operácie v súlade so smernicou 95/46/ES,
- (vi) spresnil sa proces konania a prijímania oznámení fyzických osôb,
- (vii) upresnili sa ustanovenia týkajúce sa cezhraničného toku osobných údajov do tretích krajín a prenosu v rámci členských štátov EÚ.¹⁸

Vzhľadom na množstvo zmien, ktoré Euronovela priniesla a vzhľadom na obavu z neprehľadnosti, došlo k vydaniu úplného znenia zákona o ochrane osobných údajov.

V období roku 2004 boli dominantné mobilné telefóny s tlačidlami Nokia, Motorola, Sony Ericsson. Smartfóny s dotykovými displejmi boli dostupné len pre bohatých. Telefóny slúžili na telefonovanie, posielanie SMS. Fotoaparáty a kamery v mobilných telefónoch boli slabé a zriedkavé. Počítače sa postupne stávali súčasťou domácností, boli veľké a drahé, internet bol pomalý a nebol tak rozšírený a ľudia trávili menej času online. Facebook, instagram, whatsapp, tiktok a iné sociálne siete neexistovali. Streamovanie hudby a filmov nebolo bežné, ľudia si kupovali hudbu a filmy na CD a DVD. Online nakupovanie skoro neexistovalo. Fyzické osoby mali menšiu kontrolu nad osobnými údajmi. Úrad sa v tomto období zaoberal viacerými sťažnosťami, obsahom ktorých bolo neoprávnené spracúvanie osobných údajov na účely priameho marketingu, podozrenie z neoprávneného získavania údajov orgánmi verejnej správy alebo opätovné neoprávnené použitie rodného čísla. Krádeže osobných údajov (identity, kariet) neboli také sofistikované.

Ďalšou významnou právnou úpravou a približovaním sa k štandardom EÚ bola príprava nového zákona o ochrane osobných údajov v roku 2012. Viaceré hodnotiace správy Európskej komisie mali problém s úrovňou prebratia smernice o ochrane osobných údajov (95/46/ES) do vnútroštátnych predpisov. Prijatie nového zákona č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov o zmene a doplnení niektorých zákonov bolo iniciované novým vedením úradu na Ochranu osobných údajov SR ako odpoveď na požiadavky Európskej komisie, aplikačnú prax a zmeny v spoločnosti a v technologickom vývoji. Nový návrh zákona zabezpečil dôslednú transpozíciu smernice 95/46/ES, a to s ohľadom na analýzu doterajšej aplikačnej praxe a pripomienky Európskej komisie z roku 2006, ktoré neboli ešte doposiaľ zapracované do zákona č. 428/2002 Z. z. Návrh zákona č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. júla 2013, bol zároveň koncipovaný tak, aby sa ním zabezpečilo plnenie úloh pre oblasť ochrany osobných údajov

¹⁶ Ten vo svojom stanovisku posúdil platný zákon č. 428/2002 Z. z. a poukázal na jednotlivé ustanovenia, ktoré podľa jeho názoru bolo potrebné vzhľadom na obsah smernice 95/46/ES ešte doplniť, upresniť alebo presnejšie prevziať.

¹⁷ Správa o stave ochrany osobných údajov v Slovenskej republike predložená Pavlom Husárom, predsedom Úradu na ochranu osobných údajov za obdobie jún 2003 až marec 2005. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-obdobie-jun-2003-az-marec-2005.pdf> s.9.

¹⁸ Správa o stave ochrany osobných údajov v Slovenskej republike predložená Pavlom Husárom, predsedom Úradu na ochranu osobných údajov za obdobie apríl 2005 až marec 2007. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-obdobie-april-2005-az-marec-2007.pdf>.

vyplývajúcich zo Schengenského akčného plánu Slovenskej republiky v gescii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.¹⁹ Novým zákonom došlo k zmene práv a povinností subjektov začlenených do procesu spracúvania osobných údajov a k zabezpečeniu vyššej právnej istoty. Zákon v zmysle ust. § 1 upravoval: (i) ochranu práv fyzických osôb pred neoprávneným zasahovaním do ich súkromného života pri spracúvaní ich osobných údajov, (ii) práva, povinnosti a zodpovednosť pri spracúvaní osobných údajov fyzických osôb, (iii) postavenie, pôsobnosť a organizáciu Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky.

V rámci prešetrovania oznámení a podnetov fyzických a právnických osôb v období rokov 2012 a 2013 vystupovali do popredia problémy s vybavovaním žiadostí na uplatňovanie práva dotknutej osoby. Konania sa týkali aj úpravy zverejňovaných osobných údajov s ohľadom na zverejňovanie neplatičov spoločnosťami vlastníkov bytov a nebytových priestorov, zverejňovanie osobných údajov na obecnej tabuli, občianskym združením na internetovej stránke, neplatičov poisťovní, zverejňovanie osobných údajov v súvislosti s vyšetrovaním kauzy „Gorila“, zverejňovanie osobných údajov a kopírovanie úradných dokladov v pôsobnosti územnej samosprávy, v Kronike obce, nad rámec zákona o slobode informácií. Nezákonného konania sa dopustili aj subjekty pri spracúvaní osobných údajov v zdravotníctve, pri spracúvaní osobitnej kategórie osobných údajov v školstve, pri spracúvaní osobných údajov inštitúciami poskytujúcimi finančné služby, spracúvaní osobných údajov zamestnávateľmi za účelom evidencie dochádzky a monitorovaní kamerovým systémom.

5.2 Rok 2016 - Všeobecné nariadenie o ochrane údajov

5.2.1 Všeobecné nariadenie o ochrane údajov všeobecne

Prijatie Všeobecného nariadenia o ochrane údajov účinného²⁰ od 25. mája 2018, s odkazom na jeho odôvodnenie (recitály), malo za cieľ zabezpečiť konzistentnú a vysokú úroveň ochrany fyzických osôb pred neoprávneným zásahom do ich práv a slobôd. Základné princípy a ciele formulované v smernici 95/46/ES zostávajú naďalej zachované, avšak prostredníctvom jej transpozície do práva členských štátov nebolo možné zamedziť rozdielom pri vykonávaní ochrany osobných údajov v Únii. Všeobecné nariadenie o ochrane údajov má zabezpečiť spresnenie práv dotknutých osôb a povinností prevádzkovateľov alebo sprostredkovateľov, ktorí osobné údaje spracúvajú a účinnú ochranu osobných údajov v rámci celej Únie.

Ďalšími dôvodmi prijatia Všeobecného nariadenia o ochrane údajov okrem nejednotnej implementácie smerníc a potreby silného rámca ochrany, bola technologická turbulencia, potreba konzistentnej úrovne ochrany fyzických osôb, zriadenie mechanizmu pre spoluprácu medzi dozornými orgánmi. Nariadenie určilo pravidlá pre spracúvanie osobných údajov (z pohľadu prevádzkovateľa, sprostredkovateľa a dotknutých osôb). Zvýšilo ochranu základného ľudského práva na ochranu osobných údajov a vytvorilo priestor pre voľný pohyb osobných údajov v EÚ (cieľ Nariadenia v zmysle Článku 1 Nariadenia).²¹

Globalizácia a technologický vývoj prinášajú neustále nové výzvy. Vnútorný trh, hospodárska a sociálna integrácia, nárast cezhraničných tokov, nástup smartfónov a sociálnych sietí, zbieranie big data a masívna analýza dát, niekoľkonásobne zväčšili rozsah získavania a zdieľania osobných údajov. Je nevyhnutné, aby boli práva dotknutých osôb posilnené a aby fyzické osoby mali kontrolu nad svojimi

¹⁹ Správa o stave ochrany osobných údajov za roky 2011 a 2012 predložená JUDr. Eleonórou Kročianovou, predsedníčkou úradu. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-roky-2011-2012.pdf> s. 13.

²⁰ Nariadenie (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov.

²¹ MESARČÍK, M.: *Ochrana osobných údajov*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 32-34, s. 15, ISBN 978-80-89603-92-3.

osobnými údajmi. Daný stav nie je možné zabezpečiť nielen bez prijatia legislatívy, ale aj bez spolupráce dozorných orgánov. Je nevyhnutné stanoviť štandardné procedúry pri vývoji nových technológií, kde na prvom mieste je právna istota a transparentnosť.

Nariadenie nemohlo byť prijaté vo vhodnejšej dobe. V roku 2018 bola odhalená kauza Cambridge Analytica (ďalej len „CA“), ktorá odhalila neoprávnené zhromažďovanie osobných údajov miliónov užívateľov Facebooku britskou spoločnosťou CA, agentúrou zameranou na zmenu správania jednotlivcov. Osobné údaje boli použité bez vedomia a súhlasu dotknutých osôb na manipuláciu a cielenie politickej reklamy, šírenie dezinformácií a ovplyvňovanie výsledkov volieb. Kauza CA poukázala na kritické nedostatky v oblasti ochrany osobných údajov a volebnej integrity v digitálnom technologickom veku. Neslobodné a nespravodlivé voľby priviedli k moci viaceré autoritárske režimy. K politickej manipulácii došlo pri voľbách v Barme (Facebook bol použitý k vyvolaniu rasovej nenávisti, ktorá spôsobila genocídu), v USA (boli ovplyvnení voliči v Trumpovej kampani (kampaň proti Hillary), CA sa nezameriavala na všetkých voličov, len na tých, čo neboli rozhodnutí v dôležitých štátoch, Trump bol zvolený za prezidenta), v Trinidad a Tobago (2 hlavné strany politického boja Afroameričania a Indovia viedli volebný zápas, CA pracovala pre Indov, politickou manipuláciou zvýšili apatie Afroameričanov a šírili slogan „Buď súčasťou gangu, nechod' voliť“, voľby vyhrali Indovia). Ďalšie zmanipulované voľby prebehli v Malajzii, Litve, Rumunsku, Keni, Ghane, Nigérii a Brazílii. CA zohrala dôležitú úlohu pri Brexite, prostredníctvom domény Leave.eu a manipulácie presviedčala občanov Veľkej Británie, že EÚ je zodpovedná za to, že sa Veľkej Británii nedarí.

Za porušenie Všeobecného nariadenia o ochrane údajov sú dozorné úrady oprávnené uložiť pokutu max. 20 mil eur alebo 4% obratu.²² Medzi aktívne úrady patria úrady Francúzska, Írska, Luxemburska.

Všeobecné nariadenie o ochrane údajov prinieslo rozsiahle zmeny v oblasti ochrany osobných údajov. Dotknuté osoby majú väčšiu kontrolu nad osobnými údajmi, nastavila sa vyššia úroveň ochrany osobných údajov nielen v EÚ, ale aj vo svete, došlo k posilneniu práv dotknutých osôb (nové práva dotknutých osôb), zaviedla sa väčšia zodpovednosť prevádzkovateľov a sprostredkovateľov a došlo k ovplyvneniu globálneho obchodu a zavedeniu globálneho štandardu aj v oblasti technológií.

5.2.2 Všeobecné nariadenie o ochrane údajov a Zákon o ochrane osobných údajov

Všeobecné nariadenie o ochrane údajov má všeobecný charakter, upravuje základné otázky spracúvania osobných údajov. Národné právne úpravy slúžia na špecifickú právnu úpravu v oblastiach, kde s tým samotné Nariadenie ráta (napr. kapitola IX alebo článok 8 ods.1 Nariadenia) a na úpravu postavenia dozorného orgánu, výkonu kontroly a správneho konania.

Slovenský zákon č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov sa skladá zo šiestich častí (základné ustanovenia, všeobecné pravidlá ochrany osobných údajov fyzických osôb pri ich spracúvaní (duplicitné ustanovenie), osobitné pravidlá ochrany osobných údajov fyzických osôb pri ich spracúvaní príslušnými orgánmi – implementácia policajnej smernice, osobitné situácia zákonného spracúvania osobných údajov (špecifické derogácie), úrad (postavenie, kontrola a konanie).

Čo sa týka aplikácie nariadenia alebo zákona platia nasledovné pravidlá:

- (i) ak pôjde o spracúvanie, ktoré spadá pod právo EÚ – aplikuje sa Všeobecné nariadenie o ochrane údajov a špeciálne ustanovenia zákona o ochrane osobných údajov,

²² Amazon - 746 miliónov - Nedostatočná transparentnosť ohľadom spracovania osobných údajov Meta (Facebook) - 210 miliónov - Porušenie pravidiel GDPR týkajúcich sa transparentnosti na platforme Facebook Meta (Instagram) - 180 miliónov - Porušenie pravidiel GDPR týkajúcich sa spracovania údajov na platforme Instagram TikTok - 345 miliónov - Porušenie GDPR a nesprávne zaobchádzanie s obsahom neplnoletých detí Google - 100 miliónov - Nedostatočná transparentnosť, nesprávne zhromažďovanie údajov o polohe a porušenie pravidiel pre sledovanie reklamy.

- (ii) ak pôjde o spracúvanie, ktoré nespadá pod právo EÚ – aplikujú sa ustanovenia zákona o ochrane osobných údajov,
- (iii) na účely trestného konania sa aplikuje tretia časť zákona o ochrane osobných údajov.²³

Všeobecné nariadenie o ochrane údajov prinieslo na Slovensko novú legislatívu a zaviedlo komplexný a jednotný rámec pre ochranu osobných údajov. Nariadenie tzv. GDPR prinieslo zvýšenie povedomia o ochrane osobných údajov. Nariadenie malo snahu o potlačenie byrokracie, čo však na Slovensku nie je úplne realizované. Napriek uvedenému, vďaka Nariadeniu, došlo k zmene myslenia v súvislosti s ochranou osobných údajov.

5.3 Európa pripravená na digitálny vek

Digitálne technológie menia životy ľudí. Preto sa legislatíva prijatím Nariadenia nekončí. „Európa pripravená na digitálny vek“ je digitálna stratégia EÚ, ktorej cieľom je zabezpečiť, aby z transformácie v rámci technológií mali prospech ľudia a podniky a aby sa zároveň dosiahol jej cieľ: zabezpečenie klimateckej neutrality Európy do roku 2050.

V rámci stratégie boli prijaté viaceré právne akty, ktoré priamo alebo nepriamo súvisia so spracúvaním osobných údajov a dajú sa považovať za *lex specialis* k *lex generalis*, a to k Všeobecnému nariadeniu o ochrane údajov. Jedná sa konkrétne o:

- (i) Akt o digitálnych službách (DSA) = predmetom, ktorého je zaistenie bezpečného a zodpovedného online prostredia,
- (ii) Akt o digitálnych trhoch (DMA) = predmetom, ktorého je zabezpečenie spravodlivých a otvorených digitálnych trhov,
- (iii) Akt o umelej inteligencii (2023) = predmetom, ktorého je zabezpečenie bezpečného vývoja AI.

Záver

Vplyv Európskej únie na území Slovenskej republiky je v oblasti ochrany osobných údajov významný a trvalý. Ešte pred vstupom Slovenska do Európskej únie dňa 1. mája 2004, sa slovenská legislatíva snažila preniesť do právneho poriadku obsah Smernice 95/46/ES. Smernica 95/46/ES platila v EÚ vyše 20 rokov a v roku 2002 ju doplnila v online oblasti Smernica o súkromí a elektronických komunikáciách.

Pri písaní príspevku sme si stanovili dva základné ciele. Prvý (deskriptívny) cieľ bol splnený, príspevok obsahuje krátku históriu právnych predpisov z oblasti ochrany osobných údajov na území Slovenskej republiky. Druhý (analytický) cieľ bol splnený, práca popisuje dobu, v ktorej právne predpisy existovali a taktiež uvádza prípady z praxe porušenia ochrany osobných údajov.

V úvode príspevku sme si stanovili nasledovnú hypotézu: *Zjednotenie chápania podstaty ochrany osobných údajov z pohľadu Európskej únie a Slovenskej republiky nastalo až po prijatí Všeobecného nariadenia o ochrane údajov.*

Príspevok potvrdil uvedenú hypotézu. Všeobecné nariadenie o ochrane údajov zjednocuje rozsiahlu nekonzistenciu právnych úprav ochrany osobných údajov v rámci jednotlivých členských štátov Únie, ktoré aj napriek spoločným historickým koreňom (Česko a Slovensko) neboli zjednotené čo do obsahovej a výkladovej stránky. Tieto rozdiely boli spôsobené rozdielnou implementáciou

²³ MESARČÍK, M.: *Ochrana osobných údajov*. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2020, s. 35, s.15, ISBN 978-80-89603-92-3.

predchádzajúcej právnej úpravy smernice 95/46/ES, ktorá sa v roku 1995 stala nosným nástrojom štandardizácie úpravy práv a povinností pri spracúvaní osobných údajov v Únii.²⁴

A na záver ostáva na zamyslenie. Quo vadis Slovensko? Európa sa posúva vpred. Ochranu osobných údajov môžeme považovať za fenomén súčasnej doby, fenomén rýchlo sa vyvíjajúcej spoločnosti. A kam kráča Slovensko, keď:

- (i) Úrad na ochranu osobných údajov je dlhodobo bez vedenia (2020),
- (ii) Úrad je personálne poddimenzovaný,
- (iii) Úrad vyvíja len slabú aktivitu pre subjekty ochrany osobných údajov,
- (iv) Úrad nestíha za svojimi kolegami z EÚ,
- (v) dochádza k stagnácii ochrany osobných údajov a k nižšej faktickej ochrane dotknutých osôb na Slovensku,
- (vi) poslanec NR SR sa vyjadril, že Úrad môže byť zrušený?

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

KARAS, V., KRÁLÍK, A.: *Právo Európskej únie*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, 560 s. ISBN 978-80-7179-287-1.

MESARČÍK, M.: *Ochrana osobných údajov*. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2020, 320 s. ISBN 978-80-89603-92-3.

VALENTOVÁ, T. a kol.: *GDPR / Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov, Zákon o ochrane osobných údajov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, 568 s. ISBN 978-80-8168-852-2.

KEVICKÁ, M.: Posúdenie vplyvu na ochranu osobných údajov. In: ONDROVÁ, J., PÍRY, M., ÚRADNÍK, M. (eds.) *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021. ISBN 978-80-557-1933-7. Dostupné online: <https://www.prf.umb.sk/veda-a-vyskum/konferencne-on-line-vystupy/pravne-rozpravy-on-screen-iii/sekcia-sukromneho-prava/zbornik-pravne-rozpravy-on-screen-iii-sekcia-sukromneho-prava.html>.

Výročná správa za obdobie rokov 1992 až september 2000. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/vyroczna-sprava-roky-1992-az-september-2000.pdf>.

Správa o stave ochrany osobných údajov v Slovenskej republike predložená Pavlom Husárom, predsedom Úradu na ochranu osobných údajov za obdobie jún 2003 až marec 2005. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-obdobie-jun-2003-az-marec-2005.pdf>.

Správa o stave ochrany osobných údajov v Slovenskej republike predložená Pavlom Husárom, predsedom Úradu na ochranu osobných údajov za obdobie apríl 2005 až marec 2007. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-obdobie-april-2005-az-marec-2007.pdf>.

Správa o stave ochrany osobných údajov za roky 2011 a 2012 predložená JUDr. Eleonórou Kročianovou, predsedníčkou úradu. Online: <https://dataprotection.gov.sk/files/annual-reports/sprava-stave-ochrany-osobnych-udajov-za-roky-2011-2012.pdf>.

Článok Korzár. Online: <https://korzar.sme.sk/c/4693288/inspektori-si-vsimli-nekvalitu-skatul-s-nasimi-scitacimi-harkami.html>.

²⁴ VALENTOVÁ, T. a kol. *GDPR / Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov, Zákon o ochrane osobných údajov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, s. 69, ISBN 978-80-8168-852-2.

Informácie o autorovi**JUDr. Mária Kevická, PhD.**

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Právnická fakulta

Katedra medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie

e-mail: maria.kevicka@umb.sk

6 Princíp ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži

Radka Kopčová

Úvod

Životné prostredie našej planéty čelí v súčasnosti výzvam, ktoré predstavujú hrozbu pre existenciu ľudstva ako takého. Preto si ľudia začínajú čoraz viac uvedomovať zvýšenú potrebu chrániť životné prostredie, a to nie len pre seba, ale aj pre zachovanie určitej kvality života pre ďalšie generácie. Princíp ochrany životného prostredia sa v posledných rokoch čoraz viac zakotvuje aj do všeobecných právnych predpisov, ktoré primárne regulujú iné oblasti spoločenských vzťahov. Jedným z takýchto predpisov je aj obchodný zákonník, v ktorom ustanovení § 52 je medzi skutkové podstaty nekalej súťaže zaradené konanie označené ako „ohrozovanie zdravia a životného prostredia“. Ide o skutkovú podstatu, ktorá v tejto konkrétnej podobe nebola v predchádzajúcej právnej úprave nekalej súťaže obsiahnutá.

V našom príspevku zvýrazňujeme potrebu ochrany životného prostredia v rámci hospodárskej súťaže. Jednotliví súťažitelia často zatvárajú oči pred dôsledkami ich konaní v rámci súťaže s cieľom dosiahnuť čo najvyšší zisk a uspieť pred konkurenciou. Využívajú vo svojom podnikaní aj také praktiky, ktoré majú (často práve negatívny) dopad na životné prostredie. Či už zavádzajú spotrebiteľov o pôvode ich tovarov alebo služieb, klamú o produkovaných emisiách, používajú neekologické spôsoby pri výrobe tovarov alebo pri poskytovaní služieb, nepoužívajú zákonom predpísané filtre na ochranu vzduchu, vody či pôdy, nepravdivo označujú svoje produkty za ekologické s cieľom zaujať spotrebiteľov, a mnoho iných nekalých praktík súťažiteľov v hospodárskej súťaži, ktoré majú nie len negatívny dopad na zdravú a spravodlivú hospodársku súťaž, ale aj na kvalitu životného prostredia ako takého. Treba tiež konštatovať, že podoby nekalosúťažných praktík neustále pribúdajú (najmä z dôvodu technologického vývoja, dostupnosti informačných technológií, všadeprítomnosti internetu a reklamy doslova útočiacej na spotrebiteľa), a tieto nové nekalé praktiky podnikateľov môžu mať (a aj majú) dopad na životné prostredie. Zákonodarcovia jednotlivých krajín musia preto adekvátne a pružne reagovať na zvýšenú potrebu ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži.

6.1 Právo na zdravé životné prostredie – stručná charakteristika

Právo na zdravé životné prostredie je jedným zo základných ľudských práv a zaraduje sa do tzv. tretej generácie ľudských práv. Táto generácia ľudských práv zahŕňa pomerne široký okruh práv, ktoré možno súhrnne charakterizovať ako práva solidarity.¹ Zabezpečenie dodržiavania ľudských práv tretej generácie, vrátane práva na zdravé životné prostredie, je však veľmi náročné. Je to najmä z toho dôvodu, že ochrana životného prostredia si vyžaduje celosvetovú spoluprácu a samotná realizácia tohto práva má globálny charakter. Životné prostredie totiž na rozdiel od štátov nemá hranice. A, bohužiaľ, z dôvodu politicky kontroverznej povahy tohto práva, suverenity jednotlivých krajín a ich rozdielnych ekonomických a hospodárskych podmienok, nie je právo na zdravé životné prostredie zakotvené ako záväzná právo v medzinárodných zmluvách.² Preto, aj napriek celosvetovému uznaniu významu ochrany životného prostredia, právo na zdravé životné prostredie do dnešného dňa nebolo formálne

¹ PRUSÁK, J.: Ľudské práva tretej generácie a ochrana životného prostredia. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 1995, roč. 17, s. 92–101.

² V kontexte medzinárodného práva je právo na ochranu životného prostredia obsiahnuté v prameňoch právne nezáväzného charakteru, ako je napríklad Deklarácia Konferencie Organizácie spojených národov o životnom prostredí človeka z roku 1972, Deklarácia z Ria de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji z roku 1992.

uznané na globálnej úrovni.³ Toto ľudské právo je stále v rozvoji a jeho ochrana závisí od najmä od politickej, hospodárskej a kultúrnej úrovne spoločnosti.⁴

V Európskej únii je v súčasnosti právo životného prostredia osobitným odvetvím práva, a to aj napriek tomu, že zakladajúce zmluvy Európskych spoločenstiev vo svojom pôvodnom znení neupravovali problematiku ochrany životného prostredia. V tom čase boli právne akty výrazne obmedzené najmä na dosahovanie ekonomických cieľov bez ohľadu na dopad hospodárenia na životné prostredie, a samotná téma ochrany životného prostredia nebola pre jednotlivé členské štáty predmetom záujmu.⁵ Dlhoročný proces postupného vytvorenia „zeleného“ a udržateľného hospodárstva v práve Európskej únie bol už v rámci vedeckej a odbornej literatúry podrobne opísaný, v našom príspevku sa venujeme výlučne súčasnej úprave problematiky ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži.⁶

6.2 Princíp ochrany životného prostredia v hospodárskej súťaži

Formálne uzákonenie ochrany životného prostredia prijala väčšina štátov vo svojich ústavách, právnych predpisoch, či v rôznych iných aktoch alebo zmluvách regionálneho významu. Slovenská republika nie je výnimkou. Základné právo na ochranu životného prostredia je zakotvené v druhej hlave, šiestom oddieli Ústavy SR. Podľa týchto ustanovení každému prislúcha právo na priaznivé životné prostredie, no zákonodarcu tu zároveň určuje povinnosť chrániť a zveľaďovať životné prostredie, ako aj zakotvuje zákaz ohrozovania a poškodzovania životného prostredia nad mieru *ustanovenú zákonom*.⁷ V tejto súvislosti zvyrazňujeme potrebu zákonnej úpravy⁸, pretože porušenia základného práva na priaznivé životné prostredie sa možno domáhať len v súvislosti s určitou zákonnou úpravou.⁹ Príkladom takejto zákonnej úpravy sú aj príslušné ustanovenia Obchodného zákonníka, konkrétne časť, v ktorej sa ustanovuje ohrozovanie životného prostredia za jednu z foriem nekalosúťažného konania v rámci hospodárskej súťaže.¹⁰ Podľa § 52 Obchodného zákonníka: „*Ohrozaním zdravia a životného prostredia je konanie, ktorým súťažiteľ skresľuje podmienky hospodárskej súťaže tým, že prevádzkuje výrobu, uvádza na trh výrobky alebo uskutočňuje výkony ohrozujúce záujmy ochrany zdravia alebo životného prostredia chránené zákonom, aby tak získal pre seba alebo pre iného prospech na úkor iných súťažiteľov alebo spotrebiteľov.*“ Vo všeobecnosti sa uplatňovanie zásady ochrany životného prostredia nachádza skôr v predpisoch verejnoprávneho charakteru¹¹, no uvedená obchodnoprávna úprava je príkladom, že princíp ochrany životného prostredia sa (nie len v slovenskom právnom systéme) uplatňuje aj v normách súkromného práva.

³ Zvýrazňujeme slovo „ešte“, keďže sme toho názoru, že v budúcnosti musí k takémuto formálnemu uznaniu práva na zdravé životné prostredie medzinárodného významu dôjsť.

⁴ MAJERČÁK, T.: Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. In: PERDUKOVÁ, V., KOLOVÁ, S. (ed.): *Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 7–16.

⁵ JANKUV, J.: Historický vývoj a súčasná podoba práva životného prostredia európskej únie v kontexte vplyvu medzinárodného práva životného prostredia. In: *Studia Iuridica Cassoviensia*, 2022, č. 1, s. 12–30. Dostupné online: <https://doi.org/10.33542/SIC2022-1-02>.

⁶ Pozri napr.: KARAS, V., KRÁLIK, A. *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 1-72.

⁷ § 44 ods. 1, 2, 3 Ústavy SR.

⁸ Viac MAJERČÁK, T.: Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie, op. cit., s. 7–16.

⁹ Podľa ústavného súdu na výkon práva na primerané životné prostredie je potrebná zákonná úprava. II. ÚS 58/01.

¹⁰ § 52 Obchodného zákonníka.

¹¹ Napr. súvisiace predpisy: zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov; zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov; zákon č. 146/2023 Z. z. o ochrane ovzdušia a o zmene a doplnení niektorých zákonov; a i.

Možno konštatovať, že snaha o ochranu životného prostredia sa premieta aj do oblasti práva hospodárskej súťaže. Tento princíp vychádza priamo z Ústavy SR. Podľa jej ustanovenia čl. 55 ods. 1: „*Hospodárstvo Slovenskej republiky sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.*“

Trhová ekonomika (v odbornej literatúre nazývaná tiež ako trhové hospodárstvo alebo kapitalizmus)¹² je v súčasnosti základom súčasného hospodárstva Slovenskej republiky, rovnako ako aj ostatných krajín Európskej únie. Základom trhovej ekonomiky je systém slobodného podnikania a podpora voľnej hospodárskej súťaže zo strany štátu. Základný právny rámec ochrany hospodárskej súťaže na Slovensku tak poskytuje Ústava SR, v ktorej čl. 35 ods. 1 je štátom garantované právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť; a tiež čl. 55 ods. 2, podľa ktorého: „*Slovenská republika chráni a podporuje hospodársku súťaž. Podrobnosti ustanoví zákon.*“ Druhá časť tohto ustanovenia odkazuje na príslušnú zákonnú úpravu hospodárskej súťaže na Slovensku.

Všeobecnú právnu úpravu hospodárskej súťaže môžeme nájsť v piatej hlave Obchodného zákonníka, aj keď samotný pojem hospodárska súťaž nie je v zákone nikde definovaný. Podľa ustanovenia § 41 Obchodného zákonníka: „*Fyzické i právnické osoby, ktoré sa zúčastňujú na hospodárskej súťaži, aj keď nie sú podnikateľmi (ďalej len „súťažitelia“), majú právo slobodne rozvíjať svoju súťažnú činnosť v záujme dosiahnutia hospodárskeho prospechu a združovať sa na výkon tejto činnosti; sú však povinné pritom dbať na právne záväzné pravidlá hospodárskej súťaže a nesmú účasť na súťaži zneužívať.*“ Hospodársku súťaž upravujú dve roviny práva, pre ktoré sa v právnej teórii používa spoločné označenie aj ako „súťažné právo“ alebo „právo hospodárskej súťaže“.¹³ Podľa Munkovej je základným rozlišovacím kritériom týchto dvoch rovín súťažného práva ekonomické pozadie oboch právnych úprav.¹⁴ Kolkusová ako rozlišovacie kritérium dvoch rovín súťažného práva uvádza aj odlišné postavenie subjektov zúčastňujúcich sa hospodárskej súťaže, s čím súvisí aj rozdielne uplatňovanie zásad toho-ktorého práva.¹⁵

Prvá rovina súťažného práva má verejnoprávny charakter a zabezpečuje fungovanie zdravej hospodárskej súťaže v makroekonomickom zmysle. Základným prameňom verejnoprávnej úpravy hospodárskej súťaže na Slovensku je *Zákon č. 187/2021 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.¹⁶ Normy práva proti obmedzovaniu hospodárskej súťaže upravujú vzťahy na vertikálnej úrovni, a tak subjekty vystupujúce v tejto rovine právnych vzťahov nebudú mať rovnaké postavenie v zmysle zásady rovnosti účastníkov, ktorá sa uplatňuje v súkromnom práve, a nie v práve verejnom.¹⁷ Súkromnoprávnou reguláciou hospodárskej súťaže je právna úprava nekalej súťaže podľa príslušných ustanovení *Obchodného zákonníka*.¹⁸

¹² KOLKUSOVÁ, R.: Zásada rovnosti účastníkov na hospodárskej súťaži. In: NÉMETHOVÁ, M. (ed.): *Zborník z konferencie V. Banskobystrické zámocké dni práva*. Banská Bystrica: Belianum, 2020, s. 112–119.

¹³ KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M.: *Obchodné právo*. 2. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 68.

¹⁴ MUNKOVÁ, J.: *Právo proti nekalé súťaži komentár*. 3. vyd., Praha: C. H. Beck, 2008, s. 9.

¹⁵ KOLKUSOVÁ, R.: Zásada rovnosti účastníkov na hospodárskej súťaži, op. cit., s. 112–119.

¹⁶ Podľa § 1 ods. 1 Zákona o ochrane hospodárskej súťaže: „Predmetom tohto zákona je ochrana hospodárskej súťaže pred jej obmedzovaním, vytváranie podmienok na jej ďalší rozvoj v prospech spotrebiteľov a úprava pôsobnosti a právomocí Protimonopolného úradu Slovenskej republiky pri dohľade nad dodržiavaním ustanovení tohto zákona“.

¹⁷ Verejnoprávna rovina súťažného práva sa niekedy v literatúre označuje aj ako protimonopolné právo, kartelové právo alebo z angl. antitrustové právo. KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M.: *Obchodné právo*, op. cit., s. 68.

¹⁸ Právo proti nekalej súťaži však nemá čisto súkromnoprávny charakter. Nekalú súťaž regulujú okrem príslušných ustanovení Obchodného zákonníka aj iné normy verejného práva a v závažných prípadoch môže dôjsť dokonca k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu: Podľa § 250 ods. 1 písm. a) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon:

Ak by sme mali vymedziť vzájomný vzťah oboch rovín súťažného práva, právo proti nekalej súťaži pôsobí mikroekonomicky, ochraňuje vzájomné vzťahy medzi účastníkmi súťaže, zatiaľ čo verejnoprávna ochrana hospodárskej súťaže pôsobí makroekonomicky tým, že zabezpečuje existenciu hospodárskej súťaže ako takej a ochraňuje jej základné atribúty potrebné k jej normálnemu fungovaniu.¹⁹

Ako verejnoprávna, tak aj súkromnoprávna právna regulácia hospodárskej súťaže je založená na podpore a ochrane *spravodlivej* hospodárskej súťaže, s čím súvisí snaha o vytvorenie rovnakých právnych podmienok pre jednotlivých súťažiteľov, ktorí sa na hospodárskej súťaži zúčastňujú. Rovnako tak je cieľom právnej úpravy zabezpečiť a chrániť *voľnú* hospodársku súťaž.²⁰ Podľa platného práva majú súťažitelia v hospodárskej súťaži právo slobodne rozvíjať svoju súťažnú činnosť za účelom dosiahnutia hospodárskeho prospechu a zisku.²¹ Zdravá konkurencia súťažiteľov na hospodárskej súťaži a minimálna regulácia zo strany štátu je pre každú trhovú ekonomiku nevyhnutná, tvorí kľúčový prvok otvoreného trhového hospodárstva, stimuluje hospodársku výkonnosť a výsledkom je *de facto* širší výber výrobkov a služieb vyššej kvality za konkurencieschopnejšie ceny pre spotrebiteľa.²²

Tak, ako právo umožňuje súťažiteľom a iným subjektom zúčastňovať sa hospodárskej súťaže, adekvátne musí existovať aj systém účinnej právnej regulácie, aby nedochádzalo k porušovaniu základných princípov fungovania hospodárskej súťaže. Ide o princípy súťažnej slušnosti, dobrých mravov súťaže zo strany súťažiteľov pri dosahovaní ich cieľov, ktoré majú byť okrem iného aj v súlade s *ekologicky orientovanou trhovou ekonomikou* štátu.²³

Princíp ochrany životného prostredia sa v rámci súťažného práva uplatňuje v súvislosti s problematikou nekalej súťaže, ktorá je upravená v § 44 a nasl. obchodného zákonníka. Podľa tohto ustanovenia, nekalou súťažou je konanie v hospodárskej súťaži, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi súťaže a je spôsobilé privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom. Uvedená definícia nekalej súťaže je koncipovaná ako generálna klauzula, v ktorej sú vymedzené základné znaky konania, ktoré sú považované za nekalosúťažné. Nekalá súťaž sa *ex lege* zakazuje.²⁴ Druhý odsek § 44 obchodného zákonníka obsahuje demonštratívny výpočet skutkových podstatí nekalej súťaže, podľa ktorého je nekalou súťažou najmä:

- a) klamlivá reklama,
- b) klamlivé označovanie tovaru a služieb,
- c) vyvolávanie nebezpečenstva zámeny,
- d) parazitovanie na povesti podniku, výrobkov alebo služieb iného súťažiteľa,
- e) podplácanie,
- f) zľahčovanie,
- g) porušenie obchodného tajomstva,
- h) *ohrozovanie zdravia spotrebiteľov a životného prostredia.*

„Kto zneužije účasť na hospodárskej súťaži tým, že nekalou súťažou v hospodárskom styku poškodí dobrú povesť súťažiteľa, (...) potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“

¹⁹ MUNKOVÁ, J.: *Právo proti nekalé súťaži. Komentár*. 3. vyd., Praha: C. H. Beck, 2008, s. 9.

²⁰ Základné pravidlá hospodárskej súťaže vychádzajú z prameňov európskeho práva. Hlavným cieľom pravidiel hospodárskej súťaže EÚ je umožniť riadne fungovanie vnútorného trhu EÚ. (Čl. 101 až 109 Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Protokol č. 27 o vnútornom trhu a hospodárskej súťaži, ktoré objasňujú, že systém spravodlivej hospodárskej súťaže tvorí neoddeliteľnú súčasť vnútorného trhu, ako sa uvádza v článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii).

²¹ § 41 Obchodného zákonníka.

²² MORAVČÍKOVÁ, A. In: PATAKYOVÁ M. et al.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 3. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010, s. 120.

²³ Čl. 55 ods. 1 Ústavy SR.

²⁴ § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka.

V ďalšom výklade sa budeme venovať čisto súkromnoprávnej rovine ochrany hospodárskej súťaže, pričom sa zameriame na ohrozovanie životného prostredia ako jednu zo skutkových podstát nekalej súťaže. Taktiež budeme skúmať, ktoré ďalšie z uvedených skutkových podstát majú, alebo môžu mať, negatívny dopad na životné prostredie.

6.3 Ohrozovanie zdravia a životného prostredia ako forma nekalosúťažného konania podľa § 52 obchodného zákonníka

Princíp ochrany životného prostredia sa v posledných rokoch čoraz viac zakotvuje aj do všeobecných právnych predpisov, ktoré primárne regulujú iné oblasti spoločenských vzťahov.²⁵ Jedným z takýchto predpisov je aj obchodný zákonník, v ktorom ustanovení § 52 je medzi skutkové podstaty nekalej súťaže zaradené konanie označené ako „ohrozovanie zdravia a životného prostredia“. Ide o skutkovú podstatu, ktorá v tejto konkrétnej podobe nebola v predchádzajúcej právnej úprave nekalej súťaže obsiahnutá.²⁶

Cieľom formulovania skutkovej podstaty ohrozovania zdravia a životného prostredia bolo podľa Ovečkovej zabrániť vzniku alebo pretrvávaniu takej hospodárskej súťaže, v ktorej by podmienky pre jej jednotlivých účastníkov v oblasti požiadaviek vyplývajúcich zo všeobecne záväzných právnych predpisov na ochranu životného prostredia a zdravia neboli rovnaké. Rešpektovanie väčšiny z týchto požiadaviek si vyžaduje vynaloženie určitých výdavkov, a tak, pokiaľ by iný súťažiteľ tieto požiadavky nerešpektoval, prejavilo by sa to znížením jeho prevádzkových nákladov, čím by získal neoprávnenú výhodu v hospodárskej súťaži.²⁷ Prikláňame sa však k názoru, že zavedenie tejto špeciálnej skutkovej podstaty nekalej súťaže má skôr symbolický význam reflektujúci novodobé snahy o zviditeľnenie potreby ochrany životného prostredia.²⁸ Podľa Kolkusovej, cieľom právnej úpravy § 52 je ochrana zdravia a životného prostredia ako významných hodnôt, ktoré sú uvedenou právnou úpravou chránené aj normami súkromného práva.²⁹ Podporuje to aj fakt, že v praxi nedochádza k uplatňovaniu žalôb na základe porušenia § 52 obchodného zákonníka, a to aj napriek tomu, že dôvody pre kvalifikáciu naplnenia tejto skutkovej podstaty by sa našli.³⁰

Ohrozovanie zdravia a životného prostredia ako forma nekalosúťažného konania súvisí s rozvojom technológií, ktoré sa zavádzajú do výrobného procesu s cieľom minimalizovať výdavky pri produkcii produktov na trhu. Podľa § 52 obchodného zákonníka: „*Ohrozovaním zdravia a životného prostredia je konanie, ktorým súťažiteľ skresľuje podmienky hospodárskej súťaže tým, že prevádzkuje výrobu, uvádza na trh výrobky alebo uskutočňuje výkony ohrozujúce záujmy ochrany zdravia alebo životného prostredia chránené zákonom, aby tak získal pre seba alebo pre iného prospech na úkor iných súťažiteľov alebo spotrebiteľov.*“ Aby ostala zachovaná podstata nekalosúťažného konania, uvedeným

²⁵ PRŮCHOVÁ, I.: Poznatky k systému prevence a odpovědnosti v právu životního prostředí. In: JANČÁŘOVÁ, I. et al.: *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 41 a nasl.

²⁶ Problematika nekalej súťaže bola v predvojnovom období upravená v samostatnom zákone - zákon č. 111/1927 Sb. z. a n. o ochrane proti nekalé soutěži, ktorého ustanovenie § 1 obsahovalo generálnu klauzulu nekalej súťaže, a v ustanoveniach § 2 až 14 sa nachádzal výpočet špeciálnych skutkových podstát nekalosúťažného konania (nekalá reklama (§ 2 a 3), nesprávne označovanie pôvodu zboží (§ 4 až 9), zlehčovanie (§ 10), zneužívanie podnikových značiek a zevnějších zařízení podniku (§ 11), podplácení (§12), porušovanie a využívanie obchodních a výrobních tajemství (§13) a nekalá soutěž osob pomocných a používání její soutěžitelé (§ 14).

²⁷ OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2012, s. 210.

²⁸ FRIEDMAN, L. M.: Einige Bemerkungen über eine allgemeine Theorie des rechtsrelevanten Verhaltens. In: *Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie*, 1972, s. 206 a nasl.

²⁹ KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĐURICA, M.: *Obchodné právo*, op. cit., s. 79.

³⁰ HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 232.

ustanovením sa sleduje zachovanie súťažného vzťahu, ochrana spotrebiteľov, ako aj ďalších súťažiteľov pred tými súťažiteľmi na hospodárskom trhu, ktorí nekonajú v súlade s požiadavkami ochrany zdravia a životného prostredia, nevynakladajú na svoju činnosť porovnateľné výdavky ako „uvedomelí súťažitelia“, oproti ktorým tak v súťaži získavajú určitú výhodu.³¹

- „*Ohrozovaním zdravia a životného prostredia je...*“ – Uvedená skutková podstata nekalej súťaže má povahu ohrozovacieho deliktu. Znamená to, že na naplnenie jej znakov sa nevyžaduje spôsobenie konkrétnej škody a postačuje, že dôjde k porušeniu zákonných povinností, resp. k porušovaniu zákonom chránených záujmov v oblasti ochrany zdravia a životného prostredia.
- „*...konanie, ktorým súťažiteľ skresľuje podmienky hospodárskej súťaže...*“ – Pokiaľ sa zameriame na prvú vetu predmetného ustanovenia, musí ísť o aktívne konanie súťažiteľa, ktoré má priamy súvis so skreslením podmienok hospodárskej súťaže. Nevyžaduje sa úmysel ani vedomosť o existencii porušenia zákonných povinností zo strany súťažiteľa, čiže o existencii ohrozovania zdravia alebo životného prostredia.
- „*tým, že prevádzkuje výrobu, uvádza na trh výrobky alebo uskutočňuje výkony ohrozujúce záujmy ochrany zdravia alebo životného prostredia...*“ – Z uvedenej časti ustanovenia vyplýva, že nie je relevantné, pri akej činnosti a v akej fáze činnosti súťažiteľa ku konaniu došlo. Nekalé konanie sa tak môže uskutočniť v samotnom „*prevádzkovaní výroby*“, napríklad porušením technologických postupov pri procese výroby, a to takým spôsobom, že znamenajú (alebo môžu znamenať) hrozbu pre životné prostredie alebo ľudské zdravie. Vo fáze prevádzkovania výroby môže ísť buď o „nepoužívanie“ určitých ochranných materiálov alebo špeciálnych opatrení, ktoré majú za cieľ chrániť životné prostredie (napríklad nepoužívanie predpísaných filtrov, ktoré majú chrániť ovzdušie, vodu či pôdu pred škodlivými exhalátmi vznikajúcimi pri výrobe) alebo, naopak, môže ísť o „používanie“ určitých nepovolených zdravotiu alebo životnému prostrediu škodlivých prostriedkov v procese výroby (napríklad používanie technológií ktoré majú negatívny dopad na životné prostredie). „*Uvedením na trh*“ sa rozumie dodanie výrobku, nie je podstatné či odplatne alebo bezodplatne, z výroby alebo dovozu výrobku do distribúcie. Tento pojem smeruje na škodlivú povahu samotného výrobku. Podľa Hajna je sporné, či podľa ustanovenia § 52 obchodného zákonníka možno postihovať aj škodlivý „spôsob“ uvádzania výrobku na trh spočívajúci napríklad v existencii takých trhov, kde sa hromadí množstvo odpadu a podobne.³² Ovečková je však toho názoru, že aj samotný spôsob uvádzania výrobku na trh, ktorý by ohrozoval zdravie alebo životné prostredie, by bolo možné postihovať ako porušenie predmetného ustanovenia (napríklad spôsob predaja výrobkov na tzv. „čiernych troch“, kde sa ponechá odpad na mieste bez zabezpečenia jeho odvozu a likvidácie tak, ako to predpisujú všeobecne záväzné normy).³³ „*Uskutočňovaním výkonu*“ sa dá prakticky zovšeobecniť konanie súťažiteľa vo forme akéhokolvek výkonu, ktorý ohrozuje záujmy ochrany zdravia alebo životného prostredia. Nemusí to byť nevyhnutne výkon v procese výroby alebo uvádzania výrobku na trh, môže to byť akýkoľvek výkon súťažiteľa počas celej doby jeho existencie a jeho aktivít v hospodárskej súťaži. Podľa niektorých autorov, medzi takéto konania možno zaradiť aj také procesy, kedy pri výrobných postupoch súťažiteľa nerešpektujú ustanovenia právnych predpisov o dodržiavanie bezpečnosti pri práci, neposkytujú zamestnancom ochranné pomôcky, prípadne nedodržiavajú pri procese výroby iné bezpečnostné opatrenia, o zvláštnych podmienkach pre prácu žien, mladistvých a pod.³⁴ Z uvedeného vyplýva, že súťažiteľ konaním

³¹ KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M.: *Obchodné právo*, op. cit., s. 79.

³² HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*, op. cit., s. 233.

³³ OVEČKOVÁ, O.: *Obchodný zákonník. Komentár*, op. cit., s. 210.

³⁴ HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*, op. cit., s. 233.

nemusi nevyhnutne ohrozovať životné prostredie alebo zdravie tretích osôb (spotrebiteľov alebo iných súťažiteľov v rámci hospodárskej súťaže), ale aj také konanie, ktoré je škodlivé pre toho súťažiteľa, ktorý ho sám porušuje, prípadne je škodlivé pre jeho zamestnancov.³⁵ Aj keď sa zdá, že zákonodarca tým, že používa v predmetnom ustanovení pojmy „prevádzkuje“ a „uskutočňuje“, ako by vyžadoval existenciu sústavného alebo pokračujúceho, či opakujúceho sa konania, pre naplnenie skutkovej podstaty postačí aj jednorazový čin, ktorým dôjde k naplneniu k ďalším podmienkam v tomto ustanovení.

- „...chránené zákonom...“ – Ustanovenie podľa § 52 obchodného zákonníka chráni výslovne iba záujmy ochrany zdravia a životného prostredia chránené zákonom. V praxi to znamená, že sa nemôže uplatniť v prípade akéhokoľvek záujmu na ochranu zdravia alebo životného prostredia a musí existovať vopred určitá norma, väčšinou verejnoprávnej povahy, ktorá v záujme ochrany zdravia alebo životného prostredia zakazuje alebo prikazuje určité chovanie. Až pokiaľ dôjde zo strany súťažiteľa k rozporu s takouto normou, možno sledovať naplnenie skutkovej podstaty podľa ustanovenia § 52 obchodného zákonníka. Demonštratívny príklad: šiesta časť zákona č. 146/2023 Z. z. o ochrane ovzdušia a o zmene a doplnení niektorých zákonov vo svojom obsahu upravuje zákazy a povinnosti právnických osôb a fyzických osôb. Podľa § 31 ods. 1 písm. b) tohto zákona, prevádzkovatelia veľkých zdrojov a prevádzkovatelia stredných zdrojov sú povinní dodržiavať emisné limity určené v povolení. Pokiaľ by k prevádzkovateľ – súťažiteľ pri výkone prevádzky nedodržel emisné limity určené v povolení, došlo by k porušeniu uvedenej normy, čo by zakladalo zároveň rozpor aj s § 52 obchodného zákonníka.³⁶ Z opačného uhla pohľadu: nemožno sa domáhať naplnenia skutkovej podstaty ohrozovania zdravia a životného prostredia takým konaním, ktorým súťažiteľ skresľuje podmienky hospodárskej súťaže tým, že prevádzkuje výrobu, uvádza na trh výrobky alebo uskutočňuje výkony ohrozujúce záujmy ochrany zdravia alebo životného prostredia, pokiaľ takéto činnosti sú zákonom povolené, resp. neexistuje právna norma, ktorá by takéto konanie zakazovala (v praxi: to, že súťažiteľ pri prevádzke vypúšťa do ovzdušia škodlivé látky nemusí nevyhnutne znamenať porušenie príslušnej normy, pokiaľ pri tom dodržiava stanovené emisné limity, a tým nedôjde ani k naplneniu skutkovej podstaty ohrozovania zdravia a životného prostredia podľa § 52 obchodného zákonníka). To, že zákonodarca používa v predmetnom ustanovení pojem „zákon“, možno si položiť otázku, či ustanovenie podľa § 52 obchodného zákonníka chráni záujmy ochrany zdravia a životného prostredia chránené výslovne zákonom alebo by mohli byť predmetom ochrany aj záujmy ochrany zdravia a životného prostredia chránené právnymi normami nižšej právnej sily ako je zákon. V odbornej literatúre sa zastáva názor, že v takýchto prípadoch treba použiť presnú dikciu zákona, a tak by sa v prípade konania v rozpore s právnymi normami nižšej právnej sily, ktoré by malo viesť k neodôvodnenej výhode v hospodárskej súťaži, malo aplikovať skôr ustanovenie generálnej klauzuly podľa § 44 obchodného zákonníka.³⁷
- „...aby tak získal pre seba alebo pre iného prospech...“ – Podľa uvedenej vety sa predpokladá, že na vznik nekalosúťažného konania musí existovať motivácia súťažiteľa k získaniu určitého prospechu (napríklad vo forme úspor nákladov pri výrobe výrobkov, ktoré by inak musel vynaložiť na zachovanie ochrany zdravia alebo životného prostredia použitím ochranných filtrov). Tento prospech však nemusí byť nevyhnutne len peňažného charakteru, motivácia môže spočívať aj v nepeňažnom prospechu (napríklad prospech vo forme získania dobrej povesti

³⁵ OVEČKOVÁ, O.: *Obchodný zákonník. Komentár*, op. cit., s. 210.

³⁶ Právna úprava ochrany životného prostredia je v súčasnosti obsiahnutá v množstve všeobecne záväzných právnych predpisov.

³⁷ Porovnaj HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*, op. cit., s. 234.

podniku súťažiť, ktorý skresľuje podmienky jeho domnelých „green“ „eko“ „priateľských k životnému prostrediu“³⁸ výrobkov, čo však nezodpovedá skutočnosti). V tejto súvislosti treba upozorniť, že „motiváciu“, „aby tak získal pre seba alebo pre iného prospech“ súťažiť sa nemožno zamieňať s „úmyslom“. Úmysel súťažiť sa pre naplnenie skutkovej podstaty § 52 obchodného zákonníka nevyžaduje. Nevyžaduje sa ani vedomosť o existencii porušenia zákonných povinností zo strany súťažiť, čiže o existencii ohrozovania zdravia alebo životného prostredia. Podľa Moravčíkovej, pre naplnenie skutkovej podstaty ohrozovania zdravia a životného prostredia je potrebné vychádzať z objektívneho porušenia verejnoprávnych predpisov, ktoré môžu mať aj povahu sekundárnej legislatívy, pokiaľ ide o oblasť zákonom chráneného záujmu regulovanú touto legislatívou.³⁹

- „...na úkor iných súťažiteľov alebo spotrebiteľov.“ – Konanie súťažiť vo forme ohrozovania zdravia a životného prostredia má negatívny dopad najmä na iných súťažiteľov, ktorí konajú v súlade s príslušnými zákonmi chránenými záujmami ochrany zdravia a životného prostredia (napríklad používajú zákonom stanovené ochranné filtre pri výrobe), a ktorí sú v priamom súťažnom vzťahu s takýmto súťažiteľom. Dostávajú sa tak do súťažnej nevýhody (spočívajúcej najmä vynaložením vyšších nákladov pri výrobe alebo distribúcii výrobkov), čím dochádza k porušeniu základných zásad hospodárskej súťaže, a to – spravodlivosť a rovnosť účastníkov súťaže.⁴⁰ Sme tiež toho názoru, že akákoľvek forma ohrozovania zdravia a životného prostredia podľa ustanovenia § 52 obchodného zákonníka má v konečnom dôsledku negatívny dopad aj na konečného spotrebiteľa, ktorý je ohrozený nekalým konaním. Keďže ide o ohrozovací delikt, postačuje, pokiaľ iný súťažiteľ alebo spotrebiteľ mohol byť konaním podľa § 52 obchodného zákonníka negatívne ovplyvnený, aj keď reálne k ujme nedošlo.

6.4 Ochrana životného prostredia v kontexte s klamlivou reklamou podľa § 45 obchodného zákonníka a klamlivým označovaním tovaru a služieb podľa § 46 obchodného zákonníka

Okrem skutkovej podstaty nekalej súťaže podľa § 52 obchodného zákonníka vo forme ohrozovania zdravia a životného prostredia, môžeme v súvislosti s ochranou životného prostredia uviesť aj ďalšie formy nekalosúťažných aktivít, ktoré môžu byť aplikované v prípade ohrozenia životného prostredia. Ide najmä o klamlivú reklamu podľa § 45 obchodného zákonníka a klamlivé označovanie tovaru a služieb podľa § 46 obchodného zákonníka. Uvedené ustanovenia síce vo svojom obsahu výslovne neodkazujú na ochranu životného prostredia, v praxi však dochádza k prípadom, kedy súťažiteľ v reklame (§ 45) alebo v priamom alebo nepriamom označení výrobkov alebo služieb (§ 46) vyzdvihuje priaznivý vplyv na životné prostredie. Môže ísť napríklad o ekologicky orientované označenia výrobkov, prípadne služieb („eko-friendly“, „bio“, „eko“, „100%-tne natural“ a i.), prípadne súťažiteľ upozorňuje na ekologicky priaznivé postupy pri ich výrobe („vyrobené šetrným spôsobom k životnému prostrediu“, „vyrobené bez uhlíkovej stopy“ a i.). Cieľom takejto „environmentálnej reklamy“ zo strany súťažiť je zaujať zákazníka – spotrebiteľa, na ktorého je takáto reklama smerovaná. Je preukázané, že súčasný spotrebiteľ skôr siahne po výrobkoch alebo využije také služby, ktoré sú „priateľské k životnému prostrediu“^{41,42}

³⁸ Z nem. „umweltfreundlich“

³⁹ MORAVČÍKOVÁ, A. In: PATAKYOVÁ M. et al.: *Obchodný zákonník. Komentár*, op. cit., s. 149.

⁴⁰ KOLKUSOVÁ, R. Zásada rovnosti účastníkov na hospodárskej súťaži, op. cit., s. 112 – 119.

⁴¹ Z nem. „umweltfreundlich“.

⁴² European Commission: *Screening of websites for 'greenwashing': half of green claims lack evidence*, 2021, Brusel. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_269.

Podľa § 45 obchodného zákonníka: „Klamlivou reklamou je reklama tovaru, služieb, nehnuteľností, obchodného mena, ochrannej známky, označenia pôvodu výrobkov a iných práv a záväzkov, ktorá uvádza do omylu alebo môže viesť do omylu osoby, ktorým je určená alebo ku ktorým sa dostane, a ktorá v dôsledku klamlivosti môže ovplyvniť ekonomické správanie týchto osôb alebo ktorá poškodzuje alebo môže poškodiť iného súťažiťela alebo spotrebiteľa.“⁴³ V samotnom znení ustanovenia síce nie je výslovne spomenutá reklama tovaru obsahujúca informáciu o dopade životné prostredie, no pri posudzovaní klamlivosti reklamy sa zohľadňujú všetky jej znaky, najmä informácie, ktoré obsahuje (napríklad o tovare a službách, ich vyhotovení, zložení, spôsobe výroby alebo dodania, zemepisnom alebo obchodnom pôvode alebo o výsledkoch, ktoré možno očakávať od ich použitia).⁴⁴ Ekologicky orientované tvrdenia súťažiťela preto možno subsumovať medzi uvedené znaky a informácie tovaru a služby podľa § 45 ods. 2 písm. a).

Podľa § 46 ods. 1 obchodného zákonníka: „Klamlivým označením tovaru a služieb je každé označenie, ktoré je spôsobilé vyvolať v hospodárskom styku mylnú domnienku, že ním označený tovar alebo služby pochádzajú z určitého štátu, určitej oblasti alebo miesta alebo od určitého výrobcu alebo že vykazujú osobitné charakteristické znaky alebo osobitnú akosť. Nerozhodné je, či označenie bolo uvedené bezprostredne na tovare, obaloch, obchodných písomnostiach a pod. Takisto je nerozhodné, či ku klamlivému označeniu došlo priamo alebo nepriamo a akým prostriedkom sa tak stalo.“ Ani v znení uvedeného ustanovenia skutkovej podstaty klamlivého označenia tovaru a služieb zákonodarca výslovne neuvádza za klamlivé označenia o vplyve na životné prostredie (napríklad „eko“, „100%-tne recyklovateľné“), no z extenzívneho výkladu daného ustanovenia pri posudzovaní klamlivosti možno za klamlivé označenia tovaru a služieb považovať aj takéto ekologicky orientované označenia.

V praxi môžu nastať dve situácie:

- a) environmentálne cielená reklama alebo označenie tovaru nie je pravdivé
- b) environmentálne cielená reklama alebo označenie tovaru je pravdivé

Ad a) Pokiaľ environmentálne cielená reklama súťažiťela (§ 45) alebo environmentálne označenie jeho tovaru alebo služieb (§ 46) nie je pravdivé, je nesporné, že sa súťažiťel dopúšťa nekalosúťažného konania.

Reklama, v ktorej súťažiťel neoprávnene pripisuje výrobkom alebo službám určité vlastnosti (v tomto prípade šetrné k životnému prostrediu, pozitívne k environmentálnemu prostrediu), naplňuje skutkovú podstatu klamlivej reklamy podľa § 45 obchodného zákonníka.

Označenia tovaru alebo služieb, ktoré obsahujú nepravdivú informáciu o pozitívnom dopade na životné prostredie či už priamym spôsobom (environmentálne zamerané označenie je uvedené priamo na výrobku, napríklad na jeho obale) alebo nepriamym spôsobom (nepriamo pôsobiace na cieľovú skupinu – spotrebiteľa bez výslovného uvedenia označenia, napríklad vizuálne, vo forme zvolenia si zelenej farby obalu pre výrobok s prvkami, ktoré v celkovom vizuálnom dojme spôsobujú alebo môžu spôsobiť u spotrebiteľa domnienku, že ide o tovar, ktorý je vyrobený šetrne k životnému prostrediu), sú spôsobilé vyvolať v hospodárskom styku mylnú domnienku, že ním označený tovar alebo služby „vykazujú osobitné charakteristické znaky alebo osobitnú akosť“, čím dochádza k naplneniu skutkovej podstaty klamlivého označenia tovaru a služieb podľa § 46 obchodného zákonníka.⁴⁵

Ohrozovanie zdravia a životného prostredia podľa § 52 obchodného zákonníka je nepochybne pojem širší ako § 45 a § 46 obchodného zákonníka. Pokiaľ totiž zextenzívne výklad ustanovenia § 52 obchodného zákonníka: „Ohrozaním zdravia a životného prostredia je konanie, ktorým súťažiťel skresľuje podmienky hospodárskej súťaže tým, že prevádzkuje výrobu, uvádza na trh výrobky alebo

⁴³ § 45 ods. 1 Obchodného zákonníka.

⁴⁴ § 45 ods. 2 písm. a) Obchodného zákonníka.

⁴⁵ KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M.: *Obchodné právo*, op. cit., s. 72-73.

uskutočňuje výkony ohrozujúce záujmy ochrany zdravia alebo životného prostredia chránené zákonom, aby tak získal pre seba alebo pre iného prospech na úkor iných súťažiteľov alebo spotrebiteľov.“, možno tvrdiť, že pod pojmom „uvádzať na trh“ sa chápe aj reklama a označenie tovaru. Klamlivá environmentálne cielená reklama súťažiteľa (§ 45) alebo neoprávnené environmentálne označenie tovaru alebo služieb súťažiteľa (§ 46) má súbeh s ustanovením § 52 obchodného zákonníka. Tento názor zastáva aj Hajn⁴⁶, ako aj príslušná zahraničná judikatúra.⁴⁷

Ad b) Pokiaľ ide o konanie súťažiteľa vo forme environmentálne cielennej reklamy, ktorá však nenapĺňa pojmové znaky klamlivej reklamy podľa § 45 obchodného zákonníka (t. j. táto reklama je pravdivá) alebo environmentálne označenie tovaru, ktoré nenapĺňa pojmové znaky klamlivého označenia tovaru a služieb podľa § 45 obchodného zákonníka (t. j. takéto označenie je pravdivé), aj napriek tomu si možno klásť otázku, či takéto konanie predsa len nie je nekalosúťažné. Niektorí autori sú toho názoru, že reklamy a označenia, ktoré sú „priateľské k životnému prostrediu“ nie sú ničím iným, len pokusom zapôsobiť na spotrebiteľa s cieľom ovplyvniť ich ekonomické správanie.⁴⁸ Týka sa to najmä takých tovarov a služieb, ktoré vo svojej podstate nemajú žiadny priamy súvis s otázkami životného prostredia. V Nemecku sa takéto konanie kvalifikuje ako reklama, ktorá zneužíva ľudské city⁴⁹ a v zmysle príslušných právnych predpisov a súvisiacej judikatúry môžu aj pravdivé environmentálne tvrdenia súťažiteľa predstavovať nekalé obchodné praktiky.⁵⁰ Podľa tamajšej judikatúry „zavádzajúce reklamné vyhlásenia s odkazom na životné prostredie pravdepodobne presvedčia cieľových zákazníkov, aby urobili obchodné rozhodnutie, ktoré by inak neurobili. Pozitívne environmentálne vlastnosti propagované spoločnosťami sú popri hlavnej funkcii príslušného produktu dôležitým predajným miestom pre cieľových zákazníkov.“⁵¹

Rovnaké alebo porovnateľné posúdenie veci by sa mohlo predpokladať aj na Slovensku a pokiaľ by sa konanie súťažiteľa nedalo subsumovať pod skutkové podstaty podľa § 45, § 46 a/alebo § 52 obchodného zákonníka, uplatnila by sa generálna klauzula nekalej súťaže podľa § 44 ods. 1 obchodného zákonníka.⁵² Najvyšší súd v Českej republike vo svojom výroku vymedzil vzťah generálnej klauzuly s jednotlivými skutkovými podstatami nasledovne: „pokiaľ bude naplnená niektorá ze zvláštnych skutkových podstat, bude mať protiprávny charakter súčasne znaky generálnej klauzuly. Na druhej strane, dojde-li k jednaniu, ktoré nenaplnuje znaky niektorej ze zvlášť upravených skutkových podstat, môže se přesto jednat o nekalou soutěž, jestliže nese znaky obecné skutkové podstaty.“⁵³ Ako uvádza Hajn, generálna klauzula nekalej súťaže je výnimočný prvok právneho poriadku. Býva často označovaná aj ako „otvorený právny koncept“, ktorého účelom je zaplnenie vzniknutých medzier v práve, ktoré sú vynaliezavé subjekty práva schopné ihneď využiť vo svoj prospech.⁵⁴ Generálna klauzula nekalej súťaže má teda schopnosť pokryť aj také situácie, ktoré vznikajú v dôsledku vývoja spoločnosti, globalizácie, nových technológií, internetu alebo obyčajnou ľudskou vynaliezavosťou, a ktoré by tak boli právne nepostihnuteľné, lebo legislatívne postupy a tvorba práva rozhodne nie sú tak pružné. Tak ako je to aj

⁴⁶ HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*, op. cit., s. 329.

⁴⁷ Rozsudok BGH zo dňa 20.10.1988 vo veci I ZR 238/87 („...aus Altpapier“); rozsudok BGH zo dňa 5.12.1996 vo veci I ZR 140/94 („Umweltfreundliche Reinigungsmittel“).

⁴⁸ BIRK, A., LÖFFLER, J.: *Marketing- und Vertriebsrecht (Lehr- und Praxishandbuch zum Gewerblichen Rechtsschutz, Kartell- und Vertriebsrecht)*, Berlin: Vahlen, 2012, s. 198.

⁴⁹ Z nem. „gefühlbetonte Werbung“.

⁵⁰ § 5 ods. 1 veta 2 č. 1 UWG (z nem. „irreführende geschäftliche Handlungen“).

⁵¹ Rozsudok Krajského soudu v Stuttgarte zo dňa 10.01.2022 vo veci 36 O 92/21.

⁵² VEČERKOVÁ, E.: *Nekalá soutěž a nekalá reklama (vybrané kapitoly)*. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brne, 2005, s. 77.

⁵³ Rozhodnutie Nejvyššího soudu ČR zo dňa 4. apríla 2006 sp. zn. 32 Odo 1370/2005.

⁵⁴ HAJN, P.: Generální klauzule proti nekalé soutěži a její funkce. In: *Právní rádce*, 1996, č. 8, s. 9–11.

v uvedenom prípade environmentálne cieľovej reklamy, ktorá však nemusí naplniť pojmové znaky klamlivej reklamy podľa § 45 obchodného zákonníka a ani pojmové znaky klamlivého označenia tovaru a služieb podľa § 45 obchodného zákonníka.

Záver

V príspevku sme stručne definovali právo životného prostredia, hospodársku súťaž a následne sme skúmali, v ktorých prameňoch práva v oblasti hospodárskej súťaže na Slovensku sa uplatňuje princíp ochrany životného prostredia. Zamerali sme sa na oblasť nekalej súťaže, ktorá je upravená v § 44 a nasl. obchodného zákonníka. V tej súvislosti sme podrobne analyzovali § 52 obchodného zákonníka obsahujúci „ohrozovanie zdravia a životného prostredia“ ako skutkovú podstatu nekalej súťaže, pričom v samotnom výklade tohto ustanovenia sme sa zamerali na ochranu životného prostredia. Princíp ochrany životného prostredia v nekalej súťaži sme skúmali aj v kontexte s klamlivou reklamou podľa § 45 obchodného zákonníka a klamlivým označovaním tovaru a služieb podľa § 46 obchodného zákonníka. Uvedené ustanovenia sú v praxi najčastejšie uplatňované pri environmentálne klamlivých tvrdeniach sťažiteľov. V tej súvislosti sme poukázali na možný súbeh uvedených ustanovení s § 52 obchodného zákonníka. Metódou komparácie sme porovnali environmentálne tvrdenia sťažiteľov spočívajúce v reklame alebo v označení tovarov alebo služieb, a to podľa toho, či sa zakladajú na pravdivom tvrdení alebo na nepravdivom tvrdení. Pokiaľ environmentálne cieľová reklama sťažiteľa (§ 45) alebo jeho environmentálne označenie tovaru alebo služieb (§ 46) nie je pravdivé, je nesporné, že sa takýto sťažiteľ dopúšťa nekalosúťažného konania. Pokladáme si otázku, či aj v prípade pravdivého environmentálneho tvrdenia sťažiteľov spočívajúceho v reklame alebo v označení výrobku, sa sťažiteľ dopúšťa nekalosúťažného konania. V tej súvislosti odkazujeme na nemeckú ustálenú judikatúru, ktorá takéto konania (a to aj napriek tomu, že nie sú klamlivé), kvalifikuje ako reklamu, ktorá zneužíva ľudské city, a je postihnutelná ako jedna z nekalých obchodných praktík podľa § 5 ods. 1 druhej vety UWG. Týka sa to najmä takých tovarov a služieb, ktoré vo svojej podstate nemajú žiadny priamy súvis s otázkami životného prostredia. S odkazom na životné prostredie sú zavádzajúce, majú za cieľ presvedčiť cieľového spotrebiteľa, aby urobil obchodné rozhodnutie, ktoré by inak neurobil. Takéto posúdenie vecí by sa mohlo predpokladať aj na Slovensku a pokiaľ by sa konanie sťažiteľa nesubsumovalo pod skutkové podstaty podľa § 45, § 46 a/alebo § 52 obchodného zákonníka, uplatnila by sa generálna klauzula nekalej súťaže podľa § 44 ods. 1 obchodného zákonníka. Univerzálny charakter a vysoká flexibilita generálnej klauzuly nekalej súťaže je jedinou možnosťou, ako udržať krok s neustále meniacimi sa nekalými praktikami sťažiteľov v hospodárskej súťaži, ako je to aj v prípade environmentálne klamlivých tvrdení sťažiteľov. Na charaktere takto všeobecne koncipovanej generálnej klauzule nekalej súťaže spočíva celé právo nekalej súťaže v rámci EÚ.⁵⁵

V práve EÚ o nekalej súťaži sa princíp ochrany životného prostredia stáva stále viac aktuálnym. Silný celospoločenský záujem na ochrane životného prostredia a trvalo udržateľnom rozvoji tak predstavuje jednu zo základných zásad, na ktorých spočíva právo EÚ a táto zásada sa premieta aj do práva nekalej súťaže. Príkladom je aj súčasný boj proti environmentálne klamlivým vyhláseniam (v súvisiacej odbornej literatúre sa tiež uvádza pojem „zelené tvrdenia“ z angl. „greenwashing“). Dňa 22. marca 2023 bol prijatý Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o zdôvodňovaní a oznamovaní výslovných tvrdení týkajúcich sa životného prostredia (smernica o tvrdeniach týkajúcich sa životného prostredia). Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že účelom tejto smernice je zabezpečiť vysokú

⁵⁵ SENFTLEBEN, M.: Protection against unfair competition in the European Union: from divergent national approaches to harmonized rules on search result rankings, influencers and greenwashing. In: *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2024, Volume 19, Issue 2, p. 149–161. Online: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad123>.

úroveň ochrany spotrebiteľa a životného prostredia. Právna regulácia nekalej súťaže sa vzťahuje na explicitné environmentálne tvrdenia súťažiteľov o výrobkoch uvádzaných na trh alebo do prevádzky, ktoré môžu zavádzať spotrebiteľa o ich „ekologickosti“.

Záverom konštatujeme, že hodnoty zdravia a životného prostredia na jednej strane a hodnota úspechu v hospodárskej súťaži na strane druhej sú voči sebe v pomere komplementarity a vzájomnej konkurencie.⁵⁶ Snahy dosiahnuť súťažného úspechu sa často uskutočňuje na úkor týchto základných ľudských hodnôt a činnosť súťažiteľov sa môže prejavovať ich konaním na úkor budúcich generácií. Neekologické aktivity v hospodárskej súťaži ohrozujú budúce prírodné podmienky ľudskej existencie. Aj napriek tomu, že zakotvenie špeciálnej skutkovej podstaty nekalej súťaže „ohrozovanie zdravia a životného prostredia“ v § 52 obchodného zákonníka má skôr symbolický význam reflektujúci novodobé snahy o zviditeľnenie potreby ochrany životného prostredia, pokiaľ dôjde v praxi k úspešnej žalobe na základe naplnenia tejto skutkovej podstaty, máme za to, že to nebolo zo strany zákonodarcu zbytočné.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

BIRK, A., LÖFFLER, J.: *Marketing- und Vertriebsrecht (Lehr- und Praxishandbuch zum Gewerblichen Rechtsschutz, Kartell- und Vertriebsrecht)*, Berlin: Vahlen, 2012, 625 s. ISBN 978-38-0064-269-4.

FRIEDMAN, L. M.: Einige Bemerkungen über eine allgemeine Theorie des rechtsrelevanten Verhaltens. In: *Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie*, 1972, s. 2016 a nasl.

HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2000, 329 s. ISBN 80-210-2282-5.

HAJN, P.: *Generální klauzule proti nekalé soutěži a její funkce*. In: *Právní rádce*, 1996, č. 8, s. 9-11. ISSN 1210-6410.

JANKUV, J.: Historický vývoj a súčasná podoba práva životného prostredia európskej únie v kontexte vplyvu medzinárodného práva životného prostredia. In: *Studia Iuridica Cassoviensia*, 2022, č. 1, s. 12–30. ISSN 1339-3995. Dostupné online: <https://doi.org/10.33542/SIC2022-1-02>.

KARAS, V., KRÁLÍK, A.: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012, 560 s. ISBN 978-80-7179-287-1.

KOLKUSOVÁ, R.: Zásada rovnosti účastníkov na hospodárskej súťaži. In: NÉMETHOVÁ, M. (ed.): *Zborník z konferencie V. Banskobystrické zámocké dni práva*. Banská Bystrica: Belianum, 2020, s. 112–119. ISBN 978-80-557-1714-2.

KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M.: *Obchodné právo*. 2. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, 398 s. ISBN 978-80-7380-731-3.

MAJERČÁK, T.: Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. In: PERDUKOVÁ, V., KOLOVÁ, S. (ed.): *Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 7–16. ISBN 978-80-7097-873-3.

MUNKOVÁ, J.: *Právo proti nekalé soutěži: komentář*. 3. vyd., Praha: C. H. Beck, 2008, 234 s. ISBN: 978-80-7179-543-8.

ONDREJOVÁ, D.: *Právní prostředky ochrany proti nekalé soutěži*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, 328 s. ISBN: 978-80-7357-505-2.

OVEČKOVÁ, O.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 3. vyd., Bratislava: IURA EDITION, 2012, s. 1182. ISBN 978-80-8078-434-8.

PATAKYOVÁ M. et al.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 1199 s. ISBN 978-80-7400-314-1.

⁵⁶ HAJN, P.: *Soutěžní chování a právo proti nekalé soutěži*, s. 329.

PRUSÁK, J.: Ľudské práva tretej generácie a ochrana životného prostredia. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 1995, roč. 17, s. 92–101. ISSN 2729-8027.

JANČÁŘOVÁ, I. et al.: *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 346 s. ISBN 978-80-210-6594-9

SENFLEBEN, M.: Protection against unfair competition in the European Union: from divergent national approaches to harmonized rules on search result rankings, influencers and greenwashing. In: *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2024, Volume 19, Issue 2, p. 149–161. Online: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad123>.

SUCHOŽA, J., HUSÁR, J.: *Obchodné právo*. 1. vyd., Bratislava: IURA EDITION, 2009, s. 1032. ISBN 978-80-8078-290-0.

VEČERKOVÁ, E.: *Nekalá soutěž a nekalá reklama (vybrané kapitoly)*. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brne, 2005, 330 s. ISBN 8021036079.

VOZÁR, J., ZLOCHA, L.: *Judikatura vo veciach nekalej súťaže*. Bratislava: Iura Edition, 2013, 223 s. ISBN 978-80-8078-564-2.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 187/2021 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže.

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník.

Zákon č. 111/1927 Sb. z. a n. o ochraně proti nekalé soutěži,

Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG) z 3. marca 2010 (BGBl. I S. 254).

European Commission: *Screening of websites for 'greenwashing': half of green claims lack evidence*, 2021, Brusel, Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_269.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 4. apríla 2006 sp. zn. 32 Odo 1370/2005.

Rozsudok BGH zo dňa 20.10.1988 vo veci I ZR 238/87 („aus Altpapier“).

Rozsudok BGH zo dňa 5.12.1996 vo veci I ZR 140/94 („Umweltfreundliche Reinigungsmittel“).

Rozsudok Krajského súdu v Stuttgarte zo dňa 10.01.2022 vo veci 36 O 92/21.

Informácie o autorovi

JUDr. Radka Kopčová, PhD., LL.M.

Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Fakulta práva

Ústav súkromného práva

e-mail: radka.kopcova@gmail.com

7 Medzinárodná právomoc pre súkromnoprávne nároky na náhradu škody spôsobenej na životnom prostredí

Ľubica Gregová Širicová

Úvod

Škoda spôsobená na životnom prostredí môže mať cezhraničný efekt. V klasickej konfigurácii myslíme na prípad, keď konaním v jednom štáte je spôsobená škoda na území iného štátu. Medzinárodný prvok môže spočívať i v subjektoch právneho vzťahu: v situácii, keď príčina i následok sú sústredené v jednom štáte, ale osoba zodpovedná za škodu má bydlisko alebo sídlo v inom štáte ako poškodený. Následné úsilie o náhradu spôsobenej škody cestou civilného konania v sebe nutne zahŕňa aplikáciu noriem medzinárodného práva súkromného. V prvom kroku musí žalobca zvažovať to, na súdy ktorého štátu sa môže obrátiť ohľadne svojho nároku na náhradu škody; rovnako tak súd musí zvážiť, či má medzinárodnú právomoc o predmetnom nároku konať.¹

V nasledujúcom rozbere sa sústredíme na otázku medzinárodnej právomoci súdov v prípade konania o náhrade environmentálnej škody s cudzím prvkom z pohľadu súdov Slovenskej republiky. Preskúmame relevantné pramene vnútroštátneho pôvodu i tie obsiahnuté v práve EÚ a medzinárodných zmluvách.

7.1 Pramene medzinárodného práva procesného pre škodu na životnom prostredí

Vo väčšine prípadov sa medzinárodná právomoc súdov pri škode na životnom prostredí bude určovať podľa noriem nariadenia Brusel Ia,² nakoľko uvedený nárok spadá do vecného rozsahu tohto nariadenia (resp. nie je vylúčený v čl. 1 ods. 2 nariadenia). Výnimočne dostane pred nariadením prednosť medzinárodná zmluva. Rozlišovať pritom musíme viacero kategórií medzinárodných zmlúv. Normy o právomoci zakotvené vo vnútroštátnom predpise sa uplatnia len zvyškovo - vtedy, ak nebude využiteľná ani prednostná úprava obsiahnutá v sekundárnom práve EÚ, ani žiadna medzinárodná zmluva.

7.2 Medzinárodné zmluvy relevantné pri posudzovaní medzinárodnej právomoci pre environmentálnu škodu

Medzinárodné zmluvy budeme v nasledujúcich stadiách rozlišovať do jednotlivých skupín vo väzbe na nariadenie Brusel Ia, preto použijeme kategorizáciu, ktorá je vlastná tomuto nariadeniu. Zámerom je poukázať na vzájomné aplikačné vzťahy medzi nariadením a medzinárodnými zmluvami.

7.2.1 Medzinárodné zmluvy podľa článku 71 nariadenia Brusel Ia

Po prvé, podľa článku 71 toto nariadenie nemá vplyv na dohovory, ktorých sú členské štáty zmluvnými stranami a ktoré upravujú právomoc v špecifických veciach. Cieľom uvedeného článku je vyriešiť konflikty medzi nariadením Brusel Ia a mnohostrannými dohovormi, ktoré členské štáty prijali v oblasti medzinárodného práva procesného. Zároveň sa predpokladá, že v niektorých oblastiach je potrebná špeciálna úprava.³ Zámerom článku je umožniť členským štátom, aby dodržiavali svoje

¹ Otázke rozhodného práva pre cezhraničnú škodu na životnom prostredí sme sa už venovali v publikácii GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, Ľ.: *Crossborder Environmental Damage: What is the Applicable Law?* In: KLUČKA, J., BAKOŠOVÁ, L. (Eds.): *Green ambitions for sustainable development: past, present and future*. Praha: Nakladatelství Leges, 2022. ISBN 9788075026354. s. 129–154.

² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie), Ú. v. EÚ L 351, 20.12.2012, s. 1–32. Ďalej ako „nariadenie Brusel Ia“.

³ MANKOWSKI, P.: Art. 71. In MAGNUS, U., MANKOWSKI, P.: *Brussels Ibis Regulation Commentary*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG. ISBN (eBook) 978-3-504-38759-4, s. 1015.

záväzky vyplývajúce z medzinárodného práva. Nebudú tu patriť dohovory uzatvorené výlučne medzi členskými štátmi (nariadenie Brusel Ia v zmysle článku 69 tieto dohovory nahrádza).

Slovenská republika je stranou viacerých medzinárodných dohovorov, ktoré boli prijaté s cieľom právnej úpravy občianskoprávnej zodpovednosti za osobitne závažné škody na životnom prostredí, pri ktorých sa dá očakávať cezhraničný presah. Ide o škody spôsobené jadrovou udalosťou, ropnými látkami a olejom zo zásobníkov.

*Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou*⁴ obsahuje normy o medzinárodnej právomoci v článku XI. Podľa odseku 1 platí, že právomoc majú sudy tej zmluvnej strany, na ktorej území jadrová udalosť nastala.⁵ Podľa odseku 2, ak sa jadrová udalosť odohrala mimo územia ktorejkoľvek zo zmluvných strán alebo ak sa miesto jadrovej udalosti nedá presne určiť, právomoc majú sudy štátu zariadenia zodpovedného prevádzkovateľa.⁶ Odsek 3 osobitne upravuje situáciu, ak podľa odsekov 1 a 2 tohto článku majú právomoc sudy viac ako jednej zmluvnej strany. Ak jadrová udalosť nastala čiastočne mimo územia ktorejkoľvek zo zmluvných strán a čiastočne na území jednej zmluvnej strany, bude mať právomoc súd tej zmluvnej strany, na ktorej území sa táto jadrová udalosť čiastočne odohrala. Vo všetkých ostatných prípadoch bude mať právomoc súd tej zmluvnej strany, na ktorej sa dohodli zmluvné strany, ktorých sudy majú právomoc podľa odsekov 1 alebo 2 tohto článku.

Normu o medzinárodnej právomoci obsahuje aj *Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia ropnými látkami*.⁷ Na rozdiel od predchádzajúceho dohovoru, právomoc nevzniká v mieste havárie, ale v miestach vzniku škody. Podľa článku IX, ak havária spôsobila škodu v dôsledku znečistenia na území jedného alebo viacerých zmluvných štátov alebo ak boli prijaté preventívne opatrenia na predchádzanie alebo minimalizáciu škôd vzniknutých v dôsledku znečistenia na tomto území, žaloby o náhradu škody sa môžu podávať iba na súdoch ktoréhokolvek takéhoto zmluvného štátu alebo zmluvných štátov. Na uvedenú úpravu nadväzuje *Medzinárodný dohovor o zriadení medzinárodného fondu na kompenzáciu škôd vzniknutých v dôsledku znečistenia ropnými látkami*,⁸ ktorý vo svojom článku 7 upravuje medzinárodnú právomoc pri žalobách voči Fondu.

Napokon, za medzinárodný dohovor v špecifických veciach, ktorý má prednosť pre nariadením Brusel Ia, je možné považovať i *Medzinárodný dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia olejom zo zásobníkov*.⁹ Jeho norma o súdnej právomoci, zakotvená v článku 9, je naformulovaná rovnako ako vyššie uvedená norma pre škodu vzniknutú v dôsledku znečistenia ropnými látkami (t.j. právomoc v miestach vzniku škody).

⁴ Oznámenie MZV SR č. 70/1996 Z. z. (Viedeň, 1963). Súvisiacim predpisom je Spoločný protokol k aplikácii Viedenského dohovoru a Parížskeho dohovoru (oznámenie MZV SR č. 71/1996 Z. z.).

⁵ Slovenský preklad používa terminológiu „príslušnosť“, „príslušné sudy“.

⁶ „...jurisdiction over such actions shall lie with the courts of the Installation State of the operator liable.“ Preklad do slovenského jazyka uverejnený v oznámení MZV SR č. 71/1996 Z. z. nie je správny, nakoľko nie je formulovaný ako norma o právomoci, ale ako kolízna norma (ktorou sa určuje rozhodné právo): „Ak sa jadrová udalosť odohrala mimo územia ktorejkoľvek zo zmluvných strán alebo ak sa miesto jadrovej udalosti nedá presne určiť, je vo veci žaloby rozhodné právo štátu zariadenia zodpovedného prevádzkovateľa“.

⁷ Oznámenie MZV a EZ SR č. 335/2013 Z.z. (dohovor z roku 1969 v znení Protokolu z roku 1992).

⁸ Oznámenie MZV a EZ SR č. 332/2013 Z.z. (dohovor z roku 1971 v znení Protokolu z roku 1992).

⁹ Oznámenie MZV a EZ SR č. 336/2013 Z.z. (Londýn, 2021).

7.2.2 Medzinárodné zmluvy podľa článku 73 ods. 1 nariadenia Brusel Ia

Po druhé, nariadenie v článku 73 ods. 1 vyslovuje, že uplatňovanie Lugánskeho dohovoru z roku 2007¹⁰ nie je dotknuté. Lugánsky dohovor vychádza z pravidiel zakotvených v nariadení Brusel I.¹¹ Vzhľadom na zmluvné strany dohovoru sa takto bude postupovať v prípadoch týkajúcich sa Švajčiarska, Nórska a Islandu.

7.2.3 Medzinárodné zmluvy podľa článku 73 ods. 3 nariadenia Brusel Ia

Po tretie, v zmysle článku 73 ods. 3 budú mať pred nariadením prednosť dvojstranné medzinárodné zmluvy, ktoré členský štát uzatvoril s tretími štátmi. Slovenská republika má na bilaterálnej úrovni v oblasti medzinárodného práva súkromného upravené vzťahy k približne trom desiatkam tretích štátov.¹² Nie všetky zmluvy však obsahujú ustanovenia o medzinárodnej právomoci použiteľné pre skúmanú situáciu (náhrada škody spôsobenej na životnom prostredí). Relevantné ustanovenia sa nachádzajú len v štyroch spomedzi všetkých zmlúv.

Podľa čl. 33 zmluvy s Kubou sa právomoc určí na základe kritéria miesta, kde došlo ku konaniu alebo opomenutiu, z ktorých vzniká povinnosť nahradiť škodu.¹³ Totožné pravidla sa nachádza v zmluve s Vietnamom¹⁴ (článok 33).

V zmluve s Mongolskom¹⁵ je právomoc upravená v článku 37 ods. 1 tak, že ju má súd zmluvnej strany, na území ktorej má odporca bydlisko. Právomoc má aj súd zmluvnej strany, na území ktorej má bydlisko navrhovateľ, pod podmienkou, že na tomto území je predmet sporu alebo majetok odporcu. Dohody o voľbe právomoci sa v zmysle článku 37 ods. 2 nepripúšťajú.

Poslednou zmluvou, v ktorej je možné identifikovať pravidlo o právomoci pre škodu na životnom prostredí, je zmluva uzatvorená so ZSSR,¹⁶ v súčasnosti platiaca voči Ruskej federácii, Ukrajine a Bielorusku. Podľa článku 38 ods. 3 je daná právomoc súdu zmluvnej strany, na území ktorej došlo ku konaniu alebo k udalosti zakladajúcej nárok na náhradu škody. Poškodený môže podať návrh aj na súde zmluvnej strany, na území ktorej má odporca bydlisko.

Z ďalšieho výkladu bude zreteľné, že kritériá dohodnuté v bilaterálnych zmluvách sa líšia od tých, ktoré ustanovuje nariadenie Brusel Ia.

7.3 Analýza noriem nariadenia Brusel Ia pre nároky na náhradu škody na životnom prostredí

Podľa noriem nariadenia Brusel Ia postupujeme vtedy, ak nárok na náhradu škody nespadá pod žiadnu z vyššie uvedených medzinárodných zmlúv, ktoré majú pred týmto nariadením prednosť.

¹⁰ Dohovor o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, Ú. v. EÚ L 339, 21.12.2007, s. 3–41 (Lugano, 2007).

¹¹ Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 19, Zväzok 004, S. 42 – 64.

¹² Do úvahy berieme počet zmluvných strán, nie počet zmlúv (nakol'ko niektoré zmluvy sú záväzné voči viacerým štátom z dôvodu sukcesie – napr. zmluva uzatvorená so ZSSR). Prehľadný zoznam uvádza stránka Ministerstva spravodlivosti: <https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/medzinarodne-pravo/justicna-spolupraca/pramene-prava/> (navštívené 1.9.2024).

¹³ Zmluva medzi ČSSR a Kubánskou republikou o vzájomnej právnej pomoci v občianskych, rodinných a trestných veciach (Praha 18. 4. 1980, vyhl. č. 80/1981 Zb.).

¹⁴ Zmluva medzi ČSSR a Vietnamskou socialistickou republikou o právnej pomoci vo veciach občianskych a trestných (Praha, 12. 10. 1982, vyhl. č. 98/1984 Zb.).

¹⁵ Zmluva medzi ČSSR a Mongolskou ľudovo-demokratickou republikou ľudovo-demokratickou republikou o poskytovaní právnej pomoci a o právnych vzťahoch v občianskych, rodinných a trestných veciach (Ulánbátar 15. 10. 1976, vyhl. č. 106/1978 Zb.).

¹⁶ Zmluva medzi ČSSR a ZSSR o právnej pomoci a právnych vzťahoch vo veciach občianskych, rodinných a trestných (Moskva 12. 8. 1982, vyhl. č. 95/1983 Zb.).

Kľúčovou otázkou, ktorou sa musíme na úvod pri aplikácii nariadenia zaoberať, je osobný (personálny) rozsah nariadenia:¹⁷ má žalovaný bydlisko v členskom štáte EÚ?

Bydlisko je pritom v prípade obchodných spoločností alebo iných právnických osôb alebo združení fyzických alebo právnických osôb zadefinované v článku 63 ods. 1 (tri alternatívne kritériá: registrované sídlo alebo ústredie alebo hlavné miesto podnikateľskej činnosti; stačí naplniť jedno z nich). V článku 63 ods. 2 sa pojem „sídlo“ definuje pre jurisdikcie, ktoré tento pojem nepoznajú (Cyprus a Írsko).

Pri fyzických osobách však nariadenie ohľadne kritéria bydliska vyslovene odkazuje na jeho poňatie vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov (článok 62). Pojem sa teda nebude vykladať jednotne a autonómne, ale pre každý členský štát osobitne. V prípade Slovenskej republiky vychádzame pri výklade pojmu bydlisko na účely nariadenia Brusel Ia z rozhodnutia Najvyššieho súdu SR,¹⁸ ktorý stanovil, že ide o miesto, kde sa osoba skutočne trvale zdržuje, aj keď je prihlásená na trvalý pobyt v obvode iného súdu. Najvyšší súd vyslovil, že pojmy bydlisko a trvalý pobyt nie je možné stotožňovať (registrovaný právny stav), pretože fyzická osoba sa na mieste trvalého pobytu nemusí reálne zdržiavať.

7.3.1 Žalovaný s bydliskom v členskom štáte

V prípade, že žalovaný má bydlisko v niektorom členskom štáte, môže sa spoľahnúť na to, že sa voči nemu budú používať len pravidlá medzinárodnej právomoci zjednotené v nariadení Brusel Ia. Článok 5 nariadenia ukladá, že voči uvedenej osobe nie je možné použiť vnútroštátne normy o právomoci.

V rámci nariadenia Brusel Ia sa kritérium všeobecnej právomoci nachádza v článku 4. Ešte pred jeho aplikáciou je potrebné zvážiť pravidlá špeciálnej povahy, ktoré sú v pozícii výnimiek voči všeobecnému pravidlu, ktoré v tomto zmysle vystupuje ako *lex generalis*. Na prvom mieste je výlučná právomoc (čl. 24 Brusel Ia), ktorá sa na situáciu skúmaného nároku na náhradu škody na životnom prostredí nevzťahuje. Ochranné ustanovenia zamerané na slabšie zmluvné strany (čl. 10-23 Brusel Ia) sa z povahy veci tiež nepoužijú. Odklonom od všeobecného kritéria je aj voľba právomoci (čl. 25 Brusel Ia), ktorá je možná aj pre deliktuálne nároky, hoci slovenská jazyková verzia takto nevyznieva.¹⁹

V prípade, že strany nevyužili článok 25 a k prorogácii právomoci nedošlo (čo bude zrejme väčšina prípadov), určí sa právomoc na základe všeobecného pravidla obsiahnutého v článku 4 ods. 1. Žalobu je možné podať v členskom štáte bydliska žalovaného. Nariadenie ešte ponúka žalobcovi ďalšie žalobné možnosti, ktoré môže využiť popri kritériu bydliska žalovaného (ide o kritériá osobitnej právomoci v čl. 7-9 Brusel Ia).

Alternatívou v prípade nároku na náhradu škody na životnom prostredí bude založenie právomoci na základe čl. 7 bod 2, ktorý sa týka nárokov z mimozmluvnej zodpovednosti a právomoc konštruuje v prospech súdov podľa miesta, kde došlo alebo by mohlo dôjsť ku skutočnosti, ktorá

¹⁷ Takto personálny rozsah nariadenia chápu *Lazić a Mankowski* (LAZIĆ, V., MANKOWSKI, P.: *The Brussels I-bis Regulation: Interpretation and Implementation*. Edward Elgar Publishing Limited, 2023. ISBN 9781800370159 - eBook, s. 54). *Magnus* naopak uvádza, že nariadenie nevyžaduje osobitné personálne požiadavky (základné pravidlo, že žalovaný musí mať bydlisko v členskom štáte sa podľa neho týka skôr územného prepojenia medzi sporom a súdom). MAGNUS, U.: Introduction. In: MAGNUS, U., MANKOWSKI, P.: *Brussels Ibis Regulation Commentary*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG. ISBN (eBook) 978-3-504-38759-4, s. 36.

¹⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 Cdo 40/2014 z 19. 2. 2015.

¹⁹ Článok 25 ods. 1 Brusel Ia uvádza, že zvoliť si právomoc môžu „účastníci zmluvy“. Toto ustanovenie s ohľadom na ostatné jazykové verzie vykladáme tak, že sa vzťahuje na účastníkov samotnej dohody o voľbe právomoci. CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L.: Určovanie právomoci pri rozhodovaní o občianskych a obchodných veciach. In: CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 79.

zakladá takýto nárok. Uvedené kritérium právomoci nie je v nariadení definované a ako také si vyžaduje jednotný a autonómny výklad, oddelený od jeho chápania v právnych poriadkoch jednotlivých členských štátov EÚ. Interpretáciu kritéria nachádzame v dlhom slede judikátov Súdneho dvora EÚ. Hneď prvá prejudiciálna otázka položená v tejto súvislosti sa týkala škody spôsobenej na životnom prostredí. V známom prípade 21/76 *Bier* bola posudzovaná situácia, pri ktorej subjekty usídlené v Holandsku (podnikateľ v záhradníctve a nadácia pre ochranu vôd rieky Rýn) na holandskom súde žalovali francúzsku obchodnú spoločnosť prevádzkujúcu bane v Alsasku a tvrdili, že v dôsledku banskej činnosti stúpila salinita rieky Rýn, čo spôsobuje škody na holandskom území.²⁰ Súdny dvor stanovil, že kritérium v článku 5 bod 3 Brusel I (v súčasnosti čl. 7 bod 2 Brusel Ia) zahŕňa tak miesto, kde došlo k príčinnej udalosti, ktorá viedla k tejto škode (miesto príčiny), ako aj miesto, kde vznikla škoda (miesto následku); tieto kritériá sú rovnocenné a žalobca si z nich môže vybrať.²¹ Právna veda medzinárodného práva súkromného hovorí o tzv. princípe všadeprítomnosti (*principle of ubiquity*).²²

Vo väčšine prípadov sa miesto príčiny a miesto následku zhoduje. Dané rozlišovanie má priestor len v prípadoch tzv. dištančných deliktov, kde príčina a následok sú lokalizované v rozdielnych štátoch. Škoda na životnom prostredí sa uvádza práve ako príklad dôsledku dištančného deliktu, keďže škodlivý účinok môže byť z miesta príčiny šírený prírodnými silami cez hranice štátov (napr. vzduchom, riekou, morom). Súdny dvor EÚ sa už zaoberal žalobou, v ktorej vlastník pozemkov v jednom štáte žiadal, aby sa zabránilo obťažovaniu škodlivosťami alebo riziku tohto obťažovania, spôsobenému ionizujúcim žiarením pochádzajúcim z jadrovej elektrárne umiestnenej na území štátu susediaceho štátu. Vo svojom rozhodnutí Súdny dvor stanovil, že daná situácia nespadá pod výlučnú právomoc (nejde o vecnoprávny nárok), pričom poukázal na aplikovateľnosť kritérií judikovaných v prípade *Bier*.²³ Potrebné je dodať ďalší záver vychádzajúci z rozhodnutia Súdneho dvora EÚ:²⁴ ak škoda vznikla vo viacerých štátoch, potom miesto následku zakladá právomoc súdu len v rozsahu škody (tzv. mozaikový princíp).²⁵ Rozlišovať pritom musíme priamu škodu a jej nepriame následky, nakoľko právomoc vzniká len v mieste vzniku priamej škody.²⁶ Čo sa týka kritéria miesta, kde došlo k udalosti, ktorá spôsobila škodu (miesto príčiny), toto kritérium zakladá právomoc ohľadne celej škody, teda pre súhrn čiastkových škôd spôsobených na území viacerých štátov.

Potenciálne by skúmaný deliktuálny nárok v rámci článku 7 mohol spadať aj pod bod 3 (právomoc vo veciach občianskoprávných nárokov na náhradu škody alebo navrátenie do pôvodného stavu v súvislosti s trestným činom – konať možno na súde konajúcom v tejto trestnej veci, ak tento súd má podľa vnútroštátneho právneho poriadku právomoc konať v občianskych veciach). Využiť by teoreticky bolo možné aj kritérium v bode 5 toho istého článku a žalobu podať v sporoch týkajúcich sa činnosti organizačnej zložky, obchodného zastúpenia alebo inej pobočky na súdoch podľa bydliska organizačnej zložky, obchodného zastúpenia alebo inej pobočky.

²⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 30. novembra 1976 vo veci 21/76 *Handelskwekerij G.J. Bier BV v. Mines de Potasse d'Alsace SA* [1976] ECR 1735, 1746, body 2-4.

²¹ *Ibidem*, body 15-19, 24-25.

²² MANKOWSKI, P.: Article 7. In: MAGNUS, U., MANKOWSKI, P.: *Brussels Ibis Regulation Commentary*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG. ISBN (eBook) 978-3-504-38759-4, s. 259.

²³ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/04 *Land Oberösterreich proti ČEZ, a. s.*, ECLI:EU:C:2006:330, bod 38.

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-68/93 *Fiona Shevill v. Presse Alliance SA*, 1995, ECLI:EU:C:1995:61, body 28-33.

²⁵ MANKOWSKI, P.: Article 7. In: MAGNUS, U., MANKOWSKI, P.: *Brussels Ibis Regulation Commentary*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG. ISBN (eBook) 978-3-504-38759-4, s. 261.

²⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/19 *Verein für Konsumenteninformation v. Volkswagen AG*, ECLI:EU:C:2020:534, bod. 26.

Do systému noriem osobitnej právomoci patrí aj článok 8, ktorý sa zameriava na nároky, ktoré sú istým spôsobom prepojené. Súd má právomoc aj vtedy, ak ide o jedného z viacerých žalovaných s tým, že nároky sú navzájom tak súvisiace, že je vhodnejšie o nich konať a rozhodnúť spoločne, resp. v iných situáciách viacerých účastníkov konania (ručenie). Súd má právomoc aj pri vzájomných nárokoch a vtedy, ak vo veciach súvisiacich so zmluvou žalobu možno spojiť so žalobou proti tomu istému žalovanému vo veciach vecných práv k nehnuteľnosti, na súde členského štátu, na území ktorého sa majetok nachádza (pre nárok na náhradu škody na životnom prostredí irelevantné).

Pre úplnosť dodajme, že právomoc si súd členského štátu môže založiť aj vtedy, ak sa žalovaný podriadi jeho právomoci v zmysle článku 26 Brusel Ia (tzv. implicitná voľba právomoci). Uvedený záver súd vyvodí z toho, že žalovaný sa zúčastnil konania a pri svojom prvom úkone na súde nenamietal absenciu právomoci.

7.3.2 Žalovaný s bydliskom tretom štáte

V prípade negatívnej odpovede – ak žalovaný svoje bydlisko v žiadnom členskom štáte EÚ nemá – bude rozsah uplatňovania nariadenia Brusel Ia obmedzený. Medzinárodnú právomoc súdu členského štátu EÚ bude možné na základe nariadenia založiť len v prípade situácií vymenovaných v článku 6 nariadenia. Tam uvedené prvé dve možnosti nie sú v prípade nároku na náhradu škody na životnom prostredí relevantné, keďže sa týkajú nárokov vyplývajúcich so špecifických (chránených) zmluvných typov (čl. 18 ods. 1 pre spotrebiteľské zmluvy a čl. 21 ods. 2 pre individuálne pracovné zmluvy). Využiť nebude možné ani ustanovenie o výlučnej právomoci (čl. 24), keďže žiadna z tam uvedených situácií nebude relevantná pri náhrade škody na životnom prostredí. Poslednou možnosťou je založiť právomoc na základe dohody (čl. 25 pre dohody výslovné, čl. 26 pre implicitné²⁷), čo pri nároku na náhradu škody je síce možné, ale nie je pravdepodobné.²⁸

Ak nie je možné využiť žiadne z uvedených kritérií nariadenia, potom sa právomoc súdov každého členského štátu určí podľa právneho poriadku tohto členského štátu. V prípade súdov Slovenskej republiky sa budú zvažovať kritériá zakotvené v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.²⁹ Normy o právomoci sa nachádzajú §§ 37-47a. Spomedzi nich poukážeme na relevantné ustanovenia.

7.4 Analýza noriem ZMPS relevantných pri posudzovaní medzinárodnej právomoci pre environmentálne škody

Základná norma o právomoci v § 37 obsahuje kritérium bydliska/sídla (ktoré logicky nebude využité, keďže sa zaoberáme žalovaným s bydliskom v tretom štáte) a ak ide o majetkové práva, kritérium majetku na Slovensku. Z rozhodnutia Najvyššieho súdu SR³⁰ vyplýva, že sa nejedná o hocaký

²⁷ K aplikácii článku 26 na žalovaných s bydliskom mimo EÚ (napriek tomu, že článok 6 na článok 26 neodkazuje) sa pozitívne vyjadril nemecký federálny súd. Pozri WIEPEN, M.: *German Federal Court of Justice: Article 26 Brussels Ia Regulation Applies to Non-EU Defendants* (October 12, 2023). Dostupné na <https://conflictoflaws.net/2023/german-federal-court-of-justice-article-26-brussels-ia-regulation-applies-to-non-eu-defendants/>.

²⁸ BULLA, M.: Medzinárodná právomoc súdov vo veciach poškodenia životného prostredia. In: JANKUV, J. (Ed.): *Aktuálne otázky vývoja a súčasnej podoby medzinárodného a európskeho práva životného prostredia a vplyv medzinárodného a európskeho práva životného prostredia na právny poriadok Slovenskej republiky a Českej republiky*. Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020. ISBN 978-80-568-0336-3, s. 305.

²⁹ Ďalej ako „ZMPS“.

³⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/37/2017 z 22.08.2018, bod 27: „Formuláciu uvedeného ustanovenia „ak tu má majetok“ nie je totiž možné vykladať extenzívne v tom duchu, že stačí mať na území Slovenskej republiky akýkoľvek majetok (hoci aj účet v banke a podobne), ale musí ísť práve o ten majetok, ktorý je predmetom konania.“

majetok, ale práve ten, ktorý je predmetom sporu. V nami skúmanej situácii by do úvahy prichádzal majetok, ktorý bol poškodený.

Čo sa týka ďalších ustanovení ZMPS, alternatívne je možné popri všeobecnej norme (§ 37) založiť právomoc podľa článkov § 37a-c. Skúmanej situácie sa však § 37a netýka, keďže do jeho rozsahu spadajú zmluvné vzťahy. Naopak, pre škodu spôsobenú na životnom prostredí je využiteľný § 37b, ktorý obsahuje normy pre tri situácie. Podľa písmena a) sa ráta s právomocou slovenských súdov vo veciach nárokov na náhradu škody z iného ako zmluvného vzťahu, ak ku skutočnosti, ktorá zakladá nárok na náhradu škody, došlo alebo by mohlo dôjsť na území Slovenskej republiky. V písmene b) nachádzame normu pre adhézne konanie: vo veciach nárokov na náhradu škody, ktorá bola spôsobená trestným činom, môžu konať slovenské súdy, ak trestné konanie vedú slovenské orgány činné v trestnom konaní. Tretie kritérium právomoci, obsiahnuté v písmene c), sa viaže k sporom, ktoré sa týkajú podnikania alebo činnosti podniku alebo organizačnej zložky zahraničnej právnickej osoby. Slovenské súdy majú právomoc, ak má podnik alebo organizačnú zložku umiestnenú na území Slovenskej republiky. Všetky tri uvedené situácie by mohli byť teoreticky spojené so škodou na životnom prostredí a využité na založenie právomoci slovenského súdu.

Spomedzi situácií upravených v § 37b si viac pozornosti zaslúži norma o právomoci v písmene a), ktorá bola do ZMPS zavedená novelou,³¹ ktorej zámerom podľa dôvodovej správy³² bolo prevziať princípy z čl. 5 bodov 3 až 5 nariadenia Brusel I. Konkrétne, v bode 3 nariadenie uvádzalo, že vo veciach nárokov na náhradu škody z iného ako zmluvného vzťahu je možné žalobu podať na súdoch podľa miesta, kde došlo alebo by mohlo dôjsť ku skutočnosti, ktorá zakladá nárok na náhradu škody.³³ Rovnaké kritérium bolo prenesené do § 37b písm. a) ZMPS. Vyššie sme už uviedli, že toto kritérium podľa judikatúry Súdneho dvora EÚ zahŕňa tak miesto protiprávneho konania, ako aj miesto vzniku škody, pričom ide o rovnocenné kritériá, z ktorých si môže žalobca vybrať. Avšak dôvodová správa chápe dané kritérium užšie, a to v zmysle vzniku škody na našom území. Neráta s tým, že by sa právomoc založila prostredníctvom miesta príčiny (ak došlo k protiprávnemu správaniu na Slovensku): „V prípade písmena a) ide o každú škodu z iného ako zmluvného vzťahu. Rozhodujúcim pre založenie právomoci slovenského súdu pritom je, aby ku škode došlo na území SR alebo mohlo dôjsť na území SR (t.j. postačuje len hrozba vzniku škody na našom území).“³⁴ Dôvodová správa je z tohto dôvodu vnútorne rozporná: za cieľ úpravy kladie zosúladenie s kritériami právomoci v nariadení Brusel I, pritom ich však oproti nariadeniu chápe odlišne. Prikláňali by sme sa s tej interpretácii, ktorá pod pojem „skutočnosť, ktorá zakladá nárok na náhradu škody“ zahŕňa tak miesto príčiny (konanie na Slovensku), ako aj následku (škoda na Slovensku).³⁵ Okrem výhody zosúladenia s poňatím zhodného pojmu v bruselskom režime je možné argumentovať tým, že cez miesto protiprávneho konania sa vytvára spojenie medzi vecou a súdom (jurisdikciou), ktoré je dostatočne predvídateľné pre osobu zodpovednú (resp. žalovaného).

Ďalej je v spojitosti s nárokom na náhradu škody voči žalovanému s bydliskom mimo EÚ možné uviesť aj § 37c ZMPS. Právomoc slovenského súdu môže byť vo vzťahu k osobe založená i návrhom účastníka konania, ak ide o také súvisiace práva a povinnosti, že je potrebné o nich konať spoločne, ak

³¹ Zákonom č. 589/2003 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³² Vid' Dôvodová správa k návrhu zákona č. 589/2003 Z. z., s. 10 (časť „K § 37b“), dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=187042>.

³³ Zhodné kritérium je v súčasnosti obsahom článku 7 bod 2 nariadenia Brusel Ia, ktorý bol uvedený vyššie.

³⁴ Vid' Dôvodová správa k návrhu zákona č. 589/2003 Z. z., str. 10 (časť „K § 37b“), cit. vyššie.

³⁵ K zohľadneniu judikatúry Súdneho dvora EÚ na účely výkladu § 37b písm. a) ZMPS sa prikláňa (bez zohľadnenia príslušnej časti dôvodovej správy) aj ŠTEVČEK, M.: § 37b [Alternatívna právomoc]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: *Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár*. 1. vydanie, Bratislava: C. H. Beck, 2011.

sa má predísť možnosti nezlučiteľných rozhodnutí a tiež ak ide o vzájomný nárok, ktorý skutkovo súvisí s pôvodným nárokom, o ktorom má právomoc konať slovenský súd. Slovenský súd má v zmysle tohto ustanovenia právomoc rozhodovať i o právach a povinnostiach osoby, vo vzťahu ku ktorej by inak nemal právomoc rozhodovať, ak tieto práva a povinnosti úzko súvisia s právami a povinnosťami prejednávateľnými v konaní už vedenom slovenským súdom a pre ktoré má súd právomoc v zmysle iných ustanovení ZMPSP.³⁶

Pre skúmaný nárok nebude relevantný § 37d (výlučná právomoc), nakoľko do tam taxatívne vymenovaných situácií nespadá. Tak isto sa nebude mať význam aplikácia § 37e (Voľba právomoci), nakoľko strany majú možnosť pre nárok na náhradu škody na životnom prostredí využiť voľbu podľa nariadenia Brusel Ia, ktorý má pred ZMPS prednosť (článok 25 sa aplikuje bez ohľadu na bydlisko strán, teda aj vtedy, ak žalovaný nemá bydlisko v SR).

Vo výnimočných prípadoch si slovenský súd môže založiť právomoc aj vtedy, ak ju nemá na základe žiadneho kritéria noriem právomoci v ZMPS. Ďalšie podmienky sú uvedené v § 47a ZMPS, ktorý bol do štruktúry noriem právomoci v ZMPS zaradený novelizáciou³⁷ s účinnosťou od 1. júla 2022:

- konanie sa nemôže účinne začať alebo uskutočniť v cudzine a
- vec má úzku väzbu na Slovenskú republiku.

Zákon vyslovene uvádza, že pod dané stanovenie spadá aj situácia, ak uznanie cudzieho rozhodnutia bolo v Slovenskej republike zamietnuté a v cudzine nemožno uskutočniť nové konanie pre prekážku právoplatne rozhodnutej veci.

Dôvodová správa vysvetľuje, že § 47a sa do vnútroštátnej úpravy premieta princíp *forum necessitatis*. Dodajme, že tento inštitút je známy z iných vnútroštátnych úprav, ako aj z niektorých nariadení EÚ upravujúcich medzinárodnú právomoc.³⁸ Podľa dôvodovej správy v praxi môžu vzniknúť výnimočné situácie, kedy cudzí súd, ktorý by inak mal vo veci právomoc, nemôže túto právomoc vykonávať, napríklad z dôvodu diplomatickej imunity účastníka alebo občianskej vojny v krajine. V takom prípade je vhodné za určitých okolností zabezpečiť, aby mohol slovenský súd vec prejednať. Zabráni sa tým situácii, kedy by sa účastník nemohol domôcť svojho práva na spravodlivý proces. Výkon tejto právomoci predpokladá dostatočnú väzbu veci so SR (napríklad štátna príslušnosť jedného z účastníkov, majetkové záujmy na území SR). Súd sám zvaží vzhľadom na okolnosti prípadu, či si právomoc založí alebo nie.³⁹

Stotožňujeme sa s názorom *Haťapku*,⁴⁰ že ustanovenie § 47a neslúži na všeobecnú korekciu konania v cudzine: okolnosti týkajúce sa konania (zaujatosť, prietahy a pod.) či výsledku musí žalobca primárne riešiť prostriedkami nápravy, ktorú sú dostupné podľa *lex fori* konajúceho súdu.

Záver

V prípade nárokov na náhradu environmentálnych škôd s cudzím prvkom je pri určovaní medzinárodnej právomoci slovenských súdov potrebné v prvom rade zistiť, či konkrétny typ škody upravuje mnohostranný medzinárodný dohovor. V článku sme poukázali na štyri dohovory, ktoré sú pre Slovenskú republiku záväzné a budú mať prednosť pred nariadením Brusel Ia (pre jadrové škody,

³⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/37/2017 z 22.08.2018, bod 28.

³⁷ Zákon č. 108/2022 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

³⁸ FRANZINA, P.: Forum Necessitatis. In: VIARENGO, I., VILLATA F. C. (Eds.): *Planning the Future of Cross Border Families - A Path Through Coordination*. Bloomsbury Publishing, 2020, s. 325-330.

³⁹ Dôvodová správa k návrhu z. č.108/2022 Z.z., str. 2 (K bodu 3 - § 47a), dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568> (navštívené 1.9.2024).

⁴⁰ HAŤAPKA: Právomoc slovenských justičných orgánov v občianskych a obchodných veciach. In: LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2023, str. 238.

pre znečistenie mora ropou, pre znečistenie olejom zo zásobníkov, Lugánsky dohovor). Identifikovali sme ďalej štyri bilaterálne medzinárodné zmluvy, ktoré budú mať prednosť pred uplatnením nariadenia Brusel Ia. V situácii, že nie je priestor pre aplikáciu žiadnej prednostne použiteľnej medzinárodnej zmluvy, použijú sa normy nariadenia Brusel Ia. V plnom rozsahu sa uplatnia voči žalovaným s bydliskom v členskom štáte EÚ; len v obmedzenom rozsahu voči žalovanému s bydliskom v treťom štáte, voči ktorému môžeme využiť aj normy ZMPS. Argumentovali sme, že tam, kde zákon prevzal kritériá nariadenia, vzniká potreba súladnej interpretácie kritérií zákona s kritériami nariadenia tak, aby bola sa zoberala na zreteľ príslušná judikatúra Súdneho dvora EÚ.⁴¹

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

BULLA, M.: Medzinárodná právomoc súdov vo veciach poškodenia životného prostredia. In: JANKUV, J. (Ed.): *Aktuálne otázky vývoja a súčasnej podoby medzinárodného a európskeho práva životného prostredia a vplyv medzinárodného a európskeho práva životného prostredia na právny poriadok Slovenskej republiky a Českej republiky*. Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020. str. 298-314. ISBN 978-80-568-0336-3.

CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L.: Určovanie právomoci pri rozhodovaní o občianskych a obchodných veciach. In: CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

FRANZINA, P.: Forum Necessitatis. In: I. VIARENGO, I., VILLATA F. C. (Eds.): *Planning the Future of Cross Border Families - A Path Through Coordination*. Bloomsbury Publishing, 2020.

GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L.: Crossborder Environmental Damage: What is the Applicable Law? In: KLUČKA, J., BAKOŠOVÁ, L. (Eds.): *Green ambitions for sustainable development: past, present and future*. Praha: Nakladatelství Leges, 2022. ISBN 9788075026354. s. 129-154.

HAŤAPKA, M.: Právomoc slovenských justičných orgánov v občianskych a obchodných veciach. In: LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2023.

MAGNUS, U., MANKOWSKI, P.: *Brussels Ibis Regulation Commentary*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG. ISBN (eBook) 978-3-504-38759-4.

LAZIČ, V., MANKOWSKI, P.: *The Brussels I-bis Regulation: Interpretation and Implementation*. Edward Elgar Publishing Limited, 2023. ISBN 9781800370159 -eBook).

LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: *Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár*. 1. vydanie, Bratislava: C. H. Beck, 2011.

WIEPEN, M.: *German Federal Court of Justice: Article 26 Brussels Ia Regulation Applies to Non-EU Defendants* (October 12, 2023). Dostupné na <https://conflictoflaws.net/2023/german-federal-court-of-justice-article-26-brussels-ia-regulation-applies-to-non-eu-defendants/>.

Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku: Kapitola 19, Zväzok 004, S. 42 – 64.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie), Ú. v. EÚ L 351, 20.12.2012, s. 1–32.

Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou. Oznámenie MZV SR č. 70/1996 Z. z. (Viedeň, 1963).

⁴¹ Príspevok je výsledkom výskumu podporeného projektom APVV-20-0576 „Zelené ambície pre udržateľný rozvoj (Európska zelená dohoda v kontexte medzinárodného a vnútroštátneho práva)“.

Spoločný protokol k aplikácii Viedenského dohovoru a Parížskeho dohovoru (oznámenie MZV SR č. 71/1996 Z. z.)

Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia ropnými látkami. Oznámenie MZV a EZ SR č. 335/2013 Z.z. (dohovor z roku 1969 v znení Protokolu z roku 1992).

Medzinárodný dohovor o zriadení medzinárodného fondu na kompenzáciu škôd vzniknutých v dôsledku znečistenia ropnými látkami. Oznámenie MZV a EZ SR č. 332/2013 Z.z. (dohovor z roku 1971 v znení Protokolu z roku 1992).

Medzinárodný dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia olejom zo zásobníkov. Oznámenie MZV a EZ SR č. 336/2013 Z.z. (Londýn, 2021).

Dohovor o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, Ú. v. EÚ L 339, 21.12.2007, s. 3–41 (Lugano, 2007).

Zmluva medzi ČSSR a Kubánskou republikou o vzájomnej právnej pomoci v občianskych, rodinných a trestných veciach (Praha 18. 4. 1980, vyhl. č. 80/1981 Zb.).

Zmluva medzi ČSSR a Vietnamskou socialistickou republikou o právnej pomoci vo veciach občianskych a trestných (Praha, 12. 10. 1982, vyhl. č. 98/1984 Zb.).

Zmluva medzi ČSSR a Mongolskou ľudovo-demokratickou republikou ľudovo-demokratickou republikou o poskytovaní právnej pomoci a o právnych vzťahoch v občianskych, rodinných a trestných veciach (Ulánbátar 15. 10. 1976, vyhl. č. 106/1978 Zb.).

Zmluva medzi ČSSR a ZSSR o právnej pomoci a právnych vzťahoch vo veciach občianskych, rodinných a trestných (Moskva 12. 8. 1982, vyhl. č. 95/1983 Zb.).

Zákon č. 589/2003 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 589/2003 Z. z., str. 10 (časť „K § 37b“), dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=187042>.

Z. č. 108/2022 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Dôvodová správa k návrhu z. č.108/2022 Z.z., str. 2 (K bodu 3 - § 47a), dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505568> (navštívené 1.9.2024).

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Cdo 40/2014 z 19. 2. 2015.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Cdo/37/2017 z 22.08.2018.

Rozsudok Súdneho dvora z 30. novembra 1976 vo veci 21/76 Handelswekerij G.J. Bier BV v. Mines de Potasse d'Alsace SA [1976] ECR 1735, 1746.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/04 Land Oberösterreich proti ČEZ, a. s., ECLI:EU:C:2006:330.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-68/93 Fiona Shevill v. Presse Alliance SA, 1995, ECLI:EU:C:1995:61.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/19 Verein für Konsumenteninformation v. Volkswagen AG, ECLI:EU:C:2020:534.

Informácie o autorovi

Mgr. Lubica Gregová Širicová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Právnická fakulta

Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

e-mail: lubica.siricova@upjs.sk

Contributions in English

8 Enshrining Human Right to Environment in International Law and European Law: successful story or never-ending story

Juraj Jankuv

Introduction

The relatively rapid socio-economic development and the development of international environmental law has led to the gradual expansion and enrichment of international human rights catalogues, including human rights of an environmental nature. Existing international public law allows us to identify international documents that enshrine certain number of human environmental rights. At present, it is possible to identify existence of six purely environmental human rights which are relatively well established in international public law at its universal and regional level. Most of these rights are anchored in some form even in the scope of the law of the European Union. These rights include three substantively understood environmental rights – right to environment, right to water and right to sanitation (e.g. called right to safe environmental health conditions) and three procedural environmental rights - right to access to environmental information, right to participate in environmental decision-making and right to access to legal protection in environmental matters. Most recently, there are signals of forming the seventh pure ecological right of a material character connected to the climate change called right to effective protection by the State authorities from serious adverse effects on their life, health, well-being, and quality of life arising from the harmful effects and risks caused by climate change, at the European regional level.

The substantive human right to environment is probably the most important one of these rights as it has the widest normative scope. This human right has gradually become established in international law since the end of the 1960s and the beginning of the 1970s. The process of enshrining this right into international law was slow and complicated connected with controversial academic debate. Gradually, the international community was able to enshrine this right into several non-binding and even binding documents at the United Nations level, regional international organisations level and later at the European Union level. However, the quality of legal regulation of this right is considered as not reasonable still. The goal of this paper is the identification and analysis of the formal sources of international law and law of the European Union that enshrine substantive human right to environment to find out whether this process could or should be successfully finalized in the future.

8.1 Historical development of implementation of substantive human right to environment into international law in the scope of the United Nations

The first and crucial step in direction of anchoring environmental human rights was the creation of the concept of substantively understood human right to environment, which is the most widely understood environmental right and which is the subject of our interest in this article. The leader in the process of enshrining of this right into international law was and still is the United Nations (further also the UN) – the most important international political intergovernmental organisation.

The first "whistle-blower" indicating the creation of this right in the scope of the UN was the establishment of two articles of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

(1966).⁴² Article 11 (1) of this international treaty reads: "The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent." The formulation "right of everyone ... to the continuous improvement of living conditions" already indirectly indicates the need to formulate right to environment. Article 12 (1) of the covenant reads: "The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health." Article 12 (2b) reads: "The steps to be taken by the States Parties to the present Covenant to achieve the full realization of this right shall include those necessary for: ... (b) The improvement of all aspects of environmental and industrial hygiene." These provisions indicate primarily the existence of human right to sanitation (right to safe hygienic environmental conditions), but indirectly even the need to recognize the existence of the right to environment.

The jurisprudence of the Human Rights Committee confirmed that the right to the environment can be protected by an extensive interpretation of the right to life enshrined in Articles 6 (right to life) and 27 (rights of persons belonging to minorities) of the *International Covenant on Civil and Political Rights* (1966).

Scientific discussion on the stabilization of the new human right to environment (further even shortened "right to environment"), understood as substantive right, also in line with the mentioned provisions of the *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (1966), strengthened in the mid-sixties of the twentieth century.⁴³ The result of this discussion was the embodying of this right, according to some views of international public law science understood as a basic human right,⁴⁴ into an international document of a fundamental nature for the protection of environment - *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*⁴⁵ adopted at the United Nations Conference on the Human Environment, June 5-16, 1972, Stockholm. Principle 1 of this declaration reads: "Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations." Coming up from the international public law science opinions, this provision is enshrining substantive right to environment called even substantive right to a healthy environment,⁴⁶ or substantive right to a decent environment.⁴⁷ Title of this right is used in the international public law scientific literature even in the different form as far as the grammar is concerned. Some authors are using the formulation - substantive right to the environment⁴⁸ some of them are using the simplified form - substantive right

⁴² *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (1966), United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3.

⁴³ ZÁSTĚROVÁ, J.: Jednotlivci: právo na životní prostředí. In: ŠTURMA, P. et al: *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová - IFEC, 2004, p. 36. ISBN 80-903409-2-X.

⁴⁴ ZÁSTĚROVÁ, J.: Jednotlivci: právo na životní prostředí. In: ŠTURMA, P. et al: *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová - IFEC, 2004, p. 37. ISBN 80-903409-2-X.

⁴⁵ *Declaration of the UN Conference on the Human Environment*, Stockholm, 5-16 June 1972, UN Doc. A/Conf. 48/14/Rev. 1 (1972)

⁴⁶ DÉJANT-PONS, M., PALLEMAERTS, M.: *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002, p. 10., ISBN 92-871-4777-9.

⁴⁷ BOER, B.: Human Rights and the Environment: Where Next? In: BOER, Ben (ed.). *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p.219. ISBN 978-0-19-873614-1.

⁴⁸ BOER, B.: Human Rights and the Environment: Where Next? In: BOER, Ben (ed.). *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p.3. ISBN 978-0-19-873614-1.

to environment.⁴⁹ As far as this article is concerned, we will use the title of this right in the form “*substantive human right to environment*” or its shortened form “*right to environment*”.

The enactment of substantive human right to environment in the Declaration of the Stockholm Conference on the Human Environment (Stockholm declaration) has influenced case law of the international quasi-judicial organs and lately adopted international public law normativity.

The cases *E.H.P. v Canada (No. 67/1980)* and *Lubicon Lake Band v Canada (No. 167/1984)* of the Human Rights Committee confirmed that the right to the environment can be protected by an extensive interpretation of the right to life enshrined in Article 6 (right to life) and Article 27 (rights of persons belonging to minorities) of the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and is encompassed in the scope of range of these rights.

This right was then implemented in various other international instruments and conventions adopted within the framework of the United Nations, conferences organized by the United Nations, international organizations associated to the United Nations as well as conventions and documents international regional organizations.

Almost twenty years after the Stockholm Conference the UN General Assembly recalled the language of the principle 1 of the Stockholm Declaration in resolution 45/94 (1990) stating that “*Recognizes that all individuals are entitled to live in an environment adequate for their health and well-being; and calls upon Member States and intergovernmental and non-governmental organizations... to enhance their efforts towards ensuring a better and healthier environment.*”⁵⁰

Later, the right to environment was then anchored at the UN European regional level activities in the binding form by the *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998, the Aarhus Convention), which was adopted by the UN Economic Commission for Europe.⁵¹

The Aarhus Convention is a new type of convention on international environmental law, which links international environmental law and international human rights law. Right to environment is primarily enshrined in the preamble to the Convention in the wording of “*...every person has the right to live in an environment adequate to his or her health and well-being...*”. Furthermore, this right is referred to in Article 1 of the Convention, entitled “*Purpose*”, within the formulation “*in order to contribute to the protection of the right of every person of present and future generations to live in an environment adequate to his or her health and well-being, each Party shall guarantee the rights of access to information, public participation in decision-making, and access to justice in environmental matters in accordance with the provisions of this Convention.*” For the first time, substantive human right to environment has been explicitly recognized in the Aarhus Convention in the operative provisions of the international legal instrument at the European level,⁵² at the UN European normative activities level. Article 1 of the Aarhus Convention creates a very specific form of protection of substantive right to environment. In the first part of the article there is evident a clear recognition of the substantive

⁴⁹ See RIVERA – RODRIGUEZ, L. E.: Is the Human Right to Environment Recognized under International Law? In: *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, Vol. 12, No.1, 2001, pp. 31-37., ISSN 1050-0391 or DÉJANT-PONS, M., PALLEMAERTS, M.: *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002, p. 19. ISBN 92-871-4777-9.

⁵⁰ Resolution “*Need to Ensure a Healthy Environment for the Well-Being of Individuals*”, G.A. Res. 45/94, at paras. 1-2, U.N. GAOR, 45th Sess., U.N. Doc. A/RES/45/94 (Dec. 14, 1990).

⁵¹ *Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998), United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447.

⁵² See DÉJANT-PONS, M., PALLEMAERTS, M.: *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002, p.16-17. ISBN 92-871-4777-9.

right to environment. However, it is clear from the second part of this article that the protection of this right will be exercised through three procedural rights, which have the unique relationship with the substantive right to environment.⁵³

The need to implement the right to environment resonate even in the scope of international legal arrangement on climate change, indirectly. The member states of the *Paris Agreement* (2016),⁵⁴ amending a supplementing the *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992),⁵⁵ included to its preamble provision of the human right character which reads “Parties should, when taking action to address climate change, respect, promote and consider their respective obligations on human rights, the right to health, the rights of indigenous peoples, local communities, migrants, children, persons with disabilities and people in vulnerable situations and the right to development, as well as gender equality, empowerment of women and intergenerational equity”.

There were even opposite views in the science of international public law presented consistently e.g. by Professor Handl considering the concept of substantive human right to the environment highly questionable because of various reasons.⁵⁶ Arguments of this author were relative clearly and precisely denied by Professor Rodriguez-Rivera, by our opinion,⁵⁷ and we are leaning towards his point of view.

The views of Professor Rodriguez-Rivera and other international public law scientist were strongly supported by report *Framework Principles on Human Rights and the Environment* (2018)⁵⁸ of Professor Knox - Special Rapporteur on human rights and the environment of the United Nations Human Rights Council.

Under this report “*Human rights and environmental protection are interdependent. A safe, clean, healthy and sustainable environment is necessary for the full enjoyment of human rights, including the rights to life, to the highest attainable standard of physical and mental health, to an adequate standard of living, to adequate food, to safe drinking water and sanitation, to housing, to participation in cultural life and to development, as well as the right to a healthy environment itself, which is recognized in regional agreements and most national constitutions. At the same time, the exercise of human rights, including rights to freedom of expression and association, to education and information, and to participation and effective remedies, is vital to the protection of the environment.*”⁵⁹

Further prof. Knox emphasizes that “*The obligations of States to respect human rights, to protect the enjoyment of human rights from harmful interference, and to fulfil human rights by working towards their full realization all apply in the environmental context. States should therefore refrain from violating human rights through causing or allowing environmental harm; protect against harmful environmental interference from other sources, including business enterprises, other private actors and natural causes; and take effective steps to ensure the*

⁵³ DÉJANT-PONS, M., PALLEMAERTS, M.: *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. p. 18. ISBN 92-871-4777-9.

⁵⁴ *Paris Agreement* (2016), 3156 UNTS 79.

⁵⁵ *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992), 1771 UNTS 107.

⁵⁶ ANTON, D. K., SHELTON, D. L.: *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 139–141., ISBN 978-0-521-74710-3 and HANDL, G.: *Human Rights and Protection of the Environment*. In: EIDE, A., KRAUSE, C., ROSAS, A. (eds.). *Economic, Social and Cultural Rights*. Nijhoff, 2001, p. 303–315. ISBN 978-90-47-43386-6.

⁵⁷ RIVERA – RODRIGUEZ, L. E.: *Is the Human Right to Environment Recognized under International Law?* In: *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, Vol. 12, No.1, 2001, p. 31–37, ISSN1050-0391.

⁵⁸ KNOX, J.: *Framework Principles on Human Rights and the Environment*, UN Doc. A/HRC/37/59(2018). p. 24.

⁵⁹ KNOX, J.: *Framework Principles on Human Rights and the Environment*, UN Doc. A/HRC/37/59(2018). p. 6.

*conservation and sustainable use of the ecosystems and biological diversity on which the full enjoyment of human rights depends. While it may not always be possible to prevent all environmental harm that interferes with the full enjoyment of human rights, States should undertake due diligence to prevent such harm and reduce it to the extent possible and provide for remedies for any remaining harm.”*⁶⁰

According to a 2019 report by the UN Special Rapporteur on Human Rights and the Environment David Boyd , “There are 110 States where this right enjoys constitutional protection...[and] 101 States where this right has been incorporated into national legislation...In total, more than 80 percent of States Members of the United Nations (156 out of 193) [including those bound by a treaty] legally recognize the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment'. Moreover, 19 out of 27 EU countries have enshrined this right in their constitutions (some only implicitly) and 17 in their national law. Austria, Denmark, Germany, Luxembourg, Malta, Netherlands, Poland, Sweden have done neither, but are parties to the Aarhus Convention.”

In October 2021 UN Human Rights Council adopted landmark *Resolution 48/13 “The human right to a clean, healthy and sustainable environment”*.⁶¹ The October 2021 resolution was the result of a years-long campaign by numerous civil society organisations and other stakeholders. The process was also driven by a 2018 joint report by the mentioned former and current UN Special Rapporteurs for Human Rights and the Environment, John Knox (2012-2018) and David Boyd (2018-) respectively, which made the case for the UN 'to formally recognize the human right to a healthy environment'. The resolution asks states to adopt policies for the enjoyment of such a right, including with respect to biodiversity and ecosystems, and lists climate change in its recitals as one of the major obstacles to the enjoyment of a healthy and sustainable environment. The central provision 'recognizes the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment as a human right that is important for the enjoyment of human rights'. The resolution also highlights the link with other rights. Though not legally binding, the resolution signals the UN member states' strong political commitment to such a right and could be a catalyst for change. It is expected to produce positive environmental results by raising public awareness and improving accountability and enforcement. In particular, it can provide a strong basis for environmental litigation in courts.

However, it is paradoxical that for some members of international legal theory did not fully agree on whether the human right to the environment has an independent nature, still. The existence of this right as a human right was therefore formally recognized definitively in *Resolution no. 6/300 of the UN General Assembly* dated July 28, 2022, entitled "*The human right to a clean, healthy and sustainable environment*" in the form of "the right to a clean, healthy and sustainable environment".

8.2 Historical development of implementation of substantive human right to environment into regional international law human rights mechanisms outside the Europe

As far as the regional conventions enshrining the right to environment are concerned, the first internationally binding one is the *African Charter on Human and Peoples' Rights* (1981, hereinafter

⁶⁰ KNOX, J.: *Framework Principles on Human Rights and the Environment*, UN Doc. A/HRC/37/59(2018), p. 6.

⁶¹ Resolution adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021, 48/13. "*The human right to a clean, healthy and sustainable environment*".

referred to as the African Charter),⁶² adopted within the framework of the African Unity Organization, later transformed into the African Union. African Charter states in Article 24, "*All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favourable to their development.*". In the case of this Convention, however, it is rather a collective right belonging to all nations, although its individual dimension is not excluded. The African Charter allows for the filing of a complaint on this right to the African Commission on Human and Peoples' Rights,⁶³ as a quasi-judicial body with a non-binding investigative and conciliation power, which may in certain circumstances also refer the case to the African Court on Human and Peoples' Rights.⁶⁴ This court can decide on referred cases in a binding manner.

Next attempt to enshrine the right to environment at the regional level represents binding *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights* (1988),⁶⁵ to the *American Convention on Human Rights* (1969),⁶⁶ which was adopted within the framework of the Organization of American States. That additional protocol in Article 11 enshrines the wording "*... everyone has the right to live in a healthy environment ...*". As for this protocol the procedure of individual complaints enshrined in the *American Declaration of the Rights and Obligations of Man* (1948) and the procedure of individual complaints and inter-state complaints under the *American Convention on Human Rights* (1969) can be used. In the case of failure of mentioned extrajudicial remedy the Commission can submit these complaints to the Inter - American Court of Human Rights Court in Costa Rica, San José under the provisions of *American Convention on Human Rights* (1969).

Alas, even if Article 11 establishes right to environment, this right cannot be invoked under the procedure of individual complaints, given that this protocol only establishes a reporting procedure in relation to the control of application of its content. The Protocol as such enshrines the right to complain about violations of the right to education and the right to freedom of labour only.⁶⁷ This approach is weakening the process of practical application of Article 11. However, the right to environment can be protected indirectly by a wider interpretation of other rights enshrined in the American Convention on Human Rights (1969) using the abovementioned complaint procedures as it is going to be explained later in this paper.

Another attempt of enshrining the right to environment in the Latin America represents *Regional Agreement on Access to Information, Public Participation and Justice in Environmental Matters in Latin America and the Caribbean* (2018).⁶⁸ This agreement is not yet legally binding and enshrines the right to the environment in a declaratory form in its Article 1 which reads "*The objective of the present Agreement is to guarantee the full and effective implementation in Latin America and the Caribbean of*

⁶² *African Charter on Human and Peoples' Rights* (1981), OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982).

⁶³ As for the activity of this body look JANKUV, J. et al.: *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, pp.214-215. ISBN 978-80-7380-597-5.

⁶⁴ As for the activity of this body look JANKUV, J. et al.: *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, p. 215. ISBN 978-80-7380-597-5.

⁶⁵ *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights* (1988), O.A.S. Treaty Series No. 69 (1988) reprinted in Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, OEA/Ser. L.V/II.82 doc.6 rev.1 at 67 (1992).

⁶⁶ *American Convention on Human Rights* (1969), O.A.S. Treaty Series No. 36 (1969).

⁶⁷ ANTON, D. K., SHELTON, D. L.: *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 519, ISBN 978-0-521-74710-3.

⁶⁸ *Regional Agreement on Access to Information, Public Participation and Justice in Environmental Matters in Latin America and the Caribbean* (2018). *United Nations, Treaty Series*, vol. 3398 C.N.195.2018.TREATIES-XXVII.18 of 9 April 2018 (Opening for signature) and C.N.196.2018.TREATIES-XXVII.18 of 9 April 2018 (Issuance of Certified True Copies).

the rights of access to environmental information, public participation in the environmental decision-making process and access to justice in environmental matters, and the creation and strengthening of capacities and cooperation, contributing to the protection of the right of every person of present and future generations to live in a healthy environment and to sustainable development.“ This is similar way how this right is enshrined in the Aarhus Convention.

Arab Charter on Human Rights (2004),⁶⁹ binding international treaty adopted in the scope of the League of Arab States, include right to environment in its article 38. This article stipulates that “*Everyone shall have the right to an adequate standard of living for himself and his family, ensuring well-being and a decent life, including adequate food, clothing, housing, services and a right to a safe environment. The State Parties shall take appropriate measures within their available resources to ensure the realization of this right.*”. The Arab Charter on Human Rights create even a controlling mechanism based on reporting procedure under which all state parties of the charter shall submit reports to the Secretary-General of the League of Arab States on the measures they have taken to give effect to the rights and freedoms recognized in this Charter and on the progress made towards the enjoyment thereof. Pursuant to the Charter, there is established, an Arab Human Rights Committee. The Committee shall be composed of seven members elected by secret ballot by the State Parties to the present Charter. The Secretary- General shall transmit these reports to the Committee for its consideration. The *Statute of the Arab Court of Human Rights*⁷⁰ approved by the Ministerial Council of the LAS on 7 September 2014 create a new Arab Court of Human Rights. However, this statute does not permit individuals or groups, including victims of human rights violations, to file a complaint directly with the Court. Only States parties, and NGOs that are both accredited in a state party and are specifically permitted to do so by that State, can bring cases before the Court. That is why the controlling mechanism of the Arab Charter on Human Rights is considered as a not very effective one.

Human right to environment is enshrined even in the *ASEAN Human Rights Declaration* (2012),⁷¹ adopted in the scope of the Association of Southeast Asian Nations. Point 28 (f) of this Declaration sets out several human environmental rights, including human right to the environment. According to the diction of this provision “*Every person has the right to an adequate standard of living for himself or herself and his or her family including...The right to a safe, clean and sustainable environment...*”.

Promotion of this declaration is ensured by its point 38 under which ASEAN Member States share a common interest in and commitment to the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms which shall be achieved through, inter alia, cooperation with one another as well as with relevant national, regional and international institutions/organisations, in accordance with the ASEAN Charter. In order to promote the application of the *ASEAN Human Rights Declaration* can be used even the ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights (AICHR) inaugurated by the ASEAN Leaders on 23 October 2009 at the 15th ASEAN Summit in Cha-Am Hua Hin, Thailand. The AICHR members are called Representatives, who are nominated by their respective Governments. The AICHR holds two regular meetings per year and additional meetings when necessary, and reports to the ASEAN Foreign Ministers. However, this implementing mechanism is not that strong comparing to the other mentioned regional human rights mechanisms. The practice of the Commission remains,

⁶⁹ League of Arab States, *Arab Charter on Human Rights*, 15 September 1994, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html>.

⁷⁰ League of Arab States, *Arab Charter on Human Rights*, 15 September 1994, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html>.

⁷¹ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), *ASEAN Human Rights Declaration*, 18 November 2012, available at: <https://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html>.

at this point, at level of advice, encouragement, consultation, training workshops, and the development of common approaches on the promotion and protection of human rights in the region.⁷²

8.3 Historical development of implementation of substantive human right to environment into regional international law human rights mechanism of the Council of Europe

At the European regional level, we can observe long-term effort in order to implement the right to environment into the regional international human rights mechanisms of the Council of Europe. As the first organ of the Council of Europe to address this question was the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. This authority adopted first document in this respect in the form of Recommendation 1431 (1999) "Future action to be taken by the Council of Europe in the field of environment protection" on 4 November 1999. In the scope of the point 11 of this recommendation recommended that the Committee of Ministers instruct the appropriate bodies within the Council of Europe to examine the feasibility e.g. of drafting an amendment or an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right of individuals to a healthy and viable environment. Committee of Ministers responded to this recommendation in its *Document No. 8892 of 20 November 2000* in which noted that the recognition of the individual and legally enforceable nature of the human right to a healthy and viable environment meets at present certain difficulties, legal and conceptual. Consequently, it believes that at present the conditions are not ripe to initiate a study geared to drawing up such a right for inclusion in an additional protocol to the European Convention on Human Rights.

Later the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted next *Recommendation 1614 (2003) „Environment and human rights“* from 27 June 2003. The Assembly expressed believe that in view of developments in international law on both the environment and human rights as well as in European case-law, especially that of the European Court of Human Rights, the time has now come to consider legal ways in which the human rights protection system can contribute to the protection of the environment, in the point 3 of this document. In the point 10 of the document the Assembly recommended to the Committee of Ministers to draw up an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the recognition of individual procedural rights intended to enhance environmental protection, as set out in the Aarhus Convention, to draw up, as an interim measure in preparation for the drafting of an additional protocol, a recommendation to member states setting out the ways in which the European Convention on Human Rights provides individual protection against environmental degradation, proposing the adoption at national level of an individual right to participation in environmental decision making, and indicating a preference, in cases concerning the environment, for a broad interpretation of the right to an effective remedy guaranteed under Article 13 and to provide for Parliamentary Assembly representation in the group of experts or on the intergovernmental committee entrusted by the Committee of Ministers with responsibility for drafting these texts.

Committee of Ministers responded to this recommendation in its *Document No. 10041* of 24 January 2004. At the first, the Committee of Ministers recognised the importance of a healthy, viable and decent environment and considers, like the Assembly, that, accordingly, human rights which may be relevant to the protection of the environment need to be effectively protected. The Committee of Ministers noted in this document that the European Convention on Human Rights does not expressly recognise a right to the protection of the environment, but the Convention system already indirectly

⁷² See BOER, B.: Environmental Law and Human Rights in the Asia-Pacific. In: BOER, B. (ed.): *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 149, ISBN 978-0-19-873614-1.

contributes to the protection of the environment through existing Convention rights and their interpretation in the case-law of the European Court of Human Rights, For the reasons does not consider it appropriate to draft an additional protocol to the Convention or a recommendation in this field at this stage.

The Parliamentary Assembly of the Council of Europe tried to address the question for the third time again and adopted Recommendation 2211 (2021) *“Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe”* from 29 September 2021. In this recommendation referred to its Resolution 2396 (2021) *“Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe”*, called for an ambitious new legal framework, both at national and European level, to anchor *“the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment”* and presented in this document a draft of an additional protocol to the European Convention on Human Rights which would make such a right enforceable in law in all countries which ratified it. The Assembly pointed out that around half the world’s countries have recognised such a “right to a healthy environment” in their constitutions, including 32 Council of Europe member States. Only Europe does not have a regional agreement or arrangement recognising such a right, it added. The Assembly recommended even to draw up an additional protocol to the European Social Charter (1961,1996) on the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment, in this document.

The Assembly’s draft was considered by the Council of Europe’s Committee of Ministers (CM), which has the final say on whether to draft a new protocol to the Convention. However, Committee of Ministers made a step back in this continuity. In 2022 this organ produced *Recommendation CM/Rec (2022)20 of the Committee of Ministers to member States on human rights and the protection of the environment* from 27 September 2022.

The preamble of this document explicitly recognized the right to environment in the form *“everyone has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, and to an environment that is of sufficient quality to permit a life of dignity and well-being in which those rights and freedoms can be fully realised”*.

On the other hand, this document emphasized *“that the primary responsibility for protecting the environment and human rights lies with the member States”* and recommended that the governments of the member States *“reflect on the nature, content and implications of the right to a clean, healthy and sustainable environment and, on that basis, actively consider recognising at the national level this right as a human right that is important for the enjoyment of human rights and is related to other rights and existing international law”* and *“review their national legislation and practice in order to ensure that they are consistent with the recommendations, principles and guidance set out in the appendix to this recommendation”*.

The main provisions of the *Appendix to the Recommendation CM/Rec (2022)20* emphasize that in the implementation of this recommendation, member States should ensure the respect of general principles of international environmental law, such as the no harm principle, the principle of prevention, the principle of precaution and the polluter pays principle, and take into account the need for intergenerational equity.

Member States should ensure, without discrimination, the effective enjoyment of the rights and freedoms set forth in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and, when applicable, the European Social Charter and the European Social Charter (revised), including in relation to the environment.

Member States should take adequate measures to protect the rights of those who are most vulnerable to, or at particular risk from, environmental harm, taking into account their needs, risks and capacities.

Member States should ensure access without discrimination, inter alia, to information and justice in environmental matters, participation in environmental decision making and environmental education. Member States should ensure that human rights are taken into account at all stages of the environmental decision-making process.

Taking into consideration their vital role in the protection of the environment, member States should consult and co-operate in the implementation of this recommendation with sub-national entities, civil society, national human rights institutions, regional institutions for the protection and promotion of human rights, environmental human rights defenders, economic stakeholders, indigenous peoples and local communities, cities and regions.

Member States should encourage or, where appropriate, require business enterprises to act in compliance with their human rights responsibilities related to the environment, including by applying a smart mix of measures – national and international, mandatory and voluntary.

The whole *Recommendation CM/Rec (2022)20*, however, once again did not support the efforts of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe to adopt an additional protocol regarding the human right to the environment to the European Convention on Human Rights or to the European Social Charter.

No change of this approach we can find in the Appendix V “*The Council of Europe and the environment*” of the *Reykjavík Declaration*, adopted at Reykjavík 4th Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe, 16-17 May 2023. The member States of the Council of Europe declared that they will strengthen work at the Council of Europe on the human rights aspects of the environment based on the political recognition of the right to a clean, healthy and sustainable environment as a human right, in line with United Nations General Assembly Resolution 76/300 “*The human right to a clean, healthy and sustainable environment*”, and by pursuing the implementation of Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2022)20 on human rights and the protection of the environment, and will reflect on the nature, content and implications of the right to a clean, healthy and sustainable environment and, on that basis, actively considering recognising at the national level this right as a human right that is important for the enjoyment of human rights and is related to other rights and existing international law.

All of these recommendations signalize that within the framework human rights mechanisms of the Council of Europe, the right to environment can be protected indirectly only, through the provisions of the *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (1950).⁷³ A more detailed overview of individual human rights enshrined in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (further even European convention) of 1950 as well as the mechanism for their protection within the European Court of Human Rights has already been commented on in the science of international public law in a profound manner.⁷⁴

The way how to protect substantive human right to environment is shown in the existing case law in the scope of procedure of individual complaints in proceedings before the European Court of Human Rights. The European Court of Human Rights (further even ECtHR), in the case of *Kyrtatos v. Greece* (No 41666/98),⁷⁵ stated that there was no right to environment enshrined in the European

⁷³ *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.

⁷⁴ See ŠTURMA, P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3.doplňené vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, p. 32–39, ISBN 978-80-7400-318-9, or JANKUV, J.: *Mechanismy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky*. Praha: Leges. 2018, p. 29–34, ISBN 978-80-7502-309-4.

⁷⁵ *Kyrtatos v. Greece*, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No. 41666/98, 22nd May 2003, European Court of Human Rights.

Convention but indicated the possibility of linking to protection of right to environment with Article 8 of the European Convention, which establishes the right to respect for private and family life, housing and correspondence. This has already been confirmed by the earlier case law of the ECtHR. A key case in this respect is the case *López Ostra v. Spain* (No 16798/90).⁷⁶ ECtHR later developed rich case law in this respect as it is clear from its cases like *Guerra and others v Italy* (No 14967/89),⁷⁷ *Taskin and others v Turkey* (No 46117/99),⁷⁸ *Surugiu v Romania* (No 48995/99),⁷⁹ *Fadeyeva v Russia* (No 55723/2000),⁸⁰ *Tătar v. Romania* (No 67021/01),⁸¹ *Hatton and Others v United Kingdom* (No 36022/97)⁸² etc. Some of these cases show that the right to environment could be protected even by an extensive interpretation of the right to life as it is anchored in the Article 2 of the European convention. The recent *Case of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* (No. 53600/20) shows the court derived from Article 8 a new conception of “right for individuals to effective protection by the State authorities from serious adverse effects on their life, health, well-being and quality of life arising from the harmful effects and risks caused by climate change”.⁸³ This right is evidently closely related to the right to environment, whose international legal regulation mentioned above was explicitly referred to in the judgement of the ECtHR, in this case. ECtHR linked the new right even to the above-mentioned human rights provision of the *Paris Agreement* (2016) in this judgement as well.

8.4 Historical development of implementation of substantive human right to environment into law of the European Union

Within the European Union, coming up from provisions of Article 6 of the Treaty on European Union, there are in parallel three binding human rights catalogues - catalogue of rights enshrined in the *Charter of Fundamental Rights of the European Union* (2000, 2007),⁸⁴ catalogue enshrined in the *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (1950)⁸⁵ created by the Council of Europe and the catalogue of rights created under the *doctrine of fundamental rights* created by Court of Justice of the European Union or its predecessor Court of Justice of the European Communities.⁸⁶ These catalogues are complementary to each other and to a certain extent overlap. Some of these rights are anchored even in *secondary EU law* even as far as the environmental rights are concerned. Certain number of environmental rights are anchored in *international treaties concluded by*

⁷⁶ *López Ostra v Spain*, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No 16798/90, 9th December 1994, European Court of Human Rights.

⁷⁷ *Guerra and others v Italy*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 14967/89, 19th February 1998, European Court of Human Rights.

⁷⁸ *Taskin and others v Turkey*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 46117/99, 10th November 2004, European Court of Human Rights.

⁷⁹ *Surugiu v Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 48995/99, 20th April 2004, European Court of Human Rights.

⁸⁰ *Fadeyeva v Russia*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 55723/2000, 9th June 2005, European Court of Human Rights

⁸¹ *Tătar v. Romania*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 67021/01, 27th January 2009, European Court of Human Rights.

⁸² *Hatton and Others v United Kingdom*, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 36022/97, 2nd October 2001, European Court of Human Rights

⁸³ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, Merits and Just Satisfaction, App. No. 53600/20, 9th April 2024, European Court of Human Rights, point. 544

⁸⁴ *Charter of Fundamental Rights of the European Union* (2000, 2007). OJ C 326, 26.10.2012, pp. 391–407.

⁸⁵ *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, as amended by *Protocols Nos. 11 and 14*, 4 November 1950, ETS 5, Council of Europe.

⁸⁶ See ŠTURMA, P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 3. doplněné vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010, pp. 51-68, ISBN 978-80-7400-318-9.

*the European Union with the third states*⁸⁷ or in *multilateral treaties signed and ratified by the European Union*. However, historically there was not any provision concerning the human right to environment in the scope of these human rights catalogues enshrined.

European Union law has reflected to the previous international public law documents and enshrined substantive human right to environment beyond the framework of its basic mentioned human rights catalogues, in the scope of EU environmental law, through secondary EU law and in the scope of international treaties concluded by the European Union. Gradually, however, we can observe the process of linking this issue to the issue of human rights protection, as in international public law.

First step in order to recognize substantive right to environment in EC/EU law was made in the scope of non-binding high-level political declaration of the European Council in the *Dublin Declaration on "The Environmental Imperative"*, adopted on 7 July 1990, the heads of state and government of the member states of the European Community proclaimed that the objective of Community action for the protection of the environment "must be to guarantee citizens the right to a clean and healthy environment". The European Commission, for its part, has twice recommended to intergovernmental conferences for the reform of the Community treaties that the right to a healthy environment be included in the Treaty provisions on citizens' rights, but the member states have thus far failed to act on this recommendation. But it should be recalled that "protecting human health" is one of the explicit objectives of EC environmental policy, as laid down in Article 130r (1) of the EC Treaty, and that the Court of Justice of the European Communities has held that EC directives laying down environmental quality standards for air and water must be understood as conferring rights on individuals which are to be upheld by domestic courts.⁸⁸

On the other hand, important role in the development of the protection of substantive human right to environment in European Union law also play the rules of international environmental law, which the European Union has become a party to. The already mentioned *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998, hereinafter the Aarhus Convention),⁸⁹ to which the European Union is a Contracting Party, plays a particularly important role. The Aarhus convention became a part of the EU law by virtue of *Council Decision of 17 February 2005 on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters* (2005/370/EC).

The Aarhus Convention is a new type of convention on international environmental law, which links international environmental law and international human rights law. Right to environment is primarily enshrined in the preamble to the Convention in the wording of "...every person has the right to live in an environment adequate to his or her health and well-being...". Furthermore, this right is referred to in Article 1 of the Convention, entitled "Purpose", within the formulation „in order to contribute to the protection of the right of every person of present and future generations to live in an environment adequate to his or her health and well-being, each Party shall guarantee the rights of access to information, public participation in decision-making, and access to justice in environmental matters in accordance with the provisions of this Convention.“

⁸⁷ See ŠTURMA, P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 3. doplněné vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010, pp. 56-57, ISBN 978-80-7400-318-9.

⁸⁸ DÉJANT-PONS, M., PALLEMAERTS, M.: *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002, p. 16, ISBN 92-871-4777-9.

⁸⁹ *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998), 2161 UNTS 447. 2005/370/EC: *Council Decision of 17 February 2005 on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters*. OJ L 124, 17.5.2005, pp. 1-3.

This provision has been followed by some proposals to formulate a general human right to a clean environment in the EU constitution, which would include even the environmental procedural rights.⁹⁰ Certain form of enactment of substantive right to environment in EU law can also be identified under secondary EU law, namely in the framework of *Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC*.⁹¹ This directive was adopted in order to implement provisions of the abovementioned Aarhus (dan. Århus) convention. Paragraph 6 of the preamble of that directive states that “Among the objectives of the Århus Convention is the desire to guarantee rights of public participation in decision-making in environmental matters in order to contribute to the protection of the right to live in an environment which is adequate for personal health and well-being.” This provision, in our opinion, indicates another form of declaratory recognition of the existence of substantive environmental law in EC / EU law. When examining other EU law standards, it is clear that they did not further develop this substantive right, but instead concentrate itself on the development of procedural environmental rights and substantively understood rights - rights to water and right to sanitation (right to safe hygienic conditions of the environment) whose practical application contributes to the protection substantive right to environment indirectly.

However, the *Charter of Fundamental Rights of the European Union* does not recognise an individual right to a healthy environment. In its article 37 provides that a high level of environmental protection must be integrated in EU policies only. Right to environment is not a part of primary law of the European Union.

As it was shown above, legal regulation of the EU environmental law as for the right to environment could be considered as insufficient. In spite of some proposals, individual right to a healthy environment was not included to the Charter of Fundamental Rights of the European Union. The European Parliament made a step to change this situation in June 2021 by adopting *European Parliament resolution of 9 June 2021 on the EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives*.⁹² In point 143 of this resolution European Parliament considers that the right to a healthy environment should be recognised in the EU Charter and that the EU should take the lead on the international recognition of such a right.

Conclusions

From the contents of the abovementioned legal regulations, it could be stated that the enactment of the substantive right to environment is visible in international public law and law of the European Union. Given the enshrining of this right in the Stockholm Declaration, the Aarhus Convention, in the UN non-binding and soft law documents, within the human rights mechanisms of American, African, and Pacific regions, because of Council of Europe efforts in this area and in continuity with the EU legislative, it is clear, that more detailed mechanisms for protection of this right are being developed

⁹⁰ See JENDROSKA, J.: Public information and Participation in EC Environmental Law; Origins, Milestones and Trends. In: MACRORY, R. (ed): *Reflections on 30 Years of EU Environmental Law. A High level of Protection*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006, p. 67, ISBN 90-76871-50-7.

⁹¹ *Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC, OJ L 156/17.*

⁹² European Parliament resolution of 9 June 2021 on the EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives (2020/2273(INI))

in practice. This process is also supported by the practice of many states that incorporate this right into their legal orders and create scope for the customary enactment of this right.⁹³

The right to environment as a new human right of a substantive character was enshrined in several non-binding documents at the UN level and in the binding Aarhus convention adopted by the UN Economic Commission for Europe. UN definitely recognized this right in the scope of Resolution of the UN General Assembly of July 28, 2022, entitled "The human right to a clean, healthy and sustainable environment" in the form of "the right to a clean, healthy and sustainable environment". There is a certain number of binding regional international law treaties and non-binding declaration adopted by international organizations outside the Europe enshrining this right. Thus far the process of enshrining this right at the UN level and at the regional international law level outside the Europe is a successful story.

The regional international human rights systems of the Council of Europe and the system of supranational law of European Union indicate strong effort to enshrine the right to environment and provide for indirect way of protection of this right, only. However, the member states of these entities did not make the definite step to anchor this right in the direct and profound manner. So, the process of enshrining the right to environment into law of these European structures seems to be a never-ending story...

Despite this, we take the view that the individually perceived substantive human right to the environment is now widely recognized by international community⁹⁴ and may, in a relatively short time, be embedded in the customary form binding *erga omnes*. This view comes up even from the fact that there are 110 States where this right enjoys constitutional protection. More than 80 percent of States Members of the United Nations (156 out of 193) legally recognize the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment.

A very important moment as for the protection of substantive right to environment is to identify the legal boundaries and the obstacles to the enforcement of this public subjective right in practice and to create relevant legal regulations. In this context, it is very useful to reflect on its content. In its most basic form, right to environment could be associated with the existence of an environment that is suitable for sustaining a human life that is a "viable" environment in a literal sense. From the point of view of the content of substantive human right to environment, it is also interesting to look at the definition of the term "*environment*". In our view, it is appropriate to draw attention to the definition of the environment in the *Convention on Civil Liability for Environmental Damage* (1993)⁹⁵ which defines the environment as "natural and non-living natural resources such as air, water, soil, fauna and flora, and interactions between these factors, as well as the objects that form part of the cultural heritage and the characteristics of the earth's surface." In the context of full securing of right to environment, in connection with this definition, it is necessary to ensure that natural and non-living resources such as air, water, soil, fauna and flora are of such a quality as to enable the full and healthy life of the individual or community of the people. In the context of the interpretation of the content of right to environment, it must be borne in mind that the objective of international environmental law is to achieve sustainable development. From this point of view, the right to environment can also be defined as the right of the person to live in the environment, which allows him to satisfy his or her basic living needs and to use

⁹³ CULLET, P.: Human Rights and Climate Change. Broadening the Right to Environment. In: CARLANE, C., P., GRAY, K. R., TARASOFSKY, Richard, G. (eds.): *The Oxford Handbook of International Climate Change Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 507. ISBN 978-0-19-968460-1.

⁹⁴ ZÁSTĚROVÁ, J.: Jednotlivci: právo na životní prostředí. In: ŠTURMA, P. et al.: *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: Eva Rozkotová-IFEC, 2004, p. 37. ISBN 80-903409-2-X.

⁹⁵ *Convention on Civil Liability for Damage resulting from Activities Dangerous to the Environment*, ETS No.150, Lugano, 21/06/1993.

it in his favour, so as not to reduce the diversity of nature and preserve the natural functions of ecosystems.

To ensure the protection of right to environment, it is also necessary to resolve its relation to the right to water and the right to sanitation and to the newly arising right to effective protection by the State authorities from serious adverse effects on their life, health, well-being and quality of life arising from the harmful effects and risks caused by climate change. All these rights are, in our opinion, part of right to environment in the scope of its wider interpretation. It is also necessary to address the question of the nature of the right to environment, since in its international arrangements in the area contains both its individual and collective understanding.⁹⁶

List of literature and sources

Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights (1988), O.A.S. Treaty Series No. 69 (1988) reprinted in Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, OEA/Ser. L.V/II.82 doc.6 rev.1 at 67 (1992).

African Charter on Human and Peoples' Rights (1981), OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982).

American Convention on Human Rights (1969), O.A.S. Treaty Series No. 36 (1969).

ANTON, D.K., SHELTON, D.L. *Environmental Protection and Human Rights*. New York. Cambridge University Press, 2011. 986p., ISBN 978-0-521-74710-3.

Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), *ASEAN Human Rights Declaration*, 18 November 2012, available at: <https://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html> [accessed 21 January 2019].

BOER, B.(ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 246p. ISBN 978-0-19-873614-1.

Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (1998), United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, Council of Europe, ETS 5.

CULLET, P. Human Rights and Climate Change. Broadening the Right to Environment. In: CARLANE, C.P., GRAY, K.R., TARASOFSKY, R. G. *The Oxford Handbook of International Climate Change Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016. pp. 495-518., ISBN 978-0-19-968460-1.

DÉJANT - PONS, M., PALLEMAERTS, M.: *Human Rights and the Environment*. Strasbourg: Council of Europe, 2002. 327p. ISBN 92-871-4777-9.

Fadeyeva v Russia, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 55723/2000, 9th June 2005, European Court of Human Rights.

Guerra and others v Italy, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 14967/89, 19th February 1998, European Court of Human Rights.

HANDL, G.: Human Rights and Protection of the Environment. In: EIDE, A., KRAUSE, C., ROSAS, A. (eds.): *Economic, Social and Cultural Rights*. Nijhoff, 2001, p.303-315. ISBN 978-90-47-43386-6.

⁹⁶ This paper was elaborated in the framework of the grant project APVV-20-0576: Green ambitions for the sustainable development (European green deal in the context of the International and Municipal law).

Hatton and Others v United Kingdom, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 36022/97, 2nd October 2001, European Court of Human Rights.

Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000, 2007). OJ C 326, 26.10.2012, pp. 391–407.
International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3.

JANKUV, J. et al.: *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463p. ISBN 978-80-7380-597-5.

JANKUV, J. *Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2018. 200p. ISBN 978-80-7502-309-4.

Kyrtatos v. Greece, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No. 41666/98, 22nd May 2003, European Court of Human Rights.

League of Arab States, *Arab Charter on Human Rights*, 15 September 1994, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html> (accessed 11 February 2019).

López Ostra v Spain, Judgement, Merits and just satisfaction, App. No 16798/90, 9th December 1994, European Court of Human Rights.

KNOX, J.: *Framework Principles on Human Rights and the Environment*, UN Doc. A/HRC/37/59(2018).

MACRORY, R. (ed.): *Reflections on 30 Years of EU Environmental Law. A High level of Protection*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006. 628p., ISBN 90-76871-50-7.

Paris Agreement (2016), 3156 UNTS 79.

Regional Agreement on Access to Information, Public Participation and Justice in Environmental Matters in Latin America and the Caribbean (2018). *United Nations, Treaty Series*, vol. 3398 C.N.195.2018.TREATIES-XXVII.18 of 9 April 2018 (Opening for signature) and C.N.196.2018.TREATIES-XXVII.18 of 9 April 2018.

Resolution adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021 48/13. “*The human right to a clean, healthy and sustainable environment*”.

Resolution „*Need to Ensure a Healthy Environment for the Well-Being of Individuals*“, G.A. Res. 45/94, at paras. 1-2, U.N. GAOR, 45th Sess., U.N. Doc. A/RES/45/94 (Dec. 14, 1990).

RIVERA – RODRIGUEZ, L. E.: Is the Human Right to Environment Recognized under International Law? In: *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, Vol. 12, No.1, 2001, pp. 31-37., ISSN 1050-0391.

Surugiu v Romania, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 48995/99, 20th April 2004, European Court of Human Rights.

ŠTURMA, P. et al.: *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná)*. Beroun: IFEC – Eva Rozkotová, 2004. 193p. ISBN 80-903409-2-X.

ŠTURMA, P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3.doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2010., 184p., ISBN 978-80-7400-318-9.

Taskin and others v Turkey, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 46117/99, 10th November 2004, European Court of Human Rights.

Tătar v. Romania, Judgment, Merits and Just Satisfaction, App. No. 67021/01, 27th January 2009, European Court of Human Rights.

United Nations Framework Convention on Climate Change (1992), 1771 UNTS 107.
Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, Merits and Just Satisfaction, App. No. 53600/20, 9th April 2024, European Court of Human Rights.

Author details

prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Pavol Jozef Šafárik University in Košice

Faculty of Law

Institute of International Law and European Law

E-mail: juraj.jankuv@upjs.sk

9 Development of Biodiversity Protection in the EU

Juraj Panigaj

Introduction

The development of legal means of biodiversity protection in the context of the European Union has been gradual, and piecemeal, over several decades. In a way, the development has replicated its counterpart in the sphere of public international law. This means that tangible results have only been seen since the 1970s. Interesting statistics are available in relation to this time interval, dealing, for example, with the decline in the biodiversity of animal populations. It must be said that the EU is better off than other world regions when it comes to biodiversity. While the South American region has experienced a population decline of 94% since the 1970s, the Europe and Central Asia region has seen just an 18% decline.¹ We will use additional data to help illustrate the whole picture. As recent studies show, up to 19% of all species in Europe are threatened with extinction. Relatively comprehensive data are available for vertebrates, but for invertebrates or plants, scientists do not have sufficient data for Europe as a whole.² However, deterioration can be seen in the figures for smaller sites. In Germany, for example, since the 1960s there has been almost a 70% decline in plant populations.³ We are losing biodiversity on a global scale, not just in Europe as such. On the one hand, it is true that this problem cannot be tackled in isolation, but in the same breath it should be added that regional regulation, for example within the EU, is often capable of responding to the issue at stake within the region concerned in a much more targeted way than universal international conventions.

The content of this article focuses on the evolution of biodiversity conservation in the EU context, but we examine the above in the context of the most important factors influencing biodiversity loss. Thus, we structurally divide the article into passages in which we address the most significant drivers of biodiversity loss individually and whether the removal or at least mitigation of their impacts on biodiversity is adequately regulated by EU legislation. We hypothesize that European legislation has seen positive developments in the environmental field and provides biodiversity with adequate protection, reflecting the most serious factors threatening species biodiversity.

9.1 Brief overview of the development of basic legislation in the context of biodiversity protection in the EU

Before summarizing the evolution of EU legislation, it is necessary to mention the most important factors threatening biodiversity as such, as we are assessing these developments primarily in terms of how legislation regulates these factors. The direct drivers of change in nature with the greatest global impact are habitat loss/loss, e.g. through changes in land and sea use, overexploitation of natural resources, climate change, pollution and invasive alien species. These five threats are major contributors to the current state of nature, landscapes and species biodiversity, and are supported by

¹ GREENFIELD, P.: The biodiversity crisis in numbers – a visual guide. In: The Guardian, 06 December 2022, Online: <https://www.theguardian.com/environment/2022/dec/06/the-biodiversity-crisis-in-numbers-a-visual-guide-aoe>.

² DAVIS, J.: One fifth of all species in Europe threatened with extinction. In: Natural History Museum, 09 November 2023. Online: <https://www.nhm.ac.uk/discover/news/2023/november/one-fifth-of-all-species-in-europe-threatened-with-extinction.html>.

³ What are the extent and causes of biodiversity loss? In: The London School of Economics and Political Science, 2 December 2022. Online: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-are-the-extent-and-causes-of-biodiversity-loss/>.

factors such as social values or human behaviour.⁴ At the outset, it should be noted that the legal basis for biodiversity protection is currently defined in EU primary law, namely the Treaty on the Functioning of the EU (consolidated text, 2007), specifically Articles 191-192 thereof.⁵ As mentioned in the introduction, we can only tangibly perceive developments in this area since the 1970s. The first major project was Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds. The directive in question has been amended several times and is now known as Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds (hereinafter also as „Birds Directive“). The Directive aims to protect all naturally occurring bird species in the EU, including their most important habitats. In addition to gradually halting the decline and disappearance of individual species, the Directive aims to ensure the recovery and long-term prosperity of individual species.⁶

The second milestone was the 1990s with the adoption of the Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (hereinafter also as „Habitats Directive“). The aim of the Habitats Directive shall be to contribute towards ensuring biodiversity through the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora in the member states.⁷

These directives have been at the heart of European nature, landscape and biodiversity protection for a very long time and, according to some authors, are among the most effective legal means of biodiversity protection in the world.⁸ Furthermore it is necessary to mention Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive). The Directive emphasizes the need to protect and conserve marine biodiversity and refers to the Convention on Biological Diversity, in relation to which the Community has adopted an unequivocal position on issues relating to halting the loss of biodiversity.

We can continue with Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species. This Regulation lays down rules to prevent, minimize and mitigate the adverse impact on biodiversity of the introduction and spread, both intentional and unintentional, of invasive non-native species within the Union.⁹

An important milestone in the development of EU legislation on biodiversity protection was the creation of the European Green Deal, an initiative under the umbrella of which a number of important secondary legislation has been adopted in the area we have analyzed. We can mention e.g. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 (‘European Climate Law’). The main objective of this regulation is to gradually reduce, up

⁴ Decision Adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (CBD/COP/DEC/15/4), 19 December 2022. Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, p. 4.

⁵ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007. C 326, 26/10/2012 P. 0001 – 0390.

⁶ Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds. Art. 1-4.

⁷ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Art. 2.

⁸ PANIGAJ, J.: Biodiversity Protection from the Perspective of the European Green Deal and Other Current Relevant International Legislation. In: KLUČKA, J., BAKOŠOVÁ, L. (eds.): Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future. Leges, 2022, p. 165.

⁹ Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species. Art. 1.

to the point of completely stopping, anthropogenic greenhouse gas emissions in order to achieve full carbon neutrality by 2050. This is to be achieved by setting intermediate and long-term targets expressed in the Regulation.¹⁰

Another regulation whose adoption was influenced by the European Green Deal, is Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (for the purposes of the article also as „Deforestation Regulation“). The Regulation regulates the making available and placing on the EU market, as well as the export from the EU, of selected products with the aim of minimizing the Union's contribution to deforestation and forest degradation worldwide, thereby contributing to reducing global deforestation as well as the Union's share of greenhouse gas emissions and biodiversity loss worldwide.¹¹

Another important contribution of the European Green Deal, and perhaps the most significant in the field of biodiversity protection, is the Nature Restoration Law (regulation).¹² The formal adoption of this regulation took place on 17 June this year (2024), in the days when this article was almost completed. We analyze it in more detail at the end of the Paper.

9.2 Biodiversity conservation and habitat loss

One of the most important factors influencing biodiversity loss is the loss of natural habitats. This factor is presented as a major threat to almost 85% of all species on the IUCN's Red List.¹³ The current state of habitats in the EU and the species that live in them can be demonstrated primarily by the Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee: The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives (2020). The assessment discussed in the Report represents the most extensive and comprehensive review of the state of nature in the EU ever undertaken.¹⁴

As stated in the Report, the loss of natural habitats is largely due to the impact of agriculture, which reflects the relative scale of agricultural land-use and changes in farming practices.¹⁵ Modifications to hydrological regimes, urbanization or pollution, as well as forestry activities and forest management, also contribute to habitat loss.¹⁶

As far as legislation to address the loss of natural habitats is concerned, the above-mentioned directives, as well as the Deforestation Regulation, are the basis. Although the Birds Directive is

¹⁰ Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). Art. 1-4.

¹¹ Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (Text with EEA relevance). Art. 1.

¹² Regulation on nature restoration.

¹³ Losing their homes because of the growing needs of humans. In: WWF. Online: <https://wwf.panda.org/discover/our-focus/wildlife-practice/problems/habitat-loss-degradation/>.

¹⁴ Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives, 15 October 2020.

¹⁵ In particular, the intensification of agriculture and the abandonment of extensive agricultural production, which created and preserved semi-natural habitats with diverse fauna and flora. See: Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

primarily concerned with the conservation of wild birds, it also applies to their habitats. The Directive obliges Member States to take the measures necessary to protect, maintain and restore a sufficient diversity and extent of habitats for all bird species. At the same time, Member States must take measures to prevent pollution and damage to these habitats where this would seriously undermine the objectives of the Directive, and they must also seek to prevent pollution and damage to areas outside protected areas.¹⁷ In order to ensure these objectives, Member States are obliged to establish protected areas.

Habitat protection is covered in more detail in the Habitats Directive, whose main objective is to protect the natural habitats of wild fauna and flora in the EU, which are either to be maintained or restored. An important contribution of the Habitats Directive is the establishment of Natura 2000, which is a coherent European ecological system of Special Protection Areas, including both, sites protected under the Habitats Directive and sites protected under the Birds Directive.¹⁸ The Directive provides with special protection sites of European interest¹⁹, as well as priority natural habitats²⁰, as well as specially protected areas,²¹ protecting 233 different types of habitats.²²

Natura 2000, which includes areas protected by both Directives, is the largest system of protected areas in the world, covering more than 1.3 million km².²³ At the end of 2021, 26% of the EU's total land area was protected, of which Natura 2000 covers almost 19% of the EU territory. The EU plans to provide protection for at least 30% of the total EU territory as part of its biodiversity strategy by 2030. However, statistics to date show that this target will not be met. On the other hand, it should be noted that the Member States have committed themselves to creating new protected areas in order to achieve this target.²⁴ As far as the EU marine territory is concerned, it is protected to the extent of 12.1%, from which it can be concluded that 30% of the sea falling under the EU territory is unlikely to be protected by 2030.²⁵

The range of protected areas that are protected, whether through directives or just through national regulations, is considerable, although it may not be sufficient to meet the 2030 targets. But what is the state of these protected areas? The European Commission's report shows that the

¹⁷ Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds. Art. 1-4.

¹⁸ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Art. 2-5.

¹⁹ Natural habitat types of Community interest means those which: „(i) are in danger of disappearance in their natural range; or (ii) have a small natural range following their regression or by reason of their intrinsically restricted area; or (iii) present outstanding examples of typical characteristics of one or more of the five following biogeographical regions: Alpine, Atlantic, Continental, Macaronesian and Mediterranean.“

²⁰ Priority natural habitat types means: „natural habitat types in danger of disappearance, which are present on the territory referred to in Article 2 and for the conservation of which the Community has particular responsibility in view of the proportion of their natural range.“

²¹ Special area of conservation means „a site of Community importance designated by the Member States through a statutory, administrative and/or contractual act where the necessary conservation measures are applied for the maintenance or restoration, at a favourable conservation status, of the natural habitats and/or the populations of the species for which the site is designated;“

²² Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives (COM(2020) 635 final), 15 October 2020.

²³ Natura 2000 Barometer. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/natura-2000-barometer>.

²⁴ Terrestrial Protected Areas in Europe. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/terrestrial-protected-areas-in-europe>.

²⁵ Marine Protected Areas in Europe's seas. In: European Environment Agency. Online: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/united-nations-convention-on-the-law-of-the-sea.html>.

conservation status of the EU's habitats is not improving. Up to 81% of habitats show poor to poor condition, only 9% show signs of improvement and up to 36% continue to deteriorate. Analyses have shown that, despite the measures taken by Member States, these measures have not led to an improvement in the status of protected areas, often even to a deterioration in the status, suggesting that the necessary measures have not been taken and, in many cases, the necessary measures have not even been identified.²⁶ The Commission's report showed that progress in implementing the directives has been insufficient in recent years, requiring the addition of marine protected areas to the system, in particular, to take the necessary protection measures and to make the necessary investments. The report explicitly states, that „Nature requirements have not been sufficiently incorporated into key land- and water-use policies to overcome the negative pressures that can arise from sectors such as agriculture and forestry.“²⁷ The solution to incorporating these requirements can be seen in the Deforestation Regulation 2023.

It is the Deforestation Regulation that will be an important legal instrument to protect biodiversity and habitats from loss, as one of its objectives is to minimize the Union's contribution to deforestation and forest degradation worldwide, thereby contributing to a reduction in global deforestation.²⁸ Forests are the largest group of habitats under the Habitats Directive, accounting for up to 35% of all habitat types. At the same time, forests are the category most in need of improvement. Forestry activities, as we have already mentioned, are the second largest pressure on species and forestry is the dominant pressure on forest habitats.²⁹ The Regulation itself states in the preamble, „in particular, intensively managed even-aged forests through clear-cutting and deadwood removal can have a severe impact on whole habitats.“³⁰ This is also why there is a great responsibility "on the shoulders" of the Regulation.

At the beginning of this passage, we identified the main causes of habitat loss, the most significant of which are the impacts of agriculture and forestry. These factors are not regulated by the Habitats Directive, so we will have to rely on the Deforestation Regulation, which, for example, only regulates agricultural issues in relation to forest habitats (which, however, make up the majority of habitat types protected under the Habitats Directive). As the preamble to the Regulation states: „Agricultural expansion drives almost 90 % of global deforestation, with more than half of forest loss being due to conversion of forest into cropland, whereas livestock grazing is responsible for almost 40 % of forest loss. [...] Promoting alternative, sustainable agricultural practices can address environmental and climate challenges, and prevent deforestation and forest degradation worldwide.“³¹ Since agriculture

²⁶ Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives (COM(2020) 635 final). 15 October 2020.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (Text with EEA relevance). Art. 1.

²⁹ Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives (COM(2020) 635 final). 15 October 2020.

³⁰ Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (Text with EEA relevance).

³¹ Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (Text with EEA relevance).

is the absolute majority cause of deforestation, the Regulation also uses the term "deforestation" itself to mean the conversion of forests to agricultural use, whether anthropogenic in nature or not.³²

Given that both Directives also deal with the protection of species, it is necessary to briefly assess their conservation status. The Birds Directive is logically concerned with the protection of wild birds in the EU. Surveys have shown that only 47% of bird species in the EU are in good status, with the percentage of bird species in poor status increasing over the last decade. What is positive about the Habitats Directive is that the Birds Directive provides protection for all bird species (some with special protection, including the creation of Special Protection Areas), whereas the Habitats Directive deals only with species of European importance, currently covering almost 1,400 species.³³ Under the Habitats directive, over a quarter of species assessments indicate good conservation status. 63% show poor or bad status.³⁴ A negative aspect is the uneven representation of individual taxonomic groups; for example, Habitats Directive does not deal with the taxon of fungi, which play an irreplaceable role in nature. A change was offered by the proposed Nature Restoration Law, which, as approved by Parliament in Article 3, defines an ecosystem as „a dynamic complex of plant, animal, fungi and microorganism communities and their non-living environment, interacting as a functional unit, and includes habitat types, habitats of species and species populations.“³⁵

We consider that the protection of habitats by the directives is sufficient. We cannot yet comment on the Deforestation Regulation as it was only adopted in 2023 and will not come into force until December 2024 for most provisions and June 2025 for certain entities (e.g. micro and small enterprises). In particular, the lack of activity by Member States in adopting the necessary measures is problematic, as the European Commission's Report shows. However, since most of the causes of habitat loss have already been identified in EU terms, we remain optimistic that the EU will achieve its protected area coverage targets by 2030, despite the above.

9.3 Biodiversity protection and climate change

Climate change is one of the biggest scares today, not just for biodiversity but for the environment as a whole. The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) has shown in its 2019 Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services that climate change is the third most significant driver of biodiversity loss.³⁶ Climate change is primarily driven by the production of greenhouse gases, with anthropogenic production including the burning of fossil fuels, deforestation and livestock farming.

The cornerstone of legislation in this area is the European Climate Change Law (the "Climate Regulation") and the Deforestation Regulation, but these are not the only pieces of climate protection legislation. As far as the Climate Regulation is concerned, it aims to achieve climate neutrality by 2050 by setting several binding intermediate and long-term targets. Although the EU has long been paying attention to the need to reduce greenhouse gas production, it is only the Climate Regulation that has

³² Ibidem, Art. 2.

³³ Habitats and species: latest status and trends. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/at-a-glance/nature/state-of-nature-in-europe-a-health-check/habitats-and-species-latest-status-and-trends>.

³⁴ Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives (COM(2020) 635 final). 15 October 2020.

³⁵ European Parliament legislative resolution of 27 February 2024 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on nature restoration (COM(2022)0304 – C9-0208/2022 – 2022/0195(COD)).

³⁶ IPBES: Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services. DÍAZ, S., SETTELE, J. et al. (eds.): In: zenodo. Online: <https://zenodo.org/records/3553579>.

put this on the right track by setting binding targets for the Member States. The Climate Regulation's intermediate-term target is to reduce domestic net greenhouse gas emissions by 55% by 2030 compared to 1990 levels. The Regulation then states that in order to achieve climate neutrality, targets will also need to be set for 2040, and in proposing a target for that year the Commission takes into account, among other things, the need to maintain, manage and enhance natural sinks in the long term and protect and restore biodiversity. As regards the long-term target, this is set for 2050, by which time the EU should have achieved climate neutrality.³⁷

One might wonder whether this is too much initiative on the part of the Union. From our point of view, it might be in the short term, until the EU economy 'acclimatizes' within the scope of the European Green Deal, but in the long term it certainly is not. Moreover, Europe owes a great debt to nature. In terms of emissions, the EU is the fourth largest polluter.³⁸ Studies have also been carried out on the so-called "fair share" of emission reduction obligations. This fair share is based on the total historical emissions produced by each country as well as the current wealth of each country. The studies have taken these two factors into account and applied this to a scenario of a 1.5-degree reduction in the planet's temperature by 2030. In this case, the European Union would emerge as the clear winner, where it would have to reduce emissions by a staggering 90% by 2030, given its historical emissions and current wealth. India, for example, has no emissions debt according to realized calculations (while the EU is in the black by 90%, India is in the red by 2%).³⁹ Of course, we are only talking about a kind of imaginary responsibility for the current state of global warming. But this by no means constitute that developing countries, which were not 'able' to pollute the planet in this way for several decades or centuries in the past, are now free to produce emissions without consequence.

As we have already mentioned, the EU has been addressing this issue for a long time. In 2022, domestic net greenhouse gas emissions in the EU fell by 3%, underlining a 30-year downward trend. As the EU Climate Action Progress Report 2023 shows, the EU has already reduced its domestic net emissions by almost 33% since 1990. Directive 2001/81/EC of the European Parliament and of the Council has contributed to this progress by capping Member States' total annual emissions⁴⁰ since 2010.⁴¹ Achieving the intermediate target under the Climate Regulation, i.e. a 55% reduction by 2030, will therefore require considerably more effort from EU Member States. This is also to be facilitated by Regulation 2018/842, which sets binding commitments for Member States on their minimum contributions over the period 2021-2030 to the Union's target of reducing greenhouse gas emissions in the energy, industrial processes and product use, agriculture and waste sectors by 30% by 2030 compared to 2005 levels.⁴²

Climate change is also largely fuelled by massive deforestation as well as livestock farming. With regard to deforestation, we must rely on the Habitats Directive, which provides protection for

³⁷ Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). Art. 1-4.

³⁸ GHG emissions of all world countries - JRC/IEA 2023 Report.

³⁹ PADDISON, L., CHOI, A.: As climate chaos accelerates, which countries are polluting the most? In: CNN. January 2, 2024. Online: <https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/>.

⁴⁰ Sulphur dioxide (SO₂), nitrogen oxides (NO_x), non-methane volatile organic compounds (NMVOC) and ammonia (NH₃).

⁴¹ Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC (Text with EEA relevance).

⁴² Regulation (EU) 2018/842 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation (EU) No 525/2013.

many types of forest habitat, and the Deforestation Regulation. Europe is one of the most heavily forested regions in the world, with forests making up roughly 40% of its territory. Forests are also essential because they are home to most of Europe's terrestrial native species of animals, plants and fungi.⁴³ Regarding the state of forests in the EU, research shows mixed results, with positive (e.g. increasing biomass of dead wood in forests) but often also negative features (e.g. increasing number of trees with defoliation).⁴⁴ The Deforestation Regulation sets out strict prohibitions in order to protect forests, stating in Article 3 that designated products may not be placed on the market or made available on the market unless the conditions set out in the Regulation are cumulatively met, one of the conditions being that they must not cause deforestation.⁴⁵

As we have mentioned, the climate crisis is also fuelled by extensive livestock farming. This falls within the scope of the Deforestation Regulation, as set out in its preamble.⁴⁶ We have already stated that the Regulation defines deforestation as the conversion of forest to agricultural use. Consequently, agricultural use means, *inter alia*, the use of land for livestock farming. Commodities used for the rearing and feeding of livestock, as well as livestock products, fall within the category of products the making available or placing on the market or export of which is strictly regulated by the Regulation.⁴⁷

It is worth noting that the EU is one of the regions where climate change is being taken seriously, with a proper legislative framework. There are tangible results, but here too it will be necessary for Member States to 'step up' or the intermediate-term objectives of the Climate Regulation will not be met.

9.4 Biodiversity protection and invasive species

Invasive or non-native species are a significant threat to biodiversity and the ecosystems into which they are introduced. In particular, they are a threat to the ecosystems of geographically and evolutionarily isolated units, e.g. islands. Their impact can take various forms, e.g. through habitat alteration, predatory behaviour, uncontrolled reproduction where the invasive species has no natural predators, disease transmission or genetic influences through hybridization, etc.⁴⁸

The Habitats Directive was the first to address invasive species, albeit only marginally. In Article 22, it set out the obligation for Member States, when implementing the provisions of the Directive, to ensure that the deliberate introduction into the wild of any species which is not native to their territory is regulated so as not to prejudice natural habitats within their natural range or the wild native fauna and flora and, if they consider it necessary, prohibit such introduction. The results of the assessment undertaken shall be forwarded to the committee for information.⁴⁹

Two decades later, in 2014, the Regulation on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species was adopted. Subsequently, in 2016, the European

⁴³ Forests and forestry. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/forests-and-forestry>.

⁴⁴How are forest ecosystems doing? In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/publications/how-are-european-forest/>.

⁴⁵Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (Text with EEA relevance).

⁴⁶ Ibidem, preamble, para. 17.

⁴⁷ Ibidem, Art. 2, Annex I.

⁴⁸ Regulation (EU) 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species

⁴⁹ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora.

Commission, on the basis of Article 4 of the Regulation, established the first List of Invasive Non-native Species of Union Concern.⁵⁰ The List is compiled on the basis of scientific research, with the most recent update dating from 2022. The following species can only be included in the List if they cumulatively meet the conditions set out in the Regulation, inter alia „they are, based on available scientific evidence, likely to have a significant adverse impact on biodiversity or the related ecosystem services, and may also have an adverse impact on human health or the economy.“⁵¹

While the Regulation applies to all invasive non-native species, Article 2 also provides for exemptions in the form of species that are not covered by the Regulation (e.g. genetically modified organisms).⁵² The Regulation covers in detail the issue of risk assessment and prevention. In the framework of prevention, the Regulation e.g. sets restrictions⁵³ for species of Union concern, exemptions in the form of permits or authorizations or emergency measures. It also regulates the detection and tracking of non-indigenous species and their subsequent prompt eradication. In the case of species which, although of concern to the Union, are widespread in its territory, the Regulation lays down the conditions for their management.⁵⁴

In 2021, the Commission issued a Report evaluating the effectiveness of the Regulation. Although it concluded that it was premature to assess the effectiveness of the Regulation in relation to most aspects of the Regulation (which will not be done until 2025), a number of positives could nevertheless be identified. Most Member States have already set up their own surveillance systems and carry out regular inspections in relation to invasive species. Restrictions, early detection, eradication or management of widespread invasive species have also already yielded benefits.⁵⁵

9.5 Biodiversity protection and pollution

This point is closely related to the section on climate change, since, in the case of pollution, we are also talking about air pollution due to anthropogenic fumes and emissions, which also exacerbate climate change. In order to avoid duplication, this article will rather deal with legislation that we have not mentioned on the subject of climate change. Firstly, we need to mention Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC. The Directive establishes obligations for Member States to reduce emissions of selected air pollutants, as well as other related obligations. The Directive also contributes, within the meaning of Article 1(2)(b) thereof, to the achievement of the Union's objectives in the field of biodiversity and ecosystems.⁵⁶ In Annex V, the Directive lists biodiversity loss or impacts on vegetation biodiversity etc.

⁵⁰ Ochrana biodiverzity pred inváznymi nepôvodnými druhmi. In: EUR-lex.Online: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/protecting-biodiversity-from-invasive-alien-species.html>.

⁵¹ Regulation (EU) 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species. Art. 4.

⁵² Ibidem, Art. 2.

⁵³ Species on the list must not be deliberately introduced into the EU. Nor may they be possessed, propagated, transported to, from or within the EU, sold, cultivated or released into the environment. States must also take the necessary measures to prevent the unintentional introduction of these species, as well as unintentional introduction in the case of gross negligence. See: Art. 7.

⁵⁴ Ibidem, Chapter IV.

⁵⁵ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the review of the application of Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species (COM(2021) 628 final).

⁵⁶ Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC (Text with EEA relevance).

among the optional indicators for monitoring air pollution impacts.⁵⁷ We may also mention Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe. Among other things, the Directive aims to set objectives designed to avoid, prevent or reduce harmful effects on human health and the environment as a whole.⁵⁸

Pollution through plastic waste cannot be overlooked either. This type of pollution is also mostly transboundary in nature, which is why there is a strong need for both international and EU legislation. As the IUCN states, plastic pollution can be ranked among the most significant factors of biodiversity loss, affecting all types of ecosystems.⁵⁹ Plastic waste can also contribute to the introduction of invasive species.⁶⁰ Only 38% of waste (in general) in the EU is being recycled.⁶¹ Yet this is higher than the world average, as just over 9% of the world's waste is being recycled. Plastic waste, or waste in general, is mainly regulated in the EU through directives. It is primarily regulated by Directive (EU) 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives (tzv. Waste Framework Directive). The Directive enshrines measures to protect the environment as well as human health by preventing or reducing the adverse impacts of waste generation and management, reducing the overall impacts of resource use and increasing the efficiency of such use.⁶² In 2023, the European Commission issued a report stating that Member States are at risk of failing to meet the 2025 targets for the recycling of municipal waste and packaging waste, as well as the 2035 targets for landfilling. Interestingly, for example, the Directive will be amended to require Member States to ensure the collection of textiles from 1 January 2025.

Directive (EU) 2019/904 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the reduction of the impact of certain plastic products on the environment is quite important as well. The Directive deals in particular with the regulation and restriction of certain single-use plastics, reflecting the EU's move towards a circular economy, whereby priority is given to products that enable their re-use. As also stated in the preamble to the Directive, „single-use plastic products and fishing gear containing plastic are therefore a particularly serious problem in the context of marine litter, pose a severe risk to marine ecosystems, to biodiversity and to human health and damage activities such as tourism, fisheries and shipping.“⁶³

In 2022, a year after the Member States were due to draw up a description of the measures they had taken, a study was carried out on the effectiveness of the Directive, which concluded that, overall, the Directive makes sense and delivers results. Inadequacy was perceived particularly in the Central European area, in countries such as the Slovak Republic, the Czech Republic, Poland and Hungary.⁶⁴

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe.

⁵⁹ Issues Brief: Plastic pollution. In: IUCN. Online: <https://www.iucn.org/resources/issues-brief/plastic-pollution>.

⁶⁰ ANUNOBI, T. J.: Hazardous effects of plastic wastes on land biodiversity: A review. Online: 10.4314/tzool.v20i1.10.

⁶¹ European Commission: Waste and Recycling. Online: https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling_en.

⁶² Directive (EU) 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives.

⁶³ Directive (EU) 2019/904 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the reduction of the impact of certain plastic products on the environment (Text with EEA relevance).

⁶⁴ COPELLO, L. et al.: Single Use Plastics Directive Implementation Assessment Report. In: Rethinking Plastic Alliance. 22 September 2022. Online: <https://rethinkplasticalliance.eu/wp-content/uploads/2022/09/SUP-Implementation-Assessment-Report.pdf>.

We will conclude this section by mentioning the Marine Strategy Framework Directive. The directive regulates the obligation for Member States to draw up marine strategies for their marine waters, the aim of which is, among other things, „prevent and reduce inputs in the marine environment, with a view to phasing out pollution, so as to ensure that there are no significant impacts on or risks to marine biodiversity, marine ecosystems, human health or legitimate uses of the sea.“⁶⁵

Of course, we do not have the space to cover every piece of legislation under EU waste policy. This area is well covered by the Union, where specific directives or regulations also deal with packaging waste, landfill, end-of-life vehicles, batteries and accumulators, or waste from the mining industry. As we have also already said, waste is a significant threat to biodiversity as such, so extensive legislation is to be commended. However, as we have noted, for example, with the directives that we have discussed in more detail, it is primarily the fulfilment of the obligations of the Member States in relation to the obligations imposed by these directives that is problematic.

9.6 Biodiversity protection and overexploitation

The last of these major threats to biodiversity is the issue of overexploitation of natural resources. Experts estimate that this factor is responsible for up to 20% of the total loss of biodiversity on a global scale.⁶⁶ Overexploitation of natural resources is also present in the EU. In terms of both the use of natural resources and the resulting waste, the Union's ecological footprint is twice its biocapacity. This means that the EU's needs go well beyond its borders.⁶⁷ For example, when it comes to fish catches, up to 30% of stocks are fished outside safe biological limits, which may no longer allow them to recover naturally.⁶⁸ For example, agricultural activities, especially in monoculture, can also be included in this category. Up to 13% of the pressure on bird populations stems from overexploitation, mainly in the form of poaching, while poaching also threatens other animal as well as plant species.

As far as legislation is concerned, the framework is also to be found in primary law, namely the Treaty on the Functioning of the EU, which states in Article 191 that the Union's environmental policy shall contribute to the pursuit of its objectives, which include the prudent and rational utilization of natural resources.⁶⁹ The Habitats Directive regulates prohibitions and restrictions on the deliberate taking and killing, harvesting, collecting, selling, exchanging and other activities that would conflict with the conservation of animal and plant species, and these prohibitions and restrictions are differentiated depending on which Annex of the Directive the species is listed in. The Directive also provides for the possibility for Member States to grant a derogation in certain circumstances (that there is no satisfactory alternative, and the derogation does not cause a deterioration in the conservation status of the population of the species concerned in its natural range).⁷⁰ Member States must subsequently report to the Commission every 2 years on the derogations thus granted.

This issue is also regulated by the Birds Directive, which, with certain exceptions, prohibits the sale, transport with a view to sale, keeping and breeding with a view to sale and offering for sale of live

⁶⁵ Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive) (Text with EEA relevance).

⁶⁶ How do humans affect biodiversity? In: The Royal Society. Online: <https://royalsociety.org/news-resources/projects/biodiversity/human-impact-on-biodiversity/>.

⁶⁷ Overexploitation. In: Biodiversity Information System for Europe. Online: <https://biodiversity.europa.eu/europes-biodiversity/threats/overexploitation>.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007. C 326, 26/10/2012 P. 0001 – 0390.

⁷⁰ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Art. 12-16.

or dead birds and any readily recognizable parts or derivatives of such birds.⁷¹ These prohibitions do not apply to birds listed in Annex III/A of the Directive if the birds have been killed or captured or obtained by other legal means. For birds listed in Annex III/B, States may grant permits for activities that are otherwise prohibited, but subject to certain restrictions, if the birds have been killed or captured or obtained by other legal means. Before granting such a permit, the Member State must contact the Commission to examine whether the trade in specimens of the species in question has endangered the populations of the species concerned or whether such an endangerment is likely to occur there.⁷² The Directive lays down specific provisions for the hunting of species listed in Annex II, it also regulates the methods and means of hunting (e.g. non-selective, mass hunting), or e.g. provides for the possibility of granting exemptions with regard to the above, in cases where there is no other satisfactory solution, and only for exhaustively listed reasons.⁷³

Of course, we must mention the Deforestation Regulation, which is intended to provide protection, in particular, for forest ecosystems from overexploitation. Nor can we forget the Marine Strategy Framework Directive, which emphasizes the sustainable use and conservation of marine biodiversity.

9.7 Nature Restoration Law

The 17th of June 2024 was an important day for EU nature. This is because on that day, the Nature Recovery Regulation was formally adopted by the Council, even though this spring the Council postponed a decision on the Regulation due to the lack of the (last-minute) required majority.⁷⁴ This is the first ever regulation with nature and biodiversity protection as its alpha omega. The above-mentioned regulations also contribute to its protection, but in a specific way. The regulation refers in many provisions to the Habitats Directive, the Birds Directive and the Marine Strategy Framework Directive. Let us now briefly summarize what the essence of the Regulation is and what is expected of it.

First of all, we welcome the fact that the Regulation explicitly considers taxonomic groups other than animals and plants. Indeed, the Regulation defines "ecosystem" as „a dynamic complex of plant, animal, fungi and microorganism communities and their non-living environment, interacting as a functional unit, and includes habitat types, habitats of species and species populations.“⁷⁵

The Regulation has high expectations in relation to habitat protection. As we have already mentioned in the paper, habitat loss is the most serious threat to biodiversity, with up to 80% of the Union's habitats in poor or inadequate condition. We have also mentioned that the EU has a target of protecting or restoring at least 30% of habitats by 2030. These targets have so far been rather non-binding. The same applies to the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework targets, as this initiative under the Convention on Biological Diversity is not binding as such. However, the adoption of the Regulation will change the situation, at least in the EU, as the Regulation already sets these targets as binding obligations for Member States. The Regulation addresses the restoration of different types of ecosystems, with specific obligations depending on the ecosystem concerned.

⁷¹ Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds. Art. 6, sec. 1.

⁷² Ibidem, Art. 6, sec. 2-4.

⁷³ Ibidem, Art. 7-9.

⁷⁴ Environment Council, 17 June 2024. In: Consilium.Europa, 17 June 2024. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/env/2024/06/17/>.

⁷⁵ Regulation of the European parliament and of the Council on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. Art. 3. PE-CONS 74/23. LS/JGC/di. TREE.1.A.

For terrestrial, coastal and freshwater ecosystems, it provides for an obligation for Member States to take the necessary measures to improve and achieve good status for habitat types defined in Annex I of the Regulation that are not in good status. By 2030 this is to cover 30% of such habitats, by 2040 it is to cover 60%, and by 2050 measures are to be taken to improve the status of up to 90% of habitats. By 2030, priority is to be given to sites included in the Natura 2000. Once good habitat condition is achieved, states are obliged to maintain it.⁷⁶ The Regulation sets similar percentage commitments for the restoration of marine ecosystems.

Consequently, the Regulation also pays attention to specific types of ecosystems. Particular attention is paid to peatlands, which are a type of wetland. As stated by UNEP, wetlands absorb more carbon (and carbon dioxide) than any other ecosystem. Peatlands alone absorb twice as much as forest ecosystems worldwide. Wetland ecosystems in inland areas hold excess water and play an important role in preventing floods or droughts, which helps in the adaptation needed in the face of climate change.⁷⁷ For drained peatlands (due to agricultural activities), at least 30% of such peatlands shall be restored by 2030, of which at least a quarter shall be rewetted. Thereafter 40% by 2040 (one third shall be rewetted) and up to 50% by 2050.⁷⁸ With regard to agricultural ecosystems in general, the regulation sets out obligations in relation to increasing biodiversity in these ecosystems, taking into account climate change, the social and economic needs of rural areas, as well as the need to ensure sustainable agricultural production in the Union. In relation to agricultural ecosystems, Member States must take measures to achieve an increasing trend in two of the following three indicators, namely the grassland butterfly index, the stocks of organic carbon in mineral soils or the proportion of agricultural land with high diversity landscape features.⁷⁹

Restoration should also affect urban ecosystems, where Member States should ensure that there is no net loss in the total national area of urban green space and of urban tree canopy cover.⁸⁰ At least 25,000 kilometers of free-flowing rivers are also to be restored by 2030.⁸¹

Although the Regulation addresses biodiversity mostly through ecosystem restoration, it specifically mentions the need to increase pollinator diversity and halt their population decline by 2030 at the latest, and to monitor the increasing trend every 6 years thereafter until satisfactory results are achieved.⁸² Up to 75% of crops and wild flowering plant species depend on pollinators from the animal kingdom. Up to a third of bee, butterfly and hoverfly species are in decline, and 1 in 10 bee and butterfly species are threatened with extinction.⁸³ It is therefore also to be welcomed that these provisions have found their way into the Regulation.

In addition to the Deforestation Regulation, the Nature Restoration Regulation also addresses the issue of forest ecosystems. Here too, the Regulation sets out certain indicators (of the forest ecosystem restoration), the increasing trend of which the Member States are obliged to ensure (e.g. proportion of

⁷⁶ Regulation of the European parliament and of the Council on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. Art. 4 and following. PE-CONS 74/23. LS/JGC/di. TREE.1.A.

⁷⁷ Wetlands: 'Unsung heroes' of the climate crisis. In: UN News. Online: <https://news.un.org/en/story/2022/02/1111052>.

⁷⁸ Regulation of the European parliament and of the Council on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. Art. 11, sec. 4. PE-CONS 74/23. LS/JGC/di. TREE.1.A.

⁷⁹ Ibidem, Art. 11, sec. 1-2.

⁸⁰ Ibidem, Art. 8.

⁸¹ Ibidem, Art. 9.

⁸² Ibidem, Art. 10, sec. 1.

⁸³ Pollinators. In: European Commission. Online: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/pollinators_en.

dead wood in forests, proportion of forests with uneven age structure, stock of organic carbon, or e.g. tree species diversity).⁸⁴ The regulation also requires 3 billion trees to be planted in the EU by 2030.⁸⁵

We should also not forget the restoration of nature through the production of renewable energy. Regulation in relation to the planning, construction and operation of plants for the production of energy from renewable sources, their connection to the grid and the related grid itself, and storage assets also provides for exemptions or concessions for member states.⁸⁶

The above obligations set out in the Regulation will be fulfilled by the States through the so-called national recovery plans. In this context, States will be required to carry out the monitoring and research necessary to identify the measures to be taken in order to achieve the objectives set out in the Regulation.⁸⁷

Conclusion

Environmental degradation is taking on frightening proportions. This is also true for individual environmental components, such as biodiversity, whose decline has been accelerating in recent decades. Unfortunately, this problem is also present in the EU. However, despite the unattractive statistics in the introduction, the whole situation is not hopeless. The reason is the EU legislation itself. As we have analyzed on the previous pages, the EU has reacted and is reacting to all the most significant factors threatening biodiversity. Whether it is the pioneering Birds and Habitats Directives or the following legislation. We consider the European Green Deal to be an important milestone, as it has led to the adoption of a number of regulations in this area, whereas in the past, biodiversity protection issues were dealt with primarily through directives. Nevertheless, in previous years, legislation has also adequately addressed the issue of biodiversity protection, and it was rather the Member States that did not adequately fulfil the obligations laid down in the directives and did not take the necessary measures. However, with these regulations, we have no choice but to analyze them briefly, and we will only be able to assess their effectiveness in the coming years. However, both the Climate Law and the Deforestation Regulation, not excluding the Nature Restoration Law, have the potential to reverse the destruction of the EU's biodiversity, and to help restore it, as well as to help achieve global goals such as the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework.⁸⁸

List of literature and sources:

ANUNOBI, T. J.: Hazardous effects of plastic wastes on land biodiversity: A review. Online: 10.4314/tzool.v20i1.10.

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007. C 326 , 26/10/2012 P. 0001 – 0390.

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007. C 326 , 26/10/2012 P. 0001 – 0390.

⁸⁴ Regulation of the European parliament and of the Council on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869, Art. 12.

⁸⁵ Ibidem, Art. 13.

⁸⁶ Ibidem, Art. 6.

⁸⁷ Ibidem, Art. 14, sec. 1.

⁸⁸ The paper presents a partial output within the research project APVV-20-0576 entitled “Green Ambitions for Sustainable Development (European Green Deal in the Context of International and National Law)”.

COPELLO, L. et al.: Single Use Plastics Directive Implementation Assessment Report. In: Rethinking Plastic Alliance. 22 September 2022. Online: <https://rethinkplasticalliance.eu/wp-content/uploads/2022/09/SUP-Implementation-Assessment-Report.pdf>.

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Art. 2.

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Art. 2-5.

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora.

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Art. 12-16.

DAVIS, J.: One fifth of all species in Europe threatened with extinction. In: Natural History Museum, 9 November 2023. Online: <https://www.nhm.ac.uk/discover/news/2023/november/one-fifth-of-all-species-in-europe-threatened-with-extinction.html>.

Decision Adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (CBD/COP/DEC/15/4), 19 December 2022. Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, p. 4.

Directive (EU) 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives.

Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC (Text with EEA relevance).

Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC (Text with EEA relevance).

Directive (EU) 2019/904 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the reduction of the impact of certain plastic products on the environment (Text with EEA relevance).

Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe.

Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive) (Text with EEA relevance).

Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds. Art. 1-4.

Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds. Art. 1-4.

Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the Conservation of the Wild Birds. Art. 6, sec. 1.

Environment Council, 17 June 2024. In: Consilium.Europa. 17 June 2024. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/env/2024/06/17/>.

European Parliament legislative resolution of 27 February 2024 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on nature restoration (COM(2022)0304 – C9-0208/2022 – 2022/0195(COD)).

Forests and forestry. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/forests-and-forestry>.

GHG emissions of all world countries - JRC/IEA 2023 Report.

GREENFIELD, P.: The biodiversity crisis in numbers – a visual guide. In: The Guardian, 6 December 2022, Online: <https://www.theguardian.com/environment/2022/dec/06/the-biodiversity-crisis-in-numbers-a-visual-guide-aoe>.

Habitats and species: latest status and trends. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/at-a-glance/nature/state-of-nature-in-europe-a-health-check/habitats-and-species-latest-status-and-trends>.

How are forest ecosystems doing? In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/publications/how-are-european-forest/>.

How do humans affect biodiversity? In: The Royal Society. Online: <https://royalsociety.org/news-resources/projects/biodiversity/human-impact-on-biodiversity/>.

https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling_en.

In particular, the intensification of agriculture and the abandonment of extensive agricultural production, which created and preserved semi-natural habitats with diverse fauna and flora. See: Ibidem.

IPBES: Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services. DÍAZ, S., SETTELE, J. et al. (eds.): In: zenodo. Online: <https://zenodo.org/records/3553579>.

Issues Brief: Plastic pollution. In: IUCN. Online: <https://www.iucn.org/resources/issues-brief/plastic-pollution>.

KLUČKA, J., BAKOŠOVÁ, L. (eds.): Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future. Leges, 2022, 226 p. ISBN 978-80-7502-635-4.

Losing their homes because of the growing needs of humans. In: WWF, Online: <https://wwf.panda.org/discover/our-focus/wildlife-practice/problems/habitat-loss-degradation/> (quoted on the 7th of June 2024).

Marine Protected Areas in Europe's seas. In: European Environment Agency. Online:

<https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/natura-2000-barometer>.

Ochrana biodiverzity pred inváznymi nepôvodnými druhmi. In: EUR-lex .Online: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/protecting-biodiversity-from-invasive-alien-species.html>.

Overexploitation. In: Biodiversity Information System for Europe. Online: <https://biodiversity.europa.eu/europes-biodiversity/threats/overexploitation>.

PADDISON, L., CHOI, A. As climate chaos accelerates, which countries are polluting the most? In: CNN. January 2, 2024. Online: <https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/>.

Pollinators. In: European Commission. Online: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/pollinators_en.

Regulation (EU) 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species.

Regulation (EU) 2018/842 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation (EU) No 525/2013.

Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). Art. 1-4.

Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (Text with EEA relevance). Art. 1.

Regulation of the European parliament and of the Council on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. Art. 3. PE-CONS 74/23. LS/JGC/di. TREE.1.A.

Regulation of the European parliament and of the Council on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. Art. 4 and following. PE-CONS 74/23. LS/JGC/di. TREE.1.A.

Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the review of the application of Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species (COM(2021) 628 final).

Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. The state of nature in the European Union Report on the status and trends in 2013 - 2018 of species and habitat types protected by the Birds and Habitats Directives (COM(2020) 635 final). 15 October 2020.

Terrestrial Protected Areas in Europe. In: European Environment Agency. Online: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/terrestrial-protected-areas-in-europe>.

Wetlands: 'Unsung heroes' of the climate crisis. In: UN News. Online: <https://news.un.org/en/story/2022/02/1111052>.

What are the extent and causes of biodiversity loss? In: The London School of Economics and Political Science, 2 December 2022. Online: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-are-the-extent-and-causes-of-biodiversity-loss/>.

Author details

JUDr. Juraj Panigaj, PhD.

Pavol Jozefa Šafárik University in Košice

Faculty of Law

Institute of International law and European law

e-mail: juraj.panigaj@student.upjs.sk

10 When NATO meets sustainability: NATO's role in climate change response

Ludmila Elbert

"Climate change matters for our security, and therefore it matters to NATO."

NATO Secretary General Jens Stoltenberg¹

At COP28 UN Climate Change Conference in Dubai, 1 December 2023

Introduction

NATO is governed by the North Atlantic Treaty.² Adoption of the Treaty was the response to the risk of extend of the Soviet Union's control over the Eastern Europe.³ After the end of the cold war during the last couple of decades, the society enjoyed predominantly peaceful times when all of us may focus more on further aims than the armed conflicts. Especially states and other subjects of the international law may develop more the protection of the human rights, the environment, etc. More precisely, in the area of the environmental protection, we can mention two main initiatives aiming to globally fight with the climate change, environmental degradation and its consequences. First, the 2030 Agenda for Sustainable Development with the 17 Sustainable Development Goals,⁴ adopted by all UN Member States in 2015. Second, the European Green Deal,⁵ presented in 2019 by the European Commission,⁶ as the roadmap with the actions in multiple areas in order to strengthen the efficiency of the use of resources, to stop climate change, to restore and maintain biodiversity and to cut the pollution to make the European region climate neutral and to set an example for other regions.

Climate change contributes to insecurity at local and international level.⁷ It's worsening the security concerns as availability of food, water and energy supplies, increasing competition over natural resources, loss of livelihoods, climate-related disasters and forced migration and displacement.⁸ Report of the Secretary General *Climate Change and its possible security implications*⁹ identifies five channels through which climate change could affect security, vulnerability, development, coping and security, statelessness, international conflict.

First definition of the sustainability as meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own need was adopted by the United Nations Brundtland Commission in the Brundtland report calling for the strategy that united development and the

¹ NATO: *Secretary General at COP28 climate change matters for our security, and therefore it matters to NATO*, 1 December 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_220668.htm?selectedLocale=en.

²The North Atlantic Treaty, Washington D.C. 4 April 1949. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm.

³ The Slovak republic is a member state of NATO from 29 March 2004. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 301/2004 Z. z. o uzavretí Severoatlantickej zmluvy.

⁴ UN Department of Economic and Social Affairs: *The 17 Goals*. Online: <https://sdgs.un.org/goals>.

⁵ European Commission: *The European Green Deal*. Online: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

⁶ European Commission: *The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people's health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691.

⁷ BLAŠKOVIČ, K.: *Environmentálna bezpečnosť: klimatické zmeny, ochrana životného prostredia a medzinárodnoprávny rámec*. Bratislava: VEDA, 2023, p.43- 84.

⁸ UNEP: *Climate change and security risks*. Online: <https://www.unep.org/topics/fresh-water/disasters-and-climate-change/climate-change-and-security-risks>.

⁹Report of the UN Secretary-General: *Climate change and its possible security implications*, 11 of September 2009. (A/64/350).

environment.¹⁰ Sustainable development is based on three pillars of sustainability. First, environmental sustainability, symbolising the importance of the natural resources and biodiversity to support life on Earth. Second, social sustainability, reaffirming importance of social structures, well-being, harmony, which may be affected by poverty, wars and injustice. And third, economic sustainability, as ability of an economy to grow.¹¹

As a cross-border threat, climate change is impressing upon international organizations their responsibility to anticipate risk, manage crises and coordinate the actions of others to strengthen awareness and resilience.¹²

Despite the sector of military and armed forces creates 6% of greenhouse gases, states do not have the commitment to report these emissions and include them in their targets according to the Kyoto Protocol and Paris Agreement as the disclosure of these data could undermine national security of states.¹³ However, armed conflicts and deployment of the military equipment is great source of the pollution, degradation of the environment and draining of the natural resources, mostly as a collateral damage during the armed attack.¹⁴

Moreover, during the NATO's public opinion research in 2021,¹⁵ 58% of Allied citizens perceived climate change as a security issue. On this background, during the COP28 UN Climate Change Conference in Dubai on 1 December 2023,¹⁶ the Secretary General, Jens Stoltenberg, recognised that tanks, battleships and fighter jets while being very advanced, are not very environmentally friendly and cause a lot of pollution.

For the activities of NATO in the area of the climate change and sustainability, it is important to mention its legal basis. NATO is the collective defence organisation derives its authority from the art. 51 of the UN Charter. The collective defence is the core of the art. 5 of the North Atlantic Treaty which commits the Allies to protect each other when the armed attack on one of them occurs. However, the legal base for the NATO's political and non-military work within the response to climate change and sustainability is the art. 2 of the North Atlantic Treaty. For the Allies, it states the commitment of the contribution toward development of peaceful and friendly international relations by strengthening their free institutions, and of the promotion of the conditions of stability and well-being in order to eliminate conflict in their international economic policies and encourage economic collaboration between them. The art. 2 of the North Atlantic Treaty is reinforced by art. 4 of the North Atlantic Treaty as it obliges the Allies to consult whenever the territorial integrity, political independence or security of any of them is threatened. As a result, the cooperation of the Allies within the area of response to climate change and sustainability is based on consultations.

¹⁰ UN: *Academic Impact: Sustainability*. Online: <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability>.

¹¹ BROWNE, A.: *Explainer: What Is Sustainability and Why Is It Important?* 26 October 2022. Online: <https://earth.org/what-is-sustainability/>.

¹² FARHAN, A., KOSSMANN, S., VAN RIJ, A.: *Preparing NATO for climate-related security challenges*, 4 July 2023. Online: <https://www.chathamhouse.org/2023/07/preparing-nato-climate-related-security-challenges/01-introduction-1>.

¹³ AMBROSE, T.: *World's militaries avoiding scrutiny over emissions, scientists say*. In: *The Guardian*, 11 November 2021. Online: <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/11/worlds-militaries-avoiding-scrutiny-over-emissions>.

¹⁴ ELBERT, Ľ.: *Príspevok ozbrojeného konfliktu ku klimatickým zmenám*. In: LANTAJOVÁ, D. (ed.) a kol.: *Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023, p. 73-91.

¹⁵ NATO: *NATO Annual Tracking Research 2021*, Public Diplomacy Division, 17 March 2022. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-annual_tracker_report.pdf.

¹⁶ NATO: *Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the UN Climate Change Conference (COP28) in Dubai*, 1 December 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_220990.htm.

NATO is therefore an organisation based on the decision making by consensus, so any single Ally can block the decision and any progress in the NATO's work. The area of the climate change is very special as every Ally is in different stage of the response on the climate change, especially within the commitment to cut the gas emissions within their military or convert to green technologies.¹⁷ Only few of Allies have developed their own strategy documents on climate action.¹⁸ Therefore it is very important for NATO to be the place for sharing the best practices and learn from each other.¹⁹

One of the effective tools for the common action of the Allies are the standardization agreements (STANAGs)²⁰ that adopting the common sets of rules or guidelines among NATO members under the supervision of the NATO Standardization Office.²¹ For example, in order to increase energy efficiency across Alliance, STANAG 7237²² is aiming to standardize the procedures and organization of a Modular Combined Petroleum Unit for the efficient storage and distribution of fuel for Allies or STANAG 4015²³ is aiming to regulate battery size and usage.²⁴

The activities of bodies like NATO are very welcomed, as even the rules of the international humanitarian law, law of armed conflict or international environmental law²⁵ are not able to fully protect the environment from devastating effects of the military activities. Although limited protection is governed by the methods of warfare and the infliction of unnecessary suffering.²⁶ But the existence of the legal rules is not always the guarantee of its compliance within the states and non-state actor activities using analogy of the case that even world heritage status of the ancient sites like Palmyra, ancient city of Bosra, or historic castles the Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din,²⁷ did not protected them from deliberate destruction. In this light, in the view of the International Committee of the Red Cross (ICRC) no new convention is needed, and it decided to adopt a set of guidelines for inclusion in military manuals. It reflects current trends of creation of the soft law instruments, which lacking the legal force, may have a greater impact on the development of the state practice.²⁸

The content of the contribution is divided to four chapters. First chapter deals with the goal of sustainability as part of the NATO's environmental security. Second chapter introduces the NATO's 2030 initiative as Agenda on Climate Change and Security dealing with 9 proposals how to achieve

¹⁷ HARDT, H.: *How NATO Is Adapting to Climate Change*, 28 September 2023. Online: <https://ucigcc.org/interview/how-nato-is-adapting-to-climate-change/>.

¹⁸ E.g. UK, see: UK: *Ministry of Defence Climate Change and Sustainability Strategic Approach*, 30 March 2021. Online: <https://www.gov.uk/government/publications/ministry-of-defence-climate-change-and-sustainability-strategic-approach>; and US, see: US: *DoD Sustainability Plans*. Online: <https://www.denix.osd.mil/sustainability/dod-sspp/index.html>.

¹⁹ HARDT, H.: *How NATO Is Adapting to Climate Change*, op. cit.

²⁰ NATO: *Standardization*, 14 October 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm?selectedLocale=en.

²¹ NATO Standardization Office. Online: <https://nso.nato.int/nso/home/main/home>.

²² STANAG 7237: *Modular Combined Petroleum Unit (MCPU)*. Online: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards?search=7237>.

²³ STANAG 4015: *Starter Battery Spaces For Tactical Land Vehicles*. Online: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards?search=4015>.

²⁴ CORMARIE, P., STEPHENSON, S. R. *Can NATO Supercharge Military Greening?* 1 December 2023. Online: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/12/can-nato-supercharge-military-greening.html>.

²⁵ JANKUV, J.: *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, p. 245-261.

²⁶ E.g. see 1949 *Geneva Conventions relating to the protection of Victims of Armed Conflicts*. Vyhláška č. 65/1954 Zb. o Ženevských dohovoroch zo dňa 12. augusta 1949 na ochranu obetí vojny.

²⁷ Unitar: *Syria World Heritage Sites Report*, 2014. Online: <https://unitar.org/sustainable-development-goals/satellite-analysis-and-applied-research/chs-syria>.

²⁸ BOYLE, A., REDGWELL, C.: *Birnie, Boyle & Redgwell's International law and the Environment*. Fourth edition. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2021, p. 215-2019.

sustainable development within the military activities of the NATO. The third chapter analyses the NATO's Climate Change and Security Action Plan as part of the NATO's response to the climate change and its impact on security with deeper consideration of its four goals, the assessment of the climate change impact on the security, adaptation to climate change, mapping and analytical methodology of greenhouse gas emissions and enhanced outreach to partnering states, international organizations and NGO's, academia and civil society. The last, fourth chapter provides some ideas how NATO's activities within the climate change response are contributing to the achievement of the goals of the European Green Deal by NATO's programme for the support of the research projects in the field of new technologies, new energy sources, disaster response, resilience and mitigation of the climate change, etc., and is crucial for the goals of the European Union to achieve climate neutrality in the area of military.

10.1 Sustainability as part of the NATO's environmental security

NATO's work in the field of the sustainability and climate change is connected to the environmental security and responding to climate change. Activities in the field of the environmental security are dealing with the consequences of the climate change as the extreme weather conditions, sea level rise, flood risk, depletion of natural resources, land degradation, geological hazards, pollution, as they often lead to the occurrence of the humanitarian disasters, regional insecurities, violence or armed conflicts. To strengthen the environmental security, NATO is providing the support for the international cooperation to address the issues that threaten security in the form of the financial support of the scientific activities, as well as in form of the demilitarisation, defence transformation and assistance with the destruction and clearance of landmines and unexploded remnants.²⁹ Another forms of the strengthening of the environmental security is the coordination of the preparedness and civil emergency response to disasters (disaster assistance scheme in time of foods, earthquakes), providing critical energy infrastructure protection, improving the energy efficiency and innovative technology in the military (diversification of the energy sources), integrating the environmental principles into the every aspect of the activities, including appropriate environmental protection training of the Allied forces, and conducting the scientific research on military specific technical challenges in relation to the environmental issues. For example, the NATO Green Defence Framework³⁰ from 2014 contains three pillars, operational effectiveness, environmental protection and energy efficiency, which should contribute to "the green profile" of NATO. In that manner, NATO is aiming to become more energy sufficient and environmentally sustainable in its activities while saving resources and enhancing operational effectiveness. NATO is working on reducing the dependency on fossil fuels by using biofuels and solar panels to power military camps, developing hybrid vehicles and improving the energy efficiency of bases and other infrastructures.

10.2 NATO's Agenda on Climate Change and Security

Sustainable development is in the core of the **NATO 2030 initiative (Agenda on Climate Change and Security)**,³¹ with the title Making a Strong Alliance even Stronger, endorsed by the leaders

²⁹ NATO: *Environment, climate change and security*, 18 April 2024. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm?selectedLocale=en.

³⁰ NATO: *Green Defence Framework*, 2014. Online: https://archives.nato.int/uploads/r/nato-archives-online/1/6/c/16c55406bb38433a11d4b245ba537dcd4761c681bc52523a653c248124941c0d/PO_2014_0059_ENG_NHQP2004280.pdf.

³¹ NATO 2030: *Making a Strong Alliance Even Stronger*. Online: <https://www.nato.int/nato2030/>.

of NATO on 14 June 2021 during the NATO Summit in Brussels.³² In the notion of the sustainable development, it's goal is to make sure Alliance remains ready today to face tomorrow's challenges. NATO 2023 Agenda consists of 9 proposals,³³ deepening of the political consultation and coordination, strengthening the deterrence and defence, improving the resilience, preserving its technological edge, upholding the rules-based international order, boosting of the training and capacity building, combating and adapting to climate change, the working on the next strategic concept, investing in NATO. Although, every of such proposal is linked to the sustainability, the most influential for the sustainability and security is seventh proposal, to combat and adapt to climate change. It means the commitment of the NATO leaders to significantly reduce greenhouse gas emissions from military activities and installations. This goal should be achieved by the reduction of greenhouse gas emissions by the NATO political and military structures and facilities and the assessment of the reaching net zero emissions by 2050. For the proper activities of the NATO it is important to adapt its operations in all conditions, especially in extreme heat and cold, rising sea levels, and natural disasters, as well as to be independent on fossil fuel supplies using the green technologies.

The Slovak republic is also in the heart of the NATO 2030 agenda. In order to achieve its goals, NATO cooperates with the civil society and private sector, for example through a series of NATO-Private Sector Dialogues³⁴ in cooperation with GLOBSEC.³⁵ As a think tank with the residency in Bratislava, it is organising Bratislava Forum on global security yearly, connecting public and private sector from all over the world. The series of NATO-Private Sector Dialogues were dedicated to the new trends in warfare and emerging technologies, contributions of the private sector to NATO security, sustainable defence innovation and climate change, battle over the information landscape, ethical and legal rules of new technologies, and security of critical infrastructure and supply chains.

10.3 NATO's Climate Change and Security Action Plan

To deliver the NATO's Agenda on Climate Change and Security, on 14 June 2021, the NATO leaders also adopted the **Climate Change and Security Action Plan**,³⁶ as part of the NATO's response to climate change. In the light of the fact that climate change and its implications form one of the biggest challenges that impacts security, even within the performing of the military activities or maintaining of the military equipment, the members of Alliance are responding to environmental challenges on multiple levels. As parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change,³⁷ Paris Agreement,³⁸ and for major part members of the European Union with the Green Deal in force,

³² Brussels Summit Communiqué: *Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 14 June 2021.* Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en.

³³ NATO 2030: *What is NATO 2030?* June 2021. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf.

³⁴ NATO: *Private Sector Dialogues focus on NATO 2030 initiative*, 2 June 2021. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184601.htm.

³⁵ GLOBSEC: *who we are*. Online: <https://www.globsec.org/who-we-are>.

³⁶ NATO: *Climate Change and Security Action Plan*, 14 June 2021. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm.

³⁷ *United Nations Framework Convention on Climate Change*, UN, 1992 (FCCC/INFORMAL/84); Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 548/2006 Z. z. o prijatí Rámcového dohovoru Organizácie Spojených národov o zmene klímy. For the list of the parties to the convention see: *Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Online: <https://unfccc.int/process/parties-non-party-stakeholders/parties-convention-and-observer-states>.

³⁸ For the text of Paris Agreement and the list of the parties to the agreement see: UN Treaty Collection: CHAPTER XXVII: ENVIRONMENT: *7.d Paris Agreement*, Paris 12 December 2015. Online: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=en.

members of the Alliance are working toward the goal to limit the global warming below 1,5 degrees Celsius, as compared with the pre-industrial levels, not only by their own activities, but also by activities of NATO.

The background for the Climate Change and Security Action Plan was the **NATO Strategic Concept**³⁹ according to which the impact of the climate change on security should be in the core of the fulfilling NATO's main three tasks of the deterrence and defence, crisis prevention and management, and cooperative security.

The plan is divided into the four goals for the NATO as organisation as well as its members dedicated to 1) climate change and security impact assessment, 2) adaptation to climate change (resilience and civil preparedness to disasters), 3) mapping and analytical methodology of greenhouse gas emissions from military activities and installations, and 4) enhanced outreach in the field of the climate change and security issues.

10.3.1 Climate Change and Security Impact Assessment

The first goal is to increase Alliance member's awareness by the annual **Climate Change and Security Impact Assessment** (the newest, second edition was adopted in 2023).⁴⁰ Its purpose is the analysis of the impact of the climate change on NATO's strategic environment, assets, installations, missions and operations. The first Climate Change and Security Impact Assessment⁴¹ adopted in 2022 introduced the effects to various climatic hazards on NATO's strategic environment, on NATO's assets and installations, on NATO's missions and multi-domain operations, and on NATO's resilience and civil preparedness. It identifies the climate change impacts on military infrastructure and equipment capability and indirect implications for security like structural damage to critical infrastructure at military bases and training areas, technical failure of infrastructure and equipment, increased demand on utilities to cope with harsher operating environments, budget pressure due to increased maintenance and repair regimes, increased occupational health and safety risks, decrease in the number of available training days, altered operating environment, increased supply chain vulnerabilities, climate change related political instability and proliferation of conflict, and changes in mission profiles. It also proposed adaptation measures based on NATO's analysis and best practices. In the field of mitigation, the assessment presents measures to reduce and/or capture military CO2 emissions, like improvement of the energy efficiency, improvement of the water and fuel resource management, enhancing the smart energy systems, procurement of more sustainable military equipment, military climate protection, building and restoration of the offsets on the defence estate, and investment in sustainable mobility (e.g. alternative fuels). In the field of adaptation, assessment propose measures to address the impact of climate change on the Alliance like development of the shared emergency response systems with civilian authorities, preparation for changes in mission profiles, military tasking and standard operating procedures to include humanitarian and disaster relief (HADR) and climate change, to retrofit infrastructure based on climate resilient or eco-design principles, improvement of resilience of utilities, incorporation of the climate change into land management, into capacity development and procurement, and build supply chain resilience. To gain the mitigation and adaptation, the assessment identifies the need for the development of decision making frameworks, introduction of the climate change and security into the curricula of civilian and

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 99/2017 Z. z. o prijatí Parížskej dohody.

³⁹ NATO: *Strategic Concept*, 18 July 2022. Online: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.

⁴⁰ NATO: *The Secretary General's Report: NATO Climate Change and Security Impact Assessment*, Second Edition, 2023. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230711-climate-security-impact.pdf.

⁴¹ NATO: *The Secretary General's Report: Climate Change & Security Impact Assessment*, 2022. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/280622-climate-impact-assessment.pdf.

military education institutions, review and development of military standards for climate change and security, improvement of the climate and emissions data collection and envision militaries as platforms for knowledge exchange.

However, like Milburn⁴² is pointing out, the mitigation within the assessment from 2022 is focusing only on the NATO's internal operations and ignoring other 95% of global emissions. Such deficiency was eliminated by the Climate change and Security Impact Assessment from 2023, as well as Compendium of Best Practice, which consider also external activities of NATO's as well as internal and external activities of its Allies. Assessment from 2023 is dedicated to the examination of the effects of various climatic hazards on NATO's strategic environment in Europe (Sigonella, Sicily), North America (Norfolk, Virginia), Arctic region, Iraq, etc. Examination also includes regional assessment and specific case studies that outline the consequences of climate change on NATO installations, assets, missions and operations. Most of all, it demonstrates how extreme weather conditions create operational stress and shorten the life cycle of military equipment based on the technical failure resulting from overheating or dust ingress. Also naval assets are facing the cooling challenges in warming waters, fluctuating salinity in water affects the buoyancy of submarines, etc. The assessment reaffirms the implementation of the Action Plan 2021 by the Allies, but measures of the Action Plan should be guided by newer recommendations, as military effectiveness of NATO's core tasks remains the number one priority, even when it can oppose the mitigation goals. The transition to clean technologies should not lead to the creation of the new strategic dependences, in particular on China currently having control and processing of strategic minerals.

10.3.2 Adaptation to climate change

The second goal is to adapt to climate change by its considerations within its work in every field like on **resilience, civil preparedness**, defence planning, innovation, training, disaster response, etc. The adaptation to climate change is very crucial in response to the environmental challenges. The climate change affects not only military activities but widely civil society. Therefore, it is very important to maintain and strengthen the national and collective resilience in order to handle natural disasters, failure of critical infrastructure or hybrid or armed attack in cooperation between military and civilian units. In conditions of NATO, resilience is a capacity to prepare for, resist, respond to and quickly recover from shocks and disruptions and to ensure the continuity of the Alliance's activities, in which civil preparedness plays key role.⁴³ Legal roots of the principle of resilience can be found in the article 3 of the North Atlantic Treaty, as it contains the commitment of the Allies to maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack. According to Shea,⁴⁴ NATO faces two resilience challenges, first, to ensure speedy transport of all forces and equipment to any part of the Alliance facing an imminent threat or attack with the access to all infrastructure it needs, and second, to be able to anticipate, identify, mitigate and recover from hybrid attacks with the minimum of negative affect on the Alliance's social, political and military cohesion. Civil preparedness is on the other side national responsibility of every Allies for cyber defence of the critical information technology networks, especially those that NATO depends on for its own operations. It is the closed circle of the Allies' security depending on individual nations upholding of this commitment. To provide the collective defence, it is important for the NATO to support its Allies within the process of improving their resilience in the areas among which Shea includes the cyber defence, hybrid threats, civil-military readiness, stepping up cooperation with the EU and partner countries. However, NATO's policy on

⁴² MILBURN, R.: Carbon Warriors: Enhancing NATO's Response to Climate Change, 9 August 2023. In: *The RUSI Journal*, Volume 168, Issue 4, 2023. Online: <https://doi.org/10.1080/03071847.2023.2235152>.

⁴³ NATO: *Resilience, civil preparedness and Article 3*, 2 August 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm.

⁴⁴ SHEA, J.: *Resilience: a core element of collective defence*, 30 March 2016. Online: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html>.

resilience and civil preparedness is governed by the Resilience Committee,⁴⁵ established in 2022 (as a successor of the Civil Emergency Planning Committee created in 1950s), reporting directly to the North Atlantic Council.

Allies, acknowledged of such commitment, agreed to strengthen NATO's resilience (collective and individual capacity of every Ally) to resist any form of armed attack. During the Warsaw Summit in 2016, they agreed seven Baseline Requirements for national resilience⁴⁶ as a tool for the measurement of their level of preparedness. These requirements are dealing with the continuity of government and critical government services, energy supplies, uncontrolled movement of people, food and water resources, mass casualties and disruptive health crises, civil communications system and transport systems. These requirements reflect the three core functions of the civil preparedness, the continuity of government, essential services to the population and civil support to the military.⁴⁷

10.3.3 Mapping and analytical methodology of greenhouse gas emissions and enhanced outreach

The third goal is to contribute to the mitigation of climate change by development of the NATO **mapping and analytical methodology of greenhouse gas emissions** from military activities and installations which was released in 2023.⁴⁸ Such methodology should be good example for the NATO members for their own emissions assessment programmes to formulate voluntary goals within the reducing of the greenhouse gas emissions from the military. In the same time, the good examples of such programmes of the allies were also released within 2023 Compendium of Best Practice,⁴⁹ summarizing the efforts of the Allies to adapt their armed forces to the climate change challenges. However, methodology applies only to various NATO bodies and for the Allies represents only the inspiration how to reduce the emissions.

The last, **fourth goal** is to **enhance outreach with the partner countries**, international and regional organisations active in the field of the climate change and security issues, as well as civil society, academia and industry. There could be mention the cooperation between EU and NATO in the light of the expansion and deepening of the cooperation on the resilience and the protection of critical infrastructure, emerging and disruptive technologies, space, the security implications of climate change, etc.⁵⁰ One of the current tools for responding to climate change is the NATO Centre of Excellence for Climate Change and Security⁵¹ established in Montreal, Canada, in 2023. Like in other members of

⁴⁵ NATO: *Resilience Committee*, 7 October 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50093.htm.

⁴⁶ NATO: *Commitment to enhance resilience, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw*, 8-9 July 2016. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm; such commitment was renewed during Brussels Summit in 2021: NATO: *Strengthened Resilience Commitment*, 13 September 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm.

⁴⁷ NATO: *Resilience, civil preparedness and Article 3*.

⁴⁸ NATO: *The NATO Greenhouse Gases Emission Mapping and Analytical Methodology 2023*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-NATO-GHG-Methodology.pdf.

⁴⁹ NATO: *Compendium of Best Practice*, 2023. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-climate-change-best-practices.pdf.

⁵⁰ *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation*, 10 January 2023. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023/>; to compare, the previous joint actions and declarations were focusing more on the technical challenges like the cyber security, hybrid threats, counter-terrorism, without considering the climate change challenges, see: European Council: *EU-NATO cooperation*, 19 June 2024. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/eu-nato-cooperation/>.

⁵¹ *NATO Climate Change and Security Centre of Excellence*, 2023. Online: <https://www.international.gc.ca/world-monde/international-relations-relations-internationales/nato-otan/centre-excellence.aspx?lang=eng>.

the NATO, climate change is integrated as a core element of Canada's national security⁵² as Arctic heating leads to the fires and floods and are affecting the vulnerable and marginalized groups, especially indigenous people dependent on local sources and environment.

10.4 NATO's contribution towards European Green Deal

NATO's activities has a huge impact on the fulfilment of the European Green Deal goals. The cooperation between EU and NATO can be traced back to 2016 Joint Declaration⁵³ signed in Warsaw identifying seven concrete areas for enhanced cooperation, especially defence industry and research. As military activities are one of the crucial factor affecting the production of the greenhouse gases and the loss of biodiversity,⁵⁴ NATO's support of the new technologies, military guidelines and resilience methodologies may have a huge impact on the goals of the European Green Deal, especially in the area of the climate- towards climate neutral continent, energy- towards clean and efficient energy transition, transport- towards efficient, safe and environmentally friendly transport, industry- towards green and digital Europe.⁵⁵ And vice versa, working on goals of the European Green Deal may help NATO to achieve the goals within the climate change response and sustainability.

In 2022, within the initiatives of the European Green Deal, the European Commission presented REPowerEU plan⁵⁶ to help EU to deploy more renewable energy, save energy and diversify its energy supplies. This plan overlaps with goals of the NATO's activities within the NATO 2030 initiative (Agenda on Climate Change and Security), to cut dependence on the fossil fuels delivered by unreliable states. From 66 projects supported by the Science for Peace and Security Programme in 2023, we can mention multi-year project "*TANGO: Technology against climate change to mitigate CO2 environmental security threats*" between experts from Italy, Morocco and Belgium. It is dedicated to reduction of CO2 emissions in the atmosphere and mitigation of the impact of greenhouse gases on climate change, inter alia by developing a novel and sustainable aerosol reactor for the utilization of CO2, which can be employed as a building block to produce a wide variety of chemicals and fuels, transforming a pollutant into a feedstock. Also, the project "*Conversion Technologies for Quantum Sensing and Secure Communications*" between experts from Turkey and Ukraine is dedicated to quantum mechanics important for many emerging and disruptive technologies. For the climate change response, the results of the project "*DECC: Dynamics above the Epicentre of Climate Change*" examined between experts from Germany, Finland, Sweden and Norway may be interested as it is detecting the effect on winds due to the climate change and investigating energy transfer throughout the atmosphere in order to analyse the impact of the extreme weather events on critical infrastructure and transportation systems in Europe's Arctic

⁵² Government of Canada: *Our North, Strong and Free: A Renewed Vision for Canada's Defence*, 2024. Online: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/north-strong-free-2024.html>.

⁵³ *Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 8 July 2016. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm; reaffirmed and enhanced by the *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 10 July 2018. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm; and by the *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 10 January 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm.

⁵⁴ ELBERT, L.: Príspevok ozbrojeného konfliktu ku klimatickým zmenám, op. cit., p. 73-91.

⁵⁵ European Commission: *The European Green Deal*.

⁵⁶ European Commission: *REPowerEU: Affordable, secure and sustainable energy for Europe*. Online: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en.

Spaceport.⁵⁷ Militaries of the EU are dependent on oil and gas and in many cases on one supplier, so it is very important to develop more fuel efficient military vehicles and assets that use renewable sources. It can also influence the costs of fossil fuels prices and costs of the transport.⁵⁸

Moreover, NATO is supporting the research projects in the field of crisis management, defence and related security capacity building.⁵⁹ We can mention the multi-year project “*Resilient Civilians in Hybrid and Population-Centric Warfare*” between experts from Norway, Ukraine, Finland, Denmark, France and United States, which proposed a new approach to civil-military interaction, with the design of an analytical tool based on a combined multi-actor security and civil-military interaction matrix, the Civil-military Multi-actor Security & Resilience (CMSR) model. Another one, “*PROMEDEUS: Protection Civile et Medecine d’Urgence Sanitaire en Mauritanie*” governed by the experts from Romania, Mauritania and France is aimed to strengthen the crisis management of the medical treatment in emergencies by creation of the civil protection units.⁶⁰

NATO is also supporting the training courses for the competencies in the field of critical energy infrastructure protection, cyber defence and the response to the chemical, biological, radiological and nuclear (CBRN) incidents. Courses have been delivered by the NATO- Istanbul Cooperation Initiative Regional Centre in Kuwait,⁶¹ e.g. Network Vulnerability Assessment & Risk Mitigation Course or Critical Energy Infrastructure Protection and Resilience Course.⁶²

All of these support by the research projects, workshops, training courses, etc. are very impactful in the response to climate change, as it helps to the development of the new green technologies, climate change response and mitigation, as well as economy growth and elimination of the dependence on fossil fuels from other countries. As van Schaik and Ramnath⁶³ pointed out, for those criticising that energy transition in the military sector might compromise operational effectiveness, it is important to bear in mind that the modernisation makes the military more strategically autonomous.

Conclusion

NATO has to deal with the barriers for the sustainable response to the climate change. One of the most serious is the motivation, as NATO is a collective defence organisation. Current Secretary General, Jens Stoltenberg, is very passionate about the consequences of the climate change and its mitigation. Hopefully his successor, Mark Rutte, will continue to support and promote the climate change mitigation and adoption. Moreover, current situation about the armed conflict in Ukraine shows us opinions of the experts and society, either we are adapting to and prioritizing climate change or we are focusing on our collective defence.⁶⁴ There is no win-win situation. And there is also the issue of deniers of the climate change. For the effective mitigation and adaptation to climate change and its challenges for the security, it is important to achieve political consensus among the Allies.

However, the fact that the climate change is the subject of the Strategic Concept, it gives us the hope that the adaptation for the climate change will stay in core of the NATO’s work even in the insecure times of armed conflict. It is important to reiterate that prioritization of the climate change challenges

⁵⁷ NATO: *The NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme - Annual Report 2023*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/4/pdf/240419-SPS-AnnualReport2023.pdf.

⁵⁸ VAN SCHAİK, L., RAMNATH, A.: *A European Green Deal for militaries to strengthen Europe’s Defence*, p. 4. April 2022. Online: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-04/PB%20A%20European%20Green%20Deal.pdf>.

⁵⁹ NATO: *Science for Peace and Security Programme*, 17 April 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85373.htm.

⁶⁰ NATO: *The NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme - Annual Report 2023*, op. cit.

⁶¹ NATO: *Istanbul Cooperation Initiative (ICI)*, 1 September 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm.

⁶² NATO: *The NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme - Annual Report 2023*, op. cit.

⁶³ VAN SCHAİK, L., RAMNATH, A. *A European Green Deal for militaries to strengthen Europe’s Defence*, op. cit., p. 6.

⁶⁴ HARDT, H. *How NATO Is Adapting to Climate Change*, op. cit.

in its Strategic Concept and launching the Climate Change and Security Action Plan, methodology, best practices, and creation of the Climate Change and Security Centre for Excellence, represent will and main steps to plan for and respond to climate related events.

NATO is a vision oriented organisation with activities based on the consensus of its Allies that could not be united in all circumstances. However, NATO has a great political power and its guidelines, methodologies and recommendations could have a huge impact. Although NATO is not main entity in international law within the protection of environment and response to climate change, it may promote and strengthen efforts of states based on the European Green Deal and UN Sustainable Development Goals by giving the good examples and best practices. NATO has the clear vision how to respond to climate change in order to achieve sustainability of environment, society and economic growth, but is completely depended on the actions of the Allies. One of the good facts is that among NATO Allies, 23 members are also members of the EU. So both organisations, although having an absolutely different *modus operandi*, should have a support from their members to strengthen their role within the geopolitical competition, resilience issues and the protection of civil infrastructure working on new technologies, energy sources and other challenges of the climate change in the area of military.⁶⁵

List of literature and sources:

ABC News: *History Lost Amid the Destruction of These Syrian UNESCO World Heritage Sites*, 15 March 2016. Online: <https://abcnews.go.com/International/history-lost-destruction-syrian-unesco-world-heritage-sites/story?id=37654762>.

AMBROSE, T.: *World's militaries avoiding scrutiny over emissions, scientists say*. The Guardian, 11 November 2021. Online: <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/11/worlds-militaries-avoiding-scrutiny-over-emissions>.

BLAŠKOVIČ, K.: *Environmentálna bezpečnosť: klimatické zmeny, ochrana životného prostredia a medzinárodnoprávny rámeček*. Bratislava: VEDA, 2023, p.264. ISBN 978-80-224-2050-1.

BOYLE, A., REDGWELL, C.: *Birnie, Boyle & Redgwells's International law and the Environment*. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press, 2021, 866 p. ISBN 978-0-19-959401-6.

BROWNE, A.: *Explainer: What Is Sustainability and Why Is It Important?* 26 October 2022. Online: <https://earth.org/what-is-sustainability/>.

Brussels Summit Communiqué: *Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels*, 14 June 2021. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en.

Climate change and its possible security implications, Report of the UN Secretary-General, 11 September 2009 (A/64/350).

CORMARIE, P., STEPHENSON, S. R.: *Can NATO Supercharge Military Greening?* 1 December 2023. Online: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/12/can-nato-supercharge-military-greening.html>.

⁶⁵ The paper presents a partial output within the research project APVV-20-0576 entitled "Green Ambitions for Sustainable Development (European Green Deal in the Context of International and National Law)".

ELBERT, L.: Príspevok ozbrojeného konfliktu ku klimatickým zmenám. In: LANTAJOVÁ, D. (ed.) a kol.: *Aktuálne výzvy medzinárodného práva a medzinárodnej bezpečnosti*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2023, p. 73- 91. ISBN 978-80-89640-16-4.

European Commission: *REPowerEU: Affordable, secure and sustainable energy for Europe*. Online: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en.

European Commission: *The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people's health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691.

European Commission: *The European Green Deal*. Online: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

European Council: *EU-NATO cooperation*, 19 June 2024. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/eu-nato-cooperation/>.

FARHAN, A., KOSSMANN, S., VAN RIJ, A.: *Preparing NATO for climate-related security challenges*, 4 July 2023. Online: <https://www.chathamhouse.org/2023/07/preparing-nato-climate-related-security-challenges/01-introduction-1>.

GLOBSEC: *who we are*. Online: <https://www.globsec.org/who-we-are>.

Government of Canada: *Our North, Strong and Free: A Renewed Vision for Canada's Defence*, 2024. Online: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/north-strong-free-2024.html>.

HARDT, H.: *How NATO Is Adapting to Climate Change*, 28 September 2023. Online: <https://ucigcc.org/interview/how-nato-is-adapting-to-climate-change/>.

JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, p.388. ISBN 978-80-7502-580-7.

Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 8 July 2016. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm.

Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 10 July 2018. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm.

Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 10 January 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm.

Joint Declaration on EU-NATO Cooperation, 10 January 2023. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023/>.

MILBURN, R. Carbon Warriors: Enhancing NATO's Response to Climate Change, 9 August 2023. In: *The RUSI Journal*, Volume 168, Issue 4, 2023. Online: <https://doi.org/10.1080/03071847.2023.2235152>.

NATO 2030: What is NATO 2030? June 2021. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf.

NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger. Online: <https://www.nato.int/nato2030/>.

NATO Annual Tracking Research 2021, Public Diplomacy Division, 17 March 2022. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-annual_tracker_report.pdf.

NATO Climate Change and Security Action Plan, 14 June 2021. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm.

NATO Climate Change and Security Centre of Excellence, 2023. Online: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relationsrelations_internationales/nato-otan/centre-excellence.aspx?lang=eng.

NATO Standardization Office. Online: <https://nso.nato.int/nso/home/main/home>.

NATO: Commitment to enhance resilience, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm.

NATO: Compendium of Best Practice, 2023. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-climate-change-best-practices.pdf.

NATO: Environment, climate change and security, 18 April 2024. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm?selectedLocale=en.

NATO: Green Defence Framework, 2014. Online: https://archives.nato.int/uploads/r/nato-archives-online/1/6/c/16c55406bb38433a11d4b245ba537dcd4761c681bc52523a653c248124941c0d/PO_2014_0059_ENG_NHQP2004280.pdf.

NATO: Istanbul Cooperation Initiative (ICI), 1 September 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm.

NATO: Resilience Committee, 7 October 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50093.htm.

NATO: Resilience, civil preparedness and Article 3, 2 August 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm.

NATO: Science for Peace and Security Programme, 17 April 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85373.htm.

NATO: *Secretary General at COP28: climate change matters for our security, and therefore it matters to NATO*, 1 December 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_220668.htm?selectedLocale=en.

NATO: *Standardization*, 14 October 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm?selectedLocale=en.

NATO: *Strategic Concept*, 18 July 2022. Online: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.

NATO: *Strengthened Resilience Commitment*, 13 September 2022. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm.

NATO: *The NATO Greenhouse Gases Emission Mapping and Analytical Methodology 2023*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230710-NATO-GHG-Methodology.pdf.

NATO: *The NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme - Annual Report 2023*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/4/pdf/240419-SPS-AnnualReport2023.pdf.

NATO: *The Secretary General's Report: Climate Change & Security Impact Assessment*, 2022. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/280622-climate-impact-assessment.pdf.

NATO: *The Secretary General's Report: NATO Climate Change and Security Impact Assessment*, Second Edition, 2023. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230711-climate-security-impact.pdf.

NATO-Private Sector Dialogues focus on NATO 2030 initiative, 2 June 2021. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184601.htm.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 99/2017 Z. z. o prijatí Parížskej dohody.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 301/2004 Z. z. o uzavretí Severoatlantickej zmluvy.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 548/2006 Z. z. o prijatí Rámcového dohovoru Organizácie Spojených národov o zmene klímy.

Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change. Online: <https://unfccc.int/process/parties-non-party-stakeholders/parties-convention-and-observer-states>.

Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the UN Climate Change Conference (COP28) in Dubai, 1 December 2023. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_220990.htm.

SHEA, J.: *Resilience: a core element of collective defence*, 30 March 2016. Online: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html>.

STANAG 4015: *Starter Battery Spaces For Tactical Land Vehicles*. Online: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards?search=4015>.

STANAG 7237: *Modular Combined Petroleum Unit (MCPU)*. Online: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards?search=7237>.

The North Atlantic Treaty, Washington D.C. - 4 April 1949. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm.

UK: *Ministry of Defence Climate Change and Sustainability Strategic Approach*, 30 March 2021. Online: <https://www.gov.uk/government/publications/ministry-of-defence-climate-change-and-sustainability-strategic-approach>.

UN: UN Department of Economic and Social Affairs: *The 17 Goals*. Online: <https://sdgs.un.org/goals>.

UN Treaty Collection: CHAPTER XXVII: ENVIRONMENT: *7.d Paris Agreement*, Paris 12 December 2015. Online: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=en.

UN: *Academic Impact: Sustainability*. Online: <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability>.

UNEP: *Climate change and security risks*. Online: <https://www.unep.org/topics/fresh-water/disasters-and-climate-change/climate-change-and-security-risks>.

Unitar: *Syria World Heritage Sites Report*, 2014. Online: <https://unitar.org/sustainable-development-goals/satellite-analysis-and-applied-research/chs-syria>.

United Nations Framework Convention on Climate Change, UN, 1992 (FCCC/INFORMAL/84).

US: *DoD Sustainability Plans*. Online: <https://www.denix.osd.mil/sustainability/dod-sspp/index.html>.

VAN SCHAİK, L., RAMNATH, A.: *A European Green Deal for militaries to strengthen Europe's Defence*. p. 4, April 2022. Online: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-04/PB%20A%20European%20Green%20Deal.pdf>.

Vyhláška č. 65/1954 Zb. o Ženevských dohovoroch zo dňa 12. augusta 1949 na ochranu obetí vojny.

Author details

JUDr. Ľudmila Elbert, PhD., Univ. Assoc. Prof.

Pavol Jozef Šafárik University in Košice

Faculty of Law

Institute of International law and European law

E-mail: ludmila.elbert@upjs.sk

11 Suing tort damages from the Dieselgate emissions scandal by an indirect agent

Luboslav Sisák

Introduction

In 2015, it was discovered that the carmakers of the German Volkswagen Group had installed an emissions defeat device into some diesel vehicles. Its job was to keep emissions within legal limits under laboratory test conditions, while in normal traffic, which the device was able to detect, the emissions were not properly regulated and leaked into the air in excessive amounts.⁶⁶

Although almost 10 years have passed since the discovery of the emissions fraud known in the meantime as Dieselgate, private law aspects of the case continue to occupy the courts of European countries. The main topic in this regard is non-contractual tort claims for damages of car owners against the car manufacturers. Until now, such a tort claim has been based on the manufacturer's deliberate disregard of good morals, which is usually found in tort law of the civil codes in our region.⁶⁷ However, following the recent judgment of the Court of Justice of the EU in the case C-100/21, the door has also been opened to negligence liability of the manufacturer.⁶⁸

Injured car owners have several options to pursue their claims against the manufacturer: individual lawsuit, debt collection (*Inkassoession*), class action or through an indirect agent.⁶⁹

This paper will focus on the last of these alternatives. While an indirect agent for Dieselgate tort claims has not yet appeared before the Slovak courts, the Czech courts already have a fair experience with it. The aim of this paper is to present the fate of the indirect agent pursuing the claims in question before the Czech courts and to assess whether the Czech case law and literature could be an inspiration for the Slovak courts.

11.1 About indirect agency in general

Although we normally handle our private law affairs on our own, it is often convenient or even necessary to manage these affairs with the use of others. For this purpose, the principal authorizes another person which then acts as the principal's agent. The agent acts in the name of the principal and on his behalf (§ 31 et seq. of the Slovak Civil Code, from now on as "CC"). "On his behalf" means that the effects of the legal act are attributed to the principal, not to the agent. Acting "on his account" indicates that the economic consequences of the agent's actions fall on the principal. This classical model of representation is called direct agency.

⁶⁶ In more detail SISÁK, L.: Vzorová určovací žaloba v Nemecku ako nástroj kolektívneho uplatňovania práv spotrebiteľov. In: *Justičná revue*, 2019, č. 3, p. 334; and more recently also SISÁK, L.: Cezhraničné nároky poškodených vlastníkov áut zo škandálu Dieselgate. In: BAČÁROVÁ, R., PACÁK, T., SZITTYAIOVÁ, M. (eds.) *KOŠICKÉ DNI SÚKROMNÉHO PRÁVA V. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: Košice, 2024, p. 89 et seq.* Online: https://kdsp.sk/wp-content/uploads/2024/04/Zbornik_KDSP-V.-2024-160x225mm-504str-web.pdf.

⁶⁷ E.g. § 424 of the Slovak Civil Code (act no. 40/1964 Coll.), § 2909 of the Czech Civil Code (act no. 89/2012 Coll.), § 826 of the German BGB, § 1295(2) of the Austrian ABGB, Art. 41(2) of the Swiss OR.

⁶⁸ See the Judgment of the Court of Justice of the European Union (from now on as "CJEU") from the 21st of March 2023 in the case C-100/21, QB v. Mercedes-Benz Group AG, ECLI:EU:C:2023:229, and the subsequent decisions of the referring German Federal Supreme Court (*Bundesgerichtshof*, from now on as "BGH") from the 26th of June 2023, case no. VIa ZR 335/21, VIa ZR 533/21 and VIa ZR 1031/22. See also a press release summary thereto: Pressestelle des Bundesgerichtshofs: Bundesgerichtshof entscheidet zum Differenzschaden in "Dieselverfahren" nach dem Urteil des EuGH vom 21. März 2023 (C-100/21). 26th of June 2023. Online: <https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/2023100.html>.

⁶⁹ For a brief outline of these alternatives, see SISÁK, L.: Cezhraničné nároky poškodených vlastníkov áut zo škandálu Dieselgate, op. cit., p. 90–91.

However, aside from direct agency, there are other forms of pursuing one's own interests through another person. Indirect agency falls into this group. Here (unlike direct agency) the agent acts on his own behalf, i.e. he is attributed the effects of the legal act (e.g. the agent concludes a contract and becomes a party to it, not the principal). However, the economic consequence of the act falls on the principal, as in the case of direct agency. The indirect agent therefore acts on his own behalf but on the account of another. The principal thus does not enter into legal relations with third parties, he remains behind the curtain (*Hintermann*) and only the agent is known to the public (*Strohmann*).⁷⁰ Since the indirect agent acts in his own name, the use of the term "agency" is sometimes criticised by the doctrine as not being the most correct.⁷¹ Nevertheless, the designation "indirect agency" is well established and will be used throughout this paper.⁷²

Although indirect agency is not generally regulated or explicitly mentioned in the CC,⁷³ it is not prohibited and appears in some specific types of contracts (procurement contracts) as a voluntary or mandatory element. The indirect agent may (but need not) be the contractor in a contract of command (§ 724 et seq. CC) or the procuring entity in a contract for the procurement of a thing (§ 733 et seq. CC). However, a commission contract (§ 577 et seq. of the Commercial Code⁷⁴) or a freight forwarding contract (§ 601 et seq. of the Commercial Code) presupposes indirect agency as a mandatory feature of the contract. Indirect agency is not an end in itself and has its own purpose and function, particularly in trading on closely profiled markets. Here, the indirect agent is seen as a specialised intermediary between demand and supply in a certain segment and the circumstances of the trade require him to act on his own behalf (e.g. in the market for works of art or fine art, antiques, stamps or auctions).⁷⁵ A special case of indirect agency is the recovery of an assigned debt from the debtor by the assignor (§ 530(1) CC).

11.2 Indirect agency as a method of recovering claims of injured car owners

The subject matter of a procurement contract, of whatever type, can also be the recovery of a debt and it may occur that is built on indirect agency. The pursuit of a claim by an indirect agent in out-of-court negotiations might not encounter problems and very well lead to success. However, when these attempts fail, the principal may instruct the indirect agent to file a lawsuit. This leads to an unusual situation where the plaintiff, although fully complying with the will of the principal, is not the holder of the substantive right which the lawsuit asserts. He does not bring the action in the name of the principal (as a direct agent does), but in his own name.

To date, the most large-scale attempt at collective litigation of Dieseltgate claims in Czechoslovakia has been made precisely through indirect agency. Acting as an indirect agent of the injured car owners (mostly Czech nationals), Safe Diesel s.r.o. (Czech form of Ltd. company) filed a lawsuit against the car manufacturers in Czech courts, namely Volkswagen AG and Škoda. As one of these defendants is a German company, private international law does come into play. However, it goes beyond the scope

⁷⁰ NEUNER, J.: *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 12. Auflage, C. H. Beck, 2020, p. 611–612.

⁷¹ BROX, H., WALKER, W. D.: *Allgemeiner Teil des BGB*. 45. Auflage, Verlag Franz Vahlen, 2021, p. 241.

⁷² For a distinction between direct and indirect representation, using a commission contract as an example, see the resolution of the Supreme Court of the Slovak republic (from now on as "SupCourtSR") case no. 1MObdov/6/2009 from the 22nd of July 2010.

⁷³ More instructive than the Civil Code was the older Customs Act (No. 238/2001 Coll.), which in § 9(1) explicitly distinguished and defined direct and indirect agency. The current Customs Act (No. 199/2004 Coll.) no longer contains this regulation.

⁷⁴ Act no. 513/1991 Coll.

⁷⁵ KOLLER, I. In: CANARIS, C. W., HABERSACK, M., SCHÄFER, C. (hrsg.): *Staub Handelsgesetzbuch. Großkommentar. Neunter Band. §§ 373–376; 383–406*. 5. Auflage, De Gruyter Verlag, p. 80.

of this paper.⁷⁶ Coming back to the topic, Safe Diesel probably was aware of the issue in the prior Czech case law whether an indirect agent does bear substantive standing in the proceedings. But because the case law provided a positive answer, Safe Diesel perhaps believed that substantive standing would not be an issue. Let's take a closer look at the case law leading up to Safe Diesel's lawsuit.

11.3 Standing of an indirect agent before Dieselgate lawsuits in Czechia

The Supreme Court of the Czech Republic (from now on as "SupCourtCZ") has addressed this issue in two cases. The first one is the judgment from the 8th of December 2009 in case no. 21 Cdo 5138/2007, where the wife lent money belonging to the common property of spouses to another person. The loan was not returned and the wife sued for repayment. Among other issues, SupCourtCZ faced the question of whether the wife had active substantive standing to sue for the entire loan, when although she herself was the contractual creditor (without her husband), but according to the court (probably) due to § 145(4) of the old Czech Civil Code (now still as § 145(2) of the Slovak CC), the debt was "of a partial nature and that the defendant had to repay it to both creditors (note: spouses) in equal parts (one half at a time)." It was concluded that the wife, as the sole plaintiff, could sue only for the part of the debt that fell to her. The husband's portion can only be sued by the wife if justified by circumstances other than the rules on matrimonial property. SupCourtCZ held that this "other circumstance" was indirect agency arising from the procurement contract which, the court believed, the spouses had entered into and which was intended to entrust the wife with the recovery of her husband's share of the debt. In that case, the court concluded that the wife, as the indirect agent, had, without further a due, active substantive standing.

The second case is the judgment of the SupCourtCZ case no. 25 Cdo 3198/2008 from the 28th of November 2011. Here, the courts were dealing with a situation where the plaintiff's semi-trailer, of which he was a lessee, was damaged in traffic. He sought payment of the insurance premiums under the accident insurance policy for the semi-trailer from the defendant insurance company. The lower courts held that the plaintiff, as a 'mere' lessee, did not have substantive standing because the insured here was not in fact he, but the leasing company as lessor and owner of the semi-trailer. The plaintiff, however, claimed that the leasing company had authorized him to pursue the claim, but that was not enough for the Court of Appeals. However, SupCourtCZ instructed the lower court that such an authorization could potentially be a manifestation of indirect agency of the plaintiff, giving rise to substantive standing. In doing so, it also referred to the decision described in the preceding paragraph.

While both decisions acknowledge the substantive standing of an indirect agent, they do not provide further reasoning for that conclusion.

11.4 (Certainly) Substantive (?) standing of an indirect agent in Dieselgate proceedings in Czechia

In what was apparently the first major lawsuit, Safe Diesel, as an indirect agent, sued the claims of the Czech Post, which had purchased vehicles from the defendant manufacturers with built-in defeat devices. The issue of Safe Diesel's substantive standing went all the way up to the SupCourtCZ. In its judgment from the 21st of February 2023 in case no. 33 Cdo 953/2022, the court concluded that Safe Diesel, as an indirect agent, did not have substantive standing. It noted that the two precedents mentioned earlier in this paper were not applicable to the present case. In those decisions, according to the SupCourtCZ, there existed a special relationship based on substantive law between the principal and the indirect agent, which justified the plaintiff to pursue specific claims on its own behalf based

⁷⁶ For more detail and reference thereto, see e.g. SISÁK, L.: Cezhraničné nároky poškodených vlastníkov áut zo škandálu Dieselgate, op. cit., p. 89 et seq.

on indirect agency. While in the first decision this special relationship was community property of spouses, in the second it was a lease. However, no special substantive relationship existed between Safe Diesel and Czech Post other than the procurement contract itself, and Safe Diesel thus has no special connection to the pursued claim. Finally, as an obiter dictum, the court stated that an indirect agent has substantive standing in civil proceedings only if the law expressly so provides (e.g., § 2466 or § 1886(1) of the Czech Civil Code, the Slovak parallels of which are § 586 of the Commercial Code and § 530(1) of the CC).

We agree with the reaction of the Czech academia to the judgment of the SupCourtCZ in Safe Diesel (Czech Post)⁷⁷ in that its reasoning may be flawed, but the verdict itself is correct.

First of all, we concur with the view that it was not substantive standing that was at issue, but procedural standing.⁷⁸ Procedural standing defines the authority of a person to litigate someone else's claim on his own behalf.⁷⁹ This category is not that well known in Slovak theory or practice, but it has already penetrated into Czech doctrine.⁸⁰ For the sake of its potential further development also in Slovakia, it is worth considering whether it would deserve a different term. Other than litigation procedural law in Slovakia already uses this term to refer to other matters.⁸¹ The use of two identical procedural terms to refer to different matters might not be beneficial. The German term *Prozessstandschaft* does not give room for a suitable translation into Slovak. "*Standtschaft*" and the English equivalent "standing" unfortunately do not have a good parallel in Slovak. For example, litigation authorisation or litigation standing (the right to litigate) could be considered, which would also distinguish the litigious nature of the institute and thus contribute to its individualisation. For the time being, however, we will stick to the term procedural standing. One may wonder what the difference between indirect agency and procedural standing is, as both have a rather similar meaning. They are certainly not the same creatures. In simple words, what the former is to substantive law, the latter is to procedural law. But cases of indirect agency *ex lege*, in our view, also imply procedural standing *ex lege*. Thus, for example, if an assignee is allowed to recover an assigned claim from a debtor under § 530(1) CC, he is an indirect agent in the extra-judicial interactions and in civil proceedings, he has procedural standing. In any event, Safe Diesel acted as if it had procedural standing, since it never asserted itself as a holder of a substantive right (substantive standing), but insisted on its right to litigate. The key question was therefore not whether Safe Diesel had substantive standing, but whether it had procedural standing. It surely did not have procedural standing *ex lege*. It could, however, arise from the manifestation of the will of the principal - Czech Post (contractual procedural standing). While indirect agency can arise from the expression of the will of the principal without limits, procedural standing is much more strict. Procedural law should be interested in protecting the litigant from abusive changes of procedural roles or from imposing unwanted rivals who would, e.g. due to

⁷⁷ TĚGL, P., MELZER, F.: K rozhodnutí NS ohledně přípustnosti ujednání procesní legitimace. In: *Bulletin advokacie*, 2023, no. 4, p. 51.

⁷⁸ *Ibidem*, IV., 1.

⁷⁹ *Ibidem* and the works cited therein, especially COUFALÍK, P.: *Procesní legitimace v civilním sporném řízení*. C. H. Beck, 2019; from German literature see e.g. JACOBY, F.: *Zivilprozessrecht*. 17. Auflage, Verlag Franz Vahlen, 2020, p. 78; in more detail SCHULZE, G. In: WIECZOREK, B., SCHÜTZE, R. A. (Hrsg.): *Zivilprozessordnung und Nebengesetze. Großkommentar. Zweiter Band, Teilband 1, §§ 50-77*. 4. Auflage, De Gruyter, § 51, marg. no. 34 et seq.; from Austrian literature see e.g. FUCIK, R. In: RECHBERGER, W. H. (Hrsg.): *Kommentar zur ZPO*. 4. Auflage, Verlag Österreich, 2014, p. 504.

⁸⁰ See the work of Coufalík in the previous footnote.

⁸¹ In administrative justice, procedural standing is sometimes used as a synonym for „lawsuit standing“ under § 178(1) of the Code of Administrative Justice and other provisions on special proceedings in the same code (see e.g. the ruling of the Constitutional Court of the Slovak Republic case no. II. ÚS 179/2019 from the 22nd of October 2019). Furthermore, the constitutional process understands procedural standing as the right to initiate proceedings before the Constitutional Court of the Slovak Republic (e.g. § 74, § 94 of the Constitutional Court Act).

insolvency, be unable to pay the costs of the proceedings.⁸² The Czech doctrine does not make compromises and concludes that procedural standing *ex contractu* is not admissible at all because of the silence of the law in conjunction with the mandatory nature of procedural law.⁸³ Austrian law is similar.⁸⁴ On the other hand, e.g. the German Civil Procedural Code also does not expressly regulate contractual procedural standing and is also mandatory, but nevertheless, case law has long held that the only ground for a valid agreement on procedural standing is the protection-worthy-self-interest of the desired litigant (*schutzwürdiges Eigeninteresse*).⁸⁵ This condition is met if the decision on the merits of the case has a direct or indirect effect on the legal position of the desired litigant.⁸⁶ But even if the Czech doctrine accepted this exception, Safe Diesel has no visible interest worthy of protection and should therefore not have procedural standing in the present case. However, we join the call of the Czech scholarship for considering the German exception to the prohibition on contractual procedural standing. After all, it seems that precisely this was the direction of the older case law of the SupCourtCZ (see part 3. of this paper), as it acknowledged that procedural standing *ex contractu* is allowed if there is a pre-existing relationship of substantive law between the principal and the desired litigant. This sounds similar to the German exception, just differently (or not properly) phrased.⁸⁷

The judgment of the SupCourtCZ in the case of Safe Diesel and the claims of the Czech Post passed the test of constitutionality, as Safe Diesel's constitutional complaint was rejected for manifest lack of merit.⁸⁸ The Czech Constitutional Court specifically pointed out the improper mixing of substantive and procedural standing and followed the majority opinion of the scholarship on the inadmissibility of procedural standing *ex contractu*.⁸⁹

Safe Diesel, despite what should be considered a rather unfavourable outcome, made the attempt to sue the car manufacturers again. This time, claims of up to over 7,000 (!) injured car owners were at stake. Safe Diesel repeated the same unsuccessful model of contractual procedural standing. Unsurprisingly, the first and appellate instances saw no reason to disregard the Czech Supreme and Constitutional Courts and the action was dismissed.⁹⁰ It is satisfying to see that the Court of Appeal noticed the comment of the scholarship on the confusion between substantive and procedural standing and rejected the notion that either was given in the present case.⁹¹ Safe Diesel appealed against the judgment of the Court of Appeal, which has not yet been decided.

11.5 Czech experience as an inspiration for Slovak law?

Although the procedural law in Slovakia has been recodified and the Civil Procedural Code (no. 99/1963 Coll.), which is still in force in the Czech Republic, is no longer applicable, there has been no

⁸² JACOBY, F.: *Zivilprozessrecht*, op. cit., p. 80; SCHULZE, G. In: WIECZOREK, B., SCHÜTZE, R. A. (hrsg.): *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, op. cit., § 51, marg. no. 48.

⁸³ With further reference TÉGL, P., MELZER, F.: K rozhodnutí NS ohledně přípustnosti ujednání procesní legitimace, op. cit., IV., 3.

⁸⁴ Legal sentence number RS0053157 (Rechtsatznummer): "Austrian law does not recognise procedural standing *ex contractu* (= litigation in one's own name concerning another person's right). Since the right to sue cannot be assigned without the underlying substantive claim, a (silent) assignment in which the assignor remains authorised to collect the assigned claim is legally excluded."

⁸⁵ E.g. judgment of the BGH case no. V ZR 9/61 from the 28th of November 1962.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Similarly, TÉGL, P., MELZER, F.: K rozhodnutí NS ohledně přípustnosti ujednání procesní legitimace, op. cit., IV., 4., p. 55.

⁸⁸ Resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic case no. III. ÚS 1365/23 from the 27th of June 2023.

⁸⁹ *Ibidem*, para. 16.

⁹⁰ Judgment of the Regional Court in Prague case no. 25Co 123/2023 from the 26th of July 2023.

⁹¹ *Ibidem*, para. 33.

change to the extent relevant for assessing the (in)admissibility of contractual procedural standing. Czech case law and writings on this issue are thus fully applicable in Slovak law. This is a valuable inspiration, as there is a lack of such sources in Slovakia. Perhaps that is why courts are sometimes unaware that they are dealing with a question of procedural standing, not substantive standing.⁹² In any case, the model chosen by Safe Diesel for the recovery of claims of injured car owners should not yet be admissible in Slovak procedural law either. A more appropriate way seems to be debt collection (*Inkassozeession*, assignment of a claim for the purpose of its recovery for the assignor), where the problem of substantive and procedural standing, naturally, does not arise. Although the Czech Supreme Court rejects this form of asserting claims in at least one decision,⁹³ in our opinion it should be taken with a grain of salt, because it concerned debt collection in employment relations, where the law is more rigid and protective towards the weaker party. We are not aware of similar problems in Slovak decision-making regarding debt collections.⁹⁴

Conclusion

In Czechia, the collective enforcement of claims of injured car owners from Dieselgate has, for now, taken the path of indirect agency. In the world of procedural law, this model is implemented by way of contractual procedural standing. In the Czech Republic, the combined forces of case law and the academy have taken a step forward in distinguishing substantive standing from procedural standing, which until now had been incorrectly lumped together in substantive standing. The courts have concluded that contractual procedural standing is not admissible under any circumstances. In principle, this conclusion is acceptable, as it respects the common rules of interpretation. However, it is open to further discussion whether the only exception might be a protection-worthy self-interest of the desired litigant, along the lines of German case law. Either way, the most significant Czech attempt to date to recover Dieselgate claims has failed on the grounds of the inadmissibility of the procedural standing *ex contractu*, and it would not have helped Safe Diesel even if the potential exception mentioned above had applied. This precedent may also serve as an inspiration for Slovak law, which, despite the adoption of new procedural codes, does not deviate from Czech law on this issue, and moreover, suffers from a lack of practice and writing on procedural standing.⁹⁵

List of literature and sources

Act no. 160/2015 Coll. Civil Procedural Code.

Act no. 162/2015 Coll. Code of Administrative Justice.

Act no. 199/2004 Coll. Customs Act.

Act no. 238/2001 Coll. Customs Act.

Act no. 314/2018 Coll. on the Constitutional Court.

Act no. 40/1964 Coll. Civil Code

Act no. 513/1991 Coll. Commercial Code

⁹² E.g. judgment of the SupCourtSR case no. 1 Obdo V 82/2005 from the 31st of March 2008; correctly however in the judgment of the Regional Court Banská Bystrica case no. 43Cob/82/2017 from the 15th of February 2018.

⁹³ Judgment of the SupCourtCZ case no. 21 Cdo 389/2014 from the 20th of November 2014, published in the Czech collection of case law under R 51/2015.

⁹⁴ See e.g. judgment of the Regional Court Bratislava case no. 7Co/183/2019 from the 29th of July 2020.

⁹⁵ This paper was elaborated in the framework of the grant project APVV-20-0576: Green ambitions for the sustainable development (European green deal in the context of the International and Municipal law).

Act no. 89/2012 Coll. Civil Code (CZ)

Act no. 99/1963 Coll. Civil Procedural Code (CZ)

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)

BAČÁROVÁ, R., PACÁK, T., SZITTYAIOVÁ, M. (eds.): *KOŠICKÉ DNI SÚKROMNÉHO PRÁVA V. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: Košice, 2024, 504 p.*

BROX, H., WALKER, W. D.: *Allgemeiner Teil des BGB. 45. Auflage, Verlag Franz Vahlen, 2021. ISBN 978 3 8006 6535 8.*

Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht).

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)

CANARIS, C. W., HABERSACK, M., SCHÄFER, C. (hrsg.): *Staub Handelsgesetzbuch. Großkommentar. Neunter Band. §§ 373–376; 383–406. 5. Auflages, De Gruyter Verlag, 371 p. ISBN 978-3-89949-415-0.*

COUFALÍK, P.: *Procesní legitimace v civilném sporném řízení. C. H. Beck, 2019, 144 p. ISBN 978-80-7400-763-7.*

Decisions of the Federal Supreme Court (BGH) case no. VIa ZR 335/21, VIa ZR 533/21 and VIa ZR 1031/22.

JACOBY, F.: *Zivilprozessrecht. 17. Auflage, Verlag Franz Vahlen, 2020, 318 p. ISBN 978 3 8006 6259 3.*

Judgment of the Federal Supreme Court (BGH) case no. V ZR 9/61 from the 28th of November 1962.

Judgment of the Court of Justice of the European Union from the 21st of March 2023 in the case C-100/21, QB v. Mercedes-Benz Group AG, ECLI:EU:C:2023:229.

Judgment of the Court of Justice of the European Union from the 9th of July 2020 in the case C-343/19, Verein für Konsumenteninformation v. Volkswagen AG, ECLI:EU:C:2020:534.

Judgment of the Court of Justice of the European Union from the 22nd of February 2024 in the case C-81/23, MA v. FCA Italy SpA et al., ECLI:EU:C:2024:165.

Judgment of the Regional Court Banská Bystrica case no. 43Cob/82/2017 from the 15th of February 2018.

Judgment of the Regional Court Bratislava case no. 7Co/183/2019 from the 29th of July 2020.

Judgment of the Regional Court in Prague case no. 25Co 123/2023 from the 26th of July 2023.

Judgment of the Supreme Court of the Czech Republic case no. 21 Cdo 5138/2007 from the 8th of December 2009.

Judgment of the Supreme Court of the Czech Republic case no. 21 Cdo 389/2014 from the 20th of November 2014, R 51/2015.

Judgment of the Supreme Court of the Czech Republic case no. 25 Cdo 3198/2008 from the 28th of November 2011.

Judgment of the Supreme Court of the Czech Republic case no. 33 Cdo 953/2022 from the 21st of February 2023.

Judgment of the Supreme Court of the Slovak Republic case no. 1 Obdo V 82/2005 from the 31st of March 2008.

NEUNER, J.: *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 12. Auflage, C. H. Beck, 2020, 795 p. ISBN 978-3406744686.

Pressestelle des Bundesgerichtshofs: Bundesgerichtshof entscheidet zum Differenzschaden in "Dieselverfahren" nach dem Urteil des EuGH vom 21. März 2023 (C-100/21). 26th of June 2023.

Online:

<https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/2023100.html> (accessed on the 13th of June 2024).

RECHBERGER, W. H. (Hrsg.): *Kommentar zur ZPO*. 4. Auflage, Verlag Österreich, 2014, 2062 p. ISBN 978-3-7046-6298-9.

Resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic case no. III. ÚS 1365/23 from the 27th of June 2023.

Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic case no. 1MObdov/6/2009 from the 22nd of July 2010.

Ruling of the Constitutional Court of the Slovak Republic case no. II. ÚS 179/2019 from the 22nd of October 2019.

SISÁK, Ľ.: Vzorová určovací žaloba v Nemecku ako nástroj kolektívneho uplatňovania práv spotrebiteľov. In: *Justičná revue*, 2019, no. 3, p. 334–349. ISSN 1335-6461.

TÉGL, P., MELZER, F.: K rozhodnutí NS ohledně přípustnosti ujednání procesní legitimace. In *Bulletin advokacie*, 2023, no. 4, p. 51–55. ISSN 1210-6348.

WIECZOREK, B., SCHÜTZE, R. A. (hrsg.) *Zivilprozessordnung und Nebengesetze. Großkommentar. Zweiter Band, Teilband 1, §§ 50-77*. 4. Auflage, De Gruyter, 679 p. ISBN 978-3-11-024836-4.

Author details

JUDr. Luboslav Sisák, PhD.

Pavol Jozef Šafárik University in Košice

Faculty of Law

Institute of International Law and European Law

E-mail: luboslav.sisak@upjs.sk

20 rokov v Európskej únii z pohľadu práva a éra udržateľnosti
20 Years in the European Union in Terms of Law and the Era of Sustainability
Zborník z vedeckej konferencie/Conference proceedings

Editori: prof. JUDr. Ján Klučka, CSc.
JUDr. Ľuboslav Sisák, PhD.
Mgr. Laura Gazdagová

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2024
Počet strán: 151
Vydanie: prvé
Rozsah: 15,07 AH

DOI: <https://doi.org/10.33542/RVE-0367-8>
ISBN 978-80-574-0367-8 (e- publikácia)

